

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYOKÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK
BAĞLAMINDA KAMUSAL AÇIK ALANDA
KİMLİK VE ANLAM, SAMSUN MİLLİ FUAR
ALANI ÖRNEĞİ

İrem DİNÇLER

Haziran, 2021

İZMİR

**SOSYOKÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK
BAĞLAMINDA KAMUSAL AÇIK ALANDA
KİMLİK VE ANLAM, SAMSUN MİLLİ FUAR
ALANI ÖRNEĞİ**

**Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Programı**

İrem DİNÇLER

Haziran, 2021

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

İREM DİNÇLER, tarafından **PROF. DR. İLKNUR TÜRKSEVEN DOĞRUSOY** yönetiminde hazırlanan **“SOSYOKÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KAMUSAL AÇIK ALANDA KİMLİK VE ANLAM, SAMSUN MİLLİ FUAR ALANI ÖRNEĞİ”** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İlknur TÜRKSEVEN DOĞRUSOY

Yönetici

Prof. Dr. Gaye BİROL

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Özlem ARITAN

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Özgür ÖZÇELİK

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca, bilgi ve deneyiminden faydalanma şansı bulduğum, ufuk açıcı önerileri ile bana yön gösteren, tez yazım süresince beni cesaretlendiren değerli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. İlknur TÜRKSEVEN DOĞRUSOY'a sabır ve anlayışı için en içten dileklerle teşekkürlerimi sunarım. Tezime olan değerli katkılarından dolayı jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Gaye Birol ve Sayın Doç. Dr. Özlem ARITAN'a teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca her alanda beni destekleyen ve bana güç veren sevgili aileme teşekkür eder, minnetimi sunarım.

Samsun ile ilgili hazırladığı çalışmanın arşivini benimle paylaşan Yüksek Mimar, Şehircilik Uzmanı Sayın Embiya SANCAK'a teşekkür ederim.

İrem DİNÇLER

SOSYOKÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KAMUSAL AÇIK ALANDA KİMLİK VE ANLAM, SAMSUN MİLLİ FUAR ALANI ÖRNEĞİ

ÖZ

Tez çalışması, 1 Temmuz 1963 yılında “Samsun 19 Mayıs Karadeniz Fuarı” adıyla açılan, ulusal ve uluslararası platformlarda kendini kanıtlamış, Türkiye’nin ikinci büyük fuarı olarak önemli bir belgelik teşkil eden Samsun Milli Fuarı’nın dönüşümünü ele almaktadır. Bununla birlikte araştırma, fuarın geçirdiği dönüşümün sosyokültürel sürdürülebilirlik bağlamında kimlik ve anlam üzerindeki yansımalarına odaklanmaktadır. Çalışmada, öncelikle “sosyokültürel sürdürülebilirlik”, “kimlik”, “anlam”, “kamusal açık mekân” ve “dönüşüm” kavramlarını ören kuramsal altyapı oluşturulmuştur. Ardından fuarın geçirdiği dönüşümler, kronolojik olarak fuarın yapıldığı tarihten itibaren günümüze kadar kentsel ve mimari ölçekte morfolojik (biçimsel) ve işlevsel olarak analiz edilmiştir. Morfolojik dönüşümler kentsel doku bağlamında fuar alanının bulunduğu konum da dikkate alınarak “kıyı hattı”, “ulaşım ağları” ve “şekil-zemin” analizlerini kapsamaktadır. İşlevsel dönüşüm ise fuar alanı ve yakın çevresinin kullanıcılar tarafından nasıl kullanıldığını ortaya çıkarabilmek adına “işlev ve eylem örüntüleri” analizini kapsamaktadır. Samsun Milli Fuarı’nın mimari ölçekte kazandığı kimlik ve anlamların izlerini sürebilmek adına doküman analizi ile alan çalışması kapsamında tematik içerik analizi yapılmıştır. Şöyle ki, Samsun Milli Fuarı’nın kullanıcı belleğindeki yerini saptayabilmek için alanda; 2019 yılı Kasım ayında biri alan dışından olmak üzere rastgele seçilen toplamda 12 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra temel kaynak niteliinde olan kitaplar, fuarı konu alan dergi, Samsun Büyükşehir Belediyesinden alınan haritalar, internet üzerinden arşivine ulaşılabilen gazeteler (Milliyet, Cumhuriyet, Vatandaş, Hürriyet gazeteleri) ve Salt Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivinden faydalanılmıştır. Fuarın kültürel yaşamına ayna tutan ve bize dönem hakkında ipuçları veren kartpostallardan ve Samsun Kent Müzesi Arşivinden de yararlanılmıştır. Literatürde dağınık halde olan bu veriler ile edinilen bilgiler kronolojik olarak belgelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal açık mekân, dönüşüm, Samsun Fuar Alanı

IDENTITY AND MEANING IN PUBLIC OPEN SPACES IN THE CONTEXT OF SOCIOCULTURAL SUSTAINABILITY, CASE OF SAMSUN NATIONAL FAIR

ABSTRACT

The thesis study deals with the transformation of the Samsun National Fair, which was opened on July 1, 1963 under the name "Samsun 19 May Black Sea Fair", which proved itself in national and international platforms, and which constitutes an important document as Turkey's second largest fair. In addition, the research focuses on the reflections of the transformation of the fair on identity and meaning in the context of socio-cultural sustainability. In the study, first of all, the theoretical infrastructure that weaves the concepts of "socio-cultural sustainability", "identity", "meaning", "public open space" and "transformation" was created. Then, the transformations of the fair were analyzed chronologically from the date of the fair to the present day, morphologically (formally) and functionally on an urban and architectural scale. Morphological transformations include "coastalline", "transportation networks" and "figure-ground" analyzes, taking into account the location of the fairground in the context of urban texture. The functional transformation includes the analysis of "function and action patterns" in order to reveal how the fairground and its immediate surroundings are used by the users. In order to trace the identity and meanings gained by the Samsun National Fair in architectural scale, a thematic content analysis was carried out within the scope of the field study with document analysis. Namely, in order to determine the place of the Samsun National Fair in the user's memory; Semi-structured interviews were conducted with 12 randomly selected people in November 2019. In addition to this, books that are the main source, the magazine about the fair, maps from Samsun Metropolitan Municipality, newspapers whose archives can be accessed online (Newspapers of Milliyet, Cumhuriyet, Vatandaş, Hürriyet) and Absolute Research Photograph and Postcard Archive were used. Postcards that mirror the cultural life of the fair and give us clues about the period and the archive of Samsun City Museum were also used. The information obtained from these data, which are scattered in the literature, are documented chronologically.

Keywords: Open Public Space, transformation, Samsun Fair Area

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii

BÖLÜM 1 – GİRİŞ.....1

1.1 Problem Tanımı.....	1
1.2 Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	6
1.3 Çalışmanın Literatürdeki Yeri-Orijinal Katkı.....	7
1.4. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	14

BÖLÜM 2 – SOSYOKÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....18

2.1 Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilirlik Kavramı.....	19
2.1.1 Çevresel Sürdürülebilirlik.....	22
2.1.2 Ekonomik Sürdürülebilirlik.....	24
2.1.3 Sosyal Sürdürülebilirlik.....	25
2.1.3.1 Sosyokültürel Sürdürülebilirlik ve Parametreleri.....	28
2.1.3.2 Sosyokültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Kimlik ve Anlam.....	32
2.2 Bölüm Sonucu.....	41

BÖLÜM 3 - KAMUSAL AÇIK MEKÂNLARDA DÖNÜŞÜM.....42

3.1 Kamusal Açık Mekân Kavramı.....	46
3.2 Kamusal Açık Mekânda Dönüşüm Kavramı.....	48
3.2.1 Morfolojik (Biçimsel-Fiziksel) Dönüşüm.....	51
3.2.2 İşlevsel ve Davranışsal Dönüşüm.....	55

3.2.3 Kimlik ve Anlam Dönüşümü.....	57
3.3 Bölüm Sonucu.....	60
BÖLÜM 4 – SAMSUN FUAR ALANINDA KİMLİK VE ANLAM DÖNÜŞÜMÜ.....	61
4.1 Bir Kamusal Açık Mekân Olarak Türkiye’de Fuarlar ve Önemi.....	63
4.2 Samsun Kentine Genel Bakış.....	65
4.2.1 Samsun Kentinin Konumu ve Coğrafi Özellikleri.....	66
4.2.2 Samsun Kentinin Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi.....	67
4.3 Samsun Milli Fuarı.....	78
4.3.1 Samsun Milli Fuarı ve Yakın Çevresinin Kentsel Ölçekte Dönüşümü.....	80
4.3.1.1 Samsun Milli Fuarı ve Yakın Çevresindeki Kentsel Dönüşümün Morfolojik Analizi.....	85
4.3.1.1.1 Kıyı Hattının Dönüşümü.....	85
4.3.1.1.2 Ulaşım Ağı Analizi.....	89
4.3.1.1.3 Şekil-Zemin Analizi.....	93
4.3.1.2 Kentsel Dokudaki İşlevsel Dönüşüm.....	99
4.3.1.2.1 İşlev ve Eylem Örüntüleri Analizi.....	99
4.3.2 Samsun Milli Fuarı’nın Mimari Ölçekte Morfolojik ve İşlevsel Dönüşümü.....	103
4.3.2.1 1963-1973 Dönem Aralığı.....	104
4.3.2.2 1973-1983 Dönem Aralığı.....	123
4.3.2.3 1983- 1993 Dönem Aralığı.....	125
4.3.2.4 1993-Günümüz.....	129
4.3.3 Samsun Milli Fuarı’nın Kimlik ve Anlam Dönüşümü.....	137
4.4 Bölüm Sonucu.....	144
BÖLÜM 5 - SONUÇLAR.....	145

KAYNAKLAR.....	154
-----------------------	------------

EKLER.....	188
-------------------	------------

EK 1: Fuar Haberleri-Milliyet Gazetesi.....	188
---	-----

EK 2: Fuar Haberleri-Cumhuriyet, Vatandaş ve Hürriyet Gazeteleri.....	189
---	-----

EK 3: Kartpostallar-1.....	190
----------------------------	-----

EK 4: Kartpostallar-2.....	191
----------------------------	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1 Araştırmanın Yöntemi.....	17
Şekil 2.1 Sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel süreç içinde gelişimi.....	21
Şekil 2.2 Sürdürülebilir kalkınmanın dördüncü boyutu.....	29
Şekil 2.3 Kamusal mekânın farklı kimlikleri.....	37
Şekil 2.4 Dönüşüm olgusunun sosyokültürel sürdürülebilirlik bağlamında kimlik ve anlam ile ilişkisi.....	40
Şekil 3.1 Kamusal mekânı konu edinen disiplinler.....	45
Şekil 3.2 Dönüşüm olgusunun fiziksel çevre ve birey-toplum ile olan ilişkisi.....	48
Şekil 3.3 Dönüşümün nedenleri.....	51
Şekil 4.1 Dünya ve Türkiye haritası üzerinde Samsun konumu.....	66
Şekil 4.2 1850 İmar planında yer alan mekan ve yapılar.....	71
Şekil 4.3 Samsun Kalesi.....	72
Şekil 4.4 1850 ve 2013 haritasında mezarlık, kale sınırları ve günümüzde Cumhuriyet Meydanı, Hükümet Konağı ve Cumhuriyet Caddesi.....	74
Şekil 4.5 Kaldırılan Kılıç Ali Paşa Türbesi ve sol kısmı mezarlık olan Hükümet Caddesi.....	74
Şekil 4.6 1905 Samsun haritasında meydan, açık alan ve kamu mekânları.....	75
Şekil 4.7 Samsun liman alanı inşası.....	76
Şekil 4.8 Dolgu yapılmadan önceki iskeleler ve günümüzde Tütün İskelesi konumu.....	77
Şekil 4.9 Samsun kentinin makroform gelişimi.....	78
Şekil 4.10 Samsun Fuarı'nın yakın çevresi ile ilişkisi.....	80
Şekil 4.11 Samsun Fuarı'nın genel görünümü.....	81
Şekil 4.12 Samsun fuar alanı sınırları.....	81
Şekil 4.13 Gazi Parkı gravürü ve Hükümet Konağı.....	83
Şekil 4.14 Hükümet Konağı ve günümüzde Hükümet Konağı.....	83
Şekil 4.15 Onur Anıtı'nın açılışı ve Atatürk Heykeli.....	84
Şekil 4.16 Atatürk Parkı, Hükümet Konağı ve Zihni'nin Gazinosu.....	84
Şekil 4.17 Kentin gelişme ve hava fotoğrafları.....	87
Şekil 4.18 Fuar alanı sınırları ve Sahil (Gezi) yolu düzenlemesi hava fotoğrafı.....	88

Şekil 4.19 1960 yılı imar planında ve günümüz hava fotoğrafında alanı çevreleyen ana arterler.....	92
Şekil 4.20 Tren yolu, Fuar Caddesi, demiryolu ve tramvay hattı.....	93
Şekil 4.21 1960 İmar planı ve günümüz haritasında alandaki doluluk ve boşluklar.....	96
Şekil 4.22 1960 İmar planı ve günümüz haritasında açık ve yeşil alanlar.....	98
Şekil 4.23 Kentsel dokudaki morfolojik analizler.....	99
Şekil 4.24 Fuar alanı ve yakın çevresinin eylem örüntüleri analizi.....	102
Şekil 4.25 Samsun Fuarı giriş alanı ve giriş kapısı.....	105
Şekil 4.26 Tekel Pavyonu eskizi ve Tekel pavyonu görseli.....	106
Şekil 4.27 Fuar açılışı konulu Milliyet Gazetesi haberi.....	107
Şekil 4.28 Fuar içi lunapark ve lunaparkın günümüz fotoğrafı.....	108
Şekil 4.29 Zirai Donatım Kurumu Pavyonunu gösteren gazete haberi ve Keskin Color editörlüğünde üretilmiş kartpostal-Zirai Donatım Kurumu Pavyonu.....	109
Şekil 4.30 Samsun Fuarı'ndaki MKE Pavyonu.....	110
Şekil 4.31 Atatürk Müzesi ve 19 Mayıs Galerisi ile Açık hava tiyatrosunu gösteren Milliyet Gazetesi haberi.....	111
Şekil 4.32 Fuar içindeki Açık hava tiyatrosu.....	113
Şekil 4.33 Günümüzde kullanılan çay bahçeleri.....	113
Şekil 4.34 And Ofset editörlüğünde hazırlanmış fuar içi müzeyi gösteren kartpostal ve müzenin günümüz fotoğrafı.....	114
Şekil 4.35 Başak Kart tarafından üretilmiş kartpostalda gezi için kullanılan kayıklar ve kıyı şeridinden bir görünüm.....	115
Şekil 4.36 6 Temmuz 1969 tarihli gazete haberi.....	117
Şekil 4.37 Keskin Color editörlüğünde hazırlanmış fuar içi havuzu gösteren kartpostal ve Panaroma Turizm ve Ticaret Müessesesi Kartpostalları editörlüğünde üretilmiş fuar içi gece görünümü.....	118
Şekil 4.38 Fuar içi ışıklı gece görünümü.....	118
Şekil 4.39 Alanda bulunan havuzlar.....	119
Şekil 4.40 Fiskobirlik pavyonu, Masis pavyonu, Zeren pavyonu, Orman pavyonu, Yapı İşleri pavyonu.....	120
Şekil 4.41 Teknik öğretim okullarının düzenlediği sergiden bir görünüm.....	121
Şekil 4.42 1971 tarihli gazete haberi.....	122

Şekil 4.43 Ticaret Matbaacılık tarafından hazırlanmış kartpostal- fuar içi aydınlatma elemanlı promenat ve günümüz aydınlatma tasarımı.....	123
Şekil 4.44 Lunapark ve motor gösterisi.....	124
Şekil 4.45 1983 tarihli gazete haberi.....	125
Şekil 4.46 1984 tarihli gazete haberi.....	126
Şekil 4.47 Ünlü sanatçıları ağırlayan lunapark.....	126
Şekil 4.48 Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği folklor ekibinin Samsun Fuarı'ndaki gösterisi.....	127
Şekil 4.49 Fuar alanı içerisine inşa edilmiş Valilik Binası ve Yabancılar Çarşısı....	128
Şekil 4.50 Çalışma alanının geçmiş ve günümüz yapılaşmasını gösteren haritalar...	129
Şekil 4.51 Yabancılar Pazarı'nın geçmiş ve günümüz fotoğrafı.....	130
Şekil 4.52 Tütün iskelesi.....	131
Şekil 4.53 Alandaki düğün salonları.....	132
Şekil 4.54 Alandaki çay bahçeleri.....	133
Şekil 4.55 Yeni Samsun Fuar, Kültür, Turizm, Ticaret, Eğlence ve Yaşam Merkezi proje görselleri.....	135

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1 Samsun kenti ve mimarlık alanında yapılmış çalışmalar.....	12
Tablo 4.1 Tarihsel süreç içinde Samsun Fuarı'nın geçirdiği dönüşümler.....	136
Tablo 4.2 Fuar alanında meydana gelen kimlik ve anlam dönüşümü.....	143

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Problem Tanımı

Kent, karmaşık bir olgu olarak nitelendirilmekle beraber bu olgunun doğru bir şekilde kavramsallaştırılması, tutarlı ve anlamlı ifadelerin bir araya gelmesi ile mümkün olabilmektedir (Harvey, D., çev., 2019). Kent, kavram olarak geçmişten günümüze kadar sürekli değişen, kendini yenileyen, devingen bir yapıdır. Dolayısıyla bütün kentler için kullanabileceğimiz tek bir kent tanımı olmadığını söylemek mümkündür (Topal, 2004).

Kent, kavramsal olarak çok anlamlı bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla kuramcıların farklı kent yorumlamalarını görmek mümkündür. Bu bağlamda Sennett (2019a), kenti kısaca birbirine yabancı olan insanların bir arada bulundukları insani “yerleşim yeri” olarak tanımlamakta, bu ifadenin geçerliliği için ele alınan yerleşim yerinin geniş, heterojen ve nüfus bakımından yoğun olması gerektiğini savunmaktadır (Sennett, R., çev., 2019a). Kürkçüoğlu ve Ocakçı (2015) ise kenti, morfolojik (biçimsel) anlamda farklılıkların kendine yer bulduğu bir mekân olarak tarif etmektedir. Bir diğer deyişle kent; yapı, bahçe, sokak, cadde, yol, park gibi yapısal bileşenler ile bu bileşenlerin oluşumu ya da bir araya gelme sürecinin yansıması olan mekânlardır (Ayan, 2010). Dolayısıyla kent mefhumu, gerek içinde barındırdığı insan topluluklarının gerekse bu insan topluluklarının var ettiği alanların ve yapısal farklılıkların meydana getirdiği bir “mekânlar bütünü” olarak nitelendirilebilir. Benzer bir biçimde farklı kültürlerden bireylerin bir araya geldiği ve çeşitli aktivitelerini gerçekleştirdikleri bir toplanma mekânı olan kenti, birden fazla duygu, düşünce ve geleneğin kesiştiği aynı zamanda farklılıkları kapsayan bir mekânlar kümesi olarak da ifade etmek mümkündür (Ünlü, 2017).

Kent, farklı kültürlere, inanışlara ve farklı yaşam tarzlarına sahip olan insanlar arasındaki, bilgi, duygu ve düşünce paylaşımlarının yaşandığı alanlar olarak da tanımlanır (Fakıbbaba Dedeoğlu, 2018). Bu bağlamda kent, bireyin çeşitli mekânsal ihtiyaçlarına cevap veren, farklı kültürleri, yaşam tarzlarını içinde barındıran bir

yerdir. Bu çerçevede, kentin aynı zamanda farklı grupların meydana getirdiği “sosyal bir oluşum” olduğu söylenebilir (Firidin, 2000).

Lefebvre, H., çev., (2020) kenti, çeşitli insan topluluklarının, rastlantısal karşılaşmaların, bilinçli veya bilinçsiz buluşmaların sonucu olarak bir arada bulunma eyleminin gerçekleşmesine imkân veren bir olgu olarak ifade eder. Bu bağlamda bir “karşılaşma yeri” olarak da nitelendirilebilen kent, bireylerin aynı zamanda kendi kimliklerini keşfedebildikleri, tercihlerine yön verebildikleri alanlardır. Bununla birlikte ortak kimliğin oluşumunu besleyen ve bir yeri kendileme-sahiplenme gibi özelliklerin de ortaya çıktığı mekândır (Schulz, 1971; aktaran Erdönmez, 2014).

Tüm bu tanımlamaların ışığında kent olgusu, mekân kavramı ile iç içe geçen ve mekândan bağımsız düşünülemeyen önemli bir olgudur. Kentsel mekânlar içerisinde “bir arada bulunma” durumuna olanak sağlayan kentin verdiği imkânlar dâhilinde, kentsel heterojenliğin görülme olasılığının en fazla yaşandığı mekânlar ise kamusal açık mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilgin, 2011). Kamunun kullanımına açık olup, kullanıcıları bir araya getirme potansiyeline sahip olan kamusal açık mekânlar insanların etkileşim ve iletişim içerisinde bulunmalarını aynı zamanda bireylerin yeteneklerini keşfedebilmelerine olanak sağlayan, toplumsal üretimlerin olduğu aktif alanlardır (Ataol Akpınar ve Erdönmez, 2014). Bu kapsamda içinde yaşadığımız yapılar dünyasında ‘sosyal bir doku’ olarak görülen kamusal açık mekânlar, karşılıklı iletişimi ve ortak paylaşımların oluşumunu destekleyen değerli mekânlardır (Gülen, 2006).

Bir tarih çizgisi içerisinde farklı insan topluluklarının varlığıyla oluşan, kültür birikimi ile biçimlenen (Lefebvre, H., çev., 2019) aynı zamanda Arendt’in (2018) ifadesi ile “özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için müşterek olan bir dünya” (Arendt, H. çev., 2018, s. 95), olarak tanımlanan bu mekânlar bir arada bulunma kültürünün gelişmesine katkı sağlamada, farklı sosyal ve kültürel gruplar arasındaki çatışmaları önlemede, vatandaşlık/kentlilik bilincinin oluşumunda da etkili olduklarından, demokratik bir zeminin var olmasına olanak sağlayarak ‘yaşanabilirlik’ düzeyini arttıran mekânlardır (Ömüriş, 2007).

“Toplumsal pratiklerin akış yeri” olarak da adlandırılan kamusal açık mekânlar kentlilerin rekreasyon (gezme, dolaşma, dinlenme, eğlenme vb.) gereksinmelerine cevap veren, gün içi kullanımlarının yanı sıra iş dışı kullanımların da merkezinde olan mekânlardır (Aytaç, 2013). Bu bağlamda, yapılaşmanın insan üzerindeki olumsuz etkilerini azaltan, psikolojik anlamda bireyler üzerinde olumlu etkiler bırakan, insanların serbest/boş zaman etkinliklerini anlamlı kılan, bu minvalde düşünüldüğünde aidiyet duygusunun da oluşmasını sağlayan kamusal açık mekânlar bu özellikleri ile kentlerdeki önemli mekânlardır (Kandemir, 2010). Tarihsel bir süreçte zamanın izlerini içinde barındıran başka bir deyişle gerek fiziki ya da işlevsel gerekse sosyal anlamda katmanlaşarak günümüze kadar gelen bu mekânlar aynı zamanda hafıza ve kimlik inşasına hizmet eden kolektif mekânlar olmalarıyla da özel mekânlardır (Aytaç, 2013).

Geçmişten günümüze kadar çeşitli kavramlarla tanımlanan, tanımlanmaya devam eden, farklı yönleriyle vurgulanan ve insanların, zamanlarının önemli bir kısmını geçirmeleri için ortam sunan kamusal açık mekânlar birtakım sebepler ile değişim veya dönüşüme uğramaktadırlar. Var olmaya başlamalarından günümüz halini alıncaya kadarki zaman diliminde morfolojik (biçimsel), işlevsel, sosyal ve kültürel olarak süregelen bir dönüşüm içerisinde olan kamusal açık mekânların herhangi bir şekilde dönüşümü, mekânı kullanan insanların davranış örüntülerinde, çevre algılarında aynı zamanda mekâna atfettikleri anlamlarda da değişime neden olmaktadır.

Günümüzde neoliberal politikalar ve rant baskısı kent ve kentsel mekânların dönüşümlerine neden olan ana etmenlerdendir (Hasol, 2019; Basa, 2015). Hasol (2019) bu durumu, “siyasal yapı ve toplumsal gelişmeler, insanların yaşam biçimleri kentlere yansır; bunların etkileri aradan yıllar geçse bile kentlerin morfolojisinde okunur” sözleriyle ifade etmiştir (s. 118). Diğer bir deyişle, yaşadığımız devirde neoliberal politikalar mekânlar üzerinde üstün gelmektedir. Dolayısıyla kent ve kentsel mekânların “neoliberal politikalar” ve “spekülatif baskılar” ile yönlendirildiğini görmek mümkündür (Hasol, 2019). Özellikle kentsel mekânların bir meta halini almaya başlamasında payı büyük olan neoliberalizm, mekânların morfolojik (biçimsel-fiziksel) özelliklerinin yanı sıra kültürel, sosyal ve mekânsal

özellikleri de etkisi altına almaktadır. Küreselleşme ve neoliberal politikalar kentsel mekânların biçim ve işlevlerinin yanı sıra sosyal yaşamı, alışkanlıkları ve doğal olarak duygu ve düşünceleri de etkilemektedir. Kentsel mekânların günümüzde özellikle de kamusal açık mekânların basit bir oluşuma indirgenmesi bu mekânların kullanım şekillerini, kimlik ve anlamlarını, sosyal ve kültürel özelliklerini değiştirmektedir (Uyanıker Kırbaş, 2017).

Birey, toplum ve çevre üçgeninde şekillenen kamusal açık mekânlar görüldüğü üzere büyük ölçüde siyasi, ekonomik veya ticari sebepler ile dönüşüme uğramaktadırlar (Uyanıker Kırbaş, 2017). Değiştirmek ya da dönüştürmek amacıyla yapılan ya da yapılması planlanan her uygulama birbirini tekrar eden diğer bir deyişle birbiri ile benzeşen mekânların oluşumuna sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla kentli bulunduğu ya da deneyimlediği yer ile bağlantı kuramamakta, mekânsal davranışlarının sürekliliği sağlanamadığından sosyokültürel yapı da zarar görmektedir (Basa, 2015). Günay (1998), bu durumu “kentsel mekânlar sürekli olarak dönüşüme uğramakta, alıştığımız yerler yok olmaktadır. Bir kentte mutlaka dönüşümler olacaktır. Ancak bu dönüşümlerin sancısız olması eskinin yerine konulana da sosyal ve psikolojik değerler taşınması gerekir. Aksi halde kentler kurulaşmakta ve aynılaşmaktadır” şeklinde ifade etmektedir. Dolayısıyla kamusal açık mekânlarda yapılan dönüşümlerin sadece fizyolojik açıdan değil, sosyolojik açıdan da mekânı etkilediğini söyleyebiliriz (Akyol, Çiğdem ve Düzenli, 2017). Dönüşüme uğrayan kamusal açık mekânlar, insanların aidiyet duygularında, bu mekân ile olan duygusal bağlarında, mekânı kullanım alışkanlıklarında, aynı zamanda mekânın kimliği, belleği, karakteri, anlamı ve sosyokültürel yapısında farklılıklara yol açabilmektedir. Bu farklılıklar da insanların dönüşen kamusal açık mekânlara uyum/adaptasyon sürecini etkilemekte, mekân belleğinin silinmesine ve insan-çevre ilişkilerinin zedelenmesine sebep olmaktadır.

Yakın geçmişte yapılan bir çalışmada; özelleştirme, yıkım ya da yıkılma, tahrip olma ve bunlara ek olarak yenileştirme, iyileştirme, dönüştürme ya da değiştirme gibi durumların kentsel kamusal açık mekânlar üzerinde birtakım etkilere sebep olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla bu gibi durumların yarattığı katastrofik etkilerin, zedelenen kimliğin ve sosyokültürel yapının tekrar onarılmaya çalışılmasının özellikle kamusal

açık mekânlar üzerinde önemli bir durum olduğuna değinilmiştir (Polat ve Dostoğlu, 2017).

Tekeli (2014), bu bağlamda yere yapılan müdahalelerin aslında doğrudan yerin anlamına yapılan tahribatlar olduğuna dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, dönüşüm geçiren mekânlarda yer kavramının, bu kavramın kullanıcılarda yarattığı izlenimlerin, bununla birlikte “yerin anlamlılığının” kaybedilmemesi gerektiği konusu, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Dolayısıyla dönüşüme konu olan mekânlarda, bilhassa kamusal açık mekânlarda, kentin kimliğine, sosyal yapısına yön veren değerlerin korunması, göz ardı edilmemesi ve bu unsurların sürdürülmesi gerektiği unutulmamalıdır (Sezik, 2018). Tek cümlelik bir özetle açıklayacak olursak, dönüşümün öznesi konumunda olan mekânlarda; sosyal eşitlik ilkesine uygun hareket edilerek, bireysel ve mekânsal dışlanmaya, toplumsal ayrışma ve ötekileştirmeye fırsat vermeyen, bireylerin birbirlerinden ve mekândan soyutlanmadığı, enformel ya da tanımsız mekânların oluşumuna zemin hazırlamayan, kültürlerarası uyumun gözetildiği, kentin tüm kullanıcıları tarafından ulaşılabilir olan, toplumsal dayanışmanın sağlandığı sürdürülebilir düzenlemeler, müdahaleler ya da planlamaların yapılması önem arz etmektedir (Yontar ve Çağlıcan, 2019).

Tez çalışmasında bu bağlamda, dönüşümün yarattığı etkilerin en iyi biçimde gözlemlenebildiği tipik bir örneklem alanı oluşturan *Samsun Milli Fuarı* seçilmiştir. Samsun Milli Fuarı, 1963 yılında “19 Mayıs Karadeniz Fuarı” adıyla açılan, Türkiye’nin İzmir Enternasyonal Fuarı’ndan sonra ikinci önemli fuarı olan, kimlik ve anlam perspektifinde kente büyük ölçüde katkı sağlamış, aynı zamanda Cumhuriyet sonrası kültürel miras alanı olarak görülen değerli bir kamusal açık mekândır. Fuar alanı 1960’lı yılların Cumhuriyet mimarlığının güçlü bir temsilcisi olmasıyla ve dönemin mimari özelliklerini yansıtmalarıyla da dikkat çekicidir. Anadolu Fuarları içerisinde büyük bir yeri olan Samsun Milli Fuarı, bulunduğu konum itibarıyla de zengin bir mirasa sahiptir. Şöyle ki, gerek kıyı mekânı gerekse Cumhuriyet ile beraber “milli bir imge” (Bozdoğan, 2020) olarak kabul edilen ve Cumhuriyet’in modern mekânlarının temsili olan Gazi Parkı’nın (Arıtan, 2008) karşısında yer alması, fuarın tarihsel ve kültürel değerini arttıran, rekreasyon gücünü vurgulayan etmenlerdendir.

Yine bulunduğu alan ile erişimin merkezinde olan ve içerdđi çeşitli mekânsal oluşumlar (gazino, çay bahçeleri, lunapark, restoranlar vb.) ile de her yaş kesimine hitap eden, fuar alanı 1963 yılından itibaren 1990'lı yılların başına kadar çok sayıda ziyaretçiyi ağırlamış bölge, ülke ve dünya çapında kendini kanıtlamış bir kamusal açık mekândır. Dolayısıyla Samsun Milli Fuarı kamusal, toplumsal edimlerin oluşumunu olumlu etkileyen bir kamusal açık mekândır. Aynı zamanda kenti; tarihi, ticari, sosyal, kültürel, ekonomik, rekreatif ve turistik açıdan geliştiren, kullanıcıların anılarında ve belleklerinde de önemli izler bırakmış olan değerli bir mekândır. Sahip olduğu özellikler ile kent belleğinde önemli bir kamusal açık mekân olma özelliğine sahip olan bu alan, 1990'lı yılların başında yapılaşma ve kıyı (sahil) düzenlemesi sebebiyle kapatılmış, tarihsel süreç içerisinde morfolojik ve işlevsel anlamda dönüşüme uğramıştır. Nihai olarak, Samsun Milli Fuarı, *“kamusal açık mekânlarda özgün değerleri dikkate almadan gerçekleştirilen morfolojik ve işlevsel dönüşümler kimlik ve anlam kaybına neden olmaktadır”* hipotezini doğruladığından ve söz konusu dönüşümleri tespit etmek, irdelemek açısından verimli bir belgelik oluşturduğundan bu tezin örneklem alanı olarak seçilmiştir.

1.2 Çalışmanın Amacı ve Önemi

Kent strüktüründe önemli bir yere sahip olan kamusal açık mekânların, kent biçimlerinin (desenlerinin) ya da formlarının oluşumlarını büyük ölçüde etkileyen, sahip oldukları özelliklerden dolayı canlı, dinamik, devingen, hareketli vb. kavramlarla ifade edilebilen, çok boyutlu mekânlardır. Aynı zamanda bu mekânlar, kullanıcıların bir araya getirilmesinde, onların iletişim ve etkileşim içerisinde olmalarında ve buna bağlı olarak kamusal eylemlerin, ortak bir belleğin, kimliğin örülmesinde rol oynayan önemli kentsel mekânlardır.

Günümüzde sosyal katalizörler olarak da tanımlanabilen kamusal açık mekânlar çeşitli sebepler ile dönüşüm ve değişime maruz kalmaktadırlar. Bu müdahaleler ile oluşan etkiler, kısa veya uzun vadede kentsel mekânlar ve hatta bu mekânların yer aldığı kentler üzerinde yani mikro ölçekten makro ölçeğe çeşitli şekillerde vuku bulmaktadır. Bu bağlamda kamusal açık mekânların morfolojik (biçimsel-fiziksel) veya işlevsel dönüşümleri, davranışsal dönüşümlere, eylem örüntülerinin değişimine,

tarihsel ve kültürel belleğin yitimine neden olmaktadır. Bunlara ek olarak insan ve çevre ilişkisinde önemli bir yer tutan; bireylerin mekân ile kurdukları aidiyet, yer bağlılığı, kimlik ve anlam gibi sosyokültürel sürdürülebilirliği sağlayan temel yapıtaşlarının örselenmesine neden olmaktadır. Kamusal açık mekânlarda meydana gelen bu dönüşümler mekânların özgün izlerini tahribata uğratıp sildiğinde; insanın yaşadığı ve kendisini ait hissettiği yer ile kurduğu duygusal bağ, bulunduğu yere atfettiği anlamlar ve mekâna dair oluşmuş olumlu hisler de zarar görmekte ve kent belleği kesintiye uğramaktadır.

Bu bağlamda dönüşümün etkilerinin etkin biçimde gözlemlenebildiği önemli bir kamusal açık mekân olan ve çalışmamızın odak noktasını oluşturan *Samsun Milli Fuarı'nın* tarihsel süreç içerisinde geçirdiği morfolojik ve işlevsel dönüşümlerin sosyokültürel sürdürülebilirliğin temel parametrelerinden olan kimlik ve anlam üzerindeki etkilerinin tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkarılması tez çalışmasının ana amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın diğer bir amacı, ülkemizin unutulmaya yüz tutmuş değerlerinden biri olan ve Samsun Milli Fuarı'na ilişkin kapsamlı ve bütüncül bir araştırma olmadığından bu alandaki boşluğu gidermek, önemli bir sosyal ve kültürel miras olan bu fuar alanını belgeleyerek gün yüzüne çıkarmaktır. Çalışma aynı zamanda alanın özgün değerlerini ortaya çıkararak, Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılması planlanan “Yeni Samsun Fuar, Kültür, Turizm, Ticaret, Eğlence ve Yaşam Merkezi” projesi (Samsun Büyükşehir Belediyesi, b.t) için veri sağlamayı hedeflemektedir.

1.3 Çalışmanın Literatürdeki Yeri-Orijinal Katkı

Literatür taramalarından elde edilen verilere göre mimarlık alanında Samsun ili bazında yapılan çalışmalar mikro ölçekte morfolojik irdelemeler, yapı özelinde çözümlemeler, restorasyon, koruma, yenileme bağlamında incelemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki, çalışmamız bağlamında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nde (YÖK Tez Arşivi) “Samsun” kenti özelinde “mimarlık” alanında yapılan tezler filtrelendiğinde 20 adet tez çalışmasının yapıldığı görülmektedir (Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi, [YÖK], 2021).

Bu çalışmaların Samsun kenti özelinde genel olarak ele aldıkları konular ve odaklandıkları alanlar incelendiğinde şu verilere ulaşılmıştır. 1992 yılında yayımlanan *“Kentlerde gece-gündüz nüfus farkının planlamaya etkisi ve gündüz nüfusunu kestirmede gravity modelinin kullanılabilirliği”* adlı tez çalışması Samsun, Çarşamba, Ayvacık ve Salıpazarı’nda gündüz nüfusunu ortaya çıkararak kent ve bölge çalışmalarına katkı sağlamayı hedeflemiştir (Türkel, 1992). 1993 yılında yayımlanan *“Konutlarda mekân standartlarına yönelik bir inceleme”* adlı tez çalışması Samsun’da 5 ayrı kooperatif yerleşmesinde yapılan incelemeler ile konut standartlarını ortaya koymayı amaçlamıştır (Düzovalı, 1993). 1998 yılında yayımlanan *“İmar planlaması sürecinin sürdürülebilir planlama yaklaşımı çerçevesinde irdelenmesi. Samsun örneği”* adlı tez çalışmasında Samsun ve çevresi ekolojik-çevresel anlamda incelenerek bu incelemelerden veriler üretilmiş, bu verilerden planlamaya yönelik olacak şekilde faydalanılmıştır (Bektaş, 1998).

Bir diğer çalışma 2002 yılında yayımlanan *“A comparative analysis on two squares in the city center of Samsun: Urban place, architectural quality and city life (Samsun kent merkezinde iki meydan üzerine karşılaştırmalı bir çalışma: Kentsel yer, mimari nitelik ve kent yaşamı)”* adlı tez çalışmasıdır. Bu çalışma Samsun’da yer alan Saathane Meydanı ve Cumhuriyet Meydanı’nın karşılaştırmalı analizini ele almakta ve bu alanların mekânsal ve mimari açıdan irdelenerek bu kentsel yerlerin değerlendirilmesini kapsamaktadır (Erkul, 2002). 2003 yılında *“Tarihi Samsun evlerinin yapısal özellikleri”* adlı tez çalışması Samsun evleri bazında yapısal özelliklerin ortaya çıkarılmasını kapsamaktadır (Badakol, 2003). 2004 yılında yayımlanan *“Endüstri binalarının yeniden işlevlendirilmesi; Karadeniz bölgesi Tekel binaları’nın analizi ve yeni işlev önerileri”* adlı tez çalışması Trabzon, Akçaabat ve Samsun’da bulunan Tekel Binalarının koruma, yenileme ve bu binaların yeniden işlevlendirilmesini kapsamaktadır (Sert, 2004). 2006 yılında yayımlanan *“Samsun Alaçam ilçesi Kitaplı Konağı restorasyon önerisi”* adlı tez çalışması Samsun’un sivil mimari örneklerinden olan Kitaplı Konağı’nın mevcut durumunun belgelenmesi, korunması ve geleceğe aktarılması konularını ele almaktadır (Tarım, 2006).

2011 yılında yayımlanan *“Samsun’da bir TCDD Lojmanı restorasyon önerisi”* tez çalışması, bir kültür varlığı olarak nitelendirilen Samsun TCDD Lojmanı Binasını

konu almaktadır (Güven, 2011). 2013 yılında yayımlanan “*Resolving the historic urban tissue by tracing the changes as a basis for its conservation: Samsun from 20th century untill today (Korumaya temel olarak değişimleri izleyerek tarihi kentsel dokuyu çözümlemek: 20. yy.dan bugüne)*” adlı tez çalışması Samsun ili bazında yapılmış geniş çaplı bir çalışmadır. Bu çalışma Samsun tarihi kent merkezini ele almakta ve bu kent dokusunda meydana gelen değişimleri, kültürel mirasın günümüz durumunu kapsayan bir çalışmadır (Yazıcı, 2013).

2015 yılında yayımlanan çalışmalardan biri “*Samsun Kurşunlu Cami restorasyon projesi*” adlı tez çalışmasıdır. Çalışma kültür mirası olan Kurşunlu Camii için bir koruma projesinin hazırlanmasını ve mimari anlamda gereken tedbirleri ele almaktadır (Ünlü, 2015). Diğer çalışma ise “*Artakalanın yeniden değerlendirilmesi; Samsun tek el sigara fabrikasının görünmeyen değerleri*” adlı tez çalışmasıdır. Bu çalışmada günümüzde ticaret ve alışveriş merkezi olarak işlevlendirilen Samsun Tekel Sigara Fabrikası ve bu yapının kentlinin hafızasında bıraktığı izler ele alınmaktadır (Özkan, 2015).

2016 yılında yayımlanan çalışmalardan biri “*Integrating the Rum Churces in Samsun into daily life (Samsun’daki Rum Kiliselerinin günlük hayata kazandırılması)*” adlı tez çalışmasıdır. Çalışma, Samsun kentinin Tekkeköy ilçesindeki Rum Kiliselerinin günlük hayata entegre edilmesini kapsamaktadır (Aydan, 2016). Bir diğer çalışma ise “*Samsun, Kavak’taki ahşap camilerin mimari özellikleri ve koruma sorunları-Dere Camisi restorasyon projesi önerisi*” adlı tez çalışmasıdır. Bu çalışma Samsun’un Kavak ilçesindeki ahşap camileri ve daha özelde Dere Camisini kapsamaktadır (Uzun, 2016).

2018 yılında yayımlanan çalışmalardan biri “*Geleneksel Samsun evi örneğinde gerçeğin katmanlaşmasının kolektif belleğe etkisi*” başlıklı tez çalışmasıdır (Özerol, 2018). Diğerisi ise “*Samsun-Çarşamba’da çantı tekniğinde inşa edilmiş ahşap camilerin belgelenmesi ve vernaküler mimari miras bağlamında incelenmesi*” başlıklı tez çalışması olup; Samsun kenti Çarşamba ilçesinde yer alan çantı tekniği ile inşa edilmiş camileri ele almaktadır (Furtuna, 2018).

2019 yılında yayımlanan çalışmalardan biri, “Eğitim binalarında çift kabuk cephe sistemleri kullanımlarına bağlı enerji etkin iyileştirme önerileri” başlıklı çalışmadır (Bakkal, 2019). Diğer çalışma “Samsun Kavak-Sıralıköyü’nün kırsal mimarlık mirası bağlamında değerlendirilmesi” adlı tez çalışmasıdır. Bu çalışmada Samsun’un Kavak ilçe merkezinde ve aynı zamanda yakın köylerindeki kırsal mimari dokuların araştırılmasını kapsamaktadır (Gülaçmaz, 2019). Yine 2019 yılında yayımlanan çalışmalardan biri ise “Samsun-Bafra’da bulunan 18.-20. yüzyıl çeşmeleri ve bu çeşmelerin koruma problemleri” adlı çalışmadır. Çalışma, Samsun’un Bafra ilçesinde yer alan merkez çeşmeleri kapsamaktadır (Tokur, 2019). “Kentsel mekânlarda yayalaştırma ve cephelerin yenilenmesi: Samsun Çiftlik Caddesi örneği” başlıklı tez çalışması da 2019 yılında yayımlanan ve Samsun’un Çiftlik Caddesi’ndeki cephe yenileme projesini ele alan bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır (Yazıcı, 2019). “Samsun ili Bafra ilçesi sivil mimarlık örneklerinin incelenmesi, koruma sorunlarının belirlenmesi ve koruma önerileri” adlı çalışma da Samsun’un Bafra ilçesindeki sivil mimari örneklerinin incelenmesini konu alan bir çalışmadır (Erkalkan, 2019).

Bu çalışmaların dışında Keskin ve Midilli Sarı (2018)’de düzenlenen 2. Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi’nde “Bir Kamusal Mekânın Kolektif Bellekteki Yeri: Samsun Batı Park” adlı çalışmaları ile Samsun kıyı şeridini ele almışlardır. Yakın zamanda yapılan bu çalışma; bir kamusal açık alan olarak ele alınan ve Samsun kentinin kıyı şeridinin bir parçasını meydana getiren Batıpark’ın kolektif bellekteki yerini ortaya koymakta ve aynı zamanda Samsun’da bir fuar varlığını göstermektedir. Bununla birlikte kullanıcı belleğinde yer etmiş olan fuarın varlığına işaret eden bu çalışmada fuarın kullanıcı belleğindeki yerine değinilmiş; ancak fuarın kentsel ve mimari anlamda geçirdiği değişim ve dönüşümler ele alınmamıştır (Keskin ve Midilli Sarı, 2018). Bunun yanı sıra Keskin (2021), Mimarlık Dergisi’nde yayımlanan “Mimarlık, Endüstri Ürünleri ve Grafik Tasarım Ara Kesitinde Bir Yapı: Samsun Fuarı TEKEK Pavyonu” adlı çalışmasında Samsun Fuarı’nın ikonik bir yapısı olan Tekel Pavyonu’nu ele almaktadır (Keskin, 2021).

Özetle, bu çalışmalar ile ilçe bazında sivil mimari örneklerinin korunması, kırsal ve endüstri mirası koruma çalışmaları, geleneksel mimari ya da konut bazında çalışmalar, kent parklarının kullanımı gibi konular irdelenmiştir. Fuarı konu alan çalışmalar, alan

özelinde geçmişte bir kamusal mekân olarak fuarın varlığına referans olmaktadır; ancak sosyokültürel sürdürülebilirlik bağlamında Samsun Milli Fuarı'nın yitirdiği kimlik ve anlamı morfolojik ve işlevsel dönüşümler ile birlikte kapsamlı bir şekilde ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalara rastlanmamıştır. Bu bağlamda gazete arşivlerinden, kitaplardan, tarihsel dergi ve belgelerden bilgi aktarımı yöntemi kullanılmamış bir yöntemdir. Bu durumda çalışmanın gerek morfolojik gerekse işlevsel dönüşüm ayaklarının kimlik ve anlam ile olan ilişkisinin bütüncül ve detaylı bir yaklaşımla ele alınması, çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Tablo 1.1 Samsun kenti ve mimarlık alanında yapılmış çalışmalar

Çalışmanın Adı	Yazarı	Çalışmanın Kapsamı
Kentlerde gece-gündüz nüfus farkının planlamaya etkisi ve gündüz nüfusunu kestirmede gravity modelinin kullanılabilirliği	Türkel, 1992	Samsun, Çarşamba, Ayvacık, Salıpazarı'nda gündüz nüfusunun ortaya çıkarılması
Konutlarda mekan standartlarına yönelik bir inceleme	Düzovalı, 1993	Samsun'da 5 ayrı kooperatif yerleşmesinde yapılan incelemeler ile konut standartlarının ortaya çıkarılması
İmar planlaması sürecinin sürdürülebilir planlama yaklaşımı çerçevesinde irdelenmesi, Samsun örneği	Bektaş, 1998	Samsun ve çevresinin ekolojik-çevresel anlamda incelenmesi, verilerin planlamaya yönelik kullanılması
A comparative analysis on two squares in the city center of Samsun: Urban place, architectural quality and city life (Samsun kent merkezinde iki meydan üzerine karşılaştırmalı bir çalışma: Kentsel yer, mimari nitelik ve kent yaşamı)	Erkul, 2002	Samsun'da yer alan Saathane Meydanı ve Cumhuriyet Meydanı'nın karşılaştırmalı analizi ve kentsel, mimari açıdan değerlendirilmesi
Tarihi Samsun evlerinin yapısal özellikleri	Badakol, 2003	Samsun evleri bazında yapısal özelliklerin ortaya çıkarılması
Endüstri binalarının yeniden işlevlendirilmesi; Karadeniz bölgesi Tekel binalarının analizi ve yeni işlev önerileri	Sert, 2004	Trabzon, Akçaabat ve Samsun'da bulunan Tekel Binalarının koruma, yenileme ve bu binaların yeniden işlevlendirilmesi
Samsun Alaçam ilçesi Kitaplı Konağı restorasyon önerisi	Tarım, 2006	Samsun'un sivil mimari örneklerinden olan Kitaplı Konağı'nın mevcut durumunun belgelenmesi
Samsun'da bir TCDD Lojmanı restorasyon önerisi	Güven, 2011	Bir kültür varlığı olarak nitelendirilen Samsun TCDD Lojmanı Binasının irdelenmesi
Resolving the historic urban tissue by tracing the changes as a basis for its conservation: Samsun from 20th century untill today (Korumaya temel olarak değişimleri izleyerek tarihi kentsel dokuyu çözümlmek: 20.yy.dan bugüne)	Yazıcı, 2013	Tarihi kent merkezini ele alarak kent dokusunda meydana gelen değişimlerin ortaya çıkarılması
Samsun Kurşunlu Cami restorasyon projesi	Ünlü, 2015	Kültür mirası olan Kurşunlu Camii için koruma projesi hazırlanması
Artakalanın yeniden değerlendirilmesi; Samsun tek el sigara fabrikasının görünmeyen değerleri	Özkan, 2015	Ticaret ve alışveriş merkezi olarak işlevlendirilen Samsun Tekel Sigara Fabrikası ve bu yapının kentinin hafızasında bıraktığı izlerin araştırılması

Tablo 1.1 devamı

Integrating the Rum Churches in Samsun into daily life (Samsun'daki Rum kiliselerinin günlük hayata kazandırılması)	Aydan, 2016	Samsun kentinin Tekkeköy ilçesindeki Rum Kiliselerinin günlük hayata entegre edilmesi
Samsun, Kavak'taki ahşap camilerin mimari özellikleri ve koruma sorunları-Dere Camisi restorasyon projesi önerisi	Uzun, 2016	Samsun'un Kavak ilçesindeki ahşap camileri ve daha özelde Dere Camisinin irdelenmesi
Geleneksel Samsun evi örneğinde gerçeğin katmanlaşmasının kolektif belleğe etkisi	Özerol, 2018	Sanal gösterimler ile kolektif belleğe yansıyan imgelerin anlam ölçmedeki yerinin araştırılması
Samsun-Çarşamba'da çantı tekniğinde inşa edilmiş ahşap camilerin belgelenmesi ve vernaküler mimari miras bağlamında incelenmesi	Furtuna, 2018	Samsun kenti Çarşamba ilçesinde yer alan çantı tekniği ile inşa edilmiş camilerin irdelenmesi
Eğitim binalarında çift kabuk cephe sistemleri kullanımlarına bağlı enerji etkin iyileştirme önerileri	Bakkal, 2019	Milli Eğitim Bakanlığı 24 derslikli tip lise binası projesinin enerji etkin iyileştirilmesinin Samsun iklim koşullarında ele alınması
Samsun Kavak-Sıralıköyü'nün kırsal mimarlık mirası bağlamında değerlendirilmesi	Gülaçmaz, 2019	Samsun'un Kavak ilçe merkezinde ve aynı zamanda yakın köylerindeki kırsal mimari dokuların araştırılması
Samsun-Bafra'da bulunan 18.-20. yüzyıl çeşmeleri ve bu çeşmelerin koruma problemleri	Tokur, 2019	Samsun'un Bafra ilçesinde yer alan merkez çeşmelerin araştırılması
Kentsel mekânlarda yayalaştırma ve cephelerin yenilenmesi: Samsun Çiftlik Caddesi örneği	Yazıcı, 2019	Samsun'un Çiftlik Caddesi'ndeki cephe yenileme projesinin irdelenmesi
Samsun ili Bafra ilçesi sivil mimarlık örneklerinin incelenmesi, koruma sorunlarının belirlenmesi ve koruma önerileri	Erkalkan, 2019	Samsun'un Bafra ilçesindeki sivil mimari örneklerinin incelenmesi

1.4 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Tez çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden olan ve derinlemesine bilgi sağlayan durum çalışması (case study) yöntemi kullanılmış, verilerin elde edilmesinde bilgi/belge/arşiv tarama, doküman analizi ana yöntem olarak kullanılmıştır. Çalışmada yüz yüze görüşme ve gözlem yöntemleri tamamlayıcı yöntem olarak uygulanmış bu bağlamda karma bir yaklaşım kullanılmıştır. Veriler kronolojik bir dizge ile tematik içerik analizi ile çözümlenmiş ve sınıflandırılmıştır.

Tez çalışmasında, geçmişte önemli bir kamusal açık mekân olan Samsun Milli Fuar alanı dönüşümünün sosyokültürel sürdürülebilirlik perspektifinden bakarak, kimlik ve anlam özelinde irdelenmesi adına öncelikle; “sosyokültürel sürdürülebilirlik”, “sürdürülebilirlik ilkeleri”, “çevresel”, “ekonomik”, “sosyal sürdürülebilirlik”; “kamusal açık mekân”, “kamusal açık mekânlarda dönüşüm”, “dönüşümün boyutları (morfolojik-işlevsel/davranışsal dönüşüm ve kimlik-anlam dönüşümü)” literatür araştırması ile kavramsal olarak irdelenmiştir. Çalışma, literatür taramasının ardından, dönüşüm geçiren kamusal açık mekânın, alan çalışmasına dayalı verilerle tespit edilmesi ile ilerlemiştir.

Fuar alanının kimliğini, anlamını ve sosyokültürel özelliklerini detaylı bir şekilde ortaya çıkarabilmek adına çalışma alanında tamamlayıcı yöntem olarak; 2019 yılının Kasım ayında biri alan dışından olmak üzere rastgele örnekleme yoluyla seçilen toplamda 12 kişi ile açık uçlu görüşme tekniği kullanılarak pilot bir durum çalışması (case study) gerçekleştirilmiştir. Pilot durum çalışması sırasında kıyı alanında geçmişte var olan fuar belleğinin yitirildiği tespit edilmiş ve dönüşümü belgeleyebilmek için gazete arşivleri, SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, çeşitli gazete, dergi ve kitaplar incelenmiştir.

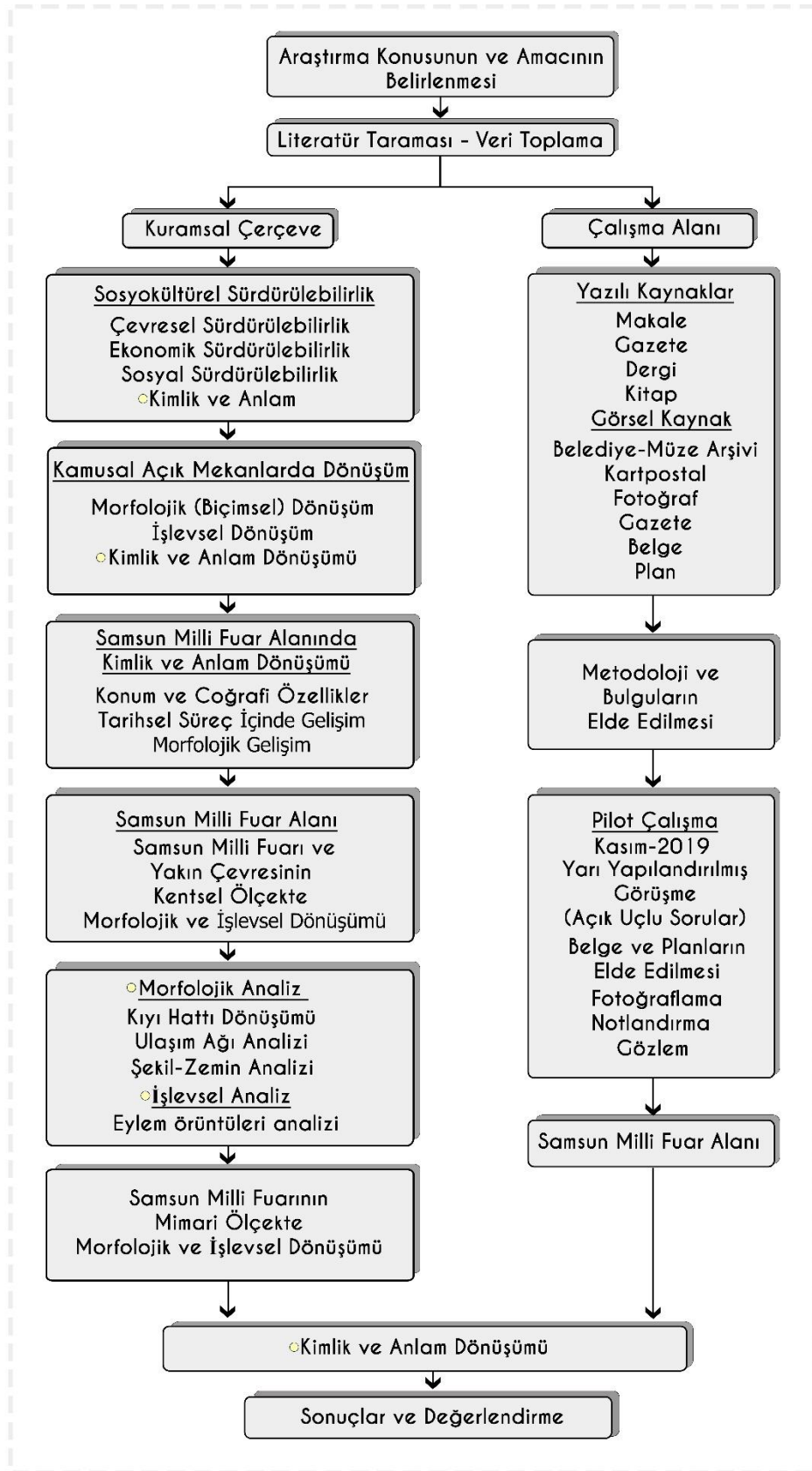
Alanın, morfolojik (biçimsel-fiziksel) ve işlevsel/davranışsal dönüşümünü saptayabilmek için Samsun Büyükşehir Belediyesi’nden alınan planlar, Samsun hakkında; Baki Sarısakal tarafından yazılmış ve Embiya Sancak tarafından yazılmakta olan temel kaynak niteliğindeki kitap ve belgeler kullanılmıştır. Sosyokültürel anlamda alanın kimlik ve anlam ile ilişkisini sorgulayabilmek için ise, Samsun Milli Fuar Alanının varlığını sürdürdüğü zaman aralığı, diğer bir deyişle 1960’lı yıllardan

itibaren başlayarak o dönemde çıkan ve internet üzerinden arşivine ulaşılabilen gazeteler irdelenmiştir. Şöyle ki, bu tez çalışmasında Milliyet Gazetesi Arşivi'nde fuarı konu edinen ve 1964, 1965, 1966, 1967, 1971, 1972, 1979, 1981, 1983, 1984, 1985 ve 1987 yıllarında yazılmış olan haber yazıları; Cumhuriyet Gazetesi Arşivi'nde fuarı konu edinen ve 1963, 1968, 1977 ve 1979 yıllarında yazılan haber yazıları irdelenmiş ve derlenmiştir. Aynı zamanda Vatandaş Gazetesi'nin 1969 tarihli haber yazısı ve Hürriyet Gazetesi'nin 1993 tarihli haber yazısı da kullanılmıştır.

Bunun yanı sıra alanda yaşanan dönüşümü görseller ile destekleyebilmek ve ortaya çıkarabilmek adına Nadir Kitap ile anlaşmalı olan, Anka Kitapevi ve Gökçe Koleksiyon tarafından internet üzerinden satışa sunulan kartpostallar satın alınarak kişisel arşiv oluşturulmuş ve çalışmada kullanılmıştır. Aynı zamanda SALT Araştırma, Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi'nden fuar ile ilgili fotoğraflardan kurumun bilgisi dahilinde yararlanılmıştır. Davranışsal dönüşümü belgelemek adına planlanan, ve tamamlayıcı yöntem olarak kullanılan, yüz yüze görüşme yöntemi, içinde bulunduğumuz küresel pandemi (Covid-19) nedeniyle, pilot çalışma aşamasında gerçekleştirilen uygulama ile sınırlandırılmıştır. Fuarın günümüz kullanımı, alandan çekilen fotoğraflar ve gözlem yolu ile araştırmacı tarafından tespit edilmiş, kronolojik olarak yaşanan dönüşüm morfolojik ve işlevsel parametreler üzerinden kentsel ve yapısal ölçekte 1963 yılından günümüze kadar belgelenerek, alandaki kimlik ve anlam dönüşümü ortaya çıkarılmıştır.

Bu tez çalışmasının ilk bölümünde problem tanımlanmakta, çalışmanın; amacı, literatürdeki yeri, kapsam ve yöntemi açıklanmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde sosyokültürel sürdürülebilirlik bağlamında “sürdürülebilir kalkınma” ve “sürdürülebilirlik” kavramlarına değinilmiş, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel bileşenini oluşturan “çevresel”, “ekonomik” ve “sosyal sürdürülebilirlik” kavramları ulusal ve uluslararası literatür desteği ile irdelenmiştir. Ardından tez çalışmasının ana çatısını oluşturan sosyokültürel sürdürülebilirlik, sosyokültürel sürdürülebilirliği oluşturan temel parametreler açıklanıp bu parametrelerden kimlik ve anlam kavramlarına odaklanılmıştır. Üçüncü bölümünde ise ulusal ve uluslararası kaynaklardan elde edilen kamusal açık mekân, dönüşüm kavramları ile birlikte dönüşümün boyutları (morfolojik dönüşüm, işlevsel ve davranışsal dönüşüm, kimlik

ve anlam dönüşümü) ele alınmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde, araştırma alanının tespit edilebilmesi amacıyla öncelikle Samsun kentinin tarihsel süreç içerisinde gelişimi ile morfolojik gelişimi ele alınmıştır. Ardından fuarın geçirdiği dönüşümler, kronolojik olarak fuarın yapıldığı tarihten itibaren günümüze kadar kentsel ve mimari ölçekte morfolojik (biçimsel) ve işlevsel olarak analiz edilmiştir. Morfolojik dönüşümler kentsel doku bağlamında fuar alanının bulunduğu konum da dikkate alınarak “kıyı hattı”, “ulaşım ağları” ve “şekil-zemin” analizlerini kapsamaktadır. İşlevsel dönüşüm ise fuar alanı ve yakın çevresinin kullanıcılar tarafından nasıl kullanıldığını ortaya çıkarabilmek adına “eylem örüntüleri” analizini kapsamaktadır. Samsun Milli Fuarı’nın mimari ölçekte kazandığı kimlik ve anlamların izlerini sürebilmek adına doküman analizi ile alan çalışması kapsamında tematik içerik analizi yapılmıştır. Samsun Milli Fuarı’nın mimari ölçekte geçirdiği dönüşümler kronolojik bir sırayla (1963-1973 Dönem Aralığı, 1973-1983 Dönem Aralığı, 1983-1993 Dönem Aralığı, 1993-Günümüz) periyotlar halinde alanın şimdiki kullanımı ile karşılaştırılarak açığa çıkarılmış ve bu dönem aralıklarında yaşanan dönüşümlerin sosyokültürel bağlamda fuarın kimlik ve anlamında yarattığı dönüşümler ortaya konmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde elde edilen veriler analiz edilerek ve özetlenerek araştırmanın temel bulguları ortaya konulmuştur.

Şekil 1.1 Araştırmanın yöntemi

BÖLÜM 2

SOSYOKÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sosyokültürel sürdürülebilirlik mefhumu, kimlik ve anlam kavramlarının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda çevre, iyi bir yaşam, refah düzeyi ile de bağlantılı olan bu kavram kentsel mekânların kimliğinin oluşmasında önemli bir yer tutar. Gerek insan, toplum ve çevrenin birbiriyle etkileşimi gerekse bu etkileşim ile meydana gelen değerler bütünü sosyokültürel sürdürülebilirlik kavramını meydana getirmektedir. Çevresel etmenler, refah düzeyi, sosyal olanaklar birbiri ile iç içe geçen, kimlik ve anlamı ören yapı taşlarıdır. Aynı zamanda toplumun belleğinde mekâna dair oluşmuş izler, görüntüler ve bunların yanı sıra yerel özellikler (yerel dans, yemek, müzik), sosyal değerler ya da toplumdan bağımsız unsurlar da (coğrafya, iklim, bitki örtüsü) kimliği ve anlamı meydana getiren bileşenler olarak ifade edilebilirler. Sosyokültürel yapının oluşumu ve toplumsal yaşamın devamlılığı da bu bileşenlere bağlıdır. Örnek vermek gerekirse bireyler arası dayanışma, sosyalleşme ihtiyacı, bir arada olma ve mekâna duyulan aidiyet bağı, tarihsel bellek, kimlik, anlam gibi etmenler sosyokültürel yapıyı meydana getiren soyut olgulardır. Bütünsel anlamda zincirin birer parçaları olan bu etmenlerden herhangi birinin eksikliği toplumsal ve dolayısıyla sosyokültürel yapıyı etkileyebilmektedir (Gökçe Pehlivan, 2019).

Bu bilgilere paralel olarak bu bölümde öncelikle sürdürülebilir kalkınma kavramının oluşum süreci anlatılacak, ardından sürdürülebilirlik kavramı farklı boyutlarına yapılan atıflarla irdelenecektir. Sonrasında ise sürdürülebilirliğin temel bileşenlerini oluşturan “çevresel”, “ekonomik” ve “sosyal sürdürülebilirlik” kavramları literatür desteği ile açıklanacaktır. Tez çalışması bağlamında, sürdürülebilirliğin son derece önemli bir yapı taşı olan “sosyokültürel sürdürülebilirlik” kavramına odaklanılacak, nihai olarak sosyokültürel sürdürülebilirliğin sağlanmasında zincirin önemli bir halkasını oluşturan kimlik ve anlam bileşenleri üzerinde durulacaktır.

2.1 Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilirlik Kavramı

Geçmişten günümüze kadar insan ve çevre karşılıklı etkileşim içerisinde olmuştur. İnsanın çevreyi şekillendirmesi ile çevre de insana ve onun davranışlarına, eylemlerine yön vermiştir. İnsanın doğaya, çevreye hükmetme ve onu değiştirme girişimleri ise sanayi devrimine dayanmaktadır. Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ilerleyen kapitalist ekonomi ve büyüyen nüfus ile artış gösteren çevre problemleri, “ekonomik kalkınma yarışları” ile gündeme oturmuştur. Bunu takiben çevre problemlerinin uluslararası düzeyde kendine yer bulması 1960'lı tarihlere işaret etmektedir. Uluslararası platformlarda çevre ile ilgili ilk çalışmalar Avrupa Konseyi tarafından hayata geçirilmiştir. 1962 yılında doğayı ve doğal kaynakları korumak adına Avrupa Uzmanlar Komitesi oluşturulmuştur. 1964 yılında Su Kirliliği Komitesi kurulmuştur. 1970 yılında Unesco tarafından İnsan ve Biyosfer isimli araştırma programı başlatılmıştır. 5 Haziran 1972 yılında ise Birleşmiş Milletler' in Stockholm'de bir araya gelmesi ile Çevre Konferansı yapılmıştır. “Dünya Çevre Günü” olarak kabul edilen bu tarih, çevre konusunun olumlu yönde bir boyuta ulaşmasını sağlamıştır (Uysal, 2002; Baysan, 2003).

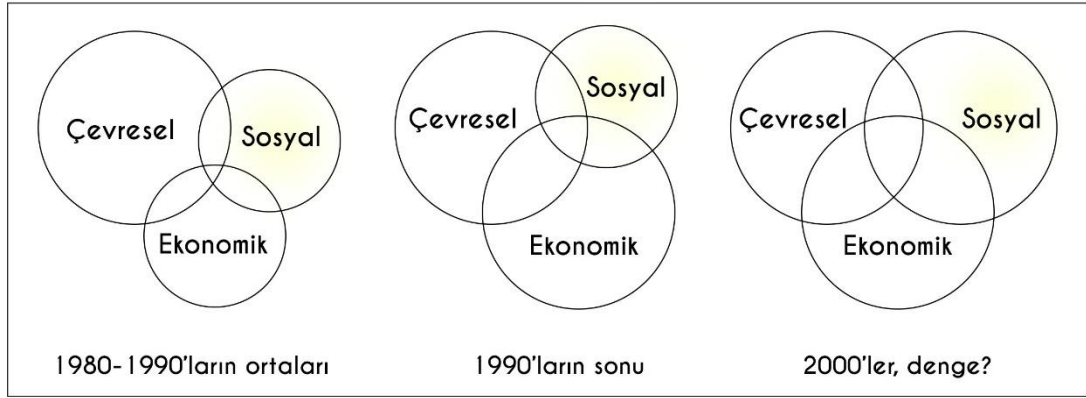
Çevre hareketlerinin ardından kavram olarak ilk defa 1977 yılında Dennis Pirages'in ‘Sürdürülebilir Toplum’ adlı kitabında bahsedilen sürdürülebilirlik olgusu 1978 yılında da Dennis Hayes'e ait olan ‘Sürdürülebilir Topluma Doğru İlk Adımlar-Onarımlar, Yeniden Kullanım, Geri Kazanımlar’ adlı kitapta kendine yer bulmuştur. Bununla birlikte sürdürülebilirlik kavramı resmi anlamda, Brundtland Komisyonu adıyla anılan, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından, 1987'de Gro Harlem Brundtland'in başkanlığında yayımlanan “Ortak Geleceğimiz” isimli raporda ilk kez yerini almıştır. Aynı zamanda, sürdürülebilir kalkınma kavramı da bu rapor sonrası geniş çapta bir etki uyandırmıştır (Tekeli, 2001; Aksu, 2011; Uysal, 2002). Özellikle Brundtland Raporu'ndan sonra sürdürülebilir kalkınma kavramı farklı disiplinlerin de ilgi odağı haline gelmeye başlamıştır (Boström, 2012).

Brundtland Raporu'na göre sürdürülebilir kalkınma “bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılamalarında ödün vermeden karşılamak” olarak ifade edilmiştir (World Commission on Environment and Development, [WCED],

1987, s. b.t). Bu bağlamda bir toplumsal ya da sosyal bir bilinç ürünü de diyebileceğimiz sürdürülebilir kalkınma, bireylerin kaynakların kullanımında kendilerine düşen yükümlülükleri, gelecek nesilleri de hesaba katarak ifa etmeleri anlamına gelmektedir (Duran, 2018).

Brundtland Raporu'nun ardından beş yıl sonra 1992 yılında Rio de Janeiro'da "Çevre ve Kalkınma Konferansı" düzenlenmiştir (United Nations Conference on Environment and Development, [UNCED], 1992). Bu konferansın birinci prensibi olarak; sürdürülebilirlik kaygısının merkezinde yer alan insanın, doğa ile uyumlu, sağlıklı, üretken aynı zamanda verimli bir yaşam hakkına sahip olması gerektiği ifade edilmiştir (UNCED, 1992). Bu bağlamda, doğal çevrenin korunması adına sosyal ve politik açıdan kuramlara sosyal adalet ve eşitlik sağlayan sürdürülebilir düzenlemelere olan ihtiyaçlar vurgulanmıştır (Thorns, D. C., çev., 2010). Bununla birlikte odak noktası insan olan konferansın diğer ilkelerinde de bu tutum devam ettirilmiş gerek sosyal hayat, farklı cinsiyetler (20. İlke, kadının sürdürülebilirlikteki rolü), gerekse kültürel birikimlerin (22. İlke) göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır (Ayık, 2019).

Birleşmiş Milletler' in 2002 ve 2012 Johannesburg kentindeki zirvelerin ardından sürdürülebilir kalkınmanın üç temel bileşeninin odak konular olduğu belirlenmiştir (Ayık, 2019). Sürdürülebilir kalkınma kavramı "çevresel", "ekonomik" ve "sosyal" olmak üzere üç ana başlık etrafında şekillenmektedir (Boström, 2012). Sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenlerini oluşturan çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının uyum içerisinde ele alınması ve yorumlanması önem arz etmektedir (Kuhlman ve Farrington, 2010) fakat bununla birlikte birbirinden bağımsız ele alınamayacak olan üç boyuttan sosyal sürdürülebilirlik bileşeni yakın zamana kadar daha az ele alınan bir kavram olmuştur (Colantonio, 2009; Boström, 2012; Thorns, D. C., çev., 2010).

Şekil 2.1 Sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel süreç içerisinde gelişimi (Marghescu, 2005; aktaran Colantonio, 2007)

Günümüzde sürdürülebilir kalkınma kavramıyla ön plana çıkan “sürdürülebilirlik” kavramı ise çeşitli kuramcılar tarafından ele alınmış ve farklı boyutları ile tartışılmıştır. Şöyle ki, sürdürülebilirlik kavramı yapılan bir çalışmaya göre ekonomik kalkınmanın da etkisiyle baskın bir “çağdaş çevrecilik olgusu” olarak tanımlanmaktadır (Baweja, 2014). Yılmaz’da (2016), sürdürülebilirlik kavramını çevresel boyutuna vurgu yaparak “sürdürülebilirlik, tüm canlıların yaşam alanlarının devamlılığının sağlanmasıdır” şeklinde tanımlamıştır (s. 81). Ataol Akpınar ve Erdönmez (2014), benzer biçimde çevresel sürdürülebilirliğe atıfta bulunarak sürdürülebilirliği, “günümüzü geleceğe taşımak” olarak ifade etmişlerdir. Markulev ve Long (2013) çalışmalarında, doğal sermayeye ve insan dışı canlıların da haklarına atıfta bulunarak sürdürülebilirliği; biyolojik sistemlerin zamanla görevlerini devam ettirmesi ve bu sürecin muhafaza edilmesi olarak tanımlamışlardır. Sürdürülebilirlik kavramı, bir diğer tanımla ekonomik boyutuyla da düşünülerek kentin yararına, kentliyi yormayan, ekonomik anlamda karşılanabilir olanı ifade etmektedir (Fidan, 2016).

Bununla birlikte sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna atıfta bulunan Özgen (2019), sürdürülebilirliği; toplumu içine alan, toplumun sosyal ve kültürel gereksinimlerini, eşitlik ve refah çerçevesinde karşılamayı hedefleyen “disiplinler üstü” bir olgu olarak tarif etmektedir. Bütüncül bir yaklaşımla ele alınan başka bir tanıma göre ise sürdürülebilirlik; birçok disiplin alanında kullanılan ve çok boyutlu sistem olarak ele alınmış ve bu sistemin devamlılığı olarak ifade edilmiştir (Gürbüz, 2009).

Tekeli (2001) ise farklı bir bakış açısıyla sürdürülebilirliği, ahlakın temel prensibi olarak görmekte, sürdürülebilirliğin çevresel etmenler ile meydana geldiğine ve bu kavramın siyasi platformlarda ise devamlı olarak ele alınan bir konu olduğuna değinmektedir.

Görüldüğü üzere sürdürülebilirlik, farklı perspektiflerden ele alınan, çevresel, ekonomik ve sosyal anlamda yeryüzündeki tüm canlıları ilgilendiren ve tüm insanlığa bireysel sorumluluk duyarlılığı kazandırmayı amaçlayan kritik bir kavramdır (Ekim, 2004).

2.1.1 Çevresel Sürdürülebilirlik

Çevresel sürdürülebilirlik; çevre ile ilişkili olan etmenlerin ve onların niteliklerinin korunup devam ettirilebilme yeteneğidir. Çevresel sürdürülebilirlik insan ve diğer canlılar için gerekli olan temiz su, temiz hava, iklim, yenilenebilir kaynakların korunup sürdürülebilmesi ve bunlara yönelik tehditlerin engellenebilmesi için gerekli olan eylem ve girişimleri kapsamaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik fiziksel kaynak kullanımının en aza indirilmesi ve geri dönüşüm yaklaşımını benimsemektedir (Sutton, 2004). Toprak, hava, su gibi doğal kaynakların sürdürülebilirliği gerek çevre gerekse kullanıcılar açısından önem arz etmektedir. Örnek vermek gerekirse, bilinçli olarak kullanılmayan toprak, çevre ve insan sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Aynı zamanda toprağın bilinçsiz kullanımı ile meydana gelen kirlilik durumu su ortamlarında da (yer altı suları vb.) tahripkâr bir etki yaratabilmektedir. Günümüzde sanayinin gelişmesi ve artan nüfus ile birlikte azalan su kaynakları, suyun tasarruflu ve sürdürülebilir bir biçimde kullanılması gerektiğini göstermektedir. Bunlara ek olarak kentleşmenin bir ürünü olan trafik, ısınma, sanayileşme gibi etmenler atmosfere de zarar vermekte bu durum da uzun vadede canlı yaşamını tehdit eden bir unsur olmaktadır. Havada meydana gelen kirlilik gerek insan sağlığı gerekse binalar, yapılar, hayvan ve bitkiler üzerinde olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir (Menteşe, 2017). Bununla birlikte enerjinin de doğanın ve canlıların yaşamına zarar vermeyecek şekilde kullanılması gerekmektedir. Aksi durumlarda ekolojik dengenin bozulması kaçınılmaz olmaktadır (Berber, 2012). Dolayısıyla hava, su, toprak, enerji gibi kaynakların korunması, bilinçli ve tasarruflu bir biçimde

kullanılması ve sürdürülebilmesi hem gelecek nesiller hem de iyi bir yaşam açısından önemli bir konudur (Menteşe, 2017).

Çevre bağlamında sürdürülebilirlik, insanın hayatını devam ettirebilmesine olanak sağlayan etmenlerin nitelik, niceliğine ve devamlılığına odaklanmaktadır (Yeni, 2014). Bununla birlikte çevrenin sonsuz kaynağa sahip olduğu düşüncesi buna bağlı olarak artan tüketim, nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme çevre problemlerini de beraberinde getirmiştir (Aksu, 2011).

Geleceğimizi önemli derecede etkileyen çevre kavramı insanoğlunun çevre bilinci ve çevresel kaynakları doğru bir şekilde kullanımı ile bağlantılıdır. Diğer bir deyişle insanın çevre üzerindeki etkisi önem arz etmektedir. Buna paralel olarak çevre olumlu ya da olumsuz bir şekilde insan faktöründen etkilenmektedir. Şöyle ki, nüfusun henüz yoğunlaşmadığı ve teknolojinin gelişmediği dönemlerde çevrenin günümüze oranla daha az tahribata uğradığını söylemek mümkündür; fakat sanayileşme ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte, bireyin doğal kaynaklar üzerindeki etkisi artmış, çevre, bozulmalar ile karşı karşıya kalmış durumdadır. Diğer bir deyişle insanın doğa üzerinde hâkimiyet kurma çabası çevreye olumsuz bir biçimde yansımaya başlamıştır (Menteşe, 2017). Çevre, kentleşmenin de etkisi altındadır. Bu durum doğal kaynaklara (su, enerji, gıda, barınma vb.) olan ihtiyacın ve buna bağlı olarak tüketimin artmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla doğa, başta insan olmak üzere dış etkenlerden etkilenmekte ve böylelikle çevrenin sürdürülebilirliği zarar görebilmektedir (Aksu, 2011).

Yapılan bir çalışmaya göre çevresel bozulmaların bir sebebi de bireylerin düşünce ve yaşayış tarzlarının değişimidir. Doğa, ilk insanlar tarafından kutsal sayıldığından, korunmuş ve fazla zarara uğramamıştır; ancak günümüzde doğanın insandan üstünlüğü düşüncesi yerini tersi bir düşünceye bırakarak doğal kaynakların tüketimi artmış, çevre insanın tüketimine maruz kalmıştır (Menteşe, 2017).

Çevresel tüketimlerin gün geçtikçe artması ekolojik çevrenin nesillere aktarılmasını tehdit eden bir unsur olmaktadır. Dolayısıyla çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması bir takım koşullara bağlıdır. Kaynakların tüketiminin minimum seviyede olması aynı zamanda, kaynakların tüketim sonrası geri dönüştürülebilir nitelikte olması, atık

maddelerin geri dönüşümde değerlendirilebilmesi, enerji kaynaklarının muhafaza edilerek yenilenebilir bir biçimde kullanımının sağlanması, çevrenin zarar görmediği ve korunduğu yaklaşımların geliştirilmesi ve en önemlisi bireylerin bu konular hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir (Akgül, 2010). Çevresel sürdürülebilirliği kesintiye uğratan her bir durum geri döndürülemez sonuçlar yaratmaktadır. Dolayısıyla kentli bilinci ile hareket edilerek doğal sermayenin sınırlılığı unutulmamalı ve doğal kaynak kullanımının ekolojik sisteme olan yansıması göz ardı edilmemelidir (Markulev ve Long, 2013)

2.1.2 Ekonomik Sürdürülebilirlik

Ekonomik sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınmayı kolaylaştırmada önemli rol oynayan, en genel anlamıyla hedefler perspektifinden bakılarak, büyüme ve yeniden yapılanma bununla birlikte refahı ve yaşam kalitesini artırma olarak ifade edilmektedir (International Economic Development Council, [IEDC], b.t; Munasinghe, 1993; aktaran Haji Rasouli ve Kumarasuriyar, 2016). Vivien (2008) benzer biçimde ekonomik sürdürülebilirliği, bireysel refahın zamanla gerilememesi olarak tanımlamaktadır. Neoklasik ekonomi perspektifi ile de refahın en üst düzeye çıkarılması olarak tanımlanır. Refah ile açıklanmak istenen ise ulaşım, gıda, giyim, barınma gibi ihtiyaçlardır (Harris, 2000).

Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu, kaynakların azalıp yok olma potansiyellerinden ötürü yenilenebilir doğa kaynaklar ekonomisinin odak noktasını oluşturur (Vivien, 2008). Bu kapsamda çevresel fayda ile ekonomi arasındaki dengenin sağlanması olarak da belirtilmektedir. Ekonomik sermayenin muhafaza edilmesini (Goodland, 2002), var olan kaynakların en tasarruflu şekilde kullanımını ve yenilenebilen malzemelerin tercih edilmesini kapsamaktadır (Akgül, 2010). Yapılan bir çalışmada benzer bir şekilde sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunun çevre olgusu ile birlikte düşünülmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Araştırmaya göre çevrede oluşan problemlerin varlığı ekonomik politikaların doğru bir şekilde yönlendirilememesi sebebiyle meydana gelmektedir. Bu noktada fiziksel ve ekonomik sürdürülebilirliğin birbirini tamamlayan bileşenler olduklarını söylemek mümkündür (Kılıç, 2012). Ekonomik sürdürülebilirlik ile çevresel sürdürülebilirlik birbiri ile iç içe

geçen olgulardır. Bununla birlikte ekonomik sürdürülebilirlik doğa ve ekonomi ilişkisinin biraradalığına bağlıdır (Kılıç, 2012). Ayrıca sürdürülebilirliğin üç temel bileşeninin de bir olarak ele alınması, aksi takdirde alınacak sonuçların bütüncül olmayacağını söylemek yanlış olmayacaktır (Özmehmet, 2005).

2.1.3 Sosyal Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirliğin ekonomik ve çevresel boyutu kadar sosyal boyutu da bütüncül çatıyı tamamlayan, stratejik öneme sahip bir konudur (Colantonio, 2007). Sosyal anlamda sürdürülebilirlik, odak noktası insan olan, bu bağlamda insanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve bu anlamda sosyal hizmeti hedefleyen bir parametredir (Harris, 2000; McKenzie, 2004). Buna paralel olarak yaşamı daha iyi bir hale getirmek için gerekli olan bir koşul ve bu koşulun sağlanmasındaki süreç olarak görülür (McKenzie, 2004). Colantonio (2007) benzer biçimde sosyal sürdürülebilirliği ekonomik, adil, kapsayıcı bir yaşam için birey ve toplumların teşvik edildiği kurallar ile desteklenen bir süreç olarak ifade etmektedir.

Sosyal sürdürülebilirlik toplumların, ideal olan yaşama ulaşabilmeleri için gerekli olan göstergeleri kapsar. Başta insanın temel ihtiyaçlarına (eğitim, barınma, sağlık, gıda, rekreasyon vb.) kolaylıkla erişebilmesi olmak üzere, kuşaklar arası eşitliğin sağlanması, farklı kültürlerin ve toplulukların değerlerinin korunması böylelikle kültürlerarası iletişimin sağlanması, topluluk duygusunun ve buna bağlı olarak bireysel sorumluluk duygusunun benimsenmesi, siyasi anlamda; toplumun seçimler dışında politik aktivitelerde de yer alması sosyal sürdürülebilirliği tanımlayan göstergelerdir (McKenzie, 2004). Çevre ile toplum arakesitinde ve ayrıca toplum özelindeki konuları kapsayan sosyal sürdürülebilirlik, çeşitli grup ve kültürler arasında her konuda eşitliğin, özel, devlet ya da sivil kuruluşların da etkileriyle sosyal katılım ve adaletin sağlanması, hizmetlerin karşılanması olarak tanımlanır (Griessler ve Litting, 2005; Harris, 2000; Stren ve Polése, 2000). Bu noktada kentte yaşayan birey ve toplulukların birbirleri ile ilişkileri, bu durumun topluma yansıma biçimi, çevresel ve mekânsal ayrışmaların önlenmesi adına düşünsel faaliyetlerin yanı sıra eylemsel girişimlerde bulunmak sosyal boyutun özünü oluşturur (Colantonio ve Dixon, 2009).

Sürdürülebilirliğin sosyal boyutu, bireylerin bir arada olma, iletişim kurma, paylaşma, toplumsal değerlere katkıda bulunma gibi gereksinmelerini karşılayan ve dolayısıyla sosyal ihtiyaçları ve toplumun yaşam kalitesini de ele alan son derece önemli bir boyuttur. Bunun yanı sıra insan sağlığının, konforunun ve güvenliğinin önemsendiği, aidiyet duygusuna olumlu yönde etki eden sosyal bir oluşumdur (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018; Doğan ve Tokman, 2019). Bu bağlamda sürdürülebilirliğin sosyal boyutu yapılan tanımlamalara ve öne çıkan kavramlara ek olarak bazı önemli temaları kapsamaktadır. Colantonio (2007), bu temaları; kentsel kaynaklara erişim, çatışmaların hafifletilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması, dönüşüm, yaşam kalitesi, sosyal çeşitlilik, kültürel kimliğin devamlılığı, gibi başlıklar halinde ifade etmiştir.

Bu bilgi ve tanımlamaların ışığında sosyal sürdürülebilirliğin, öznesinin insan olduğunun altını çizerek, insanların mekânlarla buluşmasından doğan bir nosyon olduğunu söyleyebiliriz (Ataol Akpınar ve Erdönmez, 2014). Bu kapsamda kavram *kentsel* ve *mimari* perspektiflerden de kritik bir noktada bulunmaktadır. Şöyle ki, fiziksel çevre ve sosyal sürdürülebilirlik birbirlerine oldukça bağlı kavramlardır. Bu çerçevede, kentsel altyapının oluşturulması, buna bağlı bir şekilde yoksulluğun önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması, biyoçeşitliliğin korunması, kentsel mekânların marjinal ya da dezavantajlı grupları ayırtırmayacak biçimde tasarlanması gerekmektedir. Bunlara ek olarak bölgesel ve mekânsal bölünmelere sebebiyet vermeyen, birbiri ile tutarlı ve uyumlu planlamaların oluşturulması, kamunun yararına ve engelsiz erişimi destekleyen, uygulamaların yapılması sosyal sürdürülebilirliğin kentsel boyutunun azımsanamayacak derecede önemli olduğunu göstermektedir (Stren ve Polése, 2000).

Örnek verecek olursak; ulaşım hizmetleri (karayolları, bisiklet ve yürüyüş yolları) özellikle kadın, çocuk, yaşlı, engelli kullanıcıların da erişimine mani olmayacak şekilde düzenlenmelidir. Amacına hizmet etmeyen (demiryolu vb.) ve eşitlikçi olmayan planlamalar, düzenlemeler ya da uygulamalar bu anlamda bireylerin hareketlerine engel teşkil edecek, dolayısıyla mekânsal kopmalar ve sosyal ayrışmaların meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu durum da kentsel bağlamda sosyal sürdürülebilirlik üzerinde katastrofik bir etki meydana getirecektir. Benzer

şekilde ulaşım sistemlerinin kentsel dokuları ele geçirmesi ve kentsel desenleri çarpıcı bir biçimde etkilemesi, gelişen teknolojinin bir sonucu olarak otomobil kullanımının yaygınlaşması toplu ulaşım tercihlerinin azalmasına yol açmakta ve ulaşımın kalitesini azaltarak yerleşim modellerinin değişmesine neden olmaktadır. Nihai olarak bu durum kentsel çevrenin sosyal anlamda devamlılığını tehlikeye düşürmektedir (Stren ve Polése, 2000).

Mimari ölçekte ele alındığında işlevsel hiyerarşi de sürdürülebilirliğin sosyal boyutunu etkileyebilmektedir. Şöyle ki tarihi, ticari, kültürel ve turistik mekânlar ve bu alanlar arasındaki bağlantı mekânsal algıyı şekillendirmekte ve kullanımlarını etkilemektedir. Bu mekânlarda meydana gelen olumsuz düzenlemeler veya dönüşümler mekânların parçalanarak sahip oldukları özellikleri kaybetmelerine ve sosyal ayrışma ya da dışlanmalara bağlı olarak kutuplaşmalara sebebiyet verebilmektedir (Stren ve Polése, 2000).

Sosyal sürdürülebilirlik konusunu kentlerin kalbi olan kamusal açık mekânlar özelinde incelediğimizde, bu mekânların sürdürülebilir kentlerin “temsil mekânları” olduklarını görmekteyiz. Sosyal yaşam bağlamında diğer mekânlara karşın öncüllüğünü ve yerini koruyan kamusal açık mekânlar, sahip oldukları özelliklere göre stratejik önemde olan mekânlardır. Kamusal açık mekânlardaki kullanıcı çeşitliliği ve profili aynı zamanda bu mekânların kullanım sıklığı, kullanım zamanı ve süresi, bu alanların sosyal potansiyellerini doğrudan etkileyen özelliklerdir. Dolayısıyla sosyal sürdürülebilirlikte kamusal açık mekânlar önem arz etmektedir (Palacky, Wittman ve Frantisak, 2015). Örnek vermek gerekirse sahip olduğu kişisel özelliklerin ve kültürel değerlerinin de etkisiyle, kullanıcıların kamusal açık mekânla kurduğu ilişki, mekânı benimseme ve sahiplenme dereceleri, sürdürülebilirlik kavramının sosyal boyutunu ön plana çıkarmaktadır (Çahantimur, 2007). Başka bir örnek verece olursak, Arendt’in (2018) “gördüklerimizi gören, duyduklarımızı duyan birilerinin mevcudiyeti, kendimiz ile dünyanın gerçekliği hakkında emin olmamızı sağlar” (Arendt, H. çev., 2018, s. 93) cümlesi kamusal açık mekânlarda somut bir hale bürünerek sürdürülebilirliğin sosyal boyutunu desteklemektedir. Çünkü benzer duygu ve düşüncelerin meydana gelmesinde önemli bir rol alan, bir arada olma ihtiyacını karşılayan kamusal açık mekânlar insan ve mekân bağlamında barındırdıkları

olanaklar ile kimliğin ve anlamın oluşumuna katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda kullanıcıların sahiplendiği, onların kendi kimliklerinin bir yansıması olan ve bir paylaşım içerisinde bulunan bu kentsel alanlar zamanla “kamusal yerlere” dönüşmektedir. Böylece kamusal mekânın, kimliği sürekli olarak yenilenerek anlam kazanmakta, sosyal sürdürülebilirliği desteklemektedir (Öztürk Köseenciğ, 2018).

Sonuç olarak sosyal sürdürülebilirliğin; sosyal hizmet, kaliteli, ekonomik, adil ve eşitlikçi bir yaşam, erişilebilirlik, sağlık, güvenlik, aidiyet, kültürel farklılıkların korunması, ayrışmaların, yoksulluğun önlenmesi ve kimlik, anlam başlıkları etrafında şekillendiği görülmektedir. Buna paralel olarak sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlayan bu olguların ardından kültürün sosyal sürdürülebilirlikteki konumu “*Sosyokültürel Sürdürülebilirlik ve Parametreleri*” başlığı altında irdelenecektir.

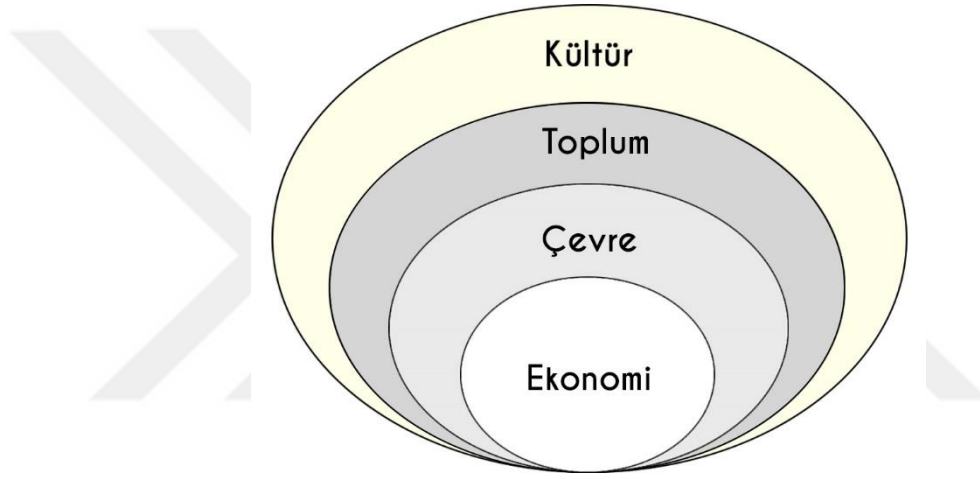
2.1.3.1 Sosyokültürel Sürdürülebilirlik Parametreleri

Sosyal sürdürülebilirlik bağlamında kültür, önemli görev üstlenen bir olgudur. Bu sebeple sosyokültürel sürdürülebilirlik kavramını ve parametrelerini açıklığa kavuşturmadan önce kültür kavramını açıklamak gerekir. Kültür, en genel anlamıyla din, dil, bilgi, ırk, gelenek, görenek, sanat, tarih, teknoloji, bilim, davranış, kimlik ve anlam gibi değerlerin toplamından oluşmaktadır (United Cities and Local Governments, [UCLG], 2015; Hawkes, 2001; Gill, 2013). Aynı zamanda geçmiş ile gelecek arasına kurulmuş olan bir köprü niteliği taşır (UCLG, 2015). Bu anlamda kültür hem bir aracı hem de bir ileti görevi üstlenmektedir (Hawkes, 2001). Kültür, 3 Ocak 1977 tarihli Fransız mimarlık yasasına göre de mimarının bir yansımasıdır (Conseils d’architecture, d’urbanisme et de l’environnement, [CAUE], 2015). Dolayısıyla kültür bir kavram olmanın ötesinde kenti, mimariyi, toplumu, insanı ve bu olgular arasındaki ilişkileri tüm gerçekliği ile yansıtan bir aynadır.

Unesco’nun 2016 yılında sürdürülebilir kentsel kalkınma için kültür hakkında yayımladığı küresel rapora göre ise kültür kavramı; kentin gelişimini sağlayan bir güç olarak tanımlanmıştır (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, [UNESCO], 2016). Bu bağlamda kültür; kalkınma, kentsel gelişme ve ilerlemeler için öncül bir etmen ve kimliğin oluşumunu destekleyen bir unsurdur (UNESCO, 2019). Dolayısıyla kültür, desteklediği bütün oluşumların ardına

eklemlenen bir dekorasyon olarak değil, gücünü toplumdan alan, bu oluşumları inşa eden bir temel olarak görülmelidir (Hawkes, 2001).

Kültür sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin (eğitim, adalet, kapsayıcı ve eşitlikçi yaşam, güvenlik, sağlık, sürdürülebilir kentler, ekonomik ve ekolojik gelişme vb.) tanınmasında, bilinmesinde ve bunların gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarılmasında önemli bir aracı konumundadır. Kültürel miras, bellek de dahil olmak üzere kültür; çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin güçlü aynı zamanda dördüncü bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır (UNESCO, 2019).

Şekil 2.2 Sürdürülebilir kalkınmanın dördüncü boyutu (Makrakis, Larios ve Kaliantzi, 2012)

Yapılı çevreler kümesi olan kentleri var eden, onların gelişip, ilerlemesini destekleyen ve dikkat çekici özelliklerinin ortaya çıkarılmasında rol alan kültür, aynı zamanda kentlere anlam kazandırarak, onların yaşayan bir organizma olmalarını sağlayan olgudur. Bu bağlamda kentlerin sahip olduğu değerlerin devamlığının anahtarı kültürdür (UNESCO, 2016).

Kentsel gelişmenin önemli bir ayağını oluşturan sosyal ve kültürel değerlerin birleşiminden oluşan “sosyokültürel sürdürülebilirlik” ise, önemi dolayısıyla kentlerde çeşitli metot ve modellerle ele alınmaktadır. Sosyokültürel sürdürülebilirlik bağlamında ortaya çıkan bileşenlerin fiziksel (çevresel), sosyal ve kültürel boyutlar çerçevesinde şekillendiği belirtilmektedir. Fiziksel boyut kapsamında; çevresel nitelikler, kentsel, mimari özellikler ve buna bağlı olarak yaşam kalitesi, doğru bir

şekilde tasarlanmış çok yönlü (karma) yaşam mekânları, nitelikli ulaşım ve erişim (toplu taşıma, yaya trafiği), kentsel yoğunluğun ideal bir boyutta olması, doğal sermaye ve enerjinin minimum seviyede kullanılması ön plana çıkmaktadır. Sosyal boyutta; yerel, özel veya devlet kuruluşlarının yönetimde hiyerarşik bir biçimde etkili olması, adalet-eşitlik, güvenlik, sosyal iletişim ön plandadır. Kültürel boyutta ise; tarihi ve kültürel özellikler (tarihi-kültürel miras, kültürel doku, kültürel peyzaj vb.) buna paralel olarak tarihi-kültürel devamlılık, aidiyet, bellek bunlara ek olarak kentsel, mimari, kültürel kimlik ve anlam ön plana çıkmaktadır (Çahantimur ve Turgut Yıldız, 2008).

Fiziksel açıdan ele alındığında; morfolojik (biçimsel) doku ve yapılı çevrenin geçmiş ve günümüz dahil olmak üzere bir toplumun kültüründen izler taşıdığını söylemek mümkündür. Bu sebeple fiziksel çevreye anlam atfeden mesele birincil ölçütte kültür olmaktadır. Dolayısıyla kentsel ve yapılı çevre değerli görülüp, korunarak gelecek kuşaklara aktarıldığında yaşam kalitesi, davranışların ve eylemlerin sürdürülebilirliği olumlu yönde etkilenmektedir (Barke, 2018). Örnek verecek olursak; çalışma, öğrenme, dolaşma, sosyal aktivite, sağlık, güvenlik gibi ihtiyaçların karşılanabildiği ve kullanıcılara çeşitli fırsatların sunulabildiği kentler veya kentsel mekânlar yaşanabilirliğin devamlılığı açısından önemli olmaktadır. Dolayısıyla, devlet kurumları, özel kuruluşlar ve toplum üçgeninde ortaklaşa işbirliği ile sürdürülebilirlik anlamında yaşam kalitesi ve yaşanabilirlik seviyesi gelişme planlarının odak noktasında yer almalıdır (Gehl, 2016). Bireylerin kendilerini güvende hissetmeleri, farklı mekânlara kolaylıkla uyum sağlayabilmeleri, hizmetlere erişim eşitliği, toplumsal refah gibi ihtiyaçların sağlanması memnuniyet ve yaşanabilirlik derecesi ile paralellik göstermektedir. Dolayısıyla bu unsurlar sosyokültürel sürdürülebilirliğin fiziksel boyutunun belirleyici ölçütlerindendir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Sosyokültürel sürdürülebilirliğin fiziksel boyutunu etkileyen diğer bir parametre ise erişilebilirliktir. “Erişilebilirlik, herkesin ortamındaki her merkeze erişme, kullanma ve faydalanma yeteneğidir” (Biler, 2019, s. 49). Bir başka tanımla bu kavram, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullandıkları mekânları herhangi bir yardıma gerek duymadan kullanabilme yetisi olarak ifade edilmiştir. Bu durumda bireysel özellikler göz ardı edilmeden farklı kullanıcı gruplarının (çocuk, genç, yaşlı, engelli,

bebek arabalı, bisikletli vb.) kullanacakları mekânlara rahat bir biçimde ulaşmaları erişilebilirlik ilkesini önemli kılmaktadır (Demirkan, 2015). Yapılan bir çalışmada benzer şekilde kamuya açık olan tüm mekânlara engelsiz bir şekilde ulaşımın mekânın tercih edilme oranını, kullanım sıklığını ve çeşitliliğini arttırdığı belirtilmiş, bu durumun sosyal sürdürülebilirliği olumlu yönde desteklediği vurgulanmıştır (Doğan ve Tokman, 2019).

Bunlara ek olarak önemli diğer bir etmen ise farklı gelirlere sahip olan bireylerin toplumsal hizmetler (ulaşım, rekreasyon, halk sağlığı, toplum bilinci, eğitim, sosyal dayanışma vb.) bazında fırsat eşitliğine sahip olmasıdır (Biler, 2019). Her ne kadar fiziksel açıdan toplumsal hizmetler, mekânsal ihtiyaçlar karşılanmış ve tüm kesimlere hitap ediyor olsa da sosyokültürel sürdürülebilirlikte bu durum yeterli olmamaktadır. Kentlilik bilincinin oluşmamış ya da yeterli düzeye ulaşmamış olması bireysel hakların eşit dağılamamasına ve mekânsal ayrışmaların olmasına sebep olabilmektedir (Fidan, 2016). Sosyokültürel sürdürülebilirlik kapsamında bir başka etmen olan güvenlik olgusu ise kentlerde veya mekânlarda fiziksel bozulma ya da kaynak yetersizliği ile oluşabilecek problemlerin önüne geçebilmek amacıyla oluşturulmuştur (Barbak, 2018).

Sürdürülebilir güvenlik günümüzde adil bir toplum oluşturulması yanında gelecekte de toplumsal adaleti sürekli olarak güvence altına alacak düzenlemeleri gerekli kılmaktadır. Bu da, toplumun değişik kesimlerini (etnik, dini, cinsiyet, gelir durumu vb.) orantısız olarak etkileyen güvenlik önlemleri almamanın yanında bu önlemlerin uygulandığı ve sürekli değişen toplumsal, çevresel, ekonomik, siyasal ve hukuksal ortama uygun davranmayı içermektedir (Barbak, 2018, s. 42-43).

Sosyal açıdan ele alındığında kentler ve kentsel mekânlara yönelik kapsayıcı uygulamaların sosyokültürel anlamda önem taşıdığı görülmektedir. Şöyle ki; kültürel açıdan ötekileştirilmiş, başka bir deyişle marjinalleştirilmiş bireylerin kentsel mekâna katılımlarını destekleyen politikalar uzun vadede kent kültürünün sürdürülmesine yardımcı olur. Farklı özelliklere sahip kentlilerin bir araya gelerek ortak paylaşımlarda bulunması sosyal aktivitelerin artmasına olanak tanır. Daha genel anlamda bu bütüncül ve kapsayıcı yaklaşım kentsel mekânların tüm vatandaşlar tarafından

sahiplenilmesine, aidiyetin oluşumuna ve yerel kimliğin sürdürülmesine katkı sağlar (United Cities and Local Governments, [UCLG], 2016). Aksi bir durumda kentler veya kentsel mekânlar kendilerine ait olmayan yabancı kimlikler ile dolu bir yapay alan halini alırlar.

Sosyokültürel sürdürülebilirlik kültürel boyutta ele alındığında kültürel miras, bellek, aidiyet, kimlik ve anlam kavramları öne çıkmaktadır. Kültürel miras kentlerin taşınabilir, taşınamaz, doğal veya kültürel değerlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu konuda toplumun eğitimi, bilgilendirilmesi kültürel devamlılık hususunda önem arz etmektedir (International Federation of Library Associations, [IFLA], 2021). Ortak paylaşımların, anıların, hafızanın, kültürel özelliklerin, kimliklerin, somut veya soyut özellikler taşıyan kültürel mirasın sürdürülebilirliği üzerinde etkisi büyüktür (United Cities and Local Governments, [UCLG], 2015). Nitekim sürdürülebilir toplumlar da ancak kentlilik bilincine sahip olan bireylerin kültürlerini sürdürmek adına ortak bir şekilde hareket etmeleri ile mümkün olabilmektedir (Hawkes, 2001).

Kültür ile anlamlandırılmış ifadeler aynı zamanda (kültürel miras, kültürel doku, kültürel çevre, kültürel kimlik vb.) kolektif belleğin oluşumuna katkı sağlar (UNESCO, 2016). Bununla birlikte kültürel miras olarak nitelendirilebilen yerel mimarinin geçmişten günümüze aktarılması yani kültürel-tarihi dokunun, peyzajın, yapıların günümüze değin ulaşması kolektif belleğin, kimliğin ve anlamın sürdürülebilirliği ile ilişkilidir (Gamón, 2020).

2.1.3.2 Sosyokültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Kimlik ve Anlam

Sosyokültürel sürdürülebilirlik kapsamında kimlik ve anlam kavramlarına odaklanmadan önce kültürel kimliğin öneminden bahsetmek gerekir. Kültürel kimlik bir kentin veya kentsel mekânın sahip olduğu ve onu diğer kent veya mekânlardan ayıran, farklılaştıran özelliklerin bütünüdür. Bunun yanı sıra kültürel kimlik görsel imajın dışında tüm değerleri yansıtır (Hawkes, 2001). Kültürel kimlik kavramı; geçmişten geleceğe insan topluluklarının yaşam pratiklerinin, davranışların, inanç ve değerlerin toplamını oluşturur (Rovira, 2008).

Kültürel kimlik, geniş bir yelpazede fiziksel çevre, toplum ve insan üçgeninde şekillenen bir olgudur. Bu bağlamda ilk olarak kültürel kimlik ile fiziksel çevre arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki çevre insanların ve de toplumların ihtiyaçları, yaşam tarzları, davranış alışkanlıkları, deneyimleri ile şekillenmektedir. Fiziksel çevre bu bağlamda bize insanların davranışları ve kültürleri hakkında ipuçları verir. Çünkü kentsel mekânlara ait biçimler ve fiziksel çevre; insanların davranışlarının, eylemlerinin oluşumu ve bu oluşumların devamlılığı için bir platform niteliğindedir (Carmona, Heath, Oc ve Tiesdell, 2003). Nitekim Harvey'in (2019) "kent'in mekânsal biçimini, insan davranışının temel belirleyicisi olarak mümkündür" sözleri bu durumu destekler niteliktedir (Harvey, D. çev., 2019, s. 47). Benzer şekilde Göregenli'nin (2018) "esasen insan davranışları, belirli bir fiziksel ve sosyal çevrede oluşmaktadır" cümleleri de bu durumu vurgulamaktadır (Göregenli, 2018, s. 17). Dolayısıyla gerek çevre gerek insan-toplum davranışları ile şekillenen kültür arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Kültür, fiziksel çevrede canlı bir organizmaya dönüşür. Fiziksel çevre, bireylerin, toplumların davranışları, alışkanlıkları ve bu alışkanlıkların sürdürülebilirliği üzerinde etken bir bileşendir. Davranışlar, eylemler; fiziksel çevre içerisinde zamana ve bireylerin kişisel tercihlerine bağlı olarak gelişir, devamlılık kazanır. Bunun yanı sıra farklı özellikler ve kültürel birikimlere sahip olan bireylerin-toplumların davranış ve eylemleri de birbirinden farklı fiziksel çevrelerde değişiklikler gösterebilmektedir (Manning, 2009). Benzer bir şekilde Rapoport, (1982) sosyal ve kültürel yapının insanların eylemleri ve etkileşimleri yoluyla var olduğunu belirtir. Bireylerin sahip oldukları tüm davranış kalıpları, eylem örüntüleri ve alışkanlıklar geniş bir perspektifte sosyal ve kültürel yapının ürünüdür. Bu olgular aynı zamanda kentsel mekânın, fiziksel çevrenin geleceğini de şekillendirmektedir (Lang, 2005).

Bu bilgiler ışığında kültürel kimliğin fiziksel çevre ile hayat bulduğunu aynı zamanda sosyal yaşamdan bağımsız düşünülemediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte kültürel kimliğe anlam ve değer kazandıran yegâne öznenin ise insan olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Bu kapsamda çeşitlilik ve farklılıkların toplamından oluşan kültürel kimlik genel anlamda fiziksel çevre, toplum ve birey üçgeninde şekillenirken daha özelde ise davranış kalıpları, yaşam tarzları, toplumsal

ihtiyaçlar, sosyal gereksinimler çerçevesinde belirlenmektedir. Kültürel kimlik kavramını tanımlayan ifadelerden de anlaşılacağı üzere “eylemler, benlik, toplumsal kimlikler ve kavrayışlar birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu etmenleri insan olmanın ne olduğuyla ilgili hakim fikirler şekillendirir” (Bauman, Z. ve May, T., ev., 2019, s. 34). Dolayısıyla bu bilgilere paralel olarak bahsi geçen değerleri ren kimlik kavramı da çeşitli şekillerde ele alınıp tanımlanmaktadır. Bu yüzden kültürel kimlik kavramının ardından kimlik ve anlam kavramına odaklanmak, gerek bu tezin çözümleme eksenlerinden birini oluşturmasından gerekse de tanımlamaların daha özelde ne tür önermeleri içerdiğini kavrayabilmek açısından faydalı olacaktır.

Kimlik kavramı, terminolojik olarak herhangi bir nesnenin tanımlanması, diğerlerinden farklılaşarak zgnleşmesi ve o nesnenin varlığının kabul görmesi anlamına gelmektedir. Farklılaşma eylemine konu olan her durum ve nitelik kimliğin oluşumuna katkı sağlamaktadır (Can, 1999; Lynch, K., ev., 2018). Bununla birlikte kimlik, tıpkı varoluşumuz gibi doğal bir olgudur. Bu yüzden var olmanın bir şartı ve aynı zamanda gerçek bir oluşum olarak görülmektedir (Köktürk, 2016). Başka bir tanıma göre ise kimlik bir “sistem” olarak ele alınmakta, bu sistemin en önemli parçasının “insan” olduğu vurgulanmaktadır. Kent perspektifinde bu durum “kentsel kimlik” olarak değerlendirilmiştir. Parçadan bütüne kenti oluşturan her bileşen ve bu bileşenlerin birbirleri ile olan etkileşimleri kentin kimliğini meydana getirmektedir (Arabulan, 2008). Bu minvalde düşünüldüğünde, kentlerin zamanla kazandıkları özgün niteliklerin tamamı onların kimliğini oluşturmaktadır (Can, 1999). Kimlik mefhumu kent bağlamında zamansal bir sürecin ürünüdür ve kent kimliği Demirseren l (1998, s. 14) tarafından şu cümleler ile ifade edilmektedir:

Kent imajını etkileyen; her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan; fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen; kentliler ve onların yaşam biçiminin oluşturduğu; sürekli gelişen ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişten geleceğe uzanan büyük bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlüktür (Demirseren l, 1998, s. 14).

Dolayısıyla kentsel anlamda ele alındığında kimliği meydana getiren çeşitli etmenlerin var olduğu görülmektedir. Bu etmenlerin başında ise fiziksel (evresel)

özellikler gelmektedir. Buna paralel olarak bir kentin fiziksel (çevresel) kimliğinin doğal ve mekânsal/mimari olmak üzere iki etken ile şekillendiği belirtilmektedir. Şöyle ki; konum (yerleşim), coğrafi özellikler, topoğrafya, iklim, bitki örtüsü fiziksel kimliği oluşturan doğal etmenlerdir. Bunun yanı sıra sokak, cadde, meydan, park, fuar alanı, kamusal, yarı kamusal veya özel alanlar, açık ve yeşil alanlar ise mekânsal/mimari anlamda kimliğin oluşumuna etki etmektedirler. Bunlara ek olarak bu mekânların birbirleri ile ilişkileri aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde kazandıkları ticari, sivil, askeri, tarihi-kültürel yapı stoku da mekânsal/mimari kimliği oluşturmaktadır (Demirseren Çöl, 1998). Diğer bir deyişle “yapılı çevre” de kimliğin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Çünkü toplumsal ve kültürel izleri barındıran yapılı çevreden ya da bir yapı veya mekândan o dönemin özelliklerini ve özgün niteliklerini anlamamız mümkündür (Gürel Ağır, 2019). Schulz’un (1976) bu bağlamda, “çevremizin sadece yönelimi kolaylaştıran mekânsal bir yapıya sahip olması değil, aynı zamanda somut kimlik nesnelerinden oluşması gerekir” ifadesi bu durumu destekler niteliktedir (Schulz, 1976, s. 21). Dolayısıyla, gelecek nesillere aktarılabilecek iyi ve değerli bir çevrenin temel koşulu kimliğin varlığıdır (Oktay, 2002).

Kimliğin oluşumunda önemli rol oynayan etmenlerden bir diğeri ise sosyokültürel yapıdır. Bu yapı toplum temelli bir ürün olup, somut (bina, cadde, sokak, kent vb.) ve soyut (yaşam tarzı, davranışlar, alışkanlıklar, örf, adetler) öğelerden meydana gelmektedir (Erip, 1998). Bununla birlikte genel olarak morfolojik (biçimsel), kültürel, tarihsel ve sosyal etmenlerle şekillenen kimlik, toplumun davranışları, alışkanlıkları, eylem örüntüleri, gelenek ve görenekleri ile katmanlı bir hale bürünerek değerini güçlendirmektedir (Demirseren Çöl, 1998; Biler, 2019). Dolayısıyla, sosyokültürel yapının devamlılığının sağlanmasında kimlik bağlamında eylem ve davranış örüntüleri de önem arz etmektedir (Hawkes, 2001).

Fakat kimlik sadece kent ve kentsel mekânlar (fiziksel çevre) içerisinde gerçekleşen davranış veya eylem örüntülerinden ibaret değildir. İçinde yaşadığımız ya da deneyimlediğimiz fiziksel çevreler bir takım anlamlar ve değerler barındırırlar (Carmona, Heath, Oc ve Tiesdell, 2003). Yaşanılan ya da deneyimlenen mekâna, çevreye değerler atfedilmesi, mekâna dair hislerin oluşması, mekân ile bağlantılı

hatıralar, duygular, düşünceler, sözcükler ve kelimeler dahi kimliğin anlam ile olan bağıını ortaya koymaktadır (Demirseren Çöl, 1998). Dolayısıyla kimlik kavramı, mekânların morfolojik ve duyuşsal izlenimlerine ek olarak anlamsal nitelikleri de içerisinde barındıran bir olgudur ve bu olgu, toplumun varlığı ile değeri kazanmakta, mekâna yüklenen anlamlar sayesinde zamanla gelişmektedir (Oktay, 2011). Guiraud'un (2016) "anlam bir bağıntıdır ve bu bağıntı, her anlamı yeni bir anlam içine alır" tanımı da anlamın ilişkisel bir nitelikte ve aynı zamanda özel bir kavram olduğunu kanıtlamaktadır (Guiraud, P., çev., 2016, s. 61). Bir başka tanımı ile "anlam, insan zihninin ürettiği ve insanlara, olaylara ve nesnelere yüklediği bir özelliktir" (Dökmen, Ü. ve Dökmen, S. 2016, s. 200). Bu cümleye paralel olarak kimlik, mekânların kentli tarafından kişiselleştirilerek, anlamlandırılmasını da kapsamaktadır (Can, 1999). Nitekim "insan yaşadığı çevreyi, kenti, onun fiziksel yapısını anlamlandırmakta, seçmekte ve zihninde örgütlemektedir" (Göregenli, 2018, s. 17). Bu açıdan ele alındığında "anlam nesnede, olayda değil, bunları algılayan kişinin zihnindedir" (Dökmen, Ü. ve Dökmen, S. 2016, s. 201).

Tüm bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere kimlik ve anlam kavramını ören ve onu yaşatan yegâne varlık insandır. Bu bağlamda bireyin; kültürünün, yaşam tarzının, hayata bakış açısının, kenti ve mekânı sahiplenme derecesinin, kimlik ve anlamı oluşturan yapı taşları olduğunu söyleyebiliriz (Can, 1999). Güleç Solak (2017), benzer şekilde insanı merkeze alan, insan tarafından ve insan için üretilen kimliğin aynı zamanda bireysel farklılıklar ile çoğul bir anlam kazandığını belirtmektedir. Çünkü kimlik, bireylerin kendilerini gerçekleştirme ve ifade etmelerine imkân sağlamakta onların bir anlamda kendi kimliklerini keşfedebilmelerine olanak tanımaktadır (Öztürk Kösençig, 2018). Bu bilgiler paralelinde, kentsel mekânlar içerisinde kamusal açık mekânlar, bireylerin hem kendi kimliklerini keşfedebildikleri hem de kimlik ve anlam kavramını yoğun bir biçimde hissedebildikleri mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Oktay, 2011). Aynı zamanda sosyokültürel sürdürülebilirlikte önemli bir rol oynayan kimlik ve anlam kavramını kamusal açık mekânlar özelinde ortaya koymakta fayda vardır. Kamusal açık mekânlar sahip oldukları olanak ve özellikler ile kimlik ve anlam kavramını oluşturan, ona değeri katan önemli kentsel mekânlardır. Pelin Gökgür'ün (2008) "*Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*" adlı kitabında da değindiği gibi "kamusal alanlar, bir kentin tümünün hem fiziksel, hem sosyo-kültürel hem de siyasi

yapısı hakkında bilgi alınabilecek yerlerdir” (Gökgür, 2008, s. 53). Bu bağlamda Demirseren Çöl’ ün (1998) yaptığı çalışmada kentsel anlamda ortaya koyduğu fiziksel, biçimsel, işlevsel, sosyal, kültürel ve tarihsel kimlik başlıkları kamusal açık mekânlar için de şüphesiz geçerlidir. Benzer şekilde Carmona’nın (2010) kamusal mekânı; “tasarım perspektifi” (fiziksel özellikler ve işlevsellik), “sosyokültürel perspektif” (kullanıcıların mekân ile ilgili düşünce ve algıları), “politik” ve “ekonomik” perspektifler ile açıklaması da bu durumu destekler niteliktedir.

Şekil 2.3 Kamusal mekânın farklı kimlikleri (Demirseren Çöl’ün (1998) kentsel anlamda ortaya koyduğu fiziksel, biçimsel, işlevsel, sosyal, kültürel ve tarihsel kimlik başlıklarından esinlenilerek oluşturulmuştur)

Tıpkı kentlerde olduğu gibi, kamusal açık mekânların kimliğini ve anlamını oluşturan parametreler vardır. Geniş bir yelpazede fiziksel çevre, sosyokültürel yapı, tarihsel özellikler olarak ele alınan bu parametreler daha özelde mekânın öznesi olan insanın; mekânla kurduğu bağı, mekândaki deneyimini, eylemlerini, mekân ile ilgili anılarını, düşüncelerini, hislerini kapsamaktadır (Yıldırım, 2009). Dolayısıyla birbirinden farklı bireylerin farklı düşünce, yaşam tarzı, deneyim ve davranış edimleri kimliğin oluşumunda önemli bir husustur. Yani kamusal açık mekânlar, farklı kültür ve özelliklere sahip bireyleri bir araya getirerek, sahip oldukları bu heterojen yapı ile sosyal etkileşim, aktif-pasif iletişim, paylaşım ve aktivitelerin oluşmasına imkân sağlayıp aynı zamanda mekânın özgünleşmesine, birey için önemli bir anlam kazanmasına yardımcı olmaktadır (Oktay, 2011; Ünal, 2013). Dolayısıyla, bireylerin faaliyetleri ve davranış örüntüleri, onların mekândan beklentileri kamusal açık mekânların kimliğini ve anlamını meydana getiren olgulardır (Canter, 2017).

Kamusal mekânda meydana gelen aktivite ve davranış örüntüleri aynı zamanda kimliğe ve anlama yön veren mekânsal belleğin oluşmasını da sağlamaktadır. Bu durumda bellek kavramı da kamusal açık mekânların kimliğini besleyen önemli bir parametre olmaktadır (Selvi Ünlü, 2017). Bellek bireyin mekânla ilgili düşünce ve izlenimlerini, mekânsal deneyimlerini, mekâna yükledikleri anlamları hatırlayabilmesi ve bu olguların canlı tutulabilmesini ifade etmektedir (Sayar Avcıoğlu ve Akın, 2017). Dolayısıyla kamusal mekânların kimliğinin oluşması ve bu kimliğin devamlılığı mekânsal belleğin varlığı ile mümkün olabilmektedir.

Kamusal açık mekânların kimliğinin oluşmasında diğer önemli parametre ise söz konusu yerlerin tanımlanabilmesidir (Canter, 2017). Kamusal mekânın kullanıcılar tarafından tanımlanabilmesi aynı zamanda kolektif (sosyal) bellek ile de bağlantılıdır (Gökgür, 2008). Şöyle ki “kolektif bellek, kentin geçmişini anlatan cadde veya sokak adlarından oluşabilir” (Gökgür, 2008, s. 53). Bu durum mekânlarda ‘adlandırma’ olarak nitelendirilmektedir (Araz, 2015). Örneğin geçmişe dair bir topluluğu hatırlatan ya da ifade eden sokak, cadde isimleri bu durumun göstergesidir. Öte yandan bir sokakta oturmuş veya o sokak ya da cadde yapımında rol almış olan kişilerin isimlerini taşıyan sokaklar ile ticari ya da tarihi bir geçmişe tanıklık etmiş olan sokak, cadde, bulvar isimleri (Fuar Caddesi, Hükümet Caddesi, 19 Mayıs Caddesi vb.) bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte cadde, sokak ya da bulvar isimlerinin yanı sıra önemli bir tarihsel, kültürel değeri olan meydan ya da park isimleri de (Atatürk Parkı, Cumhuriyet Meydanı vb.) kolektif belleği oluşturan böylelikle kimlik ve anlamın sürekliliğini sağlayan örnekler olarak sıralanabilir (Gökgür, 2008). Bu yüzden mekânların tarihi değerleri (örneğin; Cumhuriyet mirası ya da kültürel-tarihi miras niteliği) ile günümüz ihtiyaçlarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, tarihsel değerlerin günümüze doğru bir biçimde taşınması “kamusal belleğin” sürekliliğini olumlu yönde etkilemektedir (Aydın Türk, 2017).

Bu noktaya kadar kimlik ve anlam kavramları ile birlikte kamusal açık mekânlar özelinde kimlik ve anlamı ören parametreleri tartıştık. Fakat bu mekânların kimliğini ve anlamını ören bileşenlerin yanı sıra günümüzde kamusal açık mekânların kimliğini ve anlamını etkileyen olay ve durum örüntüleri de mevcuttur. Bu etkiler biçimsel (fiziksel çevre) form ve işlevsellik başta olmak üzere, sosyokültürel anlamda da

mekânlara yansıyabilmektedir. Örneğin fiziksel çevrenin biçimi, işlevler, mekânda var olan imge yapılar, kullanıcıya yön veren, mekânı algılatan ve aynı zamanda kullanıcının mekânı anlamlandırmasını sağlayan değerlerdir (Firidin, 2000). Fakat bu değerlerden birinin dahi kaybedilmesi kimlik ve anlam üzerinde tahripkâr bir etki oluşturmaktadır (Güngördü, 2016).

Kamusal açık mekânlarda bu değerlerin kaybedilmesinde payı büyük olan faktörlerden en önemlisi ise *dönüşümdür*. Özellikle morfolojik (biçimsel) dönüşüm uygulamaları kentsel anlamda mekânları çevreleyen bileşenler ile mimari anlamda ise bu mekânlarda yer alan imge yapıları etkilemektedir. Örnek verecek olursak Gökgür (2008) yaptığı çalışmada kamusal mekânların özünü şebekelerin oluşturduğuna değinir. Kamusal mekânlarda bulunan bu şebekelerin “yol şebekesi”, “bulvarlar”, “meydanlar” ve “otoyollar” sayesinde kent içinde dağıldığını belirtir ve şebekelerden en önemlisinin ise yollar olduğunu ifade eder. Bununla birlikte kullanıcılar için dolaşım imkânı sağlayan ‘yolların’ araç trafiğine yenik düşmesi gerek mekânsal bölünmeler gerekse sosyal ayrışmalara yol açması sebebiyle kimlik ve anlamı doğrudan etkilemektedir (Gökgür, 2008). Buna paralel olarak kamusal açık mekânlarda uygulanan morfolojik dönüşümler, aynı zamanda bu mekânlar içerisinde yer alan, mekânın kullanıcıları tarafından bilinirliği ve dikkat çekiciliği yüksek olan “simge yapıların”, mimari bir dili yansıtan öğelerin zarar görmesine de neden olmaktadır. Bu da kimliğin ve anlamın sürdürülebilirliğine yansımaktadır (Uçkaç, 2006).

Kamusal açık mekânlardaki dönüşüm uygulamaları ile sonucu kaçınılmaz olan mekânsal ve sosyal ayrışmalar öte yandan bireylerin bu mekânlara olan aidiyet bağını da etkiler (Fidan, 2016). Dolayısıyla kullanıcının mekâna anlam yüklemeye devam etmemesi, mekânın farklı sosyal özelliklere sahip bireyler tarafından kullanılmaması, kimliğin zarar görmesine yol açmakta, sosyokültürel sürdürülebilirlik sürdürülemez tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Güngördü, 2016). Sosyal ve kültürel sürdürülebilirliğin önemli mekânları olan kamusal açık mekânlarda meydana gelen dönüşümler kültürel peyzajı hatta kültürel miras niteliğindeki çevreleri de etkileyerek manevi anlamda olumsuz bir etki yaratır. Oysaki “kültürel peyzajı korumak”, “yapım kültürlerini aktarmak”, “yaratıcılığı geliştirmek”, “manevi değerleri tanımak”,

“sosyal uyumu teşvik etmek” kimlik ve anlamın devamlılığında önemli etmenlerdir (Carlos, ve diğer., 2014). Çünkü “miras olarak devralınan değer, ilke veya tasarımlar değişen yaşama ortamı ve koşullarında artık işlevlerini sürdüremediklerinde zoraki yahut tarihsel miras sahipliği bilincinin hatırına var kılınmaya çalışılırsalar da sürdürülemezler” (Köktürk, 2017, s. 43).

Şekil 2.4 Dönüşüm olgusunun sosyokültürel sürdürülebilirlik bağlamında kimlik ve anlam ile ilişkisi
(Metindeki bilgiler yazar tarafından şemalaştırılmıştır)

2.2 Bölüm Sonucu

Nihai olarak, “Sosyokültürel Sürdürülebilirlik” başlığını ele aldığımız bu bölümde öncelikle sürdürülebilirlik kavramının ulusal ve uluslararası literatürdeki yerine değinilmiş, sürdürülebilirliğin boyutları irdelenmiştir. Ardından yapılan irdellemeler ile sosyal sürdürülebilirliğin çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik kadar önemli bir konu olduğu ve öneminin göz ardı edilemeyeceği vurgulanmıştır. Buna paralel bir biçimde sosyokültürel sürdürülebilirliğin; kültür, toplumsal değerler, kamusal yaşam, bellek, aidiyet, çevre, kentsel, mimari özellikler vb. etmenlerin bir kombinasyonu olduğu ve bu olguların kentsel mekânların kimlik ve anlamına yön veren önemli bileşenler olduğu görülmüştür.

Bu bilgilere paralel olarak kimlik kavramının çeşitli faktörler ile şekillendiği ve böylece anlamını var ettiğini söylemek mümkündür. Sosyokültürel sürdürülebilirlik bağlamında odaklanılan kimlik ve anlamın kentsel mekânlar içerisinde stratejik bir öneme sahip olan kamusal açık mekânlarda ön plana çıktığı görülmüştür. Dolayısıyla kimlik ve anlam kavramları kentlerin kalbinin attığı kamusal mekânlar özelinde de tartışılmıştır. Bu özel mekânlarda kimlik ve anlama can veren parametreler (bellek, davranış edimleri, kültür vb.) irdelenmiş bu parametreleri etkileyen ve ana sebep olarak kabul edebileceğimiz “dönüşüm” kavramının kimlik ve anlam üzerinde katastrofik etkilere yol açtığı görülmüştür. Şöyle ki, kamusal açık mekânlarda meydana gelen dönüşümler ile mekânların fiziksel yapısı başta olmak üzere, bu mekânların sosyal potansiyellerinin, kullanıcıların eylem-davranış (tepki) örüntülerinin, kamusal, sosyal yaşamın ve dolayısıyla kimlik ve anlamın etkilendiği, geniş bir yelpazede ise sosyokültürel sürdürülebilirliğin zedelendiği sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM 3

KAMUSAL AÇIK MEKÂNLARDA DÖNÜŞÜM

Kamusal açık mekân dönüşümünden önce “kamu”, “kamusal”, “kamusal alan” “kamusal mekân”, “kamusal açık mekân” kavramlarını tanımlamak gerekir. “Kamu” kelimesi İngilizce’de ilk olarak toplumun ortak yararının gözetilmesi şeklinde kullanılmıştır (Sennett, R., çev., 2019a). Yapılan bir araştırmaya göre de “insanlar” kelimesinden türemiş olan “kamu” kavramı Oxford Sözlüğü tanımlarına göre; insan, toplum ve bu çerçevede gerçekleşen durumları; aynı zamanda bütün toplumun erişimine açık, sınırlı olmayan, gezme, görme, bilgi alışverişi gibi sebepler ile kullanılanı kapsamaktadır (Madanipour, 2003). Türk Dil Kurumunun tanımına göre kamu, “halk hizmeti gören devlet organlarının tümü” olarak ifade edilmiştir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019). Habermas (2018) ise “*Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*” adlı kitabında kamu kelimesini şu cümleler ile ifade etmektedir:

Kamu, kendisini özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koyar. Bazen de kendisini çok basit düzeyde kamu gücünün karşıtı bir alan olarak, kamuoyu alanı görünümünde sunar. Duruma göre, kimi kez devlet organları kimi kez de halkın iletişimine hizmet eden basın gibi medya unsurları “kamusal organlar” arasında sayılır (Habermas, J., çev., 2018, s. 59).

Bunlara ek olarak “kamu” ve “kamusal” kavramlarının günlük yaşantıdaki kullanımına atıfta bulunarak bu iki kavramın çoğul anlamlı olduğuna dikkat çeken Habermas (2018) bu durumun tarihsel bir sürecin yansımasından kaynaklandığını öne sürmektedir (Habermas, J., çev., 2018). “Kamusal” kelimesi köken bakımından “pubs” (pubis) kelimesinden meydana gelmektedir. Latince “publicus” olarak geçen bu kelime kamu kavramı ile benzer biçimde; bir arada bulunan bireyleri, toplumu ve onlar ile ilgili olan durumların tümünü kapsamaktadır. 1950’li ve 1960’lı yıllarda “ortak alan” olarak kullanılan bu kavram “kamusal alan” nitelendirmesine 1970’li yıllarda evrilmiştir (Gökgür, 2017). Kamusal alan gerek demokratik ve politik, gerekse kent, toplum ve günlük yaşamla iç içe olan bir kavramdır (Gürallar, 2009).

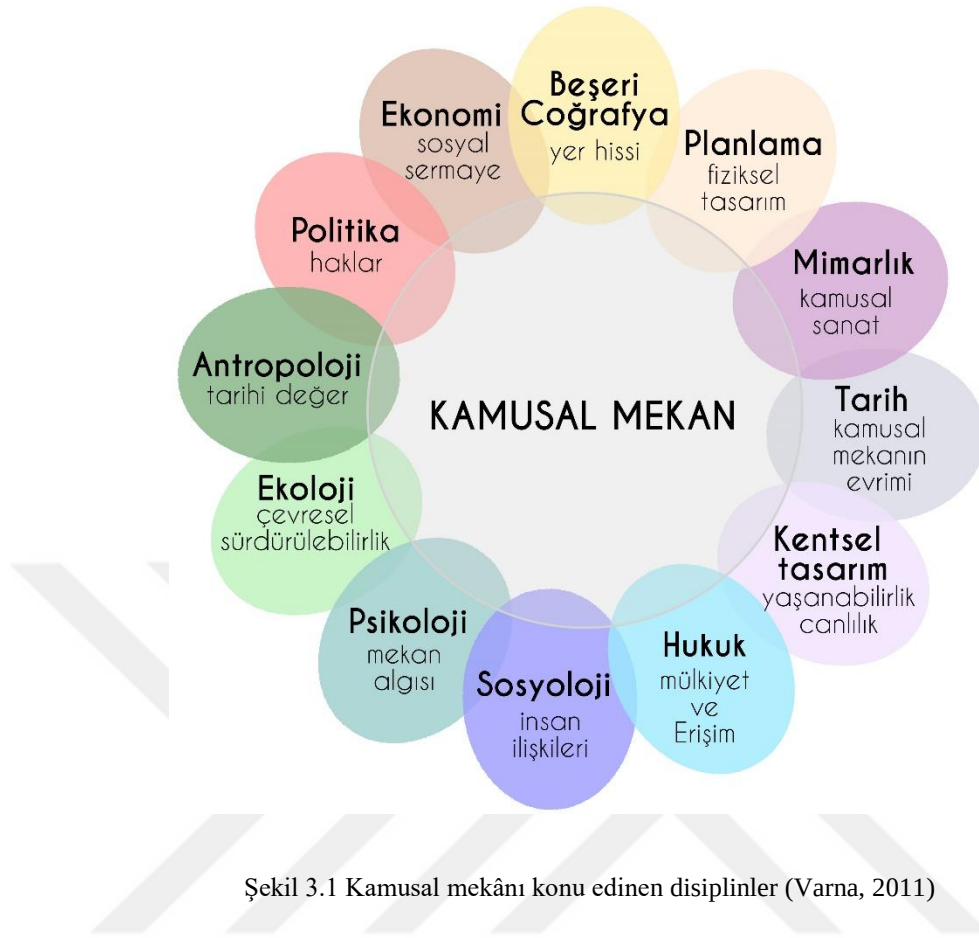
Kamusal alan kavramı ülkemizde devlet otoritesinin temsili ile tarif edilmektedir. Bununla birlikte kamusal alan ile kamusal mekân kavramlarının birbirinden ayrı kavramlar olduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki, Uzun (2008) bu iki kavramın birbiri ile karıştırılmaması adına devletin temsil edildiği alanların ‘kamu otoritesinin alanı’ olarak; katılımların ve demokratik zeminin oluşmasına imkân sağlayan yerlerin ise ‘kamusal (politik) alan’ olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Benzer biçimde Gökğür (2008), kamusal alanı “kamusal alanlar hangi kültürden, hangi dinden ve hatta hangi sosyal statüden olursa olsun, her bireye sunulmuş veya açılmış alanlardır” biçiminde tanımlamakta, bununla birlikte kamusal alanların “mülkiyet, kullanım ve denetim” konularında birbirinden ayrıldığını belirtmektedir (Gökğür, 2008, s. 11). Bu bağlamda kullanım kapsamında kamusal alanları, özelleştirilmiş kamusal alanlar (kafe, restoran, eğlence ve ticaret merkezi vb.) ve kamusal alan olarak nitelendirilen; fakat halk tarafından ortak bir biçimde kullanılan kamusal kullanımlar (otoyol, demiryolu vb.) olarak sınıflandırmaktadır (Gökğür, 2008). Mülkiyet kapsamında kamusal alanları ise; “özele ait olup kamu tarafından kullanılan kamusal alanlar (alışveriş merkezleri, vb.)” şeklinde tanımlamaktadır (Gökğür, 2008, s. 31). Bunlara ek olarak kullanım kapsamında kamuya ait olan, belirli zaman dilimlerinde kamunun kullanımına ayrılmış; fakat aynı zamanda işletmesi özel kuruluşlara ait olan kıyı alanı, cadde, sokak gibi alanlar üzerindeki kafe ve restoranlar da kamusal alanlar olarak ifade edilmiştir. Bu durum, tanımlamaların da etkisiyle kamusal alanın aslında ‘kamusal, yarı kamusal, özel ve yarı özel mekân’ kavramlarını içerdiğini göstermektedir (Gökğür, 2008).

“Kamusal mekân” kavramı toplumun her kesimine açık olan, herkesin kullanabildiği mekânlardır. Özel mekân kavramı kamudan ayrılmış ve kullanıcıların sahiplendiği mekânlardır. Yarı kamusal ve yarı özel mekân kavramları ise kamusal ile özel mekân arasındaki geçiş mekânları olarak görülmektedir. Örneğin bir konuta ait fakat kullanıcı tarafından dışarıdan görülebilen mekânlar yarı özel mekân olarak tanımlanırken, belirli bir grubun belirli bir işlev için kullandığı; ancak bütün kullanıcılara açık olan mekânlar da yarı kamusal mekân olarak tanımlanmaktadır (Gürbüz Yoldaş, 2007).

Madanipour' a (2003) göre “*kamusal mekân*” terminolojik olarak, kamunun erişim ve kullanımına açık, devlet tarafından oluşturulmuş, sosyal ve kültürel paylaşımların yaşandığı, bütüncül bir oluşumdur. Kamusal mekân kavramı aynı zamanda, bina ve yapılar dışında kalan açık mekânları (yollar, sokaklar, parklar, caddeler, meydanlar, fuar alanları vb.) içermektedir. Buna ek olarak adliye, belediye binaları, okul, hastane ve alışveriş merkezleri gibi devlete ait olan ve kamuya hizmet amacı ile kullanılan mekânlar da kamusal mekân olarak ifade edilmektedir. Bu durum kamusal mekânın çok anlamlı bir kavram olduğunu destekler niteliktedir (Gürallar, 2009).

Kamusal mekân, aynı zamanda ortak ihtiyaçlar dahilinde bir araya gelen bireylerin kullandığı “*yapılaşmamış alan*” olarak belirtilmekte ve buna ek olarak dinlenme, gösteri, sergi, miting, toplanma, tüketim ve dolaşma gibi rekreatif edimlerin gerçekleştirildiği alan olarak da ifade edilebilmektedir (Gökgür, 2017). Biçimsel açıdan yönelme, bir yere ulaşım ya da rastlantısal karşılaşmalar ile de tanımlanabilen kamusal mekân, toplanma, eğlenme, bir arada bulunma gibi eylemlere zemin oluşturması bakımından sosyal ve kültürel anlamda da farklı şekilde tanımlanabilir (Gökgür, 2008).

Geçmişten günümüze kadar çok anlamlı bir kavram olarak süregelen ve günümüzde de bu özelliğini devam ettiren “kamusal mekân” birçok farklı disiplin alanının ilgisini çekmiş ve farklı bakış açıları ile çalışma konusu olarak ele alınmıştır (Erdönmez ve Akı, 2005). Kamusal mekânın bu bağlamda, sosyal ve beşeri bilimlerle iç içe geçen çok boyutlu bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu özel mekânın çok boyutlu bir kavram olması onun farklı disiplinlerle kurduğu ilişkiye dayanmaktadır (Dacheux, É., çev., 2012). Örnek verecek olursak Varna (2011), bu disiplinleri, coğrafya, planlama, mimarlık, tarih, kentsel tasarım, hukuk, sosyoloji, psikoloji, ekoloji, antropoloji, politika ve ekonomi olarak belirtmiştir.

Madanipour (2003) da benzer biçimde yaptığı çalışmada kamusal mekâna dair en az iki yaklaşım bulunduğunu savunmaktadır. Bunlar, kamusal mekânın anlam kazanmasını, onun canlı bir platforma dönüşmesini sağlayan bireyler arası iletişim ve etkileşim odaklı yaklaşım ile bu iletişim ve etkileşimin gerçekleşmesi için yöntem önerisi sunan normatif (politika, sosyal bilim vb.) bir yaklaşımdır. Demir Kahraman (2014), bu bağlamda, bireylerin birbirleri ile olan iletişiminde ortam hazırlayan kamusal mekânların, geçmişten günümüze değin kullanılan mekânlar olduğuna, bu kullanım sürecinin bir arada olma ihtiyacı ile birlikte zamanla arttığına değinmektedir. Tanyeli (2013), bu duruma paralel olarak kamusal mekânın, kamusal olmasında en önemli etkenin, bireyler arası iletişim ve toplum-mekân etkileşimi olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla kamusal mekân bireyi herhangi bir yükümlülük altında bırakmayan, onun kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılayabildiği mekândır. Dolayısıyla kamusal mekânın sınırları çizilmiş, formüleleştirilmiş bir olgu olmadığını söylemek mümkündür (Uzgören ve Erdönmez, 2017).

Tıpkı kamusal mekânlar gibi sahip oldukları çeşitlilik, bireylerin sözlü veya sözsüz paylaşımı, etkileşim, iletişim ve eylem örüntüleri ile mozaik bir yapı olarak nitelendirebileceğimiz kamusal açık mekânlar da canlı ve dinamik sosyal bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır (Uzgören ve Erdönmez, 2017). Bu bilgiler paralelinde çalışmanın bu bölümünde farklı tanımlamalara konu olan, kamusal mekân kavramının ardından, kamusal açık mekân kavramı ulusal ve uluslararası kaynaklardan farklı tanımlamalar ile ele alınacaktır. Sonrasında kamusal açık mekânların sosyokültürel sürdürülebilirliğini, kimliğini ve anlamını etkileyen “dönüşüm” kavramı açıklanarak; morfolojik (biçimsel-fiziksel) dönüşümün, işlevsel dönüşümün, kimlik ve anlam dönüşümünün içerdiği önermeler ve yanı sıra kentsel ve mimari anlamda etkileri tartışılacaktır.

3.1 Kamusal Açık Mekân Kavramı

Kamusal açık mekân kavramı, zengin bir tanım aralığına sahip olmakla birlikte, en genel anlamıyla, çeşitli insan topluluklarının, çeşitli amaçları için bir arada bulunmasına ve her biri birbirinden farklı bireylerin karşılıklı bilgi, kültür alışverişine imkân sağlayan “sosyal bir organizma” olarak tanımlanmaktadır. Farklı toplulukları içerisinde barındırmasıyla zengin bir sosyokültürel yapının oluşmasını sağlayan kamusal açık mekânlar, bu karşılaşmaları, bireylerin birbiri ile olan iletişimini ve etkileşimini hızlandıran bir “sosyal katalizör” görevi görmektedir (Erdönmez ve Akı, 2005). Birbirinden farklı özelliklere sahip bireylerin kullanımları ve ihtiyaçları ile şekillenen kamusal açık mekânlar bir arada olmanın sosyalleşmeye zemin hazırladığı alanlardır. Bu sebeple kamusal açık mekânlar bireysel farklılıkları, toplumsal tutum ve davranışları en çok gözlemlediğimiz mekânlardır. Bu yüzden sokaklar, caddeler, meydanlar, yürüyüş yolları, plazalar, topluluk alanları, pazarlar, duraklar, parklar, oyun alanları, kıyı mekânları, fuar alanları gibi alanlar kamusal açık mekânlar olarak örneklendirilebilir. Bu mekânlar bireylere sundukları sosyalleşme, eğlenme, dinlenme, gezme (rekreasyon), öğrenme gibi olanakları sayesinde sürekli kullanılan mekânlardır (Patil ve Raj, 2012). Dolayısıyla sunduğu çeşitlilik ve hizmetler ile toplumun her kesimine hitap edebilen kamusal açık mekânlar sosyal anlamda yalıtımın en aza inmesine yardımcı olan, bireyler arası paylaşımı artırıcı, kentlilik bilincinin oluşumuna katkı sağlayan kolektif mekânlardır (Özdemir ve Türkseven Doğrusoy,

2016). Bu minvalde, kamusal açık mekânlar “paylaşım mekânları” olarak da adlandırılabilir. Bu paylaşım; farklılıklar ile anlamlanmakta, aynı zamanda bütünleştirici olmaktadır. Bireysel, sosyal ve kültürel farklılıklar paylaşım anlam kazandırırken bu durum diğer yandan mekânın katmanlaşmasını ve devamlılığını sağlamaktadır (Öztürk Kösençig, 2018; Üner Püşman, 2019). Dolayısıyla kamusal açık mekân, bireylerin bir arada bulunarak, karşılıklı eylem ve davranışlarını gözlemleyebildikleri “sosyal aktivite alanı” olarak da tanımlanmaktadır (Erdönmez ve Akı, 2005).

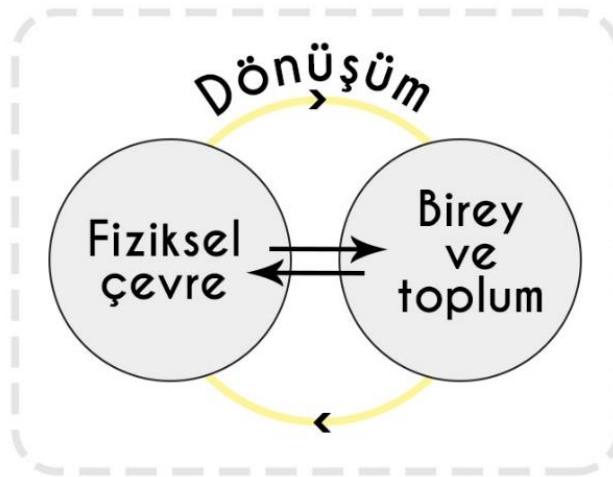
Kamusal açık mekânlar aynı zamanda “demokratik ifade ve temsiliyet” mekânlarıdır. Kamusal açık mekân, kullanıcılara eşit haklar sağlayan, paylaşımlara ortam hazırlayan; yürüyüş, miting, toplantı, konser, gösteri, buluşma gibi eylemlere sahne olan mekânlardır. Bu yüzden bu mekânlar “gösteri alanı” olarak da tanımlanabilmektedir. Demokratik ortam sağlama kimliği ile heterojen bir yapıya sahip olan kamusal açık mekânlar, bireylerin farklı gereksinmelerinin izdüşüm alanlarıdır (Adhya, 2015).

Kamusal açık mekân, bireylerin bulundukları mekânları kendileri için yaşam yerlerine dönüştürdükleri bir süreç olarak görülüp bu bağlamda bir “yerleştirme süreci” olarak da ifade edilmektedir. Bir diğer deyişle vakit geçirilen ve bir takım paylaşımlara imkân veren kamusal açık mekânlar, bireylerin “hafıza mekânları” olarak da tanımlanmaktadır (Adhya, 2015). Kentlerin tanımlayıcıları olan kamusal açık mekânlar hafıza mekânları olmalarıyla kimliğin oluşumuna yön veren özel mekânlardır. İçerisindeki elemanlar (park, ağaç, meydan, heykel, spor alanı kentsel mobilyalar vb.) ile kullanıcıların her biri için ayrı anlamlar taşıyan referans noktalarının birleşim kümesi olarak da adlandırabileceğimiz bu mekânlar, bireyin çevresi ile olan iletişimini güçlendiren değerli alanlardır. Bu perspektiften ele alarak, kamusal açık mekânların “yaşam alanları” olma özelliğini güçlendirdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte bu mekânlarda meydana gelen herhangi bir değişim ya da dönüşüm bu alanların yaşanılabilirliği ile bireylerin belleklerindeki yaşanmışlıkları da direkt olarak etkilemektedir (Ünal, 2013).

Bu noktaya kadar kamusal açık mekân kavramının ne anlama geldiğini, bu kavramın özelliklerini ve ne tür önermeler içerdiğini irdeledik. Bununla birlikte günümüzde çeşitli anlamlara sahip olan kamusal açık mekânlar bu mekânlarda meydana gelen herhangi bir değişim ya da dönüşüm uygulaması ile sahip oldukları özgün özelliklerini, kimlik ve anlamlarını kaybedebilmektedirler. Bu sebeple dönüşüm kavramının bu mekânlara olan etkisi “*Kamusal Açık Mekânda Dönüşüm Kavramı*” başlığı altında tartışılacaktır.

3.2 Kamusal Açık Mekânda Dönüşüm Kavramı

Günümüzde, küreselleşme ile birlikte adını sıkça duyar olduğumuz değişim ve dönüşüm kavramları kamusal açık mekânların da içinde bulunduğu kaçınılmaz bir durumdur. “Sahip olunan ilk durumdan farklı bir durum olma süreci” olarak tanımlayabileceğimiz değişim kavramının bir sonucu olarak meydana gelen dönüşüm olgusu fiziksel yapısıyla ön plana çıkarken; sosyal, kültürel, toplumsal ve anlamsal boyutlarından soyutlanamamaktadır. Dönüşüm, bireylerin kendilerini gerçekleştirebilme, ifade edebilme imkânı buldukları çevreyi fiziksel olarak etkilerken aynı zamanda, bireyin çevre ile kurduğu anlamsal bağın da değişmesine neden olmaktadır. Bir diğer deyişle dönüşüm, fiziksel çevre ve birey-toplum arasında gerçekleşen çift yönlü bir süreçtir (Yılmaz Atabek, 2009).

Şekil 3.2 Dönüşüm olgusunun fiziksel çevre ve birey-toplum ile olan ilişkisi (Yılmaz Atabek’in, (2009) dönüşüm tanımı yazar tarafından şemalaştırılmıştır.)

Bu ele alış biçimine paralel olarak dönüşümün bireyler tarafından gerçekleştirilen bir eylem olduğunu düşündüğümüzde, başta çevre olmak üzere, bireyin kendisinin ve dolayısıyla toplumun da dönüşümde aktif rol aldığını söyleyebiliriz (Özparlak ve Meşhur, 2012). Kamusal açık mekânlarda meydana gelen dönüşümlerin nedenlerini araştırdığımızda bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ve aynı zamanda beklentiler, çevresel, ekonomik, siyasi nedenler, küreselleşme, tüketim ve rant baskısı gibi başlıkların ön plana çıktığını görürüz (Demir Kahraman, 2014; Gökgür, 2017; Turna, 2012; Hasol, 2019; Harvey, D. çev., 2001). Örnek verecek olursak dönüşüm kullanıcıların bireysel ihtiyaçları çerçevesinde meydana gelebildiği gibi, toplumun çevresel beklentilerinin farklılaşması ile de gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kullanıcı ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayamayan kamusal açık mekânlar, dönüşümün nesnesi haline gelmekte ve bu durum devam eden bir döngüyü beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte mekânsal birtakım özellikler, belleklerde yer etmiş olan izler, mekânın sahip olduğu kimlik ve bireylerin davranış örüntüleri de olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (Demir Kahraman, 2014). Kamusal açık mekânlarda gerçekleşen dönüşümler sadece bireysel veya toplumsal sebepler ile gerçekleşmemektedir. Sosyal ve kültürel birer ürün olan bu alanlar çevresel, ekonomik ve siyasi nedenler ile de değişebilmektedir. Gökgür (2017), kamusal açık mekânlar özelinde bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

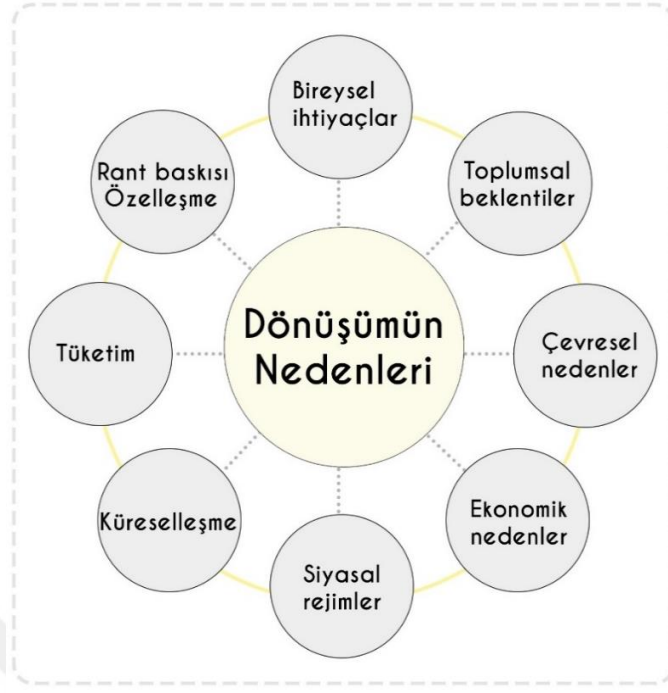
(....) Kültürel ve sosyal gelişimin belleğini muhafaza eden bu alanlar, sosyal ve ekonomik baskılar altında dinamik değişimlerle karşı karşıya kalmış, bunun sonucunda da giderek özelliklerini yitirerek değişime uğramıştır. Kamusal alandaki değişimler; fiziki mekân olarak giderek azalmaları, ticarileşme ve geleneksel kamusal alanların bozulması olarak değerlendirilebilir (Gökgür, 2017, s. 1).

Bu anlatılanlara ek olarak günümüzde küreselleşme de dönüşüm denilince akla ilk gelen kavramlardan biri olmuştur. Yapılan dönüşüm uygulamaları ile yeniden yapılaşma sürecine dahil olan ve küreselleşme ile birlikte birbiri ile yarış içerisine giren kentsel/kamusal mekânlar, yapılan fiziksel müdahaleler ile dönüşümde bir araç-nesne halini almaktadırlar (Turna, 2012). Küresel sermaye ve küreselleşme furysası günlük yaşamımızda sıklıkla kullandığımız kamusal mekânları da etkisi altına almış durumdadır. Kamu için oluşturulan bu mekânları kamudan soyutlama çalışmaları ve

özelleşme girişimleri kamusal açık mekânların dönüşümüne neden olmaktadır (Göğüş, 2014). Kamusal mekânların ön plana çıkmasıyla bu mekânlar gerek kamu gerekse özel sektör tarafından bir marka ve tüketim unsuru olarak görülmeye başlanmış ve bu durum kamusal açık mekânların metalaştırılmasına neden olmuştur (Akkar Ercan, 2016).

Yapılan dönüşüm uygulamalarının önemli sebeplerinden bir diğeri ise siyasal rejimlerdir. Hasol'un (2019) kentler özelinde belirttiği cümleler şüphesiz kamusal açık mekânlar içinde geçerlidir. Şöyle ki Hasol (2019) bu durumu “siyasetin arenası ve vitrini kentlerdir. Siyaset yoğun olarak kentler üzerinden yürütülür. O nedenle de siyasetçiler kentleri kendi anlayış ve amaçları doğrultusunda biçimlendirmeye yönelirler. Bu eski çağlardan beri böyle olmuştur” şeklinde açıklamaktadır (Hasol, 2019, s. 118). Buna paralel olarak kentlerin “tekelci rant” ve “tüketimin” de etkisiyle birer vitrine dönüştüklerini ifade eden Harvey (2001), bu durumun birbirine eklenmiş olan kentsel dokuları zedelediğini ve bu mekânların niteliklerini kaybettiğine değinmiştir (Harvey, D. çev., 2001).

Kentsel mekânlar değişip dönüşebilen yapıya sahip esnek mekânlardır; ancak günümüzde dönüşüm olgusu daha çok küresel sermaye, teknolojik girişimler, çevresel ve ekoloji tabanlı müdahaleler ile rant kaygısı çevresinde gelişmektedir. Bu durumda kentsel mekânların özgün niteliklerini, işlevlerini kaybetmelerine ve hâlihazırda mevcut olan kentsel ve mekânsal dokunun bozulmasına neden olmaktadır (Bülüş ve Yılmaz Çakmak, 2018). Torlak (2016)'da yaptığı çalışmada ekonomik ve politik sebeplerin kent ve kentsel mekânlar üzerinde yıkıcı etkiler oluşturduğunu belirtmiştir. Rant kaygısı ile girişilen dönüşüm politikalarının “yaratıcı yıkıma” neden olduğunu ve dolayısıyla tüketim odaklı kentsel mekânların önüne geçmenin zor bir hal aldığını ifade etmiştir. Özellikle kamusal açık mekânların günümüzde artık kentsel rant aracı olarak kullanıldığı bariz bir şekilde görülmektedir. Bir alım satım nesnesi olarak metalaştırılan bu mekânlar ticari amaçlar ve ekonomik kâr odaklı yaklaşımlar ile özgünlük ve niteliklerini kaybetmektedir (Göğüş, 2014).

Şekil 3.3 Dönüşümün nedenleri (Demir Kahraman, 2014; Gökgür, 2017; Turna, 2012; Hasol, 2019; Harvey, D. çev., 2001 kaynaklarından, yazar tarafından şemalaştırılmıştır.)

Nihai olarak kamusal açık mekanlarda bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar, çevresel ekonomik, siyasi nedenler, küreselleşme, tüketim, rant baskısı gibi sebeplerin dönüşüme zemin hazırladığını ve bu dönüşümlerin kamusal açık mekanlar üzerinde yıkıcı etkiler oluşturduğunu söylememiz mümkündür. Bu açıklamaların ardından kamusal açık mekânlarda ön plana çıkan morfolojik, işlevsel ve kimlik anlam dönüşümünü irdelemek dönüşümlerin daha net bir biçimde kapsamalarını ortaya koyabilmek açısından faydalı olacaktır.

3.2.1 Morfolojik (Biçimsel-Fiziksel) Dönüşüm

Kentsel mekânlarda biçimsel, bir diğer deyişle morfolojik değişim ve dönüşüm söyleminin tartışılabilmesi için öncelikle “morfoloji” ve “kentsel morfoloji” kavramlarını açıklamak gerekir. Morfoloji kavram olarak coğrafik anlamda yerleşimlerin şekilsel özelliklerine dair bilgilerin toplamıdır. Aynı zamanda bu özelliklerin yerleşim alanları ile olan bağlantısı ile de ilgilenmektedir (Ayan, 2010). Kentsel morfoloji kavramı ise yaklaşık olarak 19. yüzyıl sonlarında daha çok peyzaj

ile ilişkili bir disiplin olarak meydana gelmeye başlamıştır (Whitehand, 2007). Kropf ve Malfroy (2013), kentsel morfoloji kavramının, inşa edilmemiş kent formu ile ilgilendiğini ifade etmekte ve kentsel morfolojinin, tamamlanmış bir kent biçimini açıklamaktan çok, bu biçimin oluşma sürecini ele aldığına değinmektedir. Bu bağlamda kentsel morfoloji aynı zamanda “kentsel örüntü” kavramını konu edinen bir alandır. Kentsel morfoloji bu örüntünün meydana geliş sürecini ve bu süreçte rol oynayan elemanları kapsamaktadır. Dolayısıyla kentsel mekânlar, mekânı oluşturan bileşenler ile kentsel mekânları kullanan toplumun mekânla karşılıklı etkileşimi bu örüntüyü şekillendiren önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Ünlü, 2018).

Kentsel morfoloji (biçim/doku) kavramı, geçmişten günümüze kadar farklı bakış açılarıyla (coğrafya, felsefe, bilim ve mimarlık) ele alınan ve üzerinde çalışmalar yapılan disiplinler arası bir konudur. Bu alanda özellikle geçmişte kartografik görüntüler kullanılarak kentsel yapının varoluş sürecini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Yirminci yüzyılda M.R.G. Conzen (1907-2000) ve Gianfranco Caniggia (1933-1987) “kentsel form” analizi çalışmalarıyla bu bağlamda öne çıkan isimlerdir. M.R.G. Conzen bu anlamda, kentsel coğrafya alanında, Gianfranco Caniggia ise mimarlık disiplininde önde gelen isimlerdendir (Sima ve Zhang, 2009; Kristjánsdóttir, 2019).

Günümüzde genel olarak kentsel morfoloji ile ilgili yapılan çalışmalar kentsel coğrafya ve kent mimarisi konuları etrafında şekillenmektedir. Kentsel morfolojinin mimari ayağının ise “tipolojik yaklaşım” ve “kentsel doku yaklaşımı” olarak ele alındığı söylenebilir (Ayan, 2010). Bununla birlikte Sima ve Zhang (2009) yaptıkları çalışmada morfolojik ve tipo-morfolojik analiz yaklaşımlarının içerdiği bileşenleri gruplandırmışlardır. Şöyle ki, morfolojik analiz çalışmaları genel olarak şehirler, sokak sistemleri, arsa ve yapı dokularını; tipo-morfolojik analiz yaklaşımları ise daha küçük ölçekte ele alınan bileşenlerin detaylarını incelemektedir (Sima ve Zhang, 2009). Moudon (1997) ise morfolojik analizlerde sokak dokusuna ek olarak bina, park, anıtlar gibi elemanların öne çıktığını ve bu elemanların mekânı yaşattığını, ona değer kattığını belirtir.

Kentsel doku yaklaşımı bağlamında ele aldığımızda doğal yapı bileşenleri, sokak örüntüleri (dolaşım ağları/şebekeler), bina tipolojileri, yükseklikleri, malzemeleri kentsel dokuyu oluşturan unsurlar olarak karşımıza çıkar (Kürkçüoğlu ve Ocakçı, 2015). Fakat bunlara ek olarak kentsel doluluk (yapı adaları, yapılı çevre) ve boşluklar (park, bulvar, cadde, sokak, meydan vb.) da kentsel dokuyu oluşturan elemanlardır (Trancik, 1986; aktaran Kürkçüoğlu ve Ocakçı, 2015). Bu sebeple morfolojik analizlerde kentsel doku bir kentin ya da kentsel mekânın geçmişi ya da yapısı hakkında bilgi alabileceğimiz veriler içerir.

Kentsel mekânlar zamanla gelişen teknoloji ile birlikte kullanıcılara yeterli gelmemeye başlamıştır. Bu sebeple mekânsal problemler veya eksiklikler dönüşümü gerekli kılmıştır. Mekânın tekrar meydana getirilmesinde öne sürülen yaklaşımların farklılığı, tarihi olaylar nedeniyle yaşanan değişimler, gelişen teknoloji, göçler ve buna bağlı olarak meydana gelen nüfus değişiklikleri, ekonomik nedenler, mekânsal problemler morfolojik (fiziksel-biçimsel) dönüşümü meydana getiren diğer sebepler arasındadır. Daha özelde kullanıcıların sosyalleşme ihtiyaçlarının giderilememesi, mekânın toplumsal anlamda hizmet verememesi, mekânın dönemin nabzına uygun bir biçimde tasarlanmamış olması ve dolayısıyla kullanım oranının azalması dönüşümü beraberinde getiren sebeplerdendir (Ardıçoğlu, 2019). Bununla birlikte çağımızın kanıksamak zorunda bırakıldığı değişim, dönüşüm ve kentsel biçim farklılıkları kavramlarının gün geçtikçe kentsel morfoloji kavramı ile birlikte kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu hususta kentsel morfoloji konusunun kritik bir noktası olan “yerleşim” unsuru, içerisinde barındırdığı toplumun da etkisiyle ekonomik, toplumsal, çevresel ve kültürel sebepler ile değişimlere uğrayabilmektedir (Ayan, 2010).

Geçmişten günümüze değin, farklı medeniyetler tarafından kullanılan kentler ve kamusal açık mekânlar; yenilik, yıkım, düzenleme, iyileştirme, yeniden üretme, aktivite imkânlarının iyileştirilmesi, mekânsal eksikliklerin giderilmesi gibi sebepler ile morfolojik dönüşüme uğramışlardır. Bu süreç günümüzde de etkisini devam ettirmekte, kentler ve kentsel mekânlar dönüşürken, mekânların kullanıcıları da bu dönüşümden etkilenmektedir. Dolayısıyla morfolojik dönüşüm uygulamaları kent, mekân, fiziksel çevre, insan, toplum ve kültür bileşenlerini de kapsamaktadır (Turna, 2012; Güner, 2016). Bu bağlamda bu uygulamaların kentlerin görüntülerine direkt

olarak etki ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla kentsel veya mekânsal dönüşüm uygulamalarında, mekânların sahip olduğu karakter ve özellikler, özgün nitelikler, kimlikler, anlamlar değişip kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalmakta ve mekânlar morfolojik (biçimsel-fiziksel) anlamda farklılaşabilmektedir (Gürer, 2016). Şöyle ki morfolojik diğer bir deyişle fiziksel ya da biçimsel dönüşümler, kentsel veya kamusal mekânların somut özelliklerinde belirgin değişimlere yol açan uygulamalardır. Bu yüzden, morfolojik dönüşümler mekânın kullanıcıları tarafından kolaylıkla fark edilip, gözlemlenebilen sonuçlar ortaya çıkarır (Ardıçoğlu, 2019).

Kamusal açık mekânlarda meydana gelen fiziksel dönüşümlerin kullanıcılar tarafından kolaylıkla gözlemlenebilmesi, mekânsal algı, bellek ve insanın çevre ile kurduğu ilişki ile ilgilidir. Nitekim Göregenli'nin (2018) “çevre ile çevrenin insan zihnindeki temsili arasındaki kaçınılmaz bağlantı, çevre ve zihinsel temsile ilişkin kavramların iç içeliğini zorunlu kılmaktadır” cümleleri bu durumu destekler niteliktedir (Göregenli, 2018, s. 19). Şöyle ki, birey bir mekânı ya da çevreyi görsel olarak algıladığında belleğinde mekâna/çevreye dair izlenimler ve mekânla bağlantılı çağrışımlar oluşturur. Bireyin sahip olduğu özellikler (yaşam tarzı, eğitim, kültür, yaş, vb.) ile de şekillenen bu mekânsal/çevresel izlenimler, aynı zamanda bireyin mekândaki deneyimlerine, kullanımlarına da bağlıdır. Burada önemli bir rol üstlenen bellek kullanıcının mekâna dair oluşturduğu izlenimlerin tamamıdır. Bu yüzden kamusal mekânlarda meydana gelen herhangi bir değişim ya dönüşüm kullanıcılar tarafından kolaylıkla fark edilebilmektedir (Sayar Avcıoğlu ve Akın, 2017).

Sonuç olarak, kamusal açık mekânlar, sosyal bir takım eylemlerin ve insanların birbirleri ile iletişime geçmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda mekânın kullanıcı için ne anlam ifade ettiği, bireyin mekânı kullanım amacı, mekânın sahip olduğu özelliklerin nasıl değerlendirildiği ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra günümüzde hızla değişen ihtiyaçlar, mekânsal beklentiler, hızlı tüketim, siyasi ve politik nedenler sebebiyle bu mekânlar dönüşüme uğramakta bununla birlikte mekânların kullanıcı kitlesi, mekânın anlamı, kimliği ve sosyokültürel özellikleri değişmekte, birey ve çevre ilişkisi zedelenmektedir (Erdönmez ve Akı, 2005).

3.2.2 İşlevsel ve Davranışsal Dönüşüm

İşlev kavramı terminolojik olarak “kullanılış veya işleyiş bakımından ereğe (maksada) uygunluk; belirli bir eylemle ilgili eylem türü ya da amacı gerçekleştiren eylem tarzı; uğruna belirli bir şeyin yapıldığı görev” olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2020, s. 226). Kuban (2014) ise işlev kavramını, ihtiyaçların belirlediği istekler olarak ifade etmektedir.

Kamusal açık mekânlarda morfolojinin değişmesi; işlevsel özellikleri ve buna bağlı olarak mekânsal kullanımları, davranışları etkileyebilmektedir. Bu da biçim ile işlevin birbiri ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin bir kamusal açık mekânda biçimsel bir dönüşüm uygulamasında; özgün işlevlerin korunmaması, değişimin; çevre ve insan ilişkisi ile belleğin göz ardı edilerek oluşturulması olumsuz sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Kentsel dokuda meydana gelen olumsuz durumlar ise gerek insan gerekse topluma yansımakta, mekânlarda işlevsel farklılıklar meydana gelmektedir. Morfolojik (biçimsel) dönüşümde de (sayfa 54) bahsettiğimiz üzere teknolojinin gelişimi, mekânsal ihtiyaçların, farklılaşması, hızlı kentleşme, düzensiz yapılaşma kamusal açık mekânların biçimsel özelliklerini ve dolayısıyla bu mekânların işlevsel niteliklerini değiştirebilmektedir. Trafikte araç kullanımının artması ile parçalanmış ve bozulan kamusal açık mekân dokuları ve kullanıcıların değişen davranış edimleri bu duruma örnek olarak verilebilir (Korkmaz, 2007).

Benzer biçimde mekânların ya da yapıların biçimsel, işlevsel, çevresel, sosyal ve kültürel gereksinimleri karşılayamaması bu mekânlarda ya da yapılarda işlev dönüşümlerine sebebiyet vermektedir. Diğer bir deyişle mekânın kullanımının değişmesi, yeniden değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. “Yeniden kullanım” olarak da adlandırılan bu kavram İngilizce’de “adaptive reuse” olarak kullanılmakta ve uyum-adaptasyon sağlayabilen anlamına gelmektedir (Apaydın Başa, 2007; Demirarslan ve Algan, 2018). Aynı zamanda hâlihazırda mevcut olan kentsel bir çevreye ya da mekâna farklı bir işlev kazandırma olarak da tanımlanmaktadır (Topçubaşı, 2009). Yeni bir işlev kazanan mekânlar, yeniden bir üretim sürecine dahil olmaktadır. Bu sürece dahil olan mekânların, gerekli kentsel altyapıya sahip olmayan, zamanla atıl hale bürünmüş, işlevini yitirmiş, yaşam kalitesinin yeterli

seviyede olmadığı, halkın refah düzeyini karşılamayan, tarihi ve sosyo-kültürel değerleri zarar görme tehlikesi altında olan mekânlar olduklarını söylemek mümkündür (Ardıçoğlu, 2019).

İşlev değiştiren mekânlarda ise kimlik değişimleri görülebilmektedir (Apaydın Başa, 2007). Bu yüzden işlev dönüşümü geçiren kentsel ya da kamusal mekânların özgün niteliklerinin, kimlik ve anlamlarının korunması konusu önemli bir konudur. Dolayısıyla yapılacak olan müdahalelerin bilinçli bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Şöyle ki işlev dönüşümüne konu olan kamusal açık mekânın sosyal, kültürel, tarihi, ticari değerleri göz önünde bulundurulmalı, yapılacak olan uygulamalarda bu değerlerin sürdürülebilirliği önemsenmelidir (Ay, 2013). Bununla birlikte, işlevsel değişikliklerin meydana getireceği yeni kimlikler aynı zamanda kent kimliğine de yansıyacağından söz konusu olan alanlardaki kullanıcı profili, kullanım sıklığı, alanın sosyokültürel ve fiziksel yapısı da dikkate alınarak doğru bir şekilde analiz edilmelidir (Çiftcibaşı Durna, 2019). Çünkü özgün işlevlerin korunması mekânın morfolojisinin de korunması açısından önemlidir.

Kamusal mekânlarda meydana gelen insan ve çevre arasındaki etkileşim, insan davranışı ile ortaya çıkmaktadır. Fiziksel diğer bir ifadeyle düzenlenmiş çevre bireyin davranışları ile anlamlanmaktadır (Çalışkan, 2015). Sayın (1987), yaptığı çalışmada toplumun en önemli unsurunun “insan” olduğunu ve insanın eylemlerinin rastgele gerçekleşmediğini ifade etmektedir. Eylemlerin çoğunluğunun toplumsal olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte insanın toplumsal bir işleyişe ayak uydurduğuna ve bu işleyişin getirdiği gereklilikler ile eylemlerini gerçekleştirdiğine değinmektedir. Dolayısıyla kamusal açık mekânlarda meydana gelen dönüşümler mekânların işlevleri ile beraber insanların davranış, edimlerini değiştirebilmektedir. Günümüzde var olan değerlerin, işlevlerin üzerine yenilerinin eklenmesi kamusal mekânları sosyal anlamda değiştirmekte ve bireysel davranışları, mekânsal algıyı, sosyokültürel sürdürülebilirliği de etkilemektedir (Ayan, 2010). Çünkü eylemlerimizin çoğu ihtiyaçlarımızın etkisiyle oluşur bu yüzden ihtiyaçlarımız değiştiğinde eylemlerimiz de değişime uğramaktadır (Bauman, Z. ve May, T., çev, 2019). Bu bağlamda kamusal açık mekânlar tarihi ve yerel özelliklerini koruyan ve sahip oldukları kimliği ve anlamı gelecek kuşaklara taşıyabilme potansiyeli gösterebilmelidirler. Bu hususta, görsel,

sosyal ve kültürel özellikler ile birlikte işlev de her dönemde kamusal mekânın kullanıcılarının ihtiyaçlarını giderebilecek şekilde olmalıdır (Micek ve Staszewska, 2019).

3.2.3 Kimlik ve Anlam Dönüşümü

Kimlik kavramı, bir yerin diğer yerlerden farklı özellikleri ile ayrılması ve bu bağlamda yerin ayırt edilebilirliği anlamına gelmektedir (Birol, 2007; Çam, 2017). Kimlik, aynı zamanda bir süreç olarak görülmekte ve kimliğin zamansallık boyutu bulunmaktadır (Birol, 2007; Parsa ve Torabi, 2015). Bu ele alış biçimine paralel olarak Hall (2014), kimliği “tamamlanmış bir gerçek” olarak görmek yerine zamana bağlı ve sürekli bir yenilenme içinde olan “üretim” olarak görmek gerektiğini savunur. Kimliği, anlamı sürekli yenilenen bir kavram olarak düşündüğümüzde bu kavramın kentsel ve özellikle kamusal açık mekânlar için büyük önem taşıdığını ve farklı parametreler ile birlikte ele alındığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Alpman, kolektif bir niteliğe sahip olan kimliğin “kolektif bir inşa” olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Diğer bir deyişle bir süreç olarak görülmesi gereken kimliğin “zaman içinde” anlam kazandığını belirtir (Alpman, 2019).

Kimliğe anlamını kazandıran, onun önemini ortaya koyan unsurları ise çevresel, biçimsel, sosyal, kültürel, tarihi özellikler olarak sıralamak mümkündür. Bu özellikler zamana bağlı olarak değişebilmekte ve aynı zamanda gelişebilmektedir (Oğurlu, 2014). Örneğin çevresel anlamda bir kamusal açık mekânın bulunduğu coğrafi konum (bir dağın eteği ya da kıyı yerleşimi vb.) ve bu mekânın sahip olduğu nitelikler (tarihsel, kültürel, sosyal vb.) onun kimliğini oluşturur (Birol, 2007). Aynı zamanda kentsel/kamusal açık mekânlara kimlik kazandıran unsurlardan biri yapıdır. Şöyle ki, kamusal açık mekânlarda çevresel ya da morfolojik anlamda yapı bileşenlerin düzeni, bu düzenin fiziksel açıdan her türlü bireye hitap edip etmediği, bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığı, oluşturulan düzenin iyi vakit geçirmeye olanak tanıyıp tanımadığı soruları kamusal açık mekânların kimliğini ören etmenlerdir (Patil ve Raj, 2012). Bunun yanı sıra kullanıcıların, eylem-davranış örüntüleri, onların mekânı deneyimleme biçimi, mekânda geçirdikleri süre, anı ve değerler kimliğin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Çünkü özellikle kamusal

mekânlarda sosyal ve kültürel yaşam, sanat, kültür, aktivitenin varlığı ile devam edebilir. Bu bileşenlerin çeşitliliği, toplum ve çevre ilişkisini güçlendiren, mekânın yaşamasını sağlayan önemli unsurlardır (Micek ve Staszewska, 2019; Aksoy, 2012).

Kimlik kavramı kamusal açık mekânlarda yaşanan morfolojik ve işlevsel dönüşümlerin de etkisiyle anlamını kaybedip yeni anlamlara bürünebilmektedir. Dönüşüm olgusu dahil olduğu mekânları genel anlamda morfolojik (biçimsel), işlevsel ve sosyokültürel açıdan etkilemektedir. Kentsel mekânlar morfolojik, çevresel, sosyal, kültürel anlamda birbirinden bağımsız düşünülemeyen parçalardan oluşan bir bütündür. Dolayısıyla bu parçaların herhangi birinde meydana gelen bir tahribat diğer parçaları da etkileyebilmektedir (Göğüş, 2014). Şöyle ki, günümüzde özelleştirme, yenileştirme, dönüştürme, değiştirme gibi durumlar kamusal açık mekânlar üzerinde geri dönüşü olmayan etkilere sebep olmaktadır. Bu uygulamalar kamusal açık mekânların biçimsel karakterleri başta olmak üzere kullanıcıların davranışlarını, alışkanlıklarını, izlenimlerini etkilemektedir. Kamusal açık mekânlarda meydana gelen dönüşüm ya da değişimler; sosyokültürel yapının zedelenmesine, çevresel algının değişmesine, kimliğin, belleğin ve mekâna atfedilen anlamların izlerinin silinmesine neden olmaktadır (Polat ve Dostoğlu, 2017; Birol, 2007). Hâlbuki içerisinde bir tarihi, kültürü, toplumsal belleği, kimliği barındıran kamusal açık mekânlar bu öğelerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol oynar. Chambers (2019) bu öğeleri bir miras olarak değerlendirir ve bu durumu “miras olarak devraldığımız şeyler-kültür, tarih, dil, gelenek, kimlik duygusu- imha edilemez ama parçalanır, sorgulamaya açılır, yeniden yazılır ve yeni bir yöne sokulur” cümleleriyle ifade eder (Chambers, I., çev., 2019, s. 44). Bu yüzden dönüşüm ya da değişimler (morfolojik ve işlevsel) kimliğin ve anlamın sürdürülebilirliğini tehdit etmekte, kimliğin dönüşümüne neden olmaktadır.

Bu bilgilere paralel olarak bireylerin belleklerindeki mekân algısının, mekân tasvirlerinin, mekânı sahiplenme derecelerinin yapılan dönüşümlerin etkisiyle değişmesi kullanıcıların mekânı kullanma biçimini de etkilemektedir. Diğer bir deyişle bir kamusal açık mekân birey için “ifadesizleştğinde” mekânın fark edilebilirliği, özgünlüğü, farklılığı, sosyal ve kültürel anlamda özellikleri ve kimlik kaybolmaktadır (Micek ve Staszewska, 2019). Kamusal açık mekânlarda yaşanan dönüşümler başta

evre olmak üzere mekânı kullanan bireylerin sosyo-psikolojik özelliklerini de etkilemektedir. Dolayısıyla birey ve evre arasındaki iliŖki, bireylerin mekândan beklentileri, mekânı kullanım tercihleri de deęiŖmekte ve mekânlar bu Ŗekilde kimlik ve anlam kaybına uğramaktadır (Konuk, 2009). Kentsel mekânlarda yaŖanan dnŖmler, kentin sosyokültürel yapısını etkilerken toplumsal belleği de zamanla deęiŖtirebilmektedir. Bununla birlikte kent kimliği de bu deęiŖim ve dnŖmlerden olumlu ya da olumsuz bir Ŗekilde etkilenmekte, diğer bir deyiŖle sosyal ve kültürel anlamda yaŖanan deęiŖimlerde kimliğe yön vermektedir (Akduman Vural, 2016).

Kentliyi bir araya getirme potansiyeline sahip olan kamusal açık mekânların kimliklerini kaybetmeleri ile bu mekânlarda anlamdan yoksun, standart, birbirine benzeŖen oluŖumlar görülmektedir. Bu oluŖumlar teknolojinin sağladığı imkânlar dahilinde ve modernlik algısıyla meydana gelmekte olup, bireylerin algılarındaki mekân izlenimini ve dolayısıyla kimliği zedelemektedir. Bireyin bu yaklaŖımla oluŖturulmuŖ alanlarda mekân aidiyeti, belleği, mekân ile ilgili dŖnceleri, izlenimleri ve adaptasyon süreci de zarar görmektedir (Ulu ve Karakoç, 2004). Benzer bir ifadeyle morfolojik ve iŖlevsel dnŖmler ile meydana gelen tekdzeleŖme diğer bir deyiŖle aynılaŖma kamusal açık mekânları birbirinden ayıracak betimsel özelliklerin, zihinlerde oluŖturduęu imgelerin kaybolmasına ve en önemlisi de anlamdan yoksun mekânların ortaya çıkmasına, kimlik kavramını Ŗekillendiren öğelerin zamanla izlerinin silinmesine yol açmaktadır (Oktay, 2017).

3.3 Bölüm Sonucu

Sonuç olarak, kamusal açık mekânlarda dönüşüm konusunu irdelediğimiz bu bölümde öncelikle “kamu”, “kamusal”, “kamusal alan” ve “kamusal mekân” kavramları ulusal ve uluslararası kaynaklar kullanılarak irdelenmiştir. Kavramların çok yönlü olabilme özelliği vurgulanmıştır. Kamusal açık mekânlarda yaşanan dönüşümlerin çeşitli nedenler ile gerçekleşebildiği (mekansal tercihlerin değişmesi, işlevsel farklılıklar, kullanıcı gereksinmelerinin değişimi vb.) görülmüştür. Aynı zamanda dönüşümler farklı şekillerde de gerçekleşebilmektedir. Şöyle ki kamusal açık mekanlarda morfolojik (biçimsel-fiziksel) ve işlevsel/davranışsal dönüşümler meydana gelebilmektedir.

Morfolojik dönüşümler kentsel ölçekte kamusal açık mekânın dokusunu ve bu mekanda bulunan yapıları etkileyebilmektedir. Bu durum büyük oranda kent kimliğine de yansımaktadır. Bununla birlikte morfolojik ve işlevsel dönüşümlerin birbiri ile ilişkili olduğu görülmüştür. Morfolojik anlamda gerçekleşen bir dönüşüm uygulaması kamusal açık mekanlardaki işlevleri de doğrudan etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla bu mekânlarda morfolojik dönüşümler ile birlikte, işlevlerde meydana gelen dönüşümlerin birey davranışını, algıyı ve belleği etkilediği yapılan teorik irdelemeler ile ortaya çıkarılmıştır. Nihai olarak, kamusal açık mekânlarda meydana gelen morfolojik ve işlevsel dönüşümlerin insan-çevre ilişkisini, eylem örüntülerini, mekansal aidiyeti, sosyokültürel özellikleri ve dolayısıyla kent kimliğini ve anlamını etkilediği sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM 4

SAMSUN FUAR ALANINDA KİMLİK VE ANLAM DÖNÜŞÜMÜ

Samsun Fuarı'nda kimlik ve anlam dönüşümünü irdelemeden önce fuar kavramını açıklamak gerekir. Fuar kavramı etimolojik anlamda Latince 'feriae (feasts-şölen)' kelimesinden türetilmiştir. Bu kelime şölen anlamına gelmekle beraber ilk fuar örneklerinin festival veya şölen zamanlarında kurulması da bu bilgiyi destekler niteliktedir (Karpaz, 2009). Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre ise fuar kavramı, belirlenmiş zaman ve alanlarda ticaret ile birlikte bir takım ürünlerin sergilendiği mekânlardır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2021). Fuar kavramı tarih öncesi dönemlere kadar dayanmaktadır. Fuarlar, ilkçağlardan itibaren insanların ürünlerini tanıtmak, sergilemek, takas edebilme amacıyla büyük meydanlarda bir araya geldikleri organizasyonlardır. Bu organizasyonlar ticari gelişimi destekleyen, yaratıcı eylemlerin ortaya çıkmasını sağlayan; sanat, bilim ve endüstri ürünlerinin sergilendiği mekânlardır (Encyclopaedia Britannica, 1969; aktaran Akyol Altun, 2003).

Fuarlar, coğrafi ve pazar kapsamında olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Coğrafi anlamda fuarlar bölgesel, ulusal ve uluslararası olarak; pazar kapsamında fuarlar genel (yatay) fuarlar, ihtisas (dikey) fuarlar olarak sınıflandırılmaktadır (O'hara 1993; aktaran Samancıoğlu, 2020). Bölgesel fuarlar; belirli bir coğrafi bölgedeki fuarlardır. Bu fuarlar yapıldıkları bölgenin halkına hitap etmektedirler (Acartürk, 2013). Ulusal fuarlar; yalnızca düzenlendiği ülkedeki kuruluşların katılımına açık olan fuarlardır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2011). Uluslararası fuarlar, birden fazla ülkenin katıldığı, bu ülkelerin ekonomik, teknolojik, sanatsal anlamda kendilerini gösterebilme imkânı buldukları fuarlardır (Acartürk, 2013). Genel (yatay) fuarlar, her yaş grubuna hitap eden, aynı zamanda tarım, endüstri gibi ürünlerin birlikte sunulup sergilendiği fuarlardır. Dikey (ihtisas) fuarlar ise belirli bir temanın bulunduğu fuarlardır. Dolayısıyla bu fuarlarda belirlenen temaya uygun sergi ürünlerinin sunulmasına izin verilmektedir. Bu anlamda ihtisas fuarlar halka tam anlamıyla kapalı olmamakla beraber belirli bir kitleye hitap etmektedir (Tuerxun, 2017).

Ülkemizde ise fuar geçmişi Cumhuriyet'ten önceki tarihlere uzanmaktadır. 10. yüzyılda ve Selçukluların İpek Yolu üzerinde ürünlerini ya da mallarını korumak için yapmış oldukları kervansaraylar fuarların başlangıcı olmuştur (Çekiç, 2009). Bununla birlikte fuarcılığın temelleri ülkemizde 1936 yılında İzmir Enternasyonal Fuarı ile atılmıştır (Adıgüzel, 2009). Fuar, 1 Eylül 1936'da 48 adet yabancı kuruluş ile açılmıştır (Çekiç, 2009). Bununla birlikte bakanlık tarafınca oluşturulan fuarların daha çok deniz kıyısındaki şehirlerde ön plana çıktığı görülmektedir. 1963 yılından sonra ise Samsun, Bursa, Erzurum, Mersin, Gaziantep, Kayseri, Balıkesir, Konya, Trabzon gibi şehirler de önemli fuar merkezleri haline gelmiştir (Acartürk, 2012). 1964 tarihinde Ticaret Bakanlığınca ülkede bölge çapında fuar açma kararı ile ilk olarak Samsun'da "Samsun Fuarı" 1-31 Temmuz tarihleri arasında hayata geçirilmiştir (Adıgüzel, 2009). Bunun yanı sıra Kayseri, Konya ve Gaziantep illerinde ticari olarak önemli bir konumda olan fuarlar gün geçtikçe daha da gelişmiştir. Örneğin Erzurum Fuarı önemli bir üniversiteye ev sahipliği yapması sebebiyle dikkat çekerken, geçmişten günümüze kadar önem arz eden bir kent olan Bursa ise konumu itibarıyla ilgi görmekte ve yerli-yabancı yatırımlara olanak sunması ile önem arz etmekteydi (Acartürk, 2012).

Bu bilgiler paralelinde tez çalışmasının bu bölümünde kimlik ve anlam dönüşümü, Samsun'da önemli bir geçmişe tanıklık etmiş önemli bir kamusal açık mekân olan aynı zamanda kültürel miras niteliğinde ve tarihi bir hafıza mekânı olarak değerlendirilebilen, Samsun Fuarı özelinde tartışılacaktır. Bu bağlamda öncelikle kamusal mekân olarak Türkiye'de fuarların gelişimi aktarılacak, Samsun Milli Fuar alanı kısaca tanıtılıp Samsun kentinin genel anlamda konumu, coğrafi özellikleri, tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve morfolojik dönüşümü incelenecektir. Ardından çalışmamızın ana konusu olan Samsun fuar alanının dönüşümünü anlamlandırabilmek adına fuarın kentsel ölçekte yakın çevresinin geçirdiği morfolojik ve işlevsel dönüşüm incelenecek, fuarın yakın çevresinin morfolojik dönüşümü kentin kıyı hattına, ulaşım ağı ve şekil-zemin analizlerine odaklanılarak irdelenecektir. İşlevsel dönüşümde ise eylem örüntüleri analiz edilecek, morfolojik ve işlevsel-davranışsal dönüşümün kimlik ve anlam üzerindeki yansımaları ortaya çıkarılacaktır.

4.1 Bir Kamusal Açık Mekân Olarak Türkiye’de Fuarlar ve Önemi

Endüstri devri ile beraber gelişim gösteren fuarlar en eski ticari pazarlama platformları olarak adlandırılmaktadır (Ural, 2003). Fuarlar gerek ekonomik, gerekse dini sebeplerden dolayı organize edilmektedirler; fakat asıl amaç ürün tanıtımı ya da ürün sergilenmesi olduğundan ticari amaçlar ön plana çıkmaktadır (Akyol Altun, 2003). Ticaret başta olmak üzere belirli zaman aralıklarıyla ve sergileme amacı ile oluşturulan fuarlar kullanıcılar tarafından aktif olarak kullanılan önemli mekânsal oluşumlardan birisidir (Toker, 2007). Örnek vermek gerekirse fuarlara ulaşmak için ziyaretçilerin ulaşım araçlarından faydalanması, fuardaki alışveriş ve eğlence mekânlarından yararlanması ve bu bağlamda kullanıcıların harcamalar yapmaları ekonomik anlamda fuarlara katkı sağlayan etmenlerdir (Samancıoğlu, 2020). Fuarlar buna paralel olarak ticari anlamda “reklam platformları” olarak da değerlendirilmektedir. Fuar kullanıcılarının yeme-içme, eğlenme, alışveriş, konaklama-dinlenme mekânlarını kullanmaları ticari hareketliliğe yol açmaktadır (Karpat, 2009).

Ülkelerin ekonomik ve teknolojik durumları hakkında bilgi veren bu oluşumlar aynı zamanda sosyo-kültürel anlamda gelişime de olanak sağlamaktadır (Ural, 2003). Şöyle ki, ürünlerin ulusal veya uluslararası platformlarda tanıtılıp, sergilenmesi üretim ve tüketim olanaklarını geliştirmekte; bireyler arası bilgi akışını sağlamakta ve kültürel iletişimi de arttırmaktadır. Dolayısıyla fuarlar kentlerin karakterini, kimliğini yansıtan ve sosyal iletişime olanak sağlayan bir mekân olma özelliğine de sahiptir (Akyol Altun, 2003). Örneğin, fuarlarda bireylerin karşılıklı iletişimi, yüz yüze yapılan toplantı ya da görüşmeler bu mekânların ve kentlerin gerek sosyal, rekreatif gerekse ticari anlamda gelişimine olanak sağlamaktadır (Palumbo ve Herbig, 2002; aktaran Samancıoğlu, 2020).

Modern dönem ile birlikte ‘Endüstriyel Operalar’ olarak da adlandırılan fuarların nitelikleri ve özellikleri arttırılmış, bu mekânlar müzik, renk, farklı malzemeler ve mimari öğeler ile çeşitlendirilmiştir (Badak ve Özdaşlı, 2019). Bunun yanı sıra modern dönemin kamusal bir mekân olan fuarlara getirdiği önemli özelliklerden biri de bu mekânların, kadın erkek kullanımına eşit oranda imkân sağlaması diğer bir deyişle

sekülerlik veya kolektifliktir (Arıtan, 2008). Her yaş kesimine hitap edebilen, bilhassa kadın kullanıcıların da yer aldığı *kamusal iletişim noktaları* (Akyol Altun, 2003) olarak nitelenen ve ‘*popüler mekân*’ halini alan fuarlar aynı zamanda modernizmin cinsiyet kazandığı temalara dönüşmüştür (Bozdoğan, 2012). Şöyle açıklayacak olursak; Cumhuriyet öncesi Türk kadını, yaşamını ev-aile merkezli olarak geçirmekteyken Cumhuriyet ile gelen modernleşme, Türk kadınının toplumda yeni bir imaj çizmesine ve erkek ile eşit haklara sahip olabilmesine imkân tanımış, Türk kadını sosyal yaşamda, ev dışında da kendini ifade etme hakkına sahip olmuştur. Dolayısıyla gelenek eksenli insandan, akıl eksenli insana geçiş olarak tanımlanabilen Modernizm, kadının çalışma hayatına ve kamusal yaşama geçişinin önemli bir adımı olmuştur (Yalçın, 2019; Cihan, 2018). Özellikle 1930’lu yıllarda kartpostal, dergi, afiş ya da fotoğraflarda görülmeye başlanan kadın temsilleri, kadının toplumsal hayatta var olduğunun ve yok sayılamayacağını bir göstergesidir. Bu resimlerde kadınların, peçesiz, çarşafsız, modern görünümlü aynı zamanda meslek sahibi olarak gerek bina gerekse fuar, gazino, park gibi açık kamusal ve eğlence mekânlarının önünde bulunması batılılaşmanın etkilerinin mekânlara yansıdığının kanıtıdır (Bozdoğan, 2012).

Cumhuriyet’ten önce eğlence mekânları daha çok erkekler tarafından kullanılan mekânlar olarak görülmekteydi. Dolayısıyla kadın ve erkek kullanıcıların birlikte eğlenebileceği, bir arada bulunabileceği mekânlar bulunmamaktaydı (Ceylan, 2004). Ortaylı’nın (2012) ifadesi ile “geçmişte bu toplumda erkekler ve kadınlar ayrı ayrı eğleniyorlardı” (s. 158). Cumhuriyet ile beraber kadın-erkek kullanıcıların mekânı ortak bir şekilde paylaşmaları, toplu bir biçimde, birlikte eğlenebilmeleri mümkün hale gelmiştir. Bu durum da ‘eğlencenin kitleleşerek’ istihaleye uğradığının bir göstergesidir (Ceylan, 2004). Batılılaşmanın da etkisiyle eğlence kültürünün dini bayramlar veya sohbetlerden tiyatro, sinema, gazino, balo gibi eğlencelere evrilmesi sosyal hayatın da değişmesine dönemin ve mekânların yeni bir kimlik kazanmasına sebep olmuştur (Bulut, 2010). Mekânsal açıdan farklılıklar barındırsalar da kamusallaşma bağlamında ortak bir amacı gerçekleştirdiklerinden bu mekânlar yaşamsal pratiklerin anlam kazandığı ve belleklerde yer eden önemli kimlik mekânları olmuşlardır.

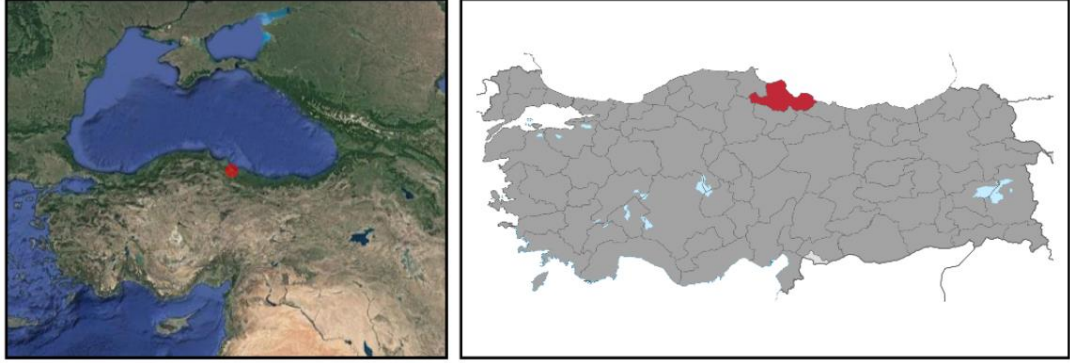
Bu tez çalışmasının odak noktasını oluşturan Samsun Fuarı ise, İzmir Enternasyonal Fuarı'ndan sonra ikinci önemli fuar olan, ulusal ve uluslararası platformlarda çeşitli açılardan Türkiye'nin kimlik mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal kullanımı, işlev ve kapsamlarıyla (gazinolar, park, lunapark, yazlık sinema, vb.) modern hayatın temsili olarak nitelendirilebilecek bir organizasyon olarak görülmektedir. Başta erişilebilir ve merkezi bir konumda olması ile ilgi gören fuar alanı her yaş grubuna hitap etmesiyle de önemlidir. Bu bağlamda öncelikle Samsun kentinin tarihsel ve morfolojik gelişim süreci, ardından Samsun Milli Fuarı irdelenecektir.

4.2 Samsun Kentine Genel Bakış

Kentlerin oluşumunda bir takım etmenler önemli rol oynamaktadır. Bu etmenlerin birbirleriyle ve çevre ile olan ilişkisi, kentin nitelikli gelişmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle bir kentin bulunduğu konum, kentin hem oluşumunu hem de çevresi ile olan ilişkisini etkilemektedir. Bir nevi kentin kimliği de, konumu ile birlikte şekil almaktadır. Aynı zamanda kentin iç bölgelerdeki şehirlere açılan yollar üzerinde ve kıyı kesiminde konumlanması kente çeşitli açılardan avantajlar sağlamakta, kente değer katmakta ve kentin fiziksel kimliğini belirlemektedir (Yılmaz, 2011).

Samsun, tarih boyunca çeşitli afetler (yangın, sel, deprem vb.) ile karşı karşıya kalmış ve geçmişten günümüze kadar önemli gelişmeler gösteren bir kent olmuştur. Tarihi ve kültürel geçmişi bakımından zengin ve çok katmanlı bir yapıya sahip olan Samsun, Milli Mücadele'nin başladığı şehir olması sebebiyle de önemli bir kenttir (Yılmaz ve Gül, 2018). Bu bölümde, çalışma kapsamında öncelikle Samsun kentinin konum ve coğrafi özellikleri hakkında bilgi verildikten sonra, literatür taramalarından elde edilen veriler ile kentin, M.Ö 3500 yılından günümüze kadar olan tarihsel süreç içerisinde gelişimi ele alınacak ve kentin morfolojik anlamda geçmişten günümüze değişimi ve gelişimi irdelenecektir.

4.2.1 Samsun Kentinin Konumu ve Coğrafi Özellikleri

Şekil 4.1 Dünya ve Türkiye haritası üzerinde Samsun'un konumu (Google Earth, 2020 ve Wikipedia, 2020)

Orta Karadeniz'in merkezi konumunda olan Samsun, Yeşilırmak ve Kızılırmak nehirlerinin Karadeniz ile buluştuğu deltalar arasında yer almaktadır. Şehrin coğrafi konumu ise; 37° 08' ve 34° 25' doğu boylamları arasındadır; aynı zamanda kent, fazla yüksek olmayan bir topoğrafyaya sahiptir (Samsun Büyükşehir Belediyesi, [SBŞB], 2014). Kent, yeryüzü şekilleri bağlamında üç kısma ayrılır. Bunlar dağlık alanlar, dağlık alanlar ile kıyı hattı arasındaki yaylalar ve bu yaylalar ile Karadeniz arasında kalan ve kıyı kesimi ovaları olarak sıralanabilir. Bafra ve Çarşamba gibi tarımsal nitelik bakımından gelişmiş ovalar da kentte yer alan önemli ovalardır (Karaçuha Yılmaz, 2007). Samsun iklimi bakımından Karadeniz iklimine sahiptir; ancak bununla birlikte iç kesimlerde ise karasal iklim görülmektedir (Samsun Büyükşehir Belediyesi, [SBŞB], 2014). Kentin orman olan bitki örtüsü günümüzde tahrip olmuş durumdadır. Bununla birlikte yüksek kesimlerde kış aylarında yaprak döken ağaçlar ile iğne yapraklı ağaçlar bulunmaktadır (Karaçuha Yılmaz, 2007).

Kentte “ulaşım” hava, kara, deniz ve demiryolları ile sağlanabilmektedir (Karaçuha Yılmaz, 2007). Kentte ulaşımı önemli bir noktaya getiren uygulama, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde başlanan demiryolu yapımı olmuştur (Samsun Kent Müzesi Arşivi, b.t). Kentte Samsun-Sivas ve Samsun-Çarşamba demiryolları mevcuttur, bu yollar genellikle yük alımları için kullanılmaktadır (Karaçuha Yılmaz, 2007). 1995 yılından itibaren ise karayolu ulaşımı benimsenmiştir (Samsun Kent Müzesi Arşivi, b.t).

Karayolu ile Samsun'dan Ankara, Amasya, Tokat, İstanbul'a; kıyı hattından ise Trabzon ve Rize olmak üzere diğer kentlere de ulaşım mümkündür (Karadeniz, 2019). Aynı zamanda 1994 yılında inşasına başlanan ve 1998 yılında hizmet vermeye başlayan havalimanı, kenti ulaşım yönünden çevre illerin merkez noktası haline getirmiştir (Karaçuha Yılmaz, 2007; Samsun Kent Müzesi Arşivi, b.t). Samsun'da ekonomiye önemli katkısı olan diğer bir ulaşım ağı ise deniz ulaşımıdır. Cumhuriyet Döneminde sekiz adet iskele aracılığı ile yapılan deniz ulaşımı, liman yapımı ile beraber modern ve daha işlevsel bir hale bürünmüş, 2008 yılında özelleştirilerek 'Samsunport' adını almış ve ekonomik gelişmelere ön ayak olmuştur (Karaçuha Yılmaz, 2007). Samsun, üç limana sahip ve *demiryolu ağı bulunan tek liman kenti* olma özelliği ile Karadeniz Bölgesi'nde ön plana çıkmaktadır; fakat liman yolcu gemisi seferleri için kullanılmamaktadır (Samsunport, b.t).

4.2.2 Samsun Kentinin Tarihsel Süreç İçerisinde Gelişimi

Samsun'da ilk yerleşimlerden birisinin M.Ö 3500 yıllarında, Dündartepe, diğer bir adıyla Öksürüktepe olarak adlandırılan alanda kurulduğu belirtilmektedir. Bu alan günümüz şehir merkezinin güneydoğusunda kalan bir bölgedir (Kökten, Özgüç, N. ve Özgüç, T., 1945). Antik kent yerleşimlerinin bir diğeri ise Amisos yerleşimidir. Bu yerleşimin M.Ö 7. yüzyılda meydana geldiği düşünülmektedir (Tellioglu, 2013; aktaran Yılmaz ve Gül, 2018). Amisos, geçmişinde Pers ve Roma hâkimiyetindeyken, Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. Bu yerleşim 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra Ceneviz hâkimiyetine geçmiş ve önemli bir liman merkezinde bulunan ve daha evvel "Kâfir Samsun" veya "Kara Samsun" olarak adlandırılan bu belde son olarak Amisos adıyla 15. yüzyıla kadar süregelmiştir (Yılmaz ve Gül, 2018; Tuğlacı, 1985). 1419 yılında Samsun, Osmanlı topraklarına dahil olmuştur ve idari anlamda öncelikle Sivas ardından Trabzon iline bağlı olan Canik Sancağının merkezi haline getirilmiş, Cumhuriyet Dönemi'nde ise Samsun Türkiye Cumhuriyeti'nin bir merkez ili olarak kabul edilmiştir. 1950 yılından itibaren Samsun'un nüfusu ve aynı zamanda yapılaşması hızla artmış, kent Karadeniz Bölgesi'nin en büyük ili haline gelmiştir (Yılmaz ve Gül, 2018).

Samsun, geçmişten günümüze kadar yerleşim alanı olarak kullanılmıştır; fakat merkezi anlamda gerekli seviyeye ulaşamadığından kentte anıt yapıları ve sanatsal eserler yok denilecek kadar azdır. Kentte tarihi yapıların çoğu “sivil mimari” örnekleridir. Aynı zamanda Samsun bir liman kenti olduğundan ticari yapılar da ön plandadır. Samsun dini ve kültürel yapı stoku anlamında zengin bir kenttir ve bu yapılar kültür envanterinde de önemli yer tutarlar. Camii, kilise, medrese binaları ve okullardan oluşan bu yapılar işlevsel açılardan farklılıklar barındırsalar da gerek malzemeleri gerekse günümüze kadar kullanılmalarından dolayı kısmen de olsa korunmuşlardır. Bununla birlikte bu yapılar Kale, Pazar, Ulugazi, Cedit ve Karasamsun Mahallelerinde yoğunlaşmaktadır. Samsun “idari yapılar” bağlamında da önem arz etmektedir. Özellikle kentin morfolojik anlamda değişimine sebep olan 1869 yangınının ardından idari yapılar tekrar yapılmıştır. Genel anlamda malzeme olarak kesme taşın kullanıldığı bu yapılar tarihi ve kültürel doku mirasında dikkat çekici yapılardır. Şöyle ki, tarihi bakımından kentin önemli referans noktalarından biri olan ve yine Kale Mahallesi’nde yer alan Hükümet Konağı yapısı, Tekel Tütün İşletme Müdürlüğü binası bu yapıların başında gelmektedir (Yılmaz ve Gül, 2018).

Endüstri yapıları bağlamında incelendiğinde Kale Mahallesi’nde yer alan ve Anadolu’nun ilk sigara fabrikası olma özelliğini taşıyan Samsun Tütün Fabrikası ve bu yapıya bağlı işlevler tarihi anlamda önemli endüstriyel yapılar olarak karşımıza çıkar. *Samsun Şehrinde Tarihi Yapı Mirası ve Şehirselleştirme* adlı çalışmada “askeri yapı” stokunda yer alan yapılar, kentin şekil almaya başladığı eski sur duvarından kalan küçük parçalar, Cumhuriyet Meydanı çevresinde yer alan Askeri Hastane ve Klinik ve eski Alay Karargâh Binası ve Askerlik Şubesi olarak belirtilmiştir (Yılmaz ve Gül, 2018). Samsun’da “sivil yapı” örnekleri de mevcuttur. Özellikle 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasındaki dönemde batı üslubu ile inşa edilmiş sivil yapılar bulunmaktadır. İki veya üç katlı olarak inşa edilen kat bağlantıları merdiven ile sağlanan bu yapılara Kale Mahallesi, Pazar Mahallesi, Hançerli, Selahiye ve Saitbey Mahallelerinde rastlanılmaktadır (Yiğitpaşa ve Uz, 2016).

Samsun’da özellikle 1950 yıllarından sonra artan nüfus artışı ve kentleşme ile birlikte çoğu tarihi yapı tahrip olmuş ve yitirilmiştir. Plansız yapılaşma, temelsiz imar uygulamaları sebebiyle kültürel mirasımızı oluşturan yapıların korunmasına yönelik çalışmalar ilk aşamada yetersiz kalmıştır; fakat 1992’de bu durumu düzeltmeye yönelik olarak Samsun Koruma Amaçlı İmar Planının onaylanması yerinde bir girişim olmuştur. Nitekim geçmişin izlerini ve belleğini oluşturan tarihi, kültürel, ticari, sivil, askeri ve endüstriyel yapılar kentsel ölçekte kimliğinin oluşmasına zemin hazırlayan değerli yapılardır ve kolektif bellekte de yer edinen bu yapılar kamusal ve sosyal yaşamı destekleyen örneklerdir. Bu yapıların korunması yönetimin ve toplumun ortak çalışma ve gayretine bağlıdır (Yılmaz ve Gül, 2018). Ortaylı (2002), “*Türkiye’de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması*” adlı sempozyumda bu durumu şu cümleler ile net bir şekilde ifade etmiştir: “koruma kültürü denen olay, geleceğe verilecek hesap, bilanço işlemidir ve bu işlemi de kamu otoritesinin yerine getirmesi gerekmektedir” (s. 107). Ortaylı (2002), aynı zamanda bu konunun bir bilinç meselesi olduğunu da vurgulamaktadır. Bu bağlamda tarihi doku ve kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması büyük ölçüde kentlilik bilincinin oluşması ile mümkün olabilmektedir. Bununla birlikte bu eserlerin korunup devam ettirilebilmesi için milli bir fon oluşması gerektiğini, özel ve devlet sektörünün ortak paydada buluşarak birlikte çözüm veya projeler üretmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bunlara ek olarak tarihi çevre dokusunu korumak, özel ve devlet kuruluşlarının yanı sıra yerel kuruluşların ve kentli vatandaşın da görevidir. Dolayısıyla tek cümlelik bir özetle sonlandırarak olursak; oluşumundan günümüze kadar geçen süreç içerisinde zengin bir kültür mirasına sahip olan Samsun kentinde bahsi geçen kültürel, tarihi, ticari, askeri, sivil yapı örneklerinin de korunarak gelecek kuşaklara aktarılması temelde sosyal ve toplumsal bir bilincin oluşmasına bağlıdır. Tarihi bakımından büyük önem arz eden kentin morfolojik gelişimi de tarihi gelişimi kadar önemlidir. Dolayısıyla kentin morfolojik dokusunun oluşumundan da bahsetmek de fayda vardır.

Kentlerin morfolojisi (fizyonomisi); coğrafik ve topoğrafik özellikler, toplumsal bileşenler, planlama değişimleri, rantsal problemler, iklim, kent kimliği, sosyo-kültürel özellikler, ekonomi, doğal afetler gibi etmenlere bağlı olarak zaman içinde

değişebilmektedir (Sınnmaz ve Özdemir, 2016; Tekkanat ve Türkmen, 2018). Kentlerin morfolojik özelliklerindeki değişimleri ortaya çıkarmak ise, yalnızca biçimsel birtakım farklılıkları analiz etmek anlamına gelmemektedir. Bu durumu, Tekkanat ve Türkmen (2018) şu cümleler ile ifade etmişlerdir. “Kent biçimini önemli ölçüde etkileyen pek çok fiziksel faktör olduğu görülmektedir ancak kent söz konusu olduğunda; kent biçiminin karşılığını aramak, sadece fiziksel bir dışavurumun izini sürmek değil, bu fizikselliği oluşturan olaylar zinciri ve tarihsel kurgunun incelenmesi ve anlaşılması demektir” (s. 112). Bu kapsamda Samsun özelinde kentin tarihsel gelişiminin ardından morfolojik anlamda gelişim ve değişimi incelendiğinde, 19. Yüzyıl ortalarından itibaren başlayan ve hızlı bir şekilde ilerleyen nüfus artışının kentin morfolojisini büyük oranda etkilediğini söylemek mümkündür (Yılmaz, 2004; Yazıcı, 2013). Bununla birlikte Samsun’un bir kent planına sahip olması ile ilgili ilk girişim ise 1850 yılında olmuştur (Sarısakal, 2007a). Bu plan, kentin ve aynı zamanda kent içinde bulunan kalenin sınırlarını, sokak sistemini, dini ve kamusal mekânları göstermektedir (Yazıcı, 2013).

Şekil 4.2 1850 imar planında yer alan mekân ve yapılar (Erkul, 2002; aktaran Yazıcı, 2013)

İmar planına göre kentin, öncelikle kıyı kenarı yerleşimi olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte haritada kale sınırları, kale girişleri, iç kale ve bu kalede yer alan cephane deposu bulunmaktadır. Aynı zamanda 2 adet camii (Hacı Hatun Camii ve Camii Kebir Camii) ile 2 adet hamam (Mustafa Bey Hamamı, Küçük Hamam), pazar yeri diğer bir adıyla Buğday pazarı, medrese binası, Gümrük, Adliye Mahkemesini de haritadan görebilmekteyiz. Ek olarak 5 adet Camii (Sadi Bey Camii, Pazar Camii, Medrese Camii, Bali Camii, Hançerli Camii) ve 2 adet hamam (Büyük Hamam ve

Yıldız Hamamı) ve Abdullah Paşa Köşkü, bakırcılık alanı, Karantina Binası ve mezarlıklar da imar planında yer almaktadır (Yazıcı, 2013).

Şekil 4.3 Samsun Kalesi (Samsun Kent Müzesi Arşivi, b.t)

1850 imar planı, Samsun'un morfolojik gelişimi hakkında bilgi almamıza yardımcı olan kent morfolojisini büyük oranda etkileyen 1869 yangınından önce kentin fiziki durumunu gösteren önemli, en eski ve tek belgedir (Yazıcı, 2013). Bu yangın gerek sosyal, manevi, ekonomik gerekse morfolojik anlamda kent dokusunu etkilemiştir. Araçların yetersiz kalması sebebiyle yangın kısa zaman içerisinde yayılarak çevrede büyük bir tahribata yol açmıştır. Ev, dükkân, mağaza ve birkaç mahalle de bu yangından etkilenmiştir (Sarısakal, 2008).

Sarısakal (2008), “*Samsun'da Unutulmayan Olaylar (1)*” kitabında yangında Kale surlarının içinde yer alan Kale Mahallesi'ndeki evlerin (500 tane) yandığını, bunun yanı sıra yangının İç Kale'de bulunan Samsun Kale'sinin cephaneliğe ulaşmadığını belirtmektedir. Yangının ardından kentte bir değişim süreci meydana gelmiştir. Bölgenin onarımı ve tekrar kullanılabilmesi adına yapılan çalışmaların önde gelen isimleri; Mimar Bay Briyo ve Mimar Hirsan'dır. Bununla birlikte kente uygulanacak olan kent modeli, değişimi önemli kılan bir etmendir. Şöyle ki; Samsun, Avrupa şehirleri modeliyle inşa edilecek olan ilk Osmanlı şehri vasfına bu sayede sahip olup, yapılacak olan kentsel düzenleme sistemi ile Anadolu şehirleri arasında da ilk sırada yer alacaktır (Yazıcı, 2013).

Kentte öncelikli olarak ulaşım ile ilgili planlama yapılmış hâlihazırda var olan yollar genişletilmiş, yeni yol aksları eklenmiştir. Kentte bulunan kale duvarları ise düzenleme esnasında engel teşkil ettiği düşünülerek yıkılmıştır (Yazıcı, 2013). Yangının ardından 1800’lü yılların başında açılan (Sarısakal, 2008) ve günümüzde Atatürk Parkı olarak kullanılan parkın bulunduğu alanda yer alan mezarlığın bir kısmı ve Kılıç Ali Paşa Türbesi kaldırılmıştır. Mezarlık Hükümet Konağı’nın önü dahil olmak üzere cadde ile birlikte Tekel Baş Müdürlüğü Binasının önünü de içine alacak şekilde Cumhuriyet Meydanı’nın tamamını kapsamaktaydı. Mezarlık bunun yanı sıra sahil kısmında bulunan Ziraat Bankası Binası ile Vidinli Otelini’ de kapsamaktaydı (Sarısakal, 2008). Mezarlığın kaldırılmasıyla birlikte Hükümet Caddesi ve bu caddenin iki yanında kahvehane, oteller olmak üzere Samsun’un ilk idadisi olma özelliğini taşıyan okulun temelleri atılmıştır. Aynı zamanda Cumhuriyet Meydanı açılmıştır (Sarısakal, 2007). Samsun, 1870’li yıllardan itibaren yapılan düzenleme ve onarımlar ile beraber modern bir görünüm almaya başlamıştır (Yılmaz, 2011).

Şekil 4.4 1850 ve 2013 haritasında mezarlık, kale sınırları (Yazıcı, 2013) ve günümüzde Cumhuriyet Meydanı, Hükümet Konağı ve Cumhuriyet Caddesi (Google Earth, 2020)

Şekil 4.5 Kaldırılan Kılıç Ali Paşa Türbesi (Embiya Sancak Arşivi, b.t) ve sol kısmı mezarlık olan Hükümet Caddesi (Sarısakal, 2008)

Kentte 1905 yılında yeni bir kent planı oluşturulmuştur. 1905 yılı Samsun planı Fransa'dan getirilen bir mimara yaptırılmıştır. Planda birbirini dik kesen (ızgara plan sistemi) cadde ve sokak düzeni ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra geleneksel mimari ile yapılan yapılar (iki katlı kâgir binalar) ve diğer kamu yapılarını bu planda görebilmemiz mümkündür (Yılmaz, 2011; Yazıcı 2013). 1905 Samsun planında açık kamusal mekânlar (meydanlar), mezarlık alanları ve kamu yapıları (dini, eğitim, askeri, ticari, idari) görülmektedir. Özellikle meydanların Gümrük alanına yakın olması o dönemde ticari eylemlerin yoğunluğunu göstermektedir (Yazıcı, 2013).

Şekil 4.6 1905 Samsun haritasında meydan, açık alan ve kamu mekânları (Sarısakal, 2007; Embiya Sancak Arşivi, b.t; Yazıcı, 2013)

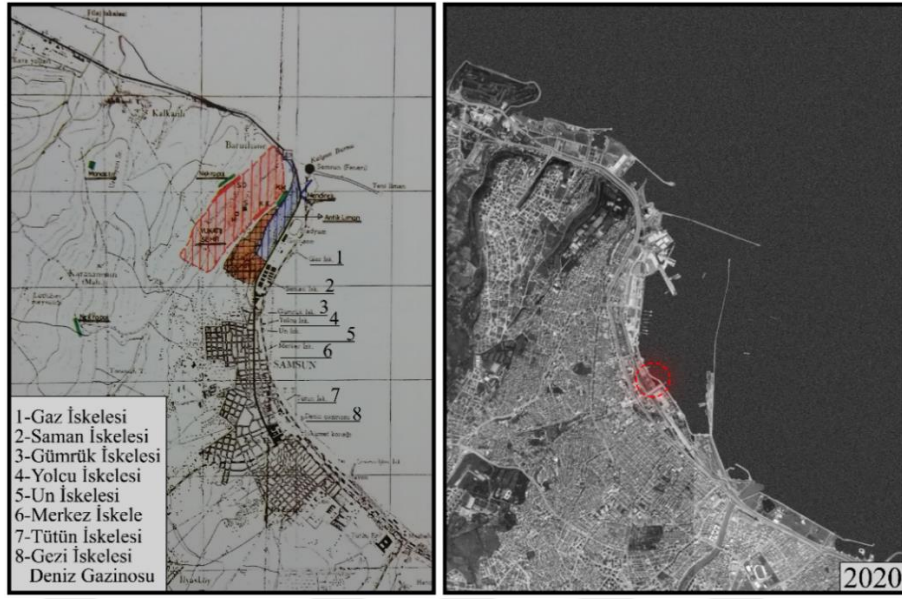
19.Yy'da Samsun'un sahip olduğu konum ve aynı zamanda kente atanarak gelen yöneticilerin çalışmaları kentin gelişmesine olanak sağlamıştır. Özellikle bu yıllardan sonra kentin bu denli gelişmesinde kentin coğrafi konumu, tütün üretimi ve limandaki ticari hareketlilik olmak üzere üç ana etmen önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla kentte bu etmenlerin de etkisiyle gerek dini, eğitim, gerekse sivil ve kamu yapılaşmasının olduğunu söylemek mümkündür (Duymaz, 2006).

Cumhuriyet ile beraber kenti iç bölgelerde kalan şehirlere bağlayan herhangi bir demir yolunun bulunmaması, Cumhuriyet'ten sonra Samsun-Sivas demiryolunun yapımını da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte bu yolun ilk 50 km'si 1926 yılında açılarak 1932 yılında bu hat Sivas'a ulaşmıştır. Ardından 1933 yılında Samsun ile Çarşamba arasında 39 km demiryolu inşasıyla bu çizgi kentin doğusuna da ilerlemiştir. 1953 yılında, modern liman yapımına başlanmış, 1960 yılında rıhtım ve dalga kıranlarında yapımıyla liman kullanıma açılmıştır. Böylelikle Samsun yük alımının ve boşaltımının olduğu liman kenti haline gelmiştir (Yılmaz, 2011).

Şekil 4.7 Samsun liman alanı inşası (Sarısakal, 2003)

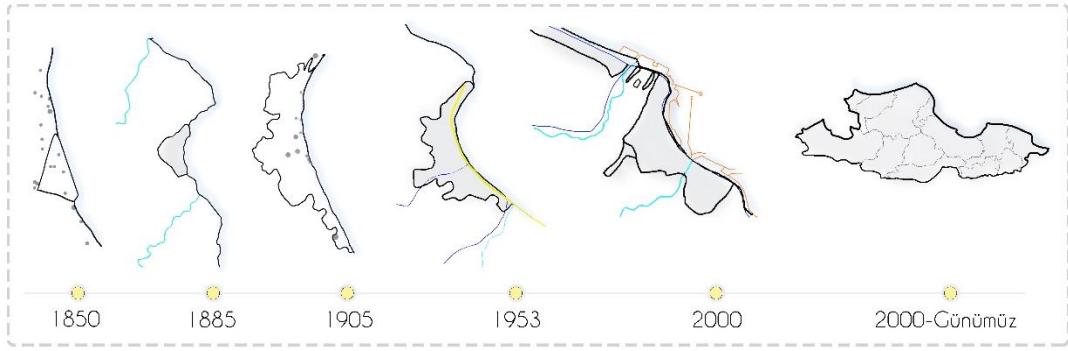
Dolgu alanı yapılmadan önce yükleme, boşaltma işlevleri gören kıyı iskeleleri yeni liman yapılıncaya kadar çeşitli amaçlar için kullanılmıştır (Yılmaz, 2011); fakat ticari-tarihi açıdan da kente değer katan bu iskelelerden gaz iskelesi, saman iskelesi, gümrük iskelesi, yolcu iskelesi, un iskelesi, merkez iskelesi yıkılmıştır. Tütün İskelesi ise Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Atatürk'ün kente geldiği iskele olması nedeniyle Cumhuriyet sembolü olarak günümüzde de varlığını korumakla birlikte günümüzde bulunduğu konum haritada tütün iskelesinin konumlandırıldığı alan ile aynı değildir (Yazıcı, 2013).

Şekil 4.8 Dolgu yapılmadan önceki iskeleler (Atasoy, 1997) ve günümüzde Tütün İskelesi'nin konumu (Google Earth, 2020)

Yazıcı (2013), yaptığı tez çalışmasında 1905 yılından itibaren 1953 yılına kadar olan süreçte kentin sınırlarının değişmediğini ve dolayısıyla kentin bu yıllar arasında büyümediğini belirtmektedir. Benzer şekilde, Yılmaz (2004) yaptığı çalışmada 1970'li yıllara kadar Samsun'un bulunduğu koy içerisinde gelişimini sürdürdüğünü ifade etmiştir. 1970'li yıllarda gerek azot, bakır fabrikalarının oluşumu gerekse tütün ve sigara üretimi kentin ekonomisinde hareketlilik sağlamıştır. Bununla birlikte bu hareketlilik, kendini mekânsal anlamda Türkiye'nin ikinci büyük ve önemli fuarı olan *Samsun Fuarı* ile göstermiştir (Yılmaz, 2011).

Samsun kentinin günümüz makroformunun başka bir deyişle deseninin oluşumunu, büyük ölçüde kentin bulunduğu bölge ve konum ile sahip olduğu fiziksel özellikler etkilemiştir. Günümüze kadarki süreçte nüfus oranının da artması kentin merkezini yoğunlaştırmış ve sıkışık bir hal almasına sebep olmuştur. Kentin merkezdeki yapılaşması son halini aldığından bu alanların düzenlenmesi ve yoğun dokunun azaltılması şansı düşüktür. Kentteki yapılaşmanın artması günümüzde diğer kentlerde olduğu gibi trafik, ulaşım, konut, yeşil ve açık alan, gürültü, hava kirliliği gibi problemleri de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu konuların çözümüne dair projeler ve öneriler getirilmelidir (Günbeyaz ve Turan, 2009).

Şekil 4.9 Samsun kentinin makroform gelişimi (Yazar tarafından şemalaştırılmıştır)

4.3 Samsun Milli Fuarı

Samsun Milli Fuarı, kullanıcıların eğlenme, dinlenme, vakit geçirme, bir arada bulunma, sosyalleşmelerine olanak sağlayan değerli bir mekândır. Tüm yaş grubuna hitap eden Samsun Fuarı, kadın, erkek kullanımına eşit olanak sağlayan genç, yaşlı ve çocuk kullanıcıları alana davet eden, kullanıcılar için çeşitli imkânlar sunan bir fuardır. Barındırdığı olanaklar (sergileme ve satış alanları, lunapark, gazino, çay bahçesi, açık hava tiyatrosu, yazlık sinema vb.) sayesinde kentin ekonomik gelişimine de katkı sağlayan diğer bir deyişle kendi kendine yetebilen bu fuar sekülerlik, rekreatif, ticari kültür-sanat kimliği ile de ön plana çıkan bir fuardır.

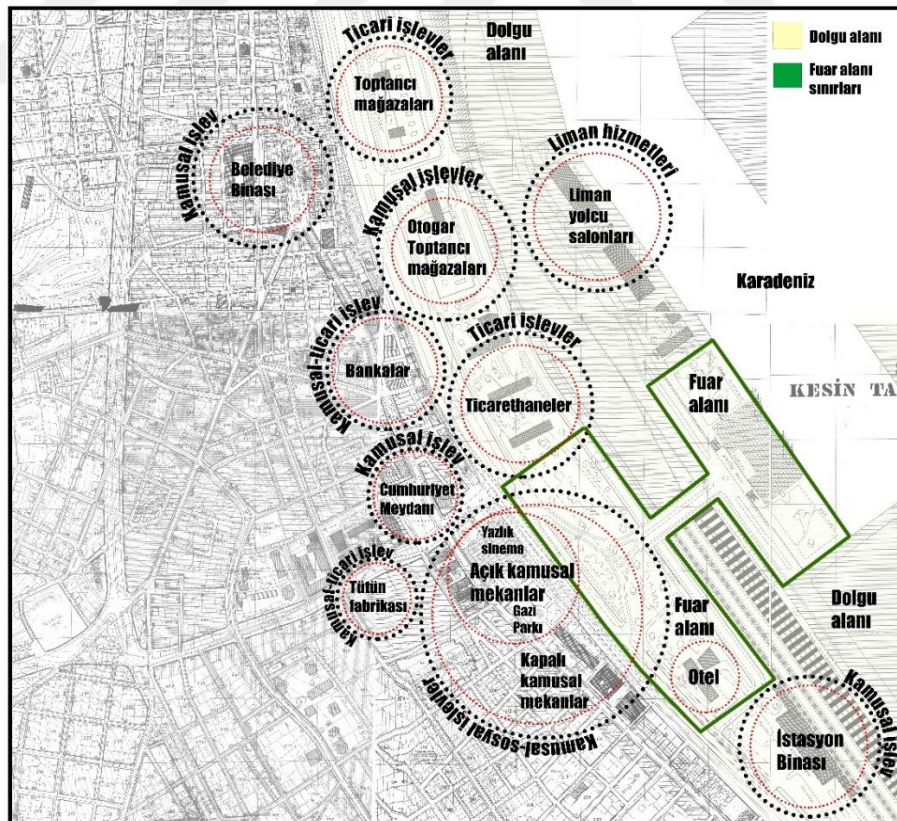
Türkiye'nin ikinci önemli fuarı olma özelliğini taşıyan, kullanıcılara ticari, kamusal, rekreatif açıdan çeşitli olanaklar sunan; fakat günümüzde yitirilen Samsun Milli Fuarı, morfolojik ve işlevsel dönüşümün kimlik ve anlam üzerindeki yansımaları, değişen davranış örüntülerinin ortaya çıkarılması amacıyla çalışma alanı olarak seçilmiştir. Samsun Milli Fuarı'ndaki morfolojik ve işlevsel dönüşümü belgeleyebilmek adına internet üzerinden ulaşılabilen Milliyet, Cumhuriyet, Vatandaş ve Hürriyet Gazetelerinin arşivlerinden yine ulaşılabilen yıllara ait bilgiler kronolojik bir biçimde irdelenmiştir. Bunun yanı sıra temel kaynak niteliğinde olan “*Samsun'da Eğlence Tarihi*” (Sarısakal, 2007), “*Samsun'da Unutulmayan Olaylar*” (Sarısakal, 2008) kitaplarından, “*Karadeniz Aylık, Ekonomi-Turizm-Kültür ve Sanat Dergisi'nden*” yararlanılmıştır. Samsun Büyükşehir Belediyesi'nden alınan haritalar kullanılmış, döneme ait kartpostallardan kişisel arşiv oluşturulmuş ve Salt Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi'nin fuar ile ilgili fotoğraflarından faydalanılmıştır.

Samsun Milli Fuarı Anadolu fuarları arasında bilhassa, kamusal açık mekan organizasyonu örneği olarak önemli bir yere sahiptir. Samsun Milli Fuarı'nın oluşumu ve geçirdiği dönüşümü ortaya çıkarabilmek adına ilk olarak fuarın yakın çevresindeki kentsel mekanın morfolojik ve işlevsel açıdan dönüşümü ele alınmıştır. Fuarın yakın çevresinin kentsel anlamda dönüşümünü belgelemek için tarihi kent haritaları, kitap ve belgelerden faydalanılmıştır. Günümüzde sınırları bulanıklaşan ve dönüşüm geçiren çalışma alanının kentli için önemini ve bellekteki yerini tespit edilebilmek amacıyla alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Şöyle ki, biri saha dışından olmak üzere 2019 yılı Kasım ayında tarihsel önemi bakımından Samsun ili İlkadım ilçesi kıyı kesiminde rastgele örnekleme yolu ile seçilen toplamda 12 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada görüşmeler tamamlayıcı yöntem olarak ele alınmıştır. Bu görüşmeler kayıt altına alınıp yazılı doküman haline getirilerek ve tematik içerik analizi yapılarak dönüşümde ön plana çıkan kimlik, anlam, insan-çevre ilişkisi, bellek, mekânsal algı, çözümlenmeye çalışılmıştır.

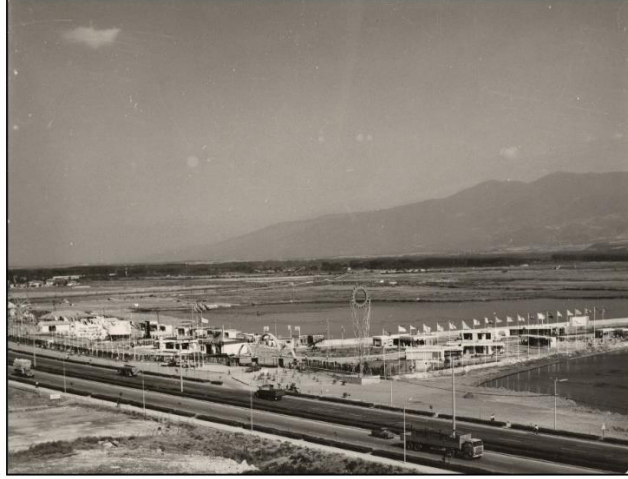
Samsun Milli Fuarı'nın oluşumu kentteki liman yapımına dayanmaktadır. Liman yapımının bir sonucu olarak dolgu alanı meydana gelmiştir. “Kumluk” olarak da adlandırılan bu alan uzun bir süre genç yaş grubunun oyun alanı ve futbol sahası olarak işlev görmüştür. Bu kumluk alanın sunduğu faydaları ise ilk olarak Vali Ömer Hamdioğlu farketmiştir. Ardından 1963 yılında kumluk olarak adlandırılan bu alanın bir kısmında Türkiye'nin İzmir'den sonra ikinci önemli fuarı olan Samsun Fuarı açılmıştır (Atik, 2020). Var olduğu süre zarfında kente sağladığı faydalar ile adından sıkça bahsedilen fuar alanı ulusal ve uluslararası arenalarda kendini kanıtlamış bir kamusal açık mekandır. Samsun Fuarı ilk olarak 19 Mayıs Karadeniz Fuarı adıyla açılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1963). Birbirini izleyen yıllar içerisinde farklı isimler de kazanan fuar Samsun için büyük öneme sahip olmuştur.

4.3.1 Samsun Milli Fuarı ve Yakın Çevresinin Kentsel Ölçekte Dönüşümü

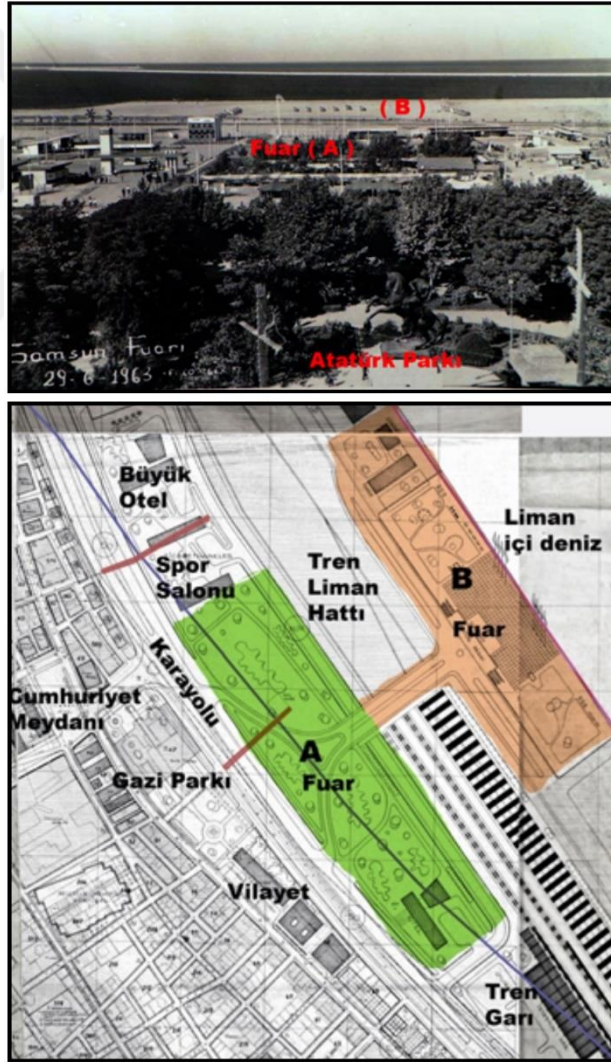
Fuarın konumlandırıldığı alanı yakın çevresi ile birlikte değerlendirdiğimizde ticari, kamusal, tarihi ve idari yapıların varlığının fuar alanının kamusallığını ve kamusal yaşam pratiğini güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Kent merkezindeki “güçlü çekirdek” (Barthes, R., çev, 2018) ya da kentin kalbi olarak karşımıza çıkan Samsun Fuarı yakın çevresindeki yapı ve alanların önemini aynı zamanda kullanımını arttıran, yaşam kalitesini yükselten değerli bir kamusal açık mekândır. Bu bağlamda fuarın zamanla kazandığı işlevleri ve fiziksel özellikleri irdelemeden önce yakın çevresinin geçirdiği dönüşümü, kamusalılık-fuar ilişkisini kurabilmek adına ele almakta fayda vardır. Şöyle ki; Samsun Fuarı 1963 yılında Gazi Parkı, Onur Anıtı ve Hükümet Binasının karşısında karayoluna paralel bir biçimde konumlandırılmıştır. Aynı zamanda yazlık sinema, toptancı mağazaları otel, tren garı ve spor salonu gibi işlevler ile çevrili bir alanda bulunmaktadır. Böyle bir alanda yer alması fuarın tarihi, ticari, sosyo-kültürel değerini besleyen önemli bir unsurdur.

Şekil 4.10 Samsun Fuarı'nın yakın çevresi ile ilişkisi (1960 imar planı yazar tarafından düzenlenmiştir)

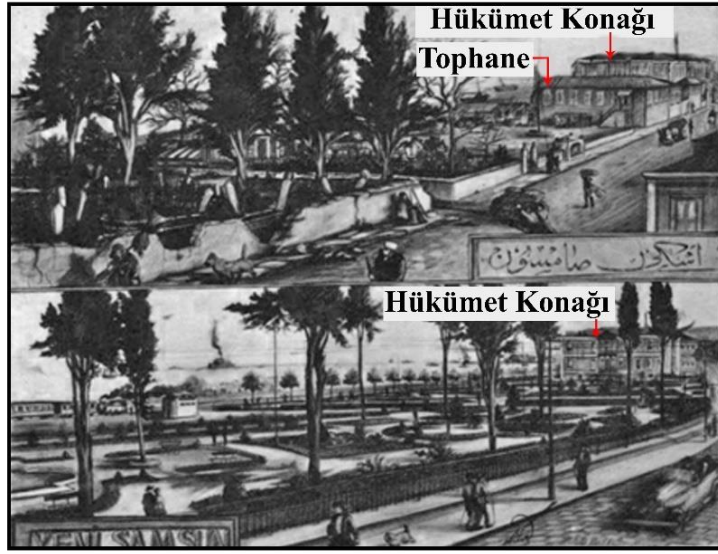
Şekil 4.11 Samsun Fuarı'nın genel görünümü (Salt Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, 1960'lar)

Şekil 4.12 Samsun fuar alanı sınırları (Embiya Sancak Arşivi, b.t)

Halka açık kamusal mekânlar, park ve bahçeler toplumsal açıdan stratejik öneme sahiptirler (Bozdoğan, 2020). Özellikle Cumhuriyet'in modern mekânlarının temsil aracı niteliğinde olan ve "tipleştirilip, yaygınlaştırılan" (Arıtan, 2008) bu alanlardan Gazi ya da Şehir Parkı "milli bir imge" olarak karşımıza çıkmaktadır. İçinde barındırdığı fiskiye havuz, banklar, düzenli ekilmiş ağaçlar ile Cumhuriyet Meydanı'nın yanında yer almaları bu parkların karakteristik özelliklerindendir. Bunların yanında çay bahçesi, gazino gibi her yaş grubuna hitap eden ve kadın kullanıcıların da dâhil olduğu bu mekânlar kamusal yaşamı destekleyen "popüler" mekânlar olarak da tanımlanır (Bozdoğan, 2020). Mekânsal alanda; Hükümet Konağı ile olan bağlantısı, istasyon yapıları aksında yer alması ve içinde bulunan anıtlar dolayısıyla dönemin mimari anlayışını yansıtmaktadır. Aynı zamanda sosyalleşmeye sağladığı katkılar ile modernizmin simgesi halini almıştır (Yılmaz ve Katipoğlu Özmen, 2018). Samsun Fuarı'nın karşısında bulunan Gazi Parkı da sözü edilen nitelikleri taşıyan, geçirdiği dönüşüm ile kamusallığını ve sosyal yaşamı canlandıran ve bunu fuarın oluşumu ile taçlandıran önemli bir düğüm noktasıdır.

Gazi Parkı Cumhuriyet ile yapılan dönüşüm ve değişimlerin ilk kamusal açık mekân uygulamasıdır. Çevresel anlamda düzensiz ve kalitesiz bir mekân olarak görülen, kamusal yaşam pratiklerine engel teşkil eden bir alan olan park, dönüşümden önce mezarlık olarak kullanılmaktaydı (Yılmaz ve Katipoğlu Özmen, 2018). Kentin ve halkın kamusal yaşam ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak mezarlık, dönemin valisi Kazım Paşa tarafından, mezarların nakli yapılarak park haline getirilmiştir (Sarısakal, 2008). Bu girişimler fuarın yapımından önce alanın kamusallığını ve çevre kalitesini arttırmaya yönelik olarak yapılmış önemli girişimlerdir. Fuarın bu alanın karşısına kurulmuş olması da parkın kullanımını arttırmış, fuar mekânına yönelim aksı konumuna erişmiştir. Ek olarak kullanıcıların birbiri ile iletişimini ve paylaşımını arttırarak kamusal eylemlerin artmasına olanak sağlamıştır.

Şekil 4.13 Gazi Parkı gravürü ve Hükümet Konağı (Embiya Sancak Arşivi, bt)

Şekil 4.14 Hükümet Konağı (Embiya Sancak Arşivi, b.t) ve günümüzde Hükümet Konağı (Kişisel arşiv, 2020)

Gazi Parkında bulunan Gazi Heykeli (Onur Anıtı) ise Samsun halkı tarafından Avusturyalı Heykeltıraş H. Kriphel'e yaptırılmıştır. Gazi Heykeli 15 Ocak 1932 yılında cuma günü, saat 14.00'de halkın da katılımıyla açılmıştır (Sarısakal, 2008). Onur Anıtı fuarın yakın çevresinde yer almasıyla alanın tarihsel değerini güçlendiren önemli bir simge yapıdır. Bu duruma ek olarak “*Dört Mevsim Gezi*” Dergisi'nin on dördüncü sayısında heykelin alanında dünya ikinciliğine sahip olduğu, bu unvanı kaideye sadece kuyruk ve atın iki ayağı üzerine oturtulmuş olması ile kazandığı belirtilmiştir (Ciğerim, 2005). Gazi Parkının yapılışının ardından Gezi iskelesinin kullanımında da artış meydana gelmiş, bununla birlikte kentin belleğine önemli bir katkısı olan Zihni'nin Bahçesi halkın kullanımına açılmıştı (Sancak, b.t).

Şekil 4.15 Onur Anıtı'nın açılışı (Samsun Kent Müzesi Arşivi, 1932) ve Atatürk Heykeli (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 4.16 Atatürk Parkı, Hükümet Konağı ve Zihni'nin Gazinosu (SALT Araştırma, Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, 2018)

Dönemin önemli günlerinde halkı bir araya bir araya toplama, sosyal aktivite ve iletişime olanak sağlama açısından önemli bir mekân haline gelmiş olan ve kamusal açık mekânı tanımlı kılan (Özbek Sönmez, 2013) Atatürk Heykeli, etrafındaki Gazi Parkı ve aynı aksta konumlandırılmış olan Hükümet Binası günümüzde de yerini korumaktadır. Atatürk Heykeli ve Gazi Parkı kentin tarihsel kimliğini beslemektedir (Katipoğlu Özmen ve Yılmaz, 2018). Aynı zamanda Atatürk Heykeli ve çevresi geçmişte olduğu gibi günümüzde de kentin yönlendirici ve belirleyici bir imgesi olarak

anlam kazanmış; gezme, dinlenme, heykel önünde fotoğraf çekme, buluşma, parkta vakit geçirme gibi aktivitelerin meydana geldiği bir alan olmuştur.

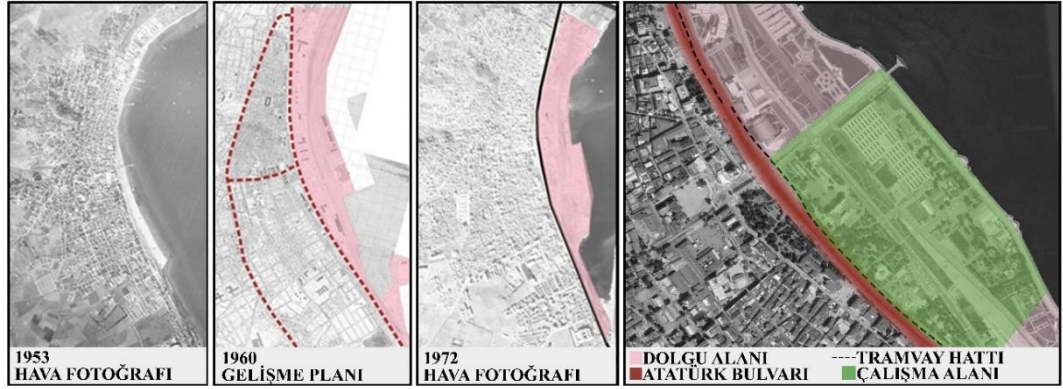
4.3.1.1 Samsun Milli Fuarı ve Yakın Çevresindeki Kentsel Dönüşümün Morfolojik Analizi

4.3.1.1.1 Kıyı Hattının Dönüşümü. Kıyılar stratejik öneme sahip mekânlardır. Özgün nitelikleri içerisinde barındıran bu değerli mekânlar gerek dolgu çalışmaları gerekse kıyı akslarına yeni mekânlar kazandırmak amacıyla yapılan düzenlemeler ile morfolojik dönüşüme uğrayabilmektedirler. Çoğunlukla alandan değer kazanmak amacıyla biçimsel özellikleri değiştirilen bu mekânlar kimliklerini, anlamlarını ve doğal özelliklerini yitirebilmektedirler (Erdoğan Manav, 2014; Arıçoğlu, 2019). Bu sebeple kıyı mekânlarının doğal süreçlerin dışında insan etmenleri ile de değişime uğradığını söylemek mümkündür. Şöyle ki, French, kıyı mekânlarındaki herhangi bir değişim ya da dönüşüm uygulamasının çevreyi olumsuz etkileme potansiyeli taşıdığını belirtir. Bu da büyük oranda insan-çevre ilişkisinin, mekânsal algı, davranış örüntülerinin ve belleğin değişimini kapsamaktadır (French, 1997). Dolayısıyla kıyı hatları üzerindeki fiziksel dönüşümler özel/kamusal kullanımlar, ticari etkinlikler, sosyokültürel değerler, kullanıcıların davranış edimleri, alışkanlıkları göz önünde bulundurularak değerlendirilmeli, kıyı ile kamusal yaşam ilişkisi göz ardı edilmemelidir (Erdoğan Manav, 2014). Çünkü gerek doğal gerekse insan müdahalesi ile karşı karşıya kalan kıyı mekânları özenle ele alınması gereken hassas mekânlardır (Pillen, Scheerlinck ve Van Daele, 2017).

Kıyı akslarının kullanıcılar tarafından yoğun bir şekilde kullanılması, bu alanlarda zamanla değişen kullanım tercihleri için yeni mekânlar oluşturulması genellikle dolgu çalışmaları ile gerçekleştirilmektedir. Bunun sonucunda ise alanın morfolojisi ve kent dokusu da değişmektedir. Gerek deniz gerek göl gibi kıyılarda kıyı çizgisinden itibaren suya doğru çeşitli malzeme ve yöntemler ile kıyı hattından yapay olarak da nitelendirilebilen bir alan kazanma işlemi kıyı dolgusu olarak adlandırılır. Bu yüzden kentsel dokunun (morfoloji) değişimi ile dolgu uygulamaları arasında bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür (Arıçoğlu, 2019).

Ülkemizde 1960'lı yıllardan itibaren, kentlerde stratejik öneme sahip olan kıyıların değerlendirilmeye ve işlevlendirilmeye başlanması diğer bir deyişle kıyı alanlarına kimlik ve imaj kazandırma girişimleri, bu alanların kamusal kullanımlarına ivme kazandırmıştır. Kıyının, kamu için avantaja dönüştürülmesi ideolojisi, kamusal mekâna çoklu bakış açısıyla yaklaşılarak, kıyı akslarının güçlendirilmesinde önemli bir adım olmuştur (Yardımcı, 2017). Kıyı mekânlarına olan bu radikal yaklaşım farklı meslek gruplarından bireylerin bir arada çalışmasına olanak sağlamış bu durumda kamusal mekânların şekillenmesinde etkili olmuştur (Şimşek İlhan, 2016). Kentsel perspektiften ele alındığında güçlü bir kenar-sınır ögesi olarak nitelendirilen kıyı alanlarının kentsel imgenin oluşumuna etkisinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu alanların kamusal açık mekânlar ile canlandırılması ve yine bu alanlarda toplumu bir araya getiren güçlü bağlantı yerlerinin ya da kesişim noktalarının oluşturulması önemlidir (Lynch, K., çev., 2018). Örneğin; Jacobs (2017), benzer biçimde kıyı kullanımlarının kamusalılığının güçlendirilmesi adına bu alanlarda kamusal açıklıkların oluşturulması gerektiğini belirtmektedir (Jacobs, J., çev., 2017).

Sözü edilen durumu tez kapsamında Samsun kenti özelinde değerlendirdiğimizde, kıyıda kamusal bir mekân yaratma amacıyla yapılan dolgu çalışmalarının kent makroformunu ve silüetini büyük oranda etkilediğini söyleyebiliriz. Kentin kıyı kesiminde yapılan liman ve dolgu çalışmaları kıyı çizgisini de değiştirmiş kente kuzey yönünde alan kazandırılmak amaçlanmıştır; fakat kentin doğal kıyı görünümü yapılan bu uygulamalar ile yapay bir hale bürünmüştür. Uzun (2000), “*Samsun’da Kıyı Yönetimi*” adlı çalışmasında kıyı kesiminde önceden var olan ve kentin kimliğini oluşturan mendirek, eski kale surları ve deniz feneri gibi yapıların yerini modern limana bırakarak kıyı kesiminin doğal görünümünün tahribata uğradığını belirtmiştir. Benzer şekilde bu durum, Atik tarafından kentli ile deniz ilişkisine zarar veren, kullanıcının deniz ile olan anılarının yitirilmesine yol açan kentsel bir doğal kıyı kaybı olarak tanımlanmıştır (Atik, 2020). Bunun yanı sıra çevre dokusuna uyumlu ve insan ölçeğinde tasarlanmış iki katlı ve bahçeli evlerin yerini ekosistem bağlamında olumsuz etki yaratan çok katlı ve betonarme yapılar almıştır (Uzun, 2000).

Şekil 4.17 Kentin gelişme ve hava fotoğrafları (Yazıcı, 2013) ile Sahil yolu düzenleme alanı (Google Earth, 2020)

Kentte fuar alanının bulunduğu konum, liman dolgu alanının değerlendirilmesi ile oluşan bir mekân olduğundan kıyı-kamusal mekân ilişkisi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, kentin kıyı hattında konumlandırılan Samsun Milli Fuarı zamanla kıyı mekânı olma avantajlarını kullanarak kente gerek ticari gerekse sosyal, kültürel, turizm ve eğlence anlamında değer katmıştır. Fuar alanı, Şekil 4.18’de görüldüğü üzere 1/1000 ölçekli 1960 imar planında sarı renk ile belirtilmiş olan dolgu alanı üzerinde konumlanmış, rekreasyon alanını tanımlayan yeşil renk ile boyanmış iki kısımdan meydana gelmektedir. Fuar alanının (A-B) etaplar şeklinde açıldığı bilinmekte, alanın tren yolu ile bölünmüş olduğu ve karayoluna paralel bir biçimde konumlandığı görülmektedir. Dolayısıyla karayolunun fuar alanına sınır oluşturduğunu söylemek mümkündür. Benzer biçimde değerli bir kimlik ögesi olan Kurtuluş İskelesi’ne bağlanan Kurtuluş Yolu da fuar alanına dik bir biçimde sınır oluşturan önemli bir hattır. Fuar alanında yer alan mevcut tren yolu bozulmamış, Samsun Fuar Alanı tren yoluna göre düzenlenmiştir. Şekil 4.18’de 1960 imar planında görülen demiryolu limana yük taşıma görevi görmektedir, günümüzde de bu işlevini belirli zaman aralıklarında kısmi bir biçimde sürdürmektedir. Tren yolunun günümüzde korunarak işlevini kısmen de olsa sürdürmesi kullanıcı belleğinde ‘fuar’ kavramını hatırlatan bir etken ve kimlik ögesidir. Demiryolu izlerinin zamana karşı direnişi mekânsal anlamda hafızanın canlı tutulmasına katkı sağlayan bir örnektir. Kaypak’ın (2010) ifadesi ile sözü edilen bu durumu hafızalardan silinmeyen yani “kentin bir çağrışımı” olarak nitelendirmek mümkündür (Kaypak, 2010). Bunun yanı

sıra plandan, fuar kısımlarının birbirine üst geçit ile bağlı olduğunu okunmaktadır. Fakat alanda günümüzde bu üst geçit bulunmamaktadır.

Günümüzde kentsel dokuyu meydana getiren kıyı aksında sahil düzenleme alanı projesiyle dolgu alanı büyütülmüş, B kısmı; güverte gibi bir alanken yapılan dolgu alanı ile birlikte yeni kamusal alanlar ile bütünleşen bir kıyı aksı haline gelmiştir

Şekil 4.18 Fuar alanı sınırları (Kişisel arşiv, 1960) ve Sahil (Gezi) yolu düzenlemesi hava fotoğrafı, (Google Earth, 2020)

Kıyı aksı kullanıcıların rekreatif ve sosyal ihtiyacına (dinlenme, eğlenme, gezme, spor yapma vb.) hizmet eden mekânsal oluşumları kapsamaktadır. Kıyıdaki açık kamusal kullanımlar: sahil yolu, iskele, park, açık alan yeme-içme mekânları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda günümüzde dolgu alanlarının büyütülmesi ile alandaki kamusal mekânların arttırılmaya çalışılması, kıyı-kamusal mekân ilişkisinin kurulmaya çalışılması ve alanın barındırdığı işlevler ile kimliğin devam ettirilme çabası bu anlamda olumlu bir girişim olarak görülebilir. Çünkü Kaplan'ın (2017) deyimiyle “dönüşüm olgusu ve demografik değişim kamusal ortamlara/mekânlara olan gereksinimi arttırmaktadır” (Kaplan, 2017, s. 85). Aynı zamanda artan kent nüfusu ile birlikte alanı deneyimleyen kullanıcı sayısının artması kimliğin katmanlaşmasına neden olan ve ona yön veren önemli bir etken olmaktadır. Kıyı hattındaki bu değişim ve dönüşümler insan-çevre ilişkisi ile kimlik bağının oluşumuna anlam katan etmenlerdir.

4.3.1.1.2 *Ulaşım Ağı Analizi*. Ulaşım, herhangi bir amaç için yer değiştirme eylemine hizmet ettiğinden “hareketin” merkezde olduğu bir konudur. Kentsel perspektiften ele alındığında ulaşım yolcu, araç ya da yayaların hareketlerini, onların yer değiştirmelerini içermektedir. Bu sebeple gerek toplumsal gerekse sosyal açıdan önemli bir konu olan ulaşım ağlarının doğru bir şekilde planlanması hem insan hem de çevre açısından önem arz etmektedir (Akbulut, 2016).

Kentsel çevrenin imgelenebilirliği üzerinde etkisi büyük olan yollar ve ulaşım ağları kent morfolojisinin, kentsel kimliğin oluşumunda tıpkı kıyı aksları gibi önemli rol oynamaktadır (Lynch, K., çev., 2018). Lynch’in (2018) bu bağlamdaki “kentsel sistem içerisinde, hareketin alışlagelmiş ya da potansiyel hatlarının ağı, yani yollar bütünü düzenlediği en etkili araçtır” cümleleri bu durumu destekler niteliktedir (Lynch, K., çev., 2018, s. 106). Bu bilgilerin yanı sıra ulaşım ağlarının merkezinde yer alan mekânlar gerek ticari gerekse kamusal anlamda da güçlü mekânlar olabilmektedirler. Şöyle ki bu mekânlar aynı zamanda bir uğrak yeri olduklarından özellikle ticari ürünlerin gerek satışı gerekse sergilenmesi anlamında avantajlı konumdadırlar (Acartürk, 2012).

Modernleşme döneminde görülen akılcı, seküler ve evrensel yaklaşımların ardından, sanayileşme döneminde mekânlar özellikle demiryolu yapımları ile kentsel, bölgesel ve coğrafik anlamda değişime uğramış, yeni anlamlar kazanmışlardır (Arıtan, 2017). 1960’lı yıllarda liman ile birlikte demiryolu ve karayolu çalışmaları ulusal ve uluslararası anlamda pazarlama olanaklarını arttırmış, kentin ticari gelişimine katkı sağlamıştır; fakat ulaşım altyapısındaki bu değişimler birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Şöyle ki; hızlı nüfus artışı, kentsel ve buna bağlı olarak mekânsal değişimler kamusal ve çevre kalitesini etkilemiş, kentin dokusunu (morfolojisini) da dönüştürmüştür (Özmen Yılmaz, 2009; Atik, 2020). Diğer bir deyişle, ulaşım ağlarındaki bu değişim ve dönüşümlerin özellikle kamusal mekânlarda ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda olumsuz şekilde gerçekleştiğinde mekânsızlaşma ya da mekânsal, sosyal ayrışma gibi riskleri beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür (Madanipour, 1999). Dolayısıyla ulaşım ağları planlamasında çevresel, ekonomik ve sosyal etmenlerin bütüncül bir yaklaşımla ve insan-çevre, kentsel kimlik, bellek gözetilerek ele alınması gerekmektedir (Akbulut, 2016).

Kent içi ulaşım kentlinin günlük faaliyetleri ile birebir ilişkilidir. Bu sebeple özellikle ana ulaşım ağlarının dışında yaya kullanımının da ön plana çıkarıldığı araç trafiğinin mümkün olduğunca hafifletildiği yayaların güvenliğinin ve kamusal mekânların kalitesinin ön planda tutulduğu uygulamaların yapılması gerektiği söylenebilir (Akbulut, 2016).

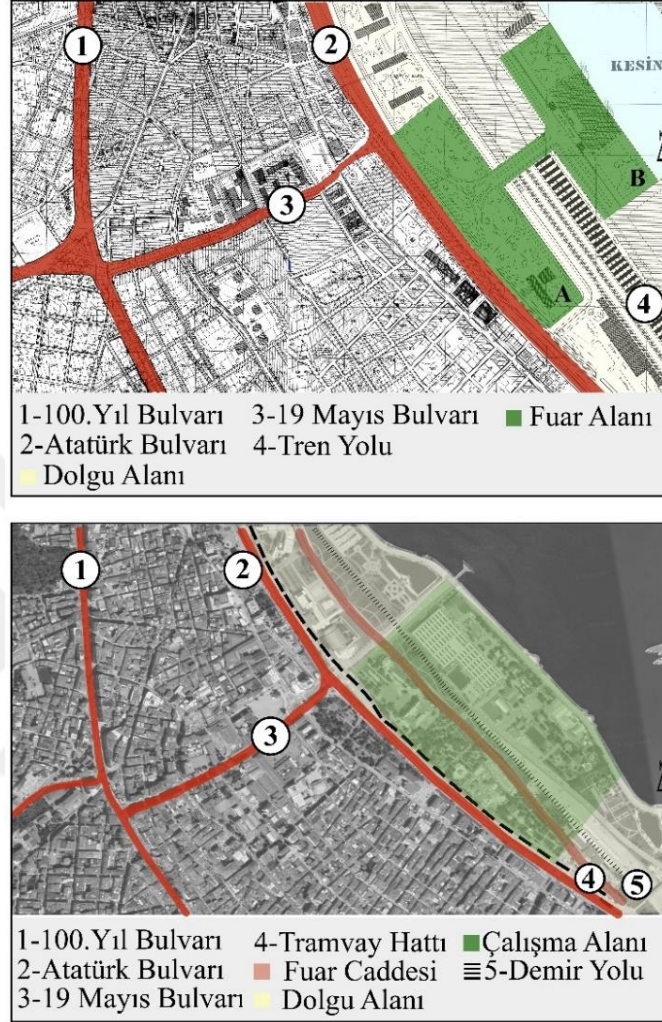
Sözü edilen konuları çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimizde kentteki dokunun, sosyal, kültürel ve kamusal yaşamın değişimine, “*Kıyı Hattının Dönüşümü*” başlığı altında ele aldığımız dolgu yapımının yanı sıra bulvar ve tramvay yolu yapımının da etki ettiğini söylemek mümkündür. 1972 yılı hava görüntüsünden 1960 planında yer alan üç bulvardan (Atatürk Bulvarı, 100. Yıl Bulvarı ve 19 Mayıs Bulvarı) sadece Atatürk Bulvarı’nın yapıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde ise üç bulvar da (Atatürk Bulvarı, 100. Yıl Bulvarı ve 19 Mayıs Bulvarı) yapımı tamamlanmış bulvarlardır (Yazıcı, 2013). Günümüzde, Sahil Yolu olarak adlandırılan alanın yanından geçen Atatürk Bulvarı da kıyıyı kentten uzaklaştıran, deniz ve kentli ilişkisini zedeleyen, görsel anlamda engel teşkil eden bir oluşumdur. Dolayısıyla bir kamusal mekânı meydana getiren temel bileşenlerden olan kıyılar gibi bulvarlar ve yollar da bu alanların analizinde önem arz etmektedir (Bahtiyar Karatosun ve Olğun, 2017).

Samsun Fuarı da var olduğu dönemde bu ulaşım sisteminde kamusal odak noktası (Arıtan, 2017) olarak yerini almıştır; fakat çalışma alanının sınır ögelerinden biri olan ve “kolektif tüketimin nesnesi” (Urry, J., çev., 2018) olarak adlandırılan ulaşım sistemi diğer bir deyişle anayol bu anlamda kentlinin kıyıya erişim kanallarını güçlendirmiştir. Jacobs, J. (çev., 2017), Lynch’in sınır kavramının getirdiği görsel ve estetik sorunlardan bahsettiği çalışmasına atıfta bulunarak sınır ögesinin, görsel ve estetik sorunlara ek olarak işlevsel sorunlara da sebep olabileceğini belirtir. Bu bağlamda ulaşım sistemleri özelinde değerlendirdiğimizde fuarın konuşlandırıldığı alan bilhassa erişim anlamında ana yol ile kesintiye uğratılmış bir kamusal mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda var olduğu dönem aralığında fiziksel engellerin ardından erişilen fuara girişlerin de ücretli olması erişimde sosyo-ekonomik engeli de göstermektedir (Atik, 2020).

Şekil 4.19’da, 1960 imar planı ve günümüz hava fotoğrafında, (2) numara ile gösterilen ve fuar alanına sınır oluşturan Atatürk Bulvarı alana ve aynı zamanda kıyıya erişimi zorlaştıran birincil hattır. Bunun yanı sıra, 2008 yılında başlayan çalışmaların ardından 2010 yılında hizmete giren (Kent Müzesi Arşivi, b.t) ve günümüz hava fotoğrafında (4) numara ile belirtilen hafif raylı sistem (tramvay hattı) ise alana erişimi engelleyen ikincil hattır. Tramvay hattından sonra alan, Fuar Caddesi ile de bölünmektedir. Bu cadde günümüzde dolmuş güzergâhı olarak kullanılmakla beraber alanı niteliksizleştiren bir aks olmaktadır. Bunlara ek olarak Fuar Caddesi’nden sonra alandaki diğer bir aks ise eski demir yolu izleridir. Demir yolu günümüzde liman işletmeleri için yük getirme amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda fuar döneminde alana erişimi zorlaştıran ana arterler, karayolu ve tren yolu olarak karşımıza çıkmakta; günümüzde ise kentlinin kıyıya ve rekreasyon alanlarına ulaşması için Atatürk Bulvarı, tramvay hattı, Fuar Caddesi, ve demiryolunu aşması gerekmektedir.

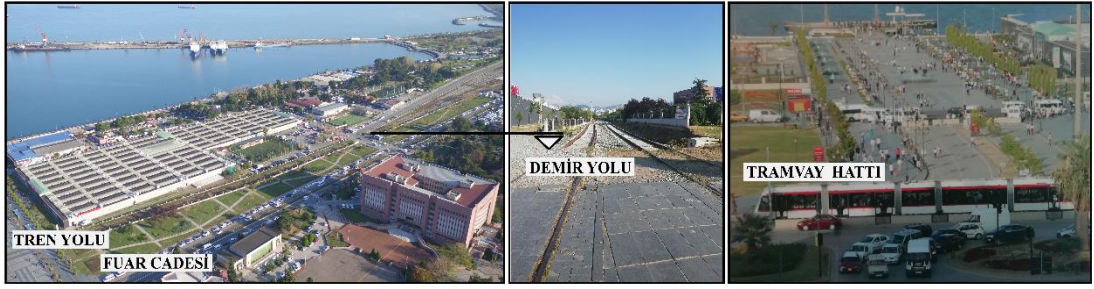
Gökgür’ün (2008) de belirttiği gibi kamusal mekânı meydana getiren şebekelerden olan yolların araç trafiğine yenik düşmesi gerek mekânsal anlamda parçalanmayı gerekse kent dokusunun sürdürülebilirliğini ve dolayısıyla onun karakterini etkilemektedir (Gökgür, 2008). Bu bilgiye paralel olarak alanının günümüz kullanımında araç trafiğinin ön planda olduğunu, anayolların ve tramvay hattının yaya akışının önüne geçtiğini ve bu durumun yaya kullanımını güçleştirdiğini söylemek mümkündür. Bunlara ek olarak alana eklenen bu yeni ulaşım bağlantıları, kullanıcıların tanıdıkları bir ortama yabancılaşmalarına zemin hazırlamakta, onların güvenlik ve hatta aidiyet duygularında, alan ile ilgili düşüncelerinde değişime neden olan olabilmektedir. Çünkü bir anlamda yönelme eylemine hizmet eden ulaşım ağları değişime uğradığında yön bulma yeteneklerimiz kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu da nereye yönleneceğimizi seçmek ve nerede olduğumuzu bulabilmek için zaman harcamamız gerektiği anlamına gelir. Dolayısıyla kullandığımız mekân ile bağ kurmamız zorlaşır. Bu durum aynı zamanda çevresel psikoz olarak adlandırılır. Diğer bir deyişle fiziksel çevredeki değişim ve dönüşümler kullanıcıların psikolojileri üzerinde önemli derecede etkili olmaktadır (Sanoff, 2000). Nitekim fuar alanında da bu durumun geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Mekânsal olarak çeşitli ulaşım arterleri parçalanmış olan fuar alanı mekânsal

sürekliliği önleyerek kullanıcıların alanı kullanımlarını kesintiye uğratmaktadır. Bu da kullanıcının mekân ile güçlü bir bağ kurmasının önüne geçmektedir.

Şekil 4.19 1960 yılı imar planında (Kişisel arşiv, 1960) ve günümüz hava fotoğrafında alanı çevreleyen ana arterler (Google Earth, 2021)

Bu düzenleme erişim sıkıntısının yanı sıra kentlinin rekreasyon ihtiyacı için tercih ettiği alanın hava ve gürültü kirliliğine maruz kalmasına da yol açmaktadır. Aynı zamanda düzenlemenin yapılabilmesi için kullanılan yöntem ve eklemlenen ulaşım arterleri sert zemin oranını arttırmış, kentsel ve geleneksel dokunun aşınmasına ve dolayısıyla kimlik kaybına da neden olmuştur (Karaçuha Yılmaz, 2007). Fuar zamanı tren kullanımının neden olduğu hava ve gürültü kirliliği artık yapılaşmalar ve yeni eklenen ulaşım arterleri ile birlikte daha da artmış bulunmaktadır.

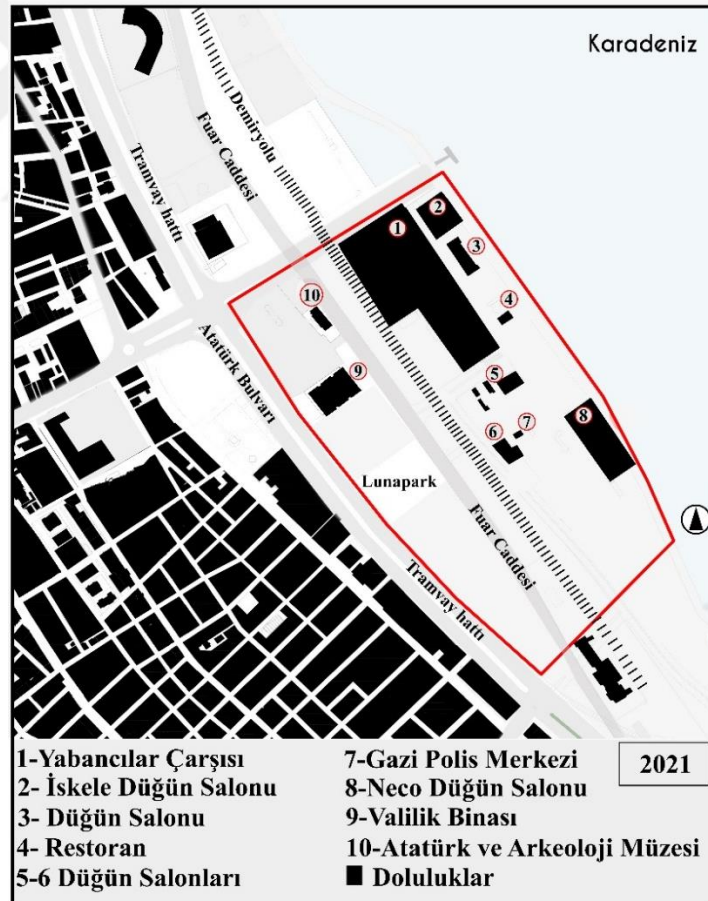
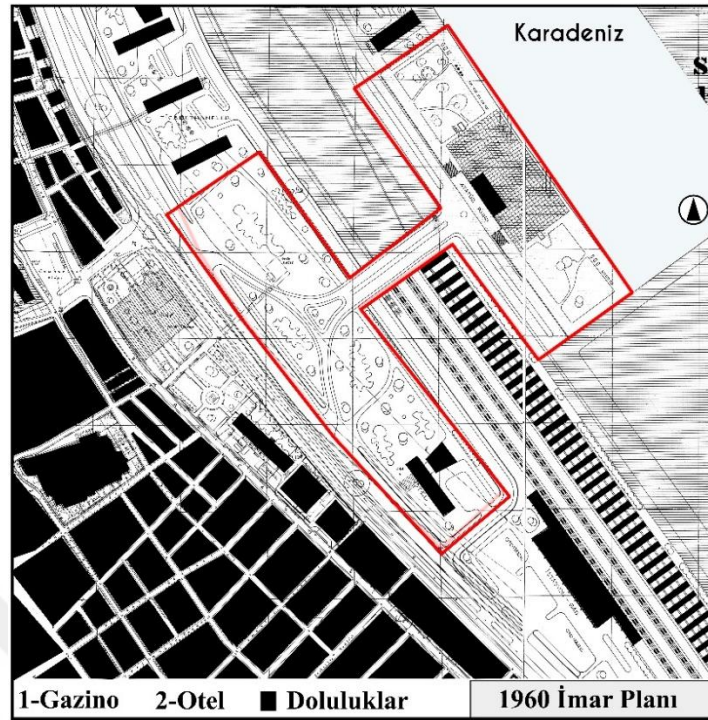
Şekil 4.20 Tren Yolu, Fuar Caddesi (Flickr, 2019), demiryolu (Kişisel arşiv, 2020) ve tramvay hattı (Samsun Kent Müzesi Arşivi, b.t)

4.3.1.1.3 Şekil-Zemin Analizi. Kentsel mekânlardaki doluluk ve boşluklar şekil zemin ilişkisi açısından önemli bir konudur. Kentsel/mekânsal dokuyu meydana getiren doluluk ve boşluklar kimliğin oluşumuna yön vermektedirler. Kentsel mekânlarda yer alan temel bileşenler (sokak, anıt, meydan, cadde, yapılar vb.) bu mekânlara anlam kazandırır (Kaypak, 2010). Bu bileşenler aynı zamanda mekânsal uyarıcıları meydana getiren bileşenler olarak da adlandırılırlar. Çünkü çevrenin sahip olduğu bu uyarıcılar kullanıcıların mekâna dair imgeleri oluşturmalarına olanak sağlar (Kürkçüoğlu ve Ocakçı, 2015).

Kentsel mekânlar ilk etapta fiziksel özellikleri ile algılanıp ön plana çıkarlar; fakat bu mekânlar içindeki kentsel boşluklar fiziksel özelliklerin daha kolay algılanmasını ve yorumlanmasını sağlar. Bu bağlamda “mimarının ayırıcı ögesi” olarak tanımlanan (Kuban, 2014) kentsel ve mekânsal boşluklar, açık alanlar, dolu (yapılı çevre) mekânların tanımlanmalarına olanak sağlayan, kentlerin fiziksel kimliğini büyük oranda etkileyen, kamusal kullanımlara zemin hazırlayan, kamusal yaşam pratiğini ve insan-çevre-toplum ilişkisini güçlendiren önemli mekânlardır. Günümüzde artan yapılaşmanın bir getirisi olarak kentsel ve mekânsal boşluk, bunun yanı sıra yeşil alan ihtiyacının da artması bu mekânları daha özel kılmaktadır (Özmertyurt ve Oral, 2018; Kuloğlu, 2015). Genellikle yapı ve yapı adaları arasında kalan tesadüfi oluşumlar olarak görülen kentsel/mekânsal boşluklar aslında kentlerin gerek ekonomik gerekse sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayan önemli alanlardır. Bu alanlar içlerinde farklı aktivitelere (ekonomik, sosyal, kültürel vb.) imkân sağlayabilecek, gücü barındırmaktadır (Pluta, 2017).

Kenti veya kentsel mekânları meydana getiren mimari nesneler doluluklar olarak görülmekte, nesneler arası alanlar ise boşluklar olarak nitelendirilmektedir. Şöyle ki boşluklar tasarlanma sürecine dahil olduklarında diğer bir deyişle tanımlanabilir olduklarında meydan, avlu, kamusal açık mekan, fuar alanı gibi mekanlar olarak karşımıza çıkarlar (Kuloğlu, 2013). Buna paralel olarak Trancik (1986) kent dokusunu meydana getiren dolulukları; kamusal yapılar, yapı adaları ve sınır-kenar belirten yapılar olmak üzere üçe ayırmaktadır. Kentsel boşlukları ise geçitler, yapı adalarının ortasında kalan alanlar, park ve bahçeler, cadde ve meydanlar, doğrusal açık mekânlar (kıyı mekânları vb.) olarak beşe ayırmaktadır (Trancik, 1986). Genel anlamda kentsel boşluklar, kamusal açık ve yeşil alanlar kentlinin rekreasyonel, sosyal gereksinmelerinin karşılandığı mekânlardır. Dolayısıyla parklar, meydanlar, oyun alanları, hayvanat bahçeleri, fuar alanı, bulvar ve refüjler bu alanlara örnek olarak verilebilir. Aynı zamanda açık ve yeşil alanların kent içerisindeki dağılımı ve birbiri arasındaki hiyerarşi ve estetik unsuru da tasarım bağlamında önem arz eder. Bunlara ek olarak kullanıcıların demografik özellikleri ve sosyokültürel özelliklerde bu mekânlara yansıyan etmenlerdendir (Önder ve Polat, 2012). Diğer yandan kentsel boşluk ve kamusal açık mekânlar (meydan, park, cadde, sokak, oyun ve fuar alanları, kıyı mekânları vb.) kentsel dokuda yer alan ağ sistemleridir. Bu doku genel anlamda zamana, iklime, dönemin şartlarına ve hatta topluma bağlı olarak değişebilmektedir (Kürkçüoğlu ve Ocakçı, 2015). Boşluklar doğru bir biçimde planlanıp tasarlanmadıklarında bir kentin imajını, kimliğini olumsuz etkileyebilirler. Dolayısıyla boşluğun “uyarlanabilirlik” potansiyelinin en doğru biçimde kullanılması gerekmektedir (Pluta, 2017).

Çalışmamız özelinde sözü edilen konular irdelenirken Samsun Büyükşehir Belediyesi'nden alınan 1960 imar planı ve günümüz haritası kullanılmıştır. Şekil 4.21'de 1960 imar planı ve günümüz haritasında alandaki doluluklar (yapı adaları) siyah renk ile gösterilmiştir. Kentsel doku bazında ele aldığımızda, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nden alınan 1960 imar planında ve günümüz haritasında alanın çevresinin yoğun yapı adaları ile çevrili olduğunu söylemek mümkündür. 1960 imar planında fuar alanının, konumu (kent merkezi ve kıyı hattı) itibarıyla kullanıcıların kamusal, sosyal, rekreasyonel ihtiyaçlarına cevap verebilecek potansiyelde bir alan olduğu görülmektedir. Bunu; alanın gerek kıyı hattında gerek ulaşımın merkezinde gerekse kentin merkez konumunda yer almasından anlamaktayız. 1960 imar planında alanda yapısal olarak gazino ve otelin yer aldığı görülmektedir. Gazino kullanıcıların fuar yapımından önce eğlence ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayabilen bir mekândır. 1960 yılından sonra da gazino Samsun Fuarı'nın kullanıcı tarafından tercih edilen bir mekânı olmuştur. Günümüz haritasında alana eklenen yapılar ile dolulukların arttığı alanın parçalı bir hale büründüğü görülmektedir. Şöyle ki alanda günümüzde yapısal olarak çoğunlukla düğün salonları ve yeme içme mekânları bulunmaktadır. Alanda aynı zamanda Gazi Polis Merkezi yer almaktadır. Fuar alanının sahip olduğu potansiyel günümüzde etkisini sürdürememektedir. Dolayısıyla Özkaraca ve Arslan'ın da (2020) yaptıkları çalışmada belirttikleri üzere dolulukların artması ile kamusalılığa, paylaşım ve birarada bulunma durumuna zemin hazırlayan boşlukların azalmasının bu mekânların niteliğini etkilediği çıkarımı yapılabilir (Özkaraca ve Arslan, 2020).

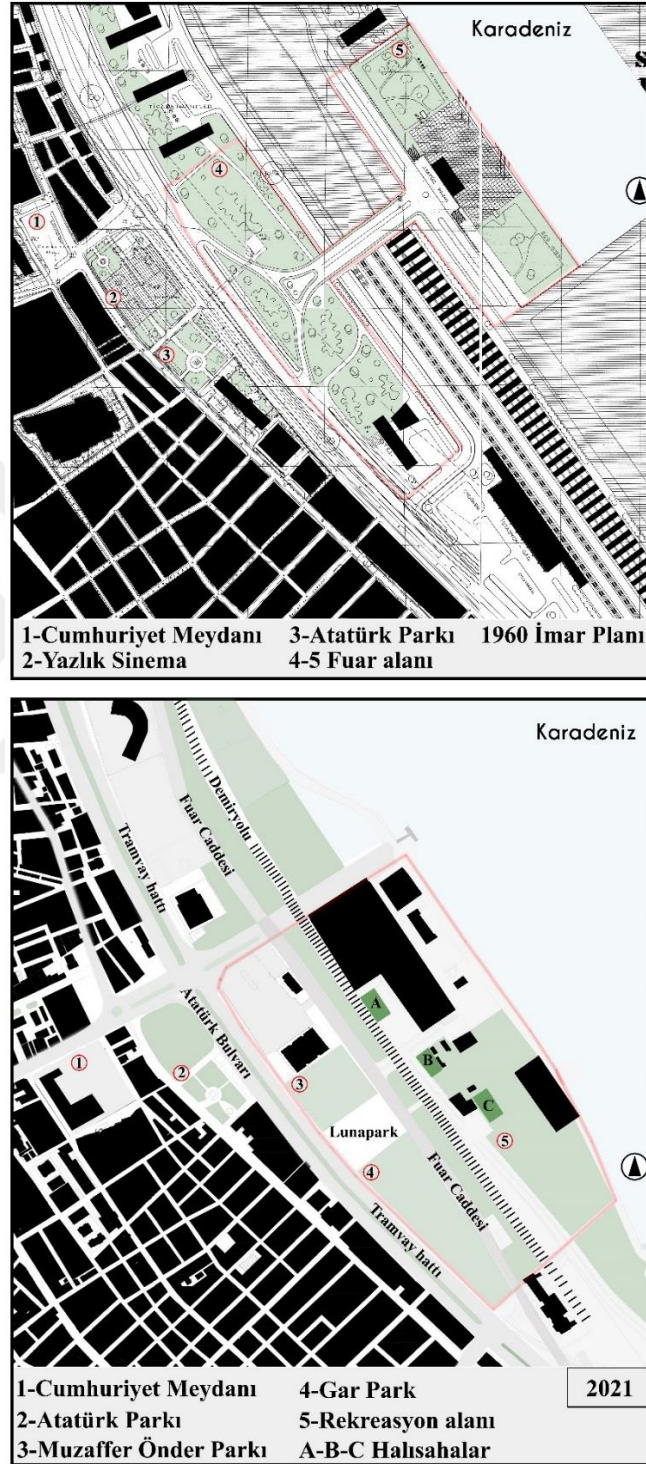

Şekil 4.21 1960 İmar planı ve günümüz haritasında alandaki doluluk ve boşluklar (Samsun Büyükşehir Belediyesi’nden alınan planlar yazar tarafından düzenlenmiştir)

Açık ve yeşil alan kullanımını çalışmamız özelinde değerlendirdiğimizde, 1960 imar planında yer alan Cumhuriyet Meydanı, Onur Anıtı çevresindeki yazlık sinema kamusal açık mekân olarak kullanılmaktadır. Bu alanlar fuar kullanımının referans noktaları olarak ifade edilebilir. Yine fuar alanının yeşil alan kullanımının günümüze oranla daha fazla olduğu haritadan okunabilmektedir. Fuar alanının sahip olduğu yeşil doku kullanımının alana hâkim olduğu söylenebilir. Bu doku, kullanım biçimi ile alanın algılanmasını kolaylaştırmakta alan içindeki yapıların yanında kullanılmaları sebebiyle de, yapıların ve mimari öğelere olan dikkatin artmasını sağlamaktadır (Önder ve Polat, 2012). Günümüzde yapılan çevre düzenlemesi yeşil alan varlığını desteklese de bu alanların dağılımı tanımsız alanların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Fuar alanı çevresindeki önemli kimlik mekânı olan Cumhuriyet Meydanı konumunu ve işlevini sürdürmektedir.

Kullanıcıların bir araya gelerek iyi vakit geçirmelerine olanak sağlayan yazlık sinemanın bulunduğu alan ise günümüzde Atatürk Parkı'na dahil edilmiştir; fakat yazlık sinema günümüzde işlevini sürdürmemektedir. Şekil 4.22'de görülen Muzaffer Önder Parkı, Lunapark ve Gar Park alandaki kamusal açık mekânlardır. Çalışma alanında bulunan kamusal açık mekânları nitelik bakımından ele aldığımızda özellikle Muzaffer Önder Parkı ve Gar Parkı'nın benzer özelliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki bu mekânlar çoğunlukla dinlenme, bekleme, dolaşma gibi eylemlere hizmet etmektedir. Kentsel anlamda fuar alanındaki süreklilik günümüzde sağlanamamış ve alan parçalı bir hale bürünmüştür. Dolayısıyla alandaki kimliğin kaybolduğunu kendine özgü karakterinin yitirildiğini söylemek mümkündür. Bu durumu Lynch'in "değişik çevreler, imgenin yaratım sürecine katkıda bulunur veya bu süreci zorlaştırır" (Lynch, K., çev., 2018, s. 7) cümleleri destekler niteliktedir. Şöyle ki fuarın kullanıcıya sunduğu farklılık ve çeşitlilik günümüzde korunamamış, dolayısıyla alan kamusal açık mekân bağlamında tekdüze bir hale gelmiştir. Alanda kullanıcıların spor aktivitelerini gerçekleştirebilecekleri 3 adet halı saha bulunmaktadır. Bu halı saha alanları otopark ile çevrili olup otopark kullanımları alanda ön plana çıkan kullanımlardır. Bu durum alanın tanımsız bir hale dönüşmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra yeşil ve açık alanların kıyı hattına yakın konumlanması her iki dönemde de kullanımı olumlu etkileyen bir unsurdur; fakat bu

alanların kent dokusunun yoğunluğuna oranla az olması özellikle yaz aylarında sorun teşkil etmektedir.

Şekil 4.22 1960 İmar planı ve günümüz haritasında alandaki açık ve yeşil alanlar (Samsun Büyükşehir Belediyesi'nden alınan planlar yazar tarafından düzenlenmiştir)

Kentsel Dokudaki Morfolojik Analizler	Fuar Dönemi kullanımlar	Günümüz (2021)
Kıyı hattı dönüşümü	Liman Dolgu alanı Samsun Fuarı	Liman Sahil Yolu rekreasyon alanı
Ulaşım ağı analizi	Demiryolu Atatürk Bulvarı	Atatürk Bulvarı 19 Mayıs Bulvarı 100.Yıl Bulvarı Fuar Caddesi Demiryolu
Şekil-Zemin analizi	Cumhuriyet Meydanı Gazi Parkı Yazlık Sinema	Cumhuriyet Meydanı Muzaffer Önder Parkı Atatürk Parkı Gar Park

Şekil 4.23 Kentsel dokudaki morfolojik analizler

4.3.1.2 Kentsel Dokudaki İşlevsel Dönüşüm

Bu bölümde kentsel dokudaki işlevsel dönüşüm ile Samsun Fuarı ilişkisinin açığa çıkarılması adına alanın günümüz kullanımı işlevsel analiz; işlev ve eylem örüntüleri analizi çerçevesinde fuar alanı ile karşılaştırılarak irdelenecektir.

4.3.1.2.1 İşlev ve Eylem Örüntüleri Analizi. Fuar alanı ve yakın çevresine işlevsel anlamda baktığımızda tarihi, ticari, sosyal, kültürel, kamusal yapılar ile çevrelendiğini görürüz. Bu nedenle fuar alanı önemli bir konumdadır. 1960 imar planını incelediğimizde Samsun Fuar alanının Gazi Parkı, otel, otogar, ticaret alanları, yazlık sinema, Cumhuriyet Meydanı, gazino, liman yolcu salonu gibi kamusalılığı arttıran mekânlar ve liman için ayrılan işlevler ile çevrili olduğunu görmekteyiz. Bu kapsamda Samsun Fuarı'nın kurulduğu andan itibaren gelişerek kente gerek ekonomik gerekse sosyal, kültürel ve kamusal anlamda katkı sağladığını söyleyebiliriz.

Fuar alanının yanında bulunan Büyük Otel, fuara il dışından gelen ziyaretçiler için konaklama noktası olması, ünlü kişileri, sanatçı ve siyasetçileri ağırlaması bakımından önemliydi. Büyük Otel Samsun'un marka şehir olma adımlarında önemli bir yerde görülmekteydi. Fuara, il dışından gelen kullanıcıların konaklamak amacıyla bu oteli

kullandıkları bilinmektedir. Yapımına 1968 yılında başlanan otel, park ve peyzaj çalışmaları nedeniyle 2015 yılında yıkılmıştır (Hamalı, 2015). Hamalı'nın (2015) Haber Gazetesindeki şu ifadeleri Büyük Otel'in kent ve kullanıcı için önemini belirtmektedir:

Büyük Samsun Otelı yıkılırken başkaları ne hissetti bilmiyorum ama otel sessizce bütün anıları ile tarihe gömülürken; yüreğim cız etti, içim acıdı. Turban işletmeciliği döneminde otelin eski bir çalışanı ve emekçisi olarak, kendi evim yıkılıyormuş gibi hissettim. Belki de bu yüzden Büyük Samsun Otelı'ni tarihe gömmek için Samsun Büyükşehir Belediyesi biraz acele etti diye düşünüyorum. Otelin eski bir çalışanı olmasaydım da yine aynı şeyleri düşünürdüm diye aklımdan da geçiriyorum. Çünkü Büyük Samsun Otelı'nin, Samsunumuza ekonomik ve sosyal yönden katkısını biliyorum (Hamalı, 2015).

Fuarın yanında bulunan ve kullanıcıların anılarında yer etmiş olan Büyük Otelin yıkımı kent belleğini zedeleyen bir adım olmuştur. Günümüzde Büyük Otel yerinde Panorama 1919 Müzesi bulunmaktadır. Bu müze yapıya yeni işlev kazandırma projesidir. Şöyle ki, alanda yer alan eski Yaşar Doğu Spor Salonu birtakım değişiklikler ile yeniden işlevlendirilmiştir (Sarigül, 2019). Bununla birlikte 1960 İmar planında Gazi Parkı'nın yanında bulunan yazlık sinema alanı da kullanıcılar tarafından odak noktası olan bir kamusal mekân iken günümüzde alanda yazlık sinema bulunmamaktadır. Fuar alanının yakın çevresinde bulunan Gazi Parkı, Hükümet Konağı, Cumhuriyet Meydanı, İstasyon ve Gar korunarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.

Sahil Yolu Düzenlemesi ile yenilenen Fuar alanında ise Atatürk, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Yabancılar Pazarı, Valilik Binası, Muzaffer Önder Parkı, Akyol-Kokart Lunaparkı, çay bahçeleri, düğün salonları, gazinolar, halı sahalar (üç adet) yer almaktadır. Sahil bandı kullanıcıların gerek gündüz gerekse akşam aktif olarak kullandıkları mekân olmakla beraber yürüyüş yolunun yazın gündüz kullanımı tercih edilmemektedir. Karaçuha Yılmaz'da (2007), yaptığı çalışmada yürüyüş yolunun kullanıcılara karayolunda yüründüğü izlenimini verdiğini belirtmiştir. Sahil bandı kullanıcıların balık tutma, dinlenme, gezme, manzara seyretme, fotoğraf çekme, bisiklete binme, paten kayma gibi eylemlerine olanak sağlayan bir akstır. Sahil bandı

her yaş grubundan bireyin kullandığı bir kamusal alandır. Alanda yer alan düğün salonları özellikle yazın aktif olarak kullanılmaktadır.

Yabancılar Pazarı kentli tarafından alışveriş, gezme, hediyelik eşya alma gibi gereksinimlerden ötürü kullanıcı tarafından sıklıkla kullanılan özellikle yazın il dışından gelen kullanıcılar tarafından da kullanılan bir mekândır. Çay bahçeleri-restoranlar kullanıcıların yeme içme gereksinimlerinin yanı sıra dinlenme, bu alanların ağaçlıklarla çevrili olmasından dolayı yazın serinleme amacıyla seçtikleri mekânlardır. Lunapark mekânı genellikle genç yaş grubunun eğlence amacı ile kullandığı kamusal açık mekândır; fakat bu mekânda canlılığını yaz aylarında kazanmaktadır.

Alanda yer alan ve tarihi öneme sahip olan Atatürk, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi öğrenciler tarafından ya da okul gezileri ile ziyaret edilen bir müzedir. Valilik binasının bu müzenin yanına konumlandırılmış olması dolayısıyla alan günümüzde resmi bir yapıya sahiptir. Valilik binasının yanında yer alan Muzaffer Önder Parkı ise dolmuş güzergâhına sınır oluşturduğundan bu alan simit, mısır ya da hediyelik eşya gibi seyyar satıcıların kullandığı aynı zamanda lunapark ya da sahil bandına ulaşım için kullanılan bir alandır. İşlev değişimleri kullanıcıların alışkanlıkları ve hareketlerini, eylem örüntülerini de etkilemiştir.

Şekil 4.24 Fuar alanı ve yakın çevresinin eylem örüntüleri analizi (Samsun Büyükşehir Belediyesinden alınan imar planı ve Google Earth (2021) hava fotoğrafı yazar tarafından düzenlenmiştir)

4.3.2 Samsun Milli Fuarı'nın Mimari Ölçekte Morfolojik ve İşlevsel Dönüşümü

Tezin bu kısmında; fuar alanının yakın çevresinin geçirdiği morfolojik ve işlevsel değişimlerin ardından, açıldığı tarihten itibaren günümüze değin Samsun Fuarı'nın geçirdiği dönüşümler “mimari açıdan” morfolojik ve işlevsel olarak irdelenecektir. Elde edilen veriler bütüncül olması açısından tarihsel anlamda kronolojik dilimlere bölünerek incelenmiştir. Bununla birlikte Samsun Büyükşehir Belediyesi'nden alınan imar planında fuar alanının park olarak işlendiği görülmektedir. İmar planına, Samsun Fuarı plan sınırları dışında, fuar içinde yer alan işlevler, yapısal oluşumların yerleşimleri, detaylı bir biçimde aktarılmadığından görsel anlamda katkı sağlayıcılığı açısından gazete, dergi ve kitaplardan faydalanılmıştır. Şöyle ki, bu çalışmada 1964-1965-1966-1967-1971-1972-1979-1981-1983-1984-1985 ve 1987 tarihli Milliyet Gazetesi, 1963-1968-1977-1979 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Arşivinden yararlanılmış, elde edilen veriler derlenmiştir. Aynı zamanda 1969 tarihli Vatandaş Gazetesi ve 1993 tarihli Hürriyet Gazetesinden de faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra fuar dönemine ait 1970 tarihli “Karadeniz Aylık, Ekonomi-Turizm-Kültür ve Sanat Dergisi”, Gökhan Akçura'nın (2009) “Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi” adlı kitabı ile Baki Sarısakal'ın (2007) “Samsun'da Eğlence Tarihi” ve “Samsun'da Unutulmayan Olaylar” (2008) adlı kitabından yararlanılmıştır. Bununla birlikte Yüksek Mimar-Şehir Plancısı Embiya Sancak tarafından yazılmakta olan “Samsun Arazisindeki Yerleşmelerin Kentsel Morfolojisi” adlı çalışmanın görsel kaynakları da çalışmada kullanılmıştır. Ek olarak SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi'nden (1960'lı yıllar) kurumun bilgisi dahilinde faydalanılmıştır. Bunların yanı sıra fuarın kullanıcı belleğindeki yerini ortaya çıkarmak amacıyla 2019 yılının Kasım ayında biri saha dışından ve diğerleri alan içinden olmak üzere rastgele seçilen toplamda 12 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler tamamlayıcı yöntem olarak tez kapsamında kullanılmıştır. Alan görüşmeleri biri saha dışından olmak üzere imar planından alınan fuar sınırlarına göre Kurtuluş İskelesi ile Sevgi Gölü arasındaki kıyı hattında gerçekleştirilmiştir. Fuar alanında geçmişte var olan yaşam pratiklerinin ve sosyal özelliklerin ortaya çıkarılabilmesi için internet üzerinden ulaşılan ve Nadir Kitap ile anlaşmalı olan, Anka Kitapevi ve Gökçe Koleksiyon'dan alınan kartpostallar ile kişisel arşiv oluşturulmuş ve bu görsel materyaller tez çalışmasında kullanılmıştır.

Ele alınan çalışmada morfolojik (biçimsel) ve işlevsel, dönüşümün Samsun Fuarı'ndaki kimliği nasıl dönüştürdüğünün, dönüşümün fuara olan yansımalarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Morfolojik ve işlevsel olarak gerçekleştirilen incelemelerde fuarın kimlik ve anlam ilişkisi çözümlenirken morfolojik açıdan mimari stil, geometrik dil ve biçim; işlevsel açıdan ise Samsun Milli Fuarı'nın barındırdığı aktiviteler analiz edilmiştir.

4.3.2.1 1963-1973 Dönem Aralığı

Samsun Fuarı 1963 yılında “Samsun 19 Mayıs Karadeniz Fuarı” adıyla açılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1963). Fuarın oluşum hikâyesi, “Samsun Milli Fuarı” başlığı altında sayfa 79'da da detaylı bir biçimde aktarıldığı üzere liman yapımına dayanmaktadır. Toplum tarafından fazla tercih edilmeyen bu alan belirli bir yaş grubu tarafından oyun amaçlı kullanılmaktaydı. Liman yapımı ardından liman işletmelerine hizmet amacıyla kullanılan dolgu sahası işlevsellik bakımından da genel bir amaca hizmet etmediğinden zamanla dönüşmeye başlamıştır. Fuarın bu kısa oluşum hikâyesi bize Sennett'in (2019b) şu sözlerini hatırlatır; “mekânlar ilk amaçlandıkları şekilde kullanılmazsa zaman o mekânlara karakter kazandırmaya başlar” (Sennett, R., çev., 2019b, s. 230). Nitekim Samsun Fuarı da Sennett'in ifadelerini doğrulayan somut bir örneklem alanı olarak karşımıza çıkar. Açıldığı andan itibaren de kente yeni bir kamusal yaşam pratiği getiren fuar, içinde barındırdığı işlevler ile bu kamusalılığı da zamanla arttırmıştır.

Samsun Fuarı açıldığı ilk yıl diğer bir deyişle 1963 yılında büyük bir ilgi görmüş, kullanıcıları alana davet eden bir kamusal açık mekân olmuştur. Fuar alanında giriş kapısı kullanıcıları karşılayan ilk öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapı, fuara referans veren bir öge olarak tanımlanabilir ve mimari ölçekte fuar alanında, kullanıcıların alana yönelmelerine aracı olan bir işaret ögesi olarak görülebilir. Buna ek olarak giriş kapısı, bir erişim sınırı olarak da kabul edilebilir. Şöyle ki, halkın deniz ve manzarayı görme ihtiyacını giderebilmesi için bu kapıyı aralaması gerekmektedir. Fuar, bu bağlamda kent merkezinde yer almasına karşıt olarak Göregenli'nin (2018) deyiimiyle “kendine ayrı bir iç mekân yaratan” alandır (s. 40). Fuarın edinilen bilgilere göre iki adet giriş kapısı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Cumhuriyet Meydanı

olarak adlandırılan kısımda, ikincisi ise şuanda hala kullanılmakta olan lunapark tarafındadır. Meydan kısmındaki kapı biletli girişler için kullanılmaktadır (Taşçı, 2018). Görsel kaynaklarda fuarın, açılışının yapıldığı yani meydan tarafındaki girişinin daha ön planda olduğu kartpostal ve fotoğraflardan okunabilmektedir.

Morfolojik açıdan irdelendiğinde, modernliğin bir yansıması olarak net, keskin, sade ve düzgün çizgiler ile yapılmış, sütun ve bayraklar ile ifadesi güçlendirilmiş olan giriş kapısı, geniş bir alandan kullanıcıları fuara davet eden bir yapıya sahiptir. Yatay ve dikey çizgilerin nizamlı birleşiminden oluşan ve insan ölçeğine yakın olan bu minimalist giriş, aynı zamanda Bozdoğan'ın (2020) İzmir Fuarı için kullandığı “modernist estetik” tanımını yansıtmaktadır (Bozdoğan, 2020).

Şekil 4.25 Samsun Fuarı giriş alanı ve giriş kapısı (Embiya Sancak Arşivi, 1963)

Fuar alanında 1963 yılında halka sunulmak üzere hazırlıklarının yapıldığı yapısal oluşumları incelediğimizde ise Karabük Fabrikası, Ford Montaj Fabrikası, Sümerbank, Etibank, Shell, Mobil Oil, Samsun sigarasını temsilen analogik (benzetme) yaklaşım ile yapılmış Tekel Pavyonu, yerli ve yabancı firmalar, fuarda yer alan pavyonlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 1963). Mimari açıdan bakıldığında, bu pavyonlardan bilhassa Tekel Pavyonu; Birol'un (1996) ifadesiyle “modernizmin duygusal tavrını” yansıtmakta (Birol, 1996), döneme hakim olan bireysel düşüncenin mimaride ön planda olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda pavyonun morfolojik açıdan Ekspresyonist akımının Türkiye yorumuna bir örnek ve belgelik oluşturduğunu

söylemek mümkündür (Keskinalemdar, 2011). Benzer şekilde gündelik bir kullanım nesnesi olan Samsun sigarasının Tekel Pavyonu olarak somut bir hale bürünmesi diğer bir deyişle mimarlık ölçeğinde ele alınarak tasarlanması pavyonun post-modernizmin Türkiye’deki öncül örneklerinden biri olduğunu göstermektedir. İkonik bir öge olarak da nitelendirilebilen bu pavyon ‘işlevin heykelsileşmesi’ olarak da ifade edilmektedir. Tasarım dilinin simgesel bir nitelik taşımasının, kullanıcıların algı ve dikkatini etkileyen bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla kent-mimarlık belleğinde önemli bir yeri olan ve kullanıcıların ilgi ve dikkatini kolaylıkla çekebilen bu yapının, ticari fayda sağlayan bir mimari ürün olmasının ötesinde bir reklam unsuru, ya da gösterge anlamı taşıdığı görülmektedir (Keskin, 2021). Bu dönemde yapılan pavyonlar, fuarın morfolojik olarak ticari kimliğine hizmet eden; işlevsel açıdan da merak uyandıran, kullanıcı tarafından ilgi gören, tekdüzeliği önleyen, barındırdıkları fonksiyonlar nedeniyle çeşitliliği sağlayan ve bu nedenle de katılımı, rekreasyonu arttıran önemli oluşumlardır. Günümüzde ise kamusal yaşamı dinamik hale getiren ve kente ekonomik yönden katkı sağlayan bu pavyon ve oluşumlar, fuarın 1990’lı yılların başında dağılmaya başlamasıyla yitirilmişlerdir.

Şekil 4.26 Tekel Pavyonu eskizi ve Tekel pavyonu görseli (Akçura, 2009)

1964 yılında fuarın adı Bakanlar kurulunca “Milli Fuar” olarak değiştirilmiş ve fuar milli kimliğinin önemini ortaya koymuştur (Taşçı, 2018). Fuarın “milli” unvanını alması ulusal anlamda kentin kimliğini güçlendiren bir adım olmuştur. Bu perspektiften ele aldığımızda Samsun Fuarı’nın bölgeler arasında değerinin arttığını, bölge ve ülke çapında önemli bir yer edindiğini söylememiz mümkündür. Bunun yanı

sıra Samsun Fuar'ı uluslararası platformlarda da adını duyurabilecek güce sahip olmuştur. Aynı zamanda fuarın milli unvanını alması sosyal ve kültürel anlamda sergilenen ürünler ile kentin kompozisyonunu kuvvetlendiren bir durumdur (Badak, 2018).

Yine bu yılda yazılan gazete haberine göre, morfolojik açıdan; fuarda giriş kapısının karşısında, 1963 yılına oranla çeşitlilik bakımından daha kapsamlı olan Atatürk Pavyonu'nun bulunduğu, giriş kapısının sağında ise Ankara Orduevi Parkı taklit edilerek bir çay bahçesi oluşturulduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda fuarda, 12 tanesi resmi ve geri kalanı özel olmak üzere 45 adet pavyon bulunduğu ifade edilmekte, fuar alanında bunlara ek olarak sirk ve lunaparkın da yer aldığı belirtilmektedir (Özkoçak, 1964). 1964 yılını işlevsel açıdan irdelediğimizde; bu dönemde yeme-içme amacına hizmet eden mekânların alana eklemlendiğini ve eğlence anlamında mekânsal oluşumlara ağırlık verildiğini söylememiz mümkündür.

Şekil 4.27 Fuar açılışı konulu Milliyet Gazetesi haberi (Özkoçak, 1964)

Sarısakal (2007), “*Samsun Eğlence Tarihi*” adlı kitabında fuarda bulunan Akyol-Kokart Lunaparkı'nın halk tarafından ilgi ile karşılandığını, her yaştan kullanıcının parkı eğlence amaçlı kullanabildiği bir eğlence merkezi olarak ifade etmiştir. Lunaparkta bulunan eğlenceleri ise; çarpışan otomobiller, sihirbazlar, oynayan köpekler, otomatik uçaklar, zincirli salıncaklar, bugi-bugiler, atlı arabalar, atlı karıncalar, yarış arabaları, motosiklet üstüvanesi, kukla revüzü, deniz kızları, güldüren aynalar, ikramiyeli pavyonlar olarak sıralamıştır. Dolayısıyla bu dönemde de 1963

yılında olduğu gibi ticari kimliğini devam ettiren fuarın eğlence işlevleri ile ön plana çıktığı görülmektedir.

Kullanıcıların dikkatini çeken, eğlence ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılayan fuar alanındaki lunaparkın bu işlevini yerine getirmesi, fonksiyonelliğinin ötesinde anlamlar taşır. Bunu geriye dönük çünküler ile açıklayacak olursak; lunapark mekânı içinde barındırdığı işlevler (atlıkarıncalar, çarpışan otomobiller vb.) ile ve çevresine göre daha hareketli olmasıyla “canlı bir organizma” olarak görülür ve bulunduğu mekân içinde karşıtlık etkisi oluşturur (Göregenli, 2018). Aynı zamanda mekânsal anlamda ayırt edilebilirliğinin yüksek olması kullanıcıların bu mekânı tercih etmelerini sağlar (Karakuş ve Göregenli, 2008; aktaran Göregenli, 2018). Ek olarak kamusal açıdan kullanıcıların görüp, görüldükleri, iyi vakit geçirdikleri bu mekân yine kullanıcıların “çok duyulu deneyim” (Pallasmaa, J., çev., 2020) yaşamalarına olanak tanır. Dolayısıyla bu etkenler mekânın popülerliğini artırır. Samsun Fuarı’ndaki lunapark da bahsi geçen özelliklere sahip olan, bireylerin eğlence gereksinmelerine cevap verebilen, rekreasyon olanakları bakımından zengin bir mekân olmasıyla ön plana çıkmaktaydı. Sonuç olarak Akyol-Kokart Lunaparkı, çay bahçeleri günümüzde de işlevini korumaktadır; fakat bu mekânların kullanıcılara fuar zamanında yaşadıkları heyecanı yaşatıp yaşatmadığı sorgulamaya meyilli bir konudur.

Şekil 4.28 Fuar içi lunapark (Samsun Kent Müzesi Arşivi, b.t) ve lunaparkın günümüz fotoğrafı (Karaçuha Yılmaz, 2007)

Samsun Fuarı’nda 1965 yılında da morfolojik açıdan pavyonlar ön plandaydı. Milliyet Gazetesindeki habere göre pavyonların sayısının bu dönemde 200’e çıkarıldığı belirtilmiştir. Habere göre, Şekil 4.29’da görülen Zirai Donatım Kurumu Pavyonu ve Traktör Sembolü dönemin en dikkat çeken ve ilgi gören pavyonuydu

(Şahinkaya, 1965). “Makine çağı estetiğinin” (Bozdoğan, 2020) temsil aracı olan Zirai Donatım Kurumu Pavyonunun traktör sembolü tıpkı Tekel Pavyonu gibi milli bir imge olarak tanımlanabilir. Şöyle ki, teknoloji ile birlikte ülkede üretilen tarım makinelerinin temsili olan bu yapı dışa bağımlılığın minimize edildiği, böylece ekonominin güçlendirildiğinin somut bir göstergesidir. Ayrıca, işlevsel açıdan irdelediğimizde; Samsun Milli Fuarı’nda sergilenmesi bu yapının kurumsallaştığının ve fuar aracılığı ile kullanıcılara sunulabildiğinin, böylelikle kamusal paylaşımların platformu olmasının da ifadesidir (Yurtoğlu, 2018). Yapının, kullanıcıları bir araya getirerek onların birbirleri ile iletişim kurma, sosyal ve kültürel anlamda paylaşımlarda bulunmalarına olanak sağlama potansiyeli fuarın rekreatif gücünü desteklemektedir. Samsun Milli Fuarı’nda 1963 ve 1964 yıllarında olduğu gibi milli öğelerin kullanımının devam etmesi, bu öğelerin tasarıma yansması fuarın milli kimliğinin ve rekreatif kimliğinin önemini devam ettiğini göstermektedir.

Şekil 4.29 Zirai Donatım Kurumu Pavyonunu gösteren gazete haberi (Şahinkaya, 1965) ve Keskin Color editörlüğünde üretilmiş kartpostal-Zirai Donatım Kurumu Pavyonu (Kişisel arşiv, b.t)

13 Temmuz 1966 yılında Milliyet Gazetesinde yazılmış olan habere göre Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıklarında tedavi gören vatandaşların Samsun Fuarı’nda resim sergisi açtıkları ve bu serginin büyük ilgi gördüğü belirtilmiştir. Bu durum fuarın gerek demokratik gerekse eşitlikçi ve kapsayıcı bir platform olduğunu destekler niteliktedir (Milliyet Gazetesi, 1966). Bu yılda da fuarın işlevsel açıdan rekreatif kimliğini devam ettirdiğini söylemek mümkündür.

19 Temmuz 1967 yılında yazılan haberde dönemin Ticaret Bakanı tarafından fuarın uluslararası nitelikte olduğu belirtilmiştir. Milliyet Gazetesinde yazılmış olan habere göre fuar alanının, tren yolu varlığı sebebiyle ikiye bölünmüş olması rekreasyona ve erişime engel teşkil eden bir durum olarak görülmüş, fuarın deniz ile bağlantısının koparıldığı belirtilmiş; fakat buna rağmen Samsun Fuarı ziyaretçi almaya devam etmiştir (Demirel, 1967).

1967 yılında yazılan gazete haberinde fuarda 280 pavyonun yer aldığı belirtilmektedir. Morfolojik olarak ele aldığımızda; kentin özellikle ticari anlamda kalkınmasına yardımcı olan bu pavyonların başında gelenlerin Masis (Masis Çelik Eşya Sanayi), MKE (Makine ve Kimya Enstitüsü), YSE, Zirai Donatım ve Turyağ pavyonları olduğu görülmektedir. Özellikle MKE Pavyonunun dikkat çeken yapısı ile kullanıcıların ilgisini çektiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda bu yapının tasarımından ötürü “kendisinin de bir sergi objesi” (Pöğün Zander, 2015) olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yapının üzerindeki yazı kullanımının ve tipografinin tıpkı İzmir Fuarı’ndaki yapılarda olduğu gibi Samsun Fuarı’nda da “reklam ve aynı zamanda işaret etme” (Pöğün Zander, 2015) amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Yeşil alan bakımından da zenginleştirilen fuarda eğitici, öğretici film gösterilerinin de olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra özel bir gelir kaynağı olmayan fuar, gelirini sinema, banka ve fuar içindeki gelirlerden karşılamaktadır (Demirel, 1967). Bu anlamıyla fuar ekonomik gücünü kendinden alan, kendi kendine yetebilen değerli bir mekânsal organizasyondur.

Şekil 4.30 Samsun Fuarındaki MKE pavyonu (Wowturkey, 1960’lı yıllar)

Bunlara ek olarak 1967 tarihli gazetede yazılan bilgiye göre, Atatürk Müzesi ve 19 Mayıs Galerisi o yılın fuardaki en büyük yeniliği olmuştur. Müzenin ön kısmında 20 metre boyunda işlenmiş rölyef figürlerin olduğu yazılmıştır. Bu figürlerin, Atatürk'ün Samsun'a çıkışını ve ulusal savaş kademelerini gösterdiği belirtilmiştir. Aynı zamanda fuarda Atatürk'ün özel fotoğrafçısı olan Cemal Işıksel'in Atatürk'ün fotoğraflarının olduğu sergisi de müzeye anlam kazandırmıştır (Demirel, 1967). Kentin kültürel yapı taşlarından birini oluşturan bu yapının fuarın milli kimliğini güçlendiren ve onun hafıza mekânı olmasına katkı sağlayan bir unsur olduğunu söylemek mümkündür (Günaçan, 2019).

Şekil 4.31 Atatürk Müzesi ve 19 Mayıs Galerisi ile Açık hava tiyatrosunu gösteren Milliyet Gazetesi haberi (Demirel, 1967)

1967 yılında Atatürk Müzesi ve 19 Mayıs Galerisi'nin yanı sıra fuara, havuz etrafına analogik bir yaklaşımla ıstiridye biçiminde yapılmış ve içerisinde dans pisti bulunan sahil gazinosu, çay bahçeleri ve restoranlar gibi işlevler kazandırılmıştır. Buna paralel olarak halkın isteği üzerine fuara açık hava tiyatrosu da yapılmıştır (Demirel, 1967). Burada kullanıcının deneyimlediği mekân üzerinde söz hakkının bulunması, aynı zamanda kullanıcının mekâna dahil edilme biçimi, “kentli hakkının” gözetilmesi, kullanıcıların mekânsal ihtiyaçlarının yöneticiler tarafından göz ardı edilmemesi, fuarın demokratikleşmeye olumlu katkı sağlayan bir örneklem olduğunu gösterir. Özellikle fuar alanına bir açık hava tiyatrosunun eklenmesi işlevsel anlamda

kamusal açık mekân olarak fuarın kalitesini, toplumsal birlikteliği ve paylaşımı arttıran, kamusal toplulukların bir araya gelerek mekânı yaşatmalarını sağlayan önemli bir girişimdir (Bayram, 2007). Bu bağlamda kültür, sanat, eğlence alanındaki gelişmeler ile sözü edilen işlevlerin kolektif bellekteki yeri ise alanda 13 Kasım 2019 tarihinde kullanıcılarla yapılan görüşmelerden edinilen bilgilerle şöyle desteklenebilir:

Kullanıcı (1):

“Bütün sosyal faaliyetler orada olurdu (.....) Gazinolar vardı ve gazineye aileler giderdi. Yazlık sinemalar vardı. Bunlar çay bahçeleriymiş... Yazlık sinemalar şehirde de vardı, fuar içinde de... Küçük stantlar yapılırdı. Orada eğitici filmler oynatılırdı...”

Bunun yanı sıra fuar ile ilgili olarak yıllar sonra dahi, gazetelerde yazılan yazı ve şiirler de fuar alanındaki mekânsal oluşumların halen özlemle hatırlandığını gösterir. Şakir Demirci’nin (2019) Haber Gazetesinde yer alan *“Bir Zamanlar Samsun Fuarı Vardı”* yazısındaki bazı cümleleri bu duruma tanıklık eder:

“...Çay bahçeleri tıklım tıklımdı. Neco, Küçük Ev, Façyo, Yosun Kafe, Evin Kafe, Tilla Sahil Gazinosu ve diğerleri fuara renk katardı...” (Demirci, 2019, bt).

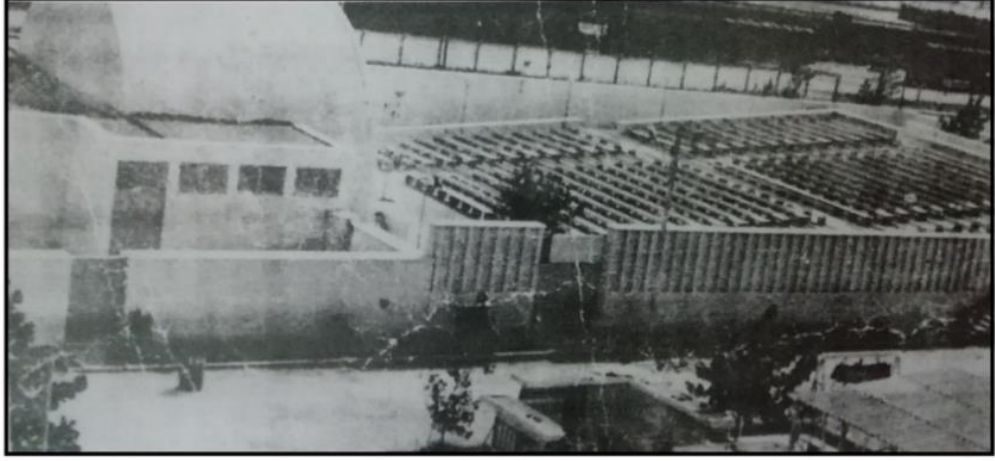
Bunlara ek olarak Haber Gazetesinde, Prof. Dr. Yücel Tanyeri’nin (2019) *“Samsun Fuarı”* başlıklı yazısındaki ifadeleri de bu durumu destekler:

“...Çeşitli sosyal alanları vardı.

Atatürk Müze’si, Kuğulu Havuzu, Lunaparkıyla.

Çay Bahçe’si, Açık hava Tiyatro’su, Gazinosuyla.

Kafeteryası, Sergi Sarayı ve sinemasıyla...” (Tanyeri, 2019, bt).

Şekil 4.32 Fuar içindeki açık hava tiyatrosu (Sarisakal, 2007)

Günümüzde ise içinde dans pisti bulunan istiridye biçimli sahil gazinosu, açık hava tiyatrosu alanda yer almamakta, eğitici ve öğretici film gösterileri yapılmamaktadır; fakat alanda çay bahçeleri işlevini sürdürmekte, özellikle yaz aylarında kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir. Bu açıdan ele aldığımızda kullanıcılar tarafından ilgi ile karşılanan, çeşitliliği ve dinamikliği arttıran sosyal ve kültürel işlevler yitirilmiştir ancak fuar alanının rekreatif ve kamusal kimliğinin kısmen sürdürüldüğünü söylemek mümkündür.

Şekil 4.33 Günümüzde kullanılan çay bahçeleri (Kişisel arşiv, 2020)

16 Temmuz 1968 yılında, Cumhuriyet Gazetesi arşivinden ulaşılan bilgilere göre fuar alanının geçmiş yıllara nazaran dört kat büyüme gösterdiği, modern anlamda gelişerek değiştiği ve “Enternasyonal Fuar” vasfını kazandığı belirtilmiştir. Bununla

birlikte fuar alanı içerisinde tarihsel değeri bulunan Atatürk Müzesi'nin önemi vurgulanmıştır. Müzenin önünde bulunan gençlik ve hürriyet resimleri ile müzede yer alan Mustafa Kemal Atatürk'ün resimlerinin, eşya ve eserlerinin ziyaretçilerin ilgi odağı olduğu belirtilmiştir (Güvenli, 1968). Morfolojik açıdan bakıldığında, müzenin etrafında kullanılan yeşil alan, ağaçlar ve aslanlı heykel kompozisyonunun görsel anlamda etkili olduğu söylenebilir. Şöyle ki aslan figürlü heykeller Anadolu Selçuk mimarisinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda çift olarak ve birbirine simetri oluşturacak biçimde konumlanan aslan heykelleri kahramanlıkları ve gücü temsil etmekte natüralizm ile idealizasyon uyumunun bir örneğini oluşturmaktadır (Özkul ve Sönmez, 2019). Dolayısıyla bu durum müzeye estetik açıdan fon etkisi yaratmakta, yapının ifadesini güçlendirmekte ve kullanıcılar tarafından algılanmasını, farkedilmesini kolaylaştırmaktadır. Dikey ve yatay unsurlardan oluşan bir kompozisyona (Bozdoğan, 2020) sahip olan ve günümüzde kullanılan ismi ile Atatürk, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, o dönemde giriş kapısından sonra, kullanıcıları karşılayan ikinci yapı olarak karşımıza çıkar; ancak bununla birlikte yeni düzenleme ile müze mimari anlamda davet ediciliği bakımından geri planda kalmıştır. Aynı zamanda katpostaldaki fotoğraftan görüldüğü üzere günümüzde müzenin önündeki döşeme kaplamasının dahi değiştiği görülmektedir. Müze önüne park edilen araçlar, yapının görsel olarak ifadesini ve algısını zayıflatmakta, tarihi değerini zedelemektedir. Bunun yanı sıra müze yapısı iki yanında bulunan aslanlı heykelleri ile halen bulunduğu konumu, işlevi ve değerini koruyan, genç yaş kesiminden ziyaretçi ağırlayan önemli yapılar arasındadır.

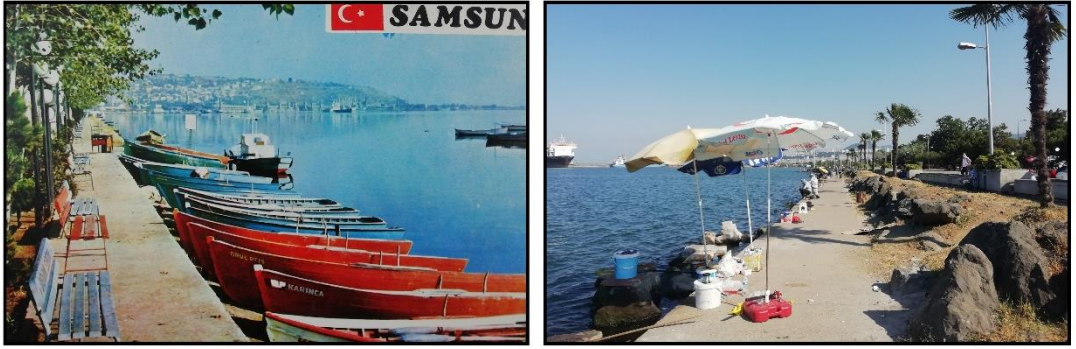

Şekil 4.34 And Ofset editörlüğünde hazırlanmış fuar içinde yer alan Atatürk Müzesi'ni gösteren kartpostal (1960'lı yıllar) ve müzenin günümüz fotoğrafı (Kişisel arşiv, 2020)

Fuarda bunların dışında, işlevsel açıdan ele aldığımızda; kayak gezileri de yapılmaktaydı. Bu geziler kullanıcılar tarafından ilgi görmekte, heyecanla beklenmekteydi. Günümüzde de hâlâ hatırlanan kayak gezilerinin, kullanıcı ve toplum üzerindeki etkisini, alanda yapılan görüşmelerden edinilen bilgiler ışığında şu cümlelerden anlamak mümkündür:

Kullanıcı (2):

“...Burada hep kayıklar vardı (....) Gelen rahat binip geziyordu, sıra oluyordu millet binmek için.”

Şekil 4.35 Başak Kart tarafından üretilmiş kartpostalda gezi için kullanılan kayıklar (Kişisel arşiv, b.t) ve kıyı şeridinden bir görünüm (Kişisel arşiv, 2019)

Günümüzde kayakla gezme imkânı var olmamakla birlikte kullanıcılar sahil kenarını balık tutma, denizi/manzarayı seyretme, dinlenme, gezme, fotoğraf çekme, paten kayma, yürüyüş/koşu yapma gibi amaçlar için kullanılmaktadırlar. Dolayısıyla günümüz kullanımını olumlu bulan kullanıcılar da vardır. Görüşme yapılan kullanıcının ifadeleri bu durumu destekler niteliktedir.

Kullanıcı (3):

“...Şu anda ben mesela her gün kullanıyorum. Her sabah kullanıyorum burayı. Genelde boş vakitlerimi burada geçiriyorum. Kahvaltı yeri var, orada kahvaltı yapıyorum. Balık yeri var balık yiyorum.”

Kullanıcı (4):

“Eskiden gemi gelirdi, yolcu gemisi... Deniz dalgalı olduğu zaman yolcuyla çıkaramazdı. Beklerdi. Mağdur oluyordu insanlar. Şimdi daha iyi.”

6 Temmuz 1969 yılında Vatandaş Gazetesinde yazılan haberde fuara, ziyaretçi akınının fazla olması nedeniyle oluşan kalabalığın bazı güvenlik problemlerine yol açtığına değinilmiş, fuarın eksikliklerine dikkat çekilmiştir. Bu eksiklikler fuarın sadece kısa zaman aralığında (1 ay) aktif olup, bu zaman sonunda canlılığını kaybetmesi olarak belirtilmiştir. Fuarın dinamik yapısını devam ettirebilmesi için festivallerin düzenlenmesi ve morfolojik açıdan bütün kullanıcılara hitap edebilen, sahil kenarında bulunan lokanta ve gazinoların var olması gerektiği ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra fuar her ne kadar kısa zaman aralığında varlığını sürdürse de kent ve toplum üzerinde gerek ekonomik gerekse sosyal anlamda azımsanamayacak derecede etki bırakmıştır (Vatandaş Gazetesi, 1969).

Aynı haberde (Vatandaş Gazetesi, 1969) fuarın turizm üzerindeki etkisinin de önemli olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim Çıldır'ın (1991) “bir fuarın yalnızca alışveriş ve üretim ile sınırlı kalmasına olanak yoktur. Fuarlar, ne amaçla açılmış olurlarsa olsunlar, insan unsurunu ve onun ekonomi dışı gereksinimlerini göz ardı edemezler” cümleleri bu durumu destekler niteliktedir (Çıldır, 1991, s. 17). Samsun Fuarı da bu bağlamda turizme katkı sağlayan, il içinden ve il dışından ziyaretçi ağırlayarak kentin gelişimine olanak tanıyan bir kamusal açık mekândır. Şöyle ki, gazete haberinde geçmiş yıllara göre pavyon ve firma sayısının arttığı belirtilmiştir. Fuarda; 1968 yılında; 155 pavyon ve 325 firma bulunurken, 1969 yılında ise; 169 pavyon ve 400 den fazla firmanın yer aldığı aktarılmıştır (Vatandaş Gazetesi, 1969).

Bununla birlikte 1969 tarihli habere göre fuar ziyaretçileri için havuz ve sergi evi yapılmıştır (Milliyet Gazetesi, 1969). Bu kapsamda işlevsel açıdan toplumu da dikkate alarak her yıl farklı açılardan zenginleştirilmiş fuarın toplumun farklı ihtiyaçlarına cevap verebilen esnek ve kapsayıcı bir mekân olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca dönemin kartpostallarında görülen havuz kenarı aydınlatmaları, ışıklı gece görünüşleri, Bozdoğan'ın tabiriyle (2020) “cumhuriyet modernliğinin ikonu” olan elektriğin Samsun Fuarı'nda da kamusal kullanıma ortam hazırladığının bir

göstergesidir. Bunun yanı sıra “mimaride zarafet” olarak görülen su ögesinin-su sesinin fuarda varlığının terapötik etkisi (tedavi edici) olmasa dahi, kullanıcıların psikolojik anlamda rahatlamalarına, dinlenmelerine, buluşmalarına olanak sağlayan bir etmen olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Dökmen, Ü. ve Dökmen, S., 2016). Neticede, rekreatif işlevini yerine getiren havuz, kullanıcıların anılarında kalan önemli bir detaydır. Görüşme yapılan bir kullanıcının fuar içindeki havuz ve bahçeler ile ilgili olumlu ifadeleri de bu durumu kanıtlamaktadır.

Şekil 4.36 6 Temmuz 1969 tarihli gazete haberi (Vatandaş Gazetesi, 1969)

Kullanıcı (5):

“...Fuar vardı. Bambaşkaydı. Düğün salonlarıyla, bahçeleriyle... Kocaman, oturmak için havuzlu bahçeleriyle. Çok güzeldi.”

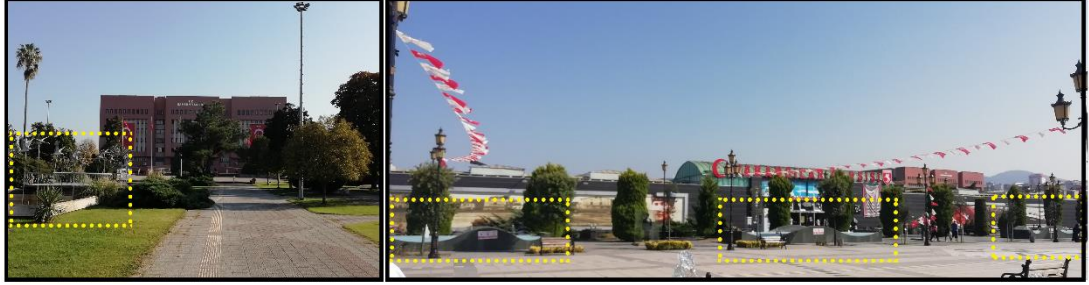
Şekil 4.37 Keskin Color editörlüğünde hazırlanmış fuar içi havuzu gösteren kartpostal (soldaki görsel, Kişisel arşiv, b.t) ve Panaroma Turizm ve Ticaret Müessesesi Kartpostalları editörlüğünde üretilmiş fuar içi gece görünümü kartpostalı (Kişisel arşiv, 1969)

Şekil 4.38 Fuar içi ışıklı gece görünümü (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, 1960'lı yıllar)

Günümüzde, fuar zamanında var olan ve temel bir görsel öge olarak nitelendirebileceğimiz müze önündeki havuzun biçimsel ve oransal anlamda korunamadığı görülmektedir; fakat rekreasyon amacına hizmet etmeye devam ettiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte alanda biçimi değiştirilip, sayısı arttırılan havuzlar yer almaktadır. Ayrıca kartpostallardaki fotoğraflardan havuzun yer ile aynı seviyede, yerden fazla kaldırılmadan, alana yapay bir malzeme ya da ifade katmadan, konumlandırıldığı görülmektedir. Günümüzde ise alanda kullanılan havuzların çoğunluğu yerden kaldırılmış bu işlemin sonucu olarak alana ifadesiz bir malzeme dahil edilmekle birlikte uzak mesafeden suyun görünürlüğü zorlaşmıştır. Bunlara ek

olarak yapılan düzenlemeler ile alanın daha parçalı bir hale geldiğini ve mekân kurma gücünü yitirdiğini söylemek mümkündür.

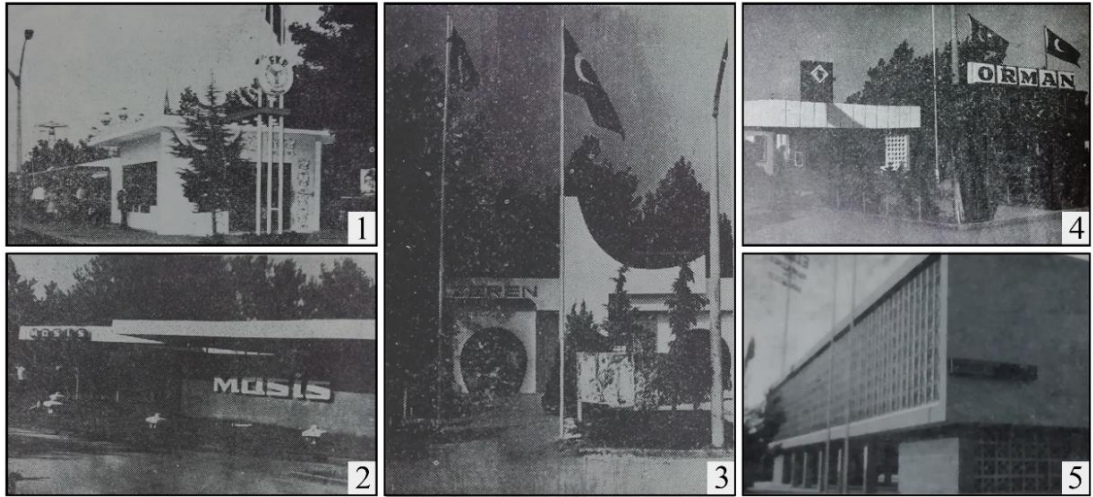
Şekil 4.39 Alanda bulunan havuzlar (Kişisel arşiv, 2020)

Samsun Fuarı'nın sekizincisinin düzenlendiği diğer bir deyişle 1970 yılında *Karadeniz Aylık Ekonomi-Turizm-Kültür ve Sanat Dergisi*'nde Fuar Gençlik Kapısı'nın sütunlarında Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinin yazılı olduğu belirtilmiştir (Aydoğan, 1970). Buradan fuarda 1970 yılında da ilk açıldığı yılda (1963) olduğu gibi millilik ve ulus bilincinin devam ettiğini anlamamız mümkündür.

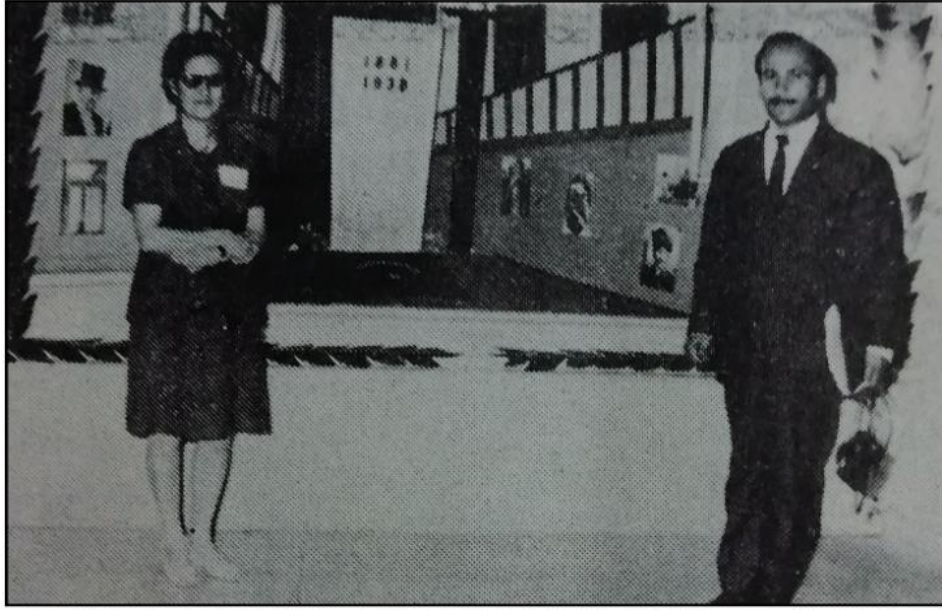
1970 yılında fuarın, içinde barındırdığı yapısal oluşumları morfolojik anlamda incelediğimizde çeşitli pavyon yapılarının ön plana çıktığını görürüz. Bu yapılar minimalist ve modern stile sahip olmaları ile dikkat çekmektedir. Fuarda yer alan bu pavyonların mimari anlamda süsten ve gösteriştan uzak, aynı zamanda saçak sistemine sahip olduklarını söyleyebiliriz. Bu yapılarda beton estetiğinin kullanıldığını da görmekteyiz. *Karadeniz Aylık Ekonomi-Turizm-Kültür ve Sanat Dergisi*'nde 1970 yılında Yapı İşleri 8. Bölge Müdürlüğü pavyonu en iyi tanzim edilen ve toplum tarafından ilgi gören bir pavyon olarak ifade edilmiştir. Aynı zamanda fuarda, içinde ziraat aletlerinin bulunduğu ve sergilendiği Topraksu pavyonu da yer almıştır. Dergide yazılan bilgilere göre, dönemin en ilginç pavyonu olarak nitelendirilen pavyonu ise Teknik Öğretim pavyonudur. Teknik öğretim okullarınca düzenlenen bu pavyon içerisinde sergilenen ürünler (el işi-sanat eserleri) ile sembol halini almıştır. Bu yılda da Ziraat Donatım Kurumu pavyonu, Türk çiftçisine ve ziraatına hizmet veren, tarımın ön planda olduğu kentin temsil aracı olmuştur. Bu pavyonda sergilenen ürünlerin tamamıyla yerli ürünler olması kalkınmada önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte, Surtel kablolarının yer aldığı Surtel pavyonunun, Zeren Madeni ve Çelik Eşya

Sanayisine ait olan Zeren Pavyonunun, Orman pavyonunun da fuarda yer aldığı belirtilmiştir. Bunlara ek olarak Masis Çelik Eşya Sanayisine ait ve modern çizgiler ile hazırlanmış olan Masis pavyonu, Fiskobirlik pavyonu, Sümerbank pavyonu fuarda yer alan pavyonlar arasındaydı (Aydoğan, 1970).

Her birini ayrı bir “gösterge” olarak nitelendirebileceğimiz bu pavyonlar ticaretin dolayısıyla tüketimin ön plana çıktığı, işlevsel anlamda kullanıcılar arası iletişimi kuvvetlendiren bu minvalde düşündüğümüzdeyse kamusal dolaşımı ve yaşam-insan pratiğini arttıran oluşumlardır. Bu durumu şu cümleler daha manidar kılacaktır: “dolaşım, satın alma, satış, farklılaşmış mallar ve nesneler/göstergelerin sahiplenilişi günümüzde dilimiz, kodumuzu tüm toplumun iletişime geçmek ve konuşmak için kullandığı şeyi oluşturur. İşte bu tüketimin yapısı, tüketimin dilidir” (Baudrillard, J., çev., 2020, s. 93). Bu bağlamda üretici toplumun, ürettiklerini fuarda sergilemesi ve bu esnada kendisi dışındaki yani öteki kullanıcılarla karşılaşması, konuşması, paylaşımlarda, bilgi akışında bulunması fuarın ticari ve kamusal anlamda geliştiğini gösterir. Ancak modern ve yalın estetiğe sahip olan bu pavyonlar günümüzde alanda yer almamaktadır.

Şekil 4.40 Fiskobirlik pavyonu (1), Masis pavyonu (2), Zeren pavyonu (3), Orman pavyonu (4), Yapı İşleri pavyonu (5), (Aydoğan, 1970)

Şekil 4.41 Teknik öğretim okullarının düzenlediği sergiden bir görünüm (Aydoğan, 1970)

Samsun Fuarı'na 1971 yılında yazılan habere göre 190 firma katılmıştır. Buna paralel olarak 1969 yılına göre fuarda yer alan pavyon sayısının arttığını söylemek mümkündür. Biçimsel anlamda fuarda yeniliklerin olduğu görülmektedir. Şöyle ki, Fuar Müdürü Ferruh Orel fuarın demir parmaklıklar ile çevrildiğini belirtmiş, fuar süresince sergi salonu fuar bitiminde ise düğün salonu olarak kullanılabilecek bir salon oluşturma girişiminde bulunduğunu ifade etmiş, fuar giriş ücretleri ise yüzde yüz oranında arttırılmıştır (Milliyet Gazetesi, 1971). Bu bağlamda işlevsel açıdan; fuarda her yıl artan pavyon-firma sayılarının kullanıcıların dikkatini çektiğini, alana gelen kullanıcı sayısının buna paralel bir biçimde arttığını görmekteyiz. Bunların dışında elde edilen bilgilere göre fuarda; dükkânların, stantların ilgiyle karşılandığı, kullanıcıların hediyelik eşyalar satın alabildiği alanlar da mevcuttu ve fuar zamanı oluşan kalabalık da bu eylemleri kullanıcılar için anlamlı kılmaktaydı. Görüşme yapılan kullanıcı yorumu bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Kullanıcı (6):

“Çocukken geliyorduk fuara. O zaman daha güzeldi. Dükkânlar açılırdı. Hediyelik eşyalar satılırdı. Çok daha kalabalıktı. Güzeldi.”

Şekil 4.42 1971 tarihli gazete haberi (Milliyet Gazetesi, 1971).

6 Temmuz 1972 tarihli, Milliyet Gazetesi arşivinden ulaşılan bilgilere göre, dönemin Bölge Ticaret Müdürü ve Fuar Müdür Vekili olan Turgut Oral, fuara katılım isteklerinin 1972 yılında en üst seviyede olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda ekonomik anlamda kazancın arttığını, temmuz ayının diğer aylara oranla verimli bir hale büründüğünü, konaklama ve iç turizm alanında gelişmelerin yaşandığını ifade etmiştir (Er ve Şener, 1972). Bu durum fuarın rekreatif ve ticari kimliğinin 1972 yılında da devam ettiğini göstermektedir. Fuarın kentin kalkınmasına olumlu yönde etki ettiği anlaşılmaktadır.

6 Temmuz 1972 yılında fuara 200 firma katılmış ve fuar içine aydınlatma elemanlı promenat (ışık tüneli) yapılmıştır (Er ve Şener, 1972). Morfolojik açıdan ele aldığımızda, fuar alanında bulunan ağaçların perspektif yaratacak biçimde bir sınır elemanı olarak kullanıldığı ve promenatın üçüncü boyut etkisini kuvvetlendirildiği görülmektedir. Böylece alanın görselliğinin geliştirildiğini ve açık alandaki mekânsal deneyimin kuvvetlendirildiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte ağaç dizisi sayesinde promenat boyunca gölgelenme ihtiyacı da kısmen karşılanmış, işlevsel açıdan faydacı bir yaklaşım olmuştur. Günümüzde ise fuar alanında aydınlatma elemanları ile oluşturulmuş bir promenat bulunmamaktadır. Mekân aydınlatması sokak lambaları ile

sağlanmaktadır. Bu durum genellikle gece kullanımlarında bazı güvenlik problemlerine yol açmakta; yazın gündüz kullanımlarında, zeminin beton olması ve kıyı aksında gölgelik alan bulunmaması sebebiyle de daha az tercih edilmektedir.

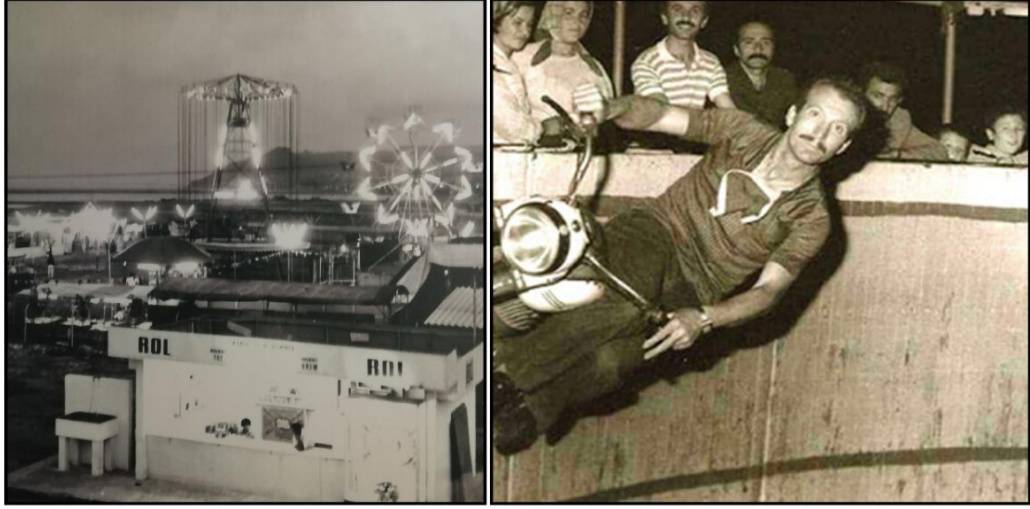
Şekil 4.43 Ticaret Matbaacılık tarafından hazırlanmış kartpostal- fuar içi aydınlatma elemanlı promenat (Kişisel arşiv, b.t) ve günümüz aydınlatma tasarımı (Kişisel arşiv, 2020)

4.3.2.2 1973-1983 Dönem Aralığı

2 Ağustos 1977 yılında Cumhuriyet Gazetesinde, yedinci sayfada yer alan haberde 15. Samsun 19 Mayıs Karadeniz Fuarı'nı, 908.305 kişinin ziyaret ettiği belirtilmiştir. Fuardaki biletlerden yüksek bir gelir elde edilmiş ancak yine de öngörülen ziyaretçi sayısına ulaşamamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1977).

8 Haziran 1979 tarihli Cumhuriyet Gazetesi arşivinden elde edilen bir habere göre, Samsun fuarının gelecek yıllar içinde yılda birkaç kez düzenlenen ihtisas fuarları açabilme potansiyeline sahip olabilmesi için çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1979). 20 Haziran 1979 yılında Milliyet Gazetesinde yazan bilgiye göre Fuar Birlik Başkanı yaptığı bir açıklamada fuarda; tiyatro, sirk ve eğlence alanlarına ağırlık verildiğini ifade etmiştir (Milliyet Gazetesi, 1979). Bunlara ek olarak fuarda bulunan dönme dolap, uçan salıncak gibi eğlence aletleri ile sirk ve motosiklet cambazlarının eğlenceli gösterileri ise büyük ilgi görmektedir (Taşçı, 2018). Fuar alanında yapılan bu yeniliklerin işlevsel anlamda kullanıcının ilgi ve dikkatini aynı zamanda fuara katılımını arttırmak amacıyla yapıldığını söylemek mümkündür. Fuarın rekreatif kimliğini kuvvetlendiren bu yeniliklerin fuarın ticari potansiyelini artırmaya

ve kent ekonomisini güçlendirmeye yönelik girişimler olduğu ve bu girişimlerin süregelen bir nitelikte olduğu görülmektedir.

Şekil 4.44 Lunapark (Samsun Kent Müzesi Arşivi, bt) ve motor gösterisi (SamsunKentHaber, 2020)

1981 yılında Milliyet Gazetesi arşivinden elde edilen verilere göre; Fuar Birlik Başkanı Turgut Oral, fuardaki yenilikleri, ışık düzeninin değişimi, ziyaretçilerin çeşitli aktivitelerine imkân verecek park ve bahçe mekânlarının arttırılması ve var olanların düzenlenmesi bununla birlikte yeni bir çarşı kurulması olarak ifade etmiştir (Milliyet Gazetesi, 1981). Bu girişimlerin işlevsel açıdan fuarın rekreasyon olanaklarını arttırmaya ve kullanıcıların mekânsal gereksinimlerini karşılamaya yönelik olumlu adımlar olduğunu söylemek mümkündür.

1983 yılında fuarın sanatsal-rekreatif kimliğini besleyecek etkinlikler yapılmıştır. 1983 yılından itibaren Samsun Fuarı rekreatif etkinlikler bağlamında gelişme göstermiş, rekreatif kimliğini güçlendirmiştir. Kent halkına farklı deneyimler kazandırmak adına Karadenizli film ve ses sanatçılarının talebi ile Karadeniz Sanat Festivali'nin, 19 Mayıs Karadeniz Fuarı ile yapılması adına çalışmalar yürütülmüştür (Milliyet Gazetesi, 1983). Dolayısıyla fuar geçmişte ünlü sanatçıların uğrak merkezi haline gelmiştir. Fuarda işlevsel anlamda festivallere yönelik atılan adımlar, turizmin kent çapında artması açısından önemlidir. Çünkü fuar organizasyonlarının festival vb. etkinlikler ile çeşitlendirilmesi ve bu gibi faaliyetlerin turizmi de kapsayacak şekilde

ele alınması gerekmektedir (Çıldır, 1991). Nitekim Samsun Fuarı'nda sözü edilen duruma örnek teşkil etmektedir.

Şekil 4.45 1983 tarihli gazete haberi (Milliyet Gazetesi, 1983)

Fuara katılan sanatçılar, ünlü isimler ve eğlence aktiviteleri toplumun belleğinde yer edinmiştir. Bu tür aktiviteler kullanıcıların mekâna dair olumlu duygular beslemelerine olanak sağlayan faaliyetler olmuştur. Bunu kullanıcıların ifadelerinden anlamak mümkündür.

Kullanıcı (7):

“Bir fuarımız vardı, heyecanla gidilirdi, oralara sanatçılar gelirdi.”

Kullanıcı (8):

“Sanatçılar geliyordu, doluyordu burası tıklım tıklım.”

4.3.2.3 1983-1993 Dönem Aralığı

Tez çalışmasının bu kısmında, 1983-1993 Dönem Aralığında, internet üzerinden arşivine ulaşılabilen 1984 (Milliyet Gazetesi), 1985 (Milliyet Gazetesi), 1987 (Milliyet Gazetesi), 1993 (Hürriyet Gazetesi) tarihli gazete arşivlerinden faydalanılmıştır.

1984 yılında Milliyet Gazetesinde yazan bir haberde fuarın spor alanındaki etkinlikleri öne çıkmaktadır. İşlevsel açıdan ele alındığında Samsun Fuar Alanının içindeki boş saha her yıl düzenlenen ve ünlü sporcuların katıldığı yağlı güreş sporu ile değerlendirilmiştir (Milliyet Gazetesi, 1984). Bu etkinlikler fuarın rekreatif kimliğini ön plana çıkaran aktivitelerdir.

Şekil 4.46 1984 tarihli gazete haberi (Milliyet Gazetesi, 1984)

1985 yılında yazılan bir habere göre fuar içinde bulunan Lunapark ünlü sanatçıları da ağırlamaktaydı. Samsun Fuarı'nda sahne almış olan Türk Müziği Sanatçısı Taner Şener fuarda bulunan lunaparkı vakit geçirmek ve eğlenme amaçlı kullanan kullanıcılar arasındaydı (Orhan, 1985). Bunlara paralel olarak fuarın bu yılda da 1983 ve 1984 yılında olduğu gibi sanatsal ve rekreatif kimliğini devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

Şekil 4.47 Ünlü sanatçıları ağırlayan lunaparak (Orhan, 1985)

28 Temmuz 1987 yılında, fuar alanında Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği'nin gösterisi fuarın çeşitliliğine ve dinamik yapısına katkı sağlamış, uluslararası kimliğini desteklemiştir (Orhan, 1987). Kamusal ve rekreatif kimliği güçlendiren bu girişimlerin insan ve çevre ilişkisini destekleyen aynı zamanda kentin ekonomisini arttıran girişimler olduklarını söylemek mümkündür. İletişim ve paylaşım ortamı sunan fuar bu anlamda 1987 yılında da kamusal açık bir mekan olarak önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla bu yılda da Samsun Fuarı'nın işlevsel açıdan kentsel gelişime olanak sağlayan, sanatsal ve kültürel etkinlikleriyle amacına uygun, kullanıcı ihtiyacını karşılayabilen, katılımı arttıran sosyal ve kültürel anlamda sürdürülebilirliğe olumlu yönde katkı sağlayan bir mekan olduğunu söyleyebiliriz. Fuar alanında yabancı ülkelerin sahne alması, farklı kültürlere sahip kullanıcıların bir arada olmasına olanak tanımış kültür mozaığının oluşumuna katkı sağlamıştır. Fuarda yerli yabancı kullanıcıların birarada bulunması kullanıcıların karşılıklı iletişimlerini de olumlu etkileyen bir durumdur. Aynı zamanda bu durum Samsun Milli Fuarı'nın hem sosyal hem de ekonomik olarak geniş bir kitleye hitap ettiğini göstermektedir (Çıldır, 1991).

Şekil 4.48 Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği folklor ekibinin Samsun Fuarı'ndaki gösterisi (Orhan, 1987)

28 Mart 1993 yılında yazılan Hürriyet Gazetesinde Türkiye'nin ilk milli fuarı olan Samsun Fuarı'nın, bakım ve ilginin yetersiz olması, yeni yapılan Valilik binası ve demiryolu çalışmaları ile birlikte alanın küçüldüğüne ve şantiye alanına döndüğüne dikkat çekilmektedir (Çakır, 1993). Bu bağlamda fuarın, 1993 yılından itibaren yavaş

yavaş etkisini kaybederek izlerinin silinmeye başlandığını söyleyebiliriz. Bu döneme, kullanıcıların belleklerin de fuarın artık bitişini hatırlatan dönem vasfı tanımlanmıştır. Özellikle fuar alanının içinden geçen yol alana inşa edilen Valilik Binası ve Yabancılar Çarşısı ya da diğer bir adıyla Rus Pazarı kullanıcılardan tarafından fuarın önemini kaybetmesine sebep olan birincil unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Örneklendirecek olursak görüşme yapılan kullanıcılar sözü edilen durumu tanımlamak için şu ifadeleri kullanmışlardır.

Kullanıcı (9):

“...Yol geçti de buraların kullanma tarihi bitti...”

Kullanıcı (10):

“Daha güzeldi... Rus Pazarı oldu.”

Alan dışında ve fuarın varlığını ilk olarak ifade eden kişi ile yapılan görüşmede de fuarın bitişine neden olan etmenler benzerlik göstermektedir.

Kullanıcı (11):

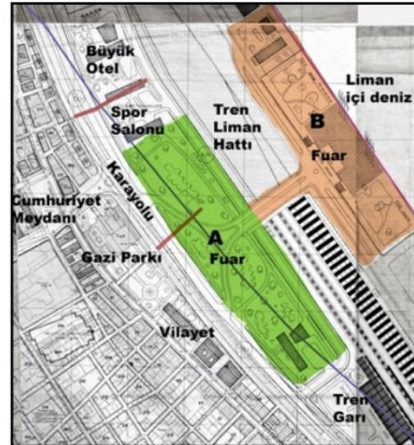
“Fuar atıl hale getirildi, yıkıldı...Eski fuar alanına Vilayet Binası, yeni park (Muzaffer Önder Parkı) yapıldı.”

Şekil 4.49 Fuar alanı içerisine inşa edilmiş Valilik Binası (Kişisel arşiv, 2019) ve Yabancılar Çarşısı (Kişisel arşiv, 2019)

4.3.2.4 1993-Günümüz

Alana inşa edilen Valilik Binası ile zamanla parçalı hale bürünen çalışma alanında günümüzde Yabancılar Çarşısı, restoran, düğün salonları, Akyol-Kokart Lunaparkı, Muzaffer Önder Parkı, Atatürk, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Kurtuluş Yolu bulunmaktadır. **Atatürk Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Akyol-Kokart Lunaparkı ve Neco Düğün Salonu** fuar zamanından günümüze ulaşan mekânlardır. Valilik Binası 1993 yılında alana eklemelenen yapıdır (Çakır, 1993). Yabancılar Pazarı ise 1990 yılında alana yapılan yapıdır (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2019). Muzaffer Önder Parkı ve Gar Park ise alana park işlevi olarak eklemelenmiştir. Alanda aynı zamanda Gazi Polis Merkezi de bulunmaktadır. Bununla birlikte genç yaş kesimine hitap eden ve sportif aktiviteler için kullanılan 3 adet halı saha bulunmaktadır.

Şekil 4.50 Çalışma alanının geçmiş ve günümüz yapılaşmasını gösteren haritalar (Embiya Sancak Arşivi, bt (a), Google Earth, 2021, (b))

Alana inşa edilerek fuarın dağılmasına sebep olan Yabancılar Çarşısı; 1990 yılında kurulmuştur. Şöyle ki bu Pazar alanı Rusya'ya bağlı devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve Karadeniz'e gelmeleri ile oluşmuştur (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2019). Ekonomik açıdan kente katkı sağlama yönüyle ön plana çıkan bu çarşı, fuar alanının etkisini ve kimliğini kaybetmesine fuarın mekânsal gücünü yitirmesine neden olmuştur. Aynı zamanda çevresinde otoparklar da bulunan bu çarşı, alanın parçalanmasına rekreasyonun kesintiye uğramasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte ilk olarak “Rus Pazarı” adıyla anılan ve günümüzde “Yabancılar Pazarı” olarak kullanılan bu mekân fuar alanında olduğu gibi kullanıcılara alışveriş imkânı sunmakta ve günümüzde sıkça tercih edilmektedir (Samsunhaber, 2018). Ticari ve kamusal yaşamın kısmen de olsa sürdürülmeye çalışılmasının kent ekonomisi adına olumlu olduğunu söyleyebiliriz. Fakat kullanıcı ile yapılan görüşmelerden de anlaşılmaktadır ki; fuarın geçmişte yarattığı izlenim ve duygular günümüze nazaran daha olumludur. Bunu kullanıcı yorumundan anlamak mümkündür;

Kullanıcı (12):

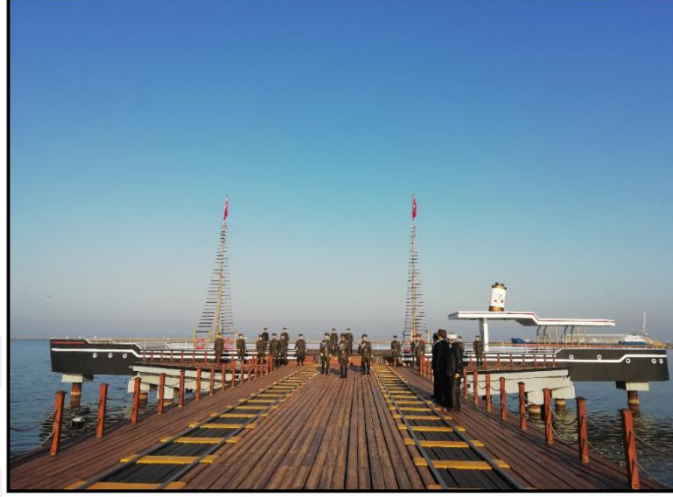
“Eskiden daha aktif, şuan ki durumundan daha iyi, daha güzeldi.”

Şekil 4.51 Yabancılar Pazarının geçmiş fotoğrafı, soldaki görsel (Samsunhaber, 2018) ve günümüz fotoğrafı, sağdaki görsel (Kişisel arşiv, 2021)

Fuar alanında korunan tarihi yapılardan biri Atatürk Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'dir. Bu müze günümüzde konumunu korumakta ve işlevini sürdürmektedir (Tan, 2013). Alanda yer alan Kurtuluş Yolu diğer bir adıyla Tütün İskelesi Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışını simgeleyen bir iskeledir. Günümüzde de varlığını koruyan bu iskele kent belleğinde önemli yer tutmaktadır. İl

içinden veya dışından ilgi gören, alanın tarihi önemini vurgulayan bu iskele açık hava müzesi olarak da adlandırılmaktadır (Akyol, 2011). Tarihi kimliğini Atatürk Arkeoloji ve Etnografya Müzesi ve Tütün İskelesi'nin varlığı ile sürdürmeye çalışan fuar alanı kimliği yitirilmiş, anlamı yok olma tehlikesi karşı karşıya kalmış bir mekândır.

Şekil 4.52 Tütün İskelesi (Kişisel arşiv, 2019)

Günümüzde çalışma alanında eğlence olanağı bağlamında düğün salonları ön plana çıkmaktadır; fakat bu mekânların fuar zamanındaki eğlence niteliğini karşılayamadığını söylemek mümkündür. Şöyle ki fuar zamanında eğlence mekânı olarak kullanılan gazinolar bütün yaş kesimine, bütün kullanıcı profillerine (kadın, erkek, yaşlı, çocuk) hitap etmekteydi ve kullanıcılara mekânsal anlamda çeşitlilik imkânı sunmaktaydı. Bununla birlikte bu mekânlar rastlantısal karşılaşmalar ile kullanıcılar arası iletişimin artmasını da sağlamaktaydı. Çünkü eğlence pratikleri bir mekânı anlamlandırmak, aynı zamanda mekânın kültürel formunu somutlaştırmak bağlamında önem arz etmektedir (Tellan, 2016). Bu bağlamda, Samsun Fuarı seküler ve kolektif bir mekân iken, gazinodan düğün salonuna dönüştürülen Neco Düğün Salonu başta olmak üzere alana yeni yapılan düğün salonları ile fuar alanı eğlence pratiği anlamında işlevsel bir dönüşüm geçirmiştir. Çalışma alanında günümüzde Villa Düğün Salonu, Set Düğün Salonu, Neco Düğün Salonu, Kısmet Düğün Salonu, Güneş Düğün Salonu bulunmaktadır. Bu minvalde ele alındığında alanın eğlence kimliği düğün salonları ile devam ettirilmeye çalışılmıştır; fakat eğlence anlamında yapılan bu yapılar ile alana tekdüzeliğin hakim olduğu görülmektedir. Fuar döneminde döneme

hakim olan çeşitlilik, devingenlik ve dinamiklik yerini durağanlığa bırakmış, kamusal mekân olarak sosyal, kültürel, ticari aktivitelere platform olma özelliği taşıyan Samsun Fuarı bu özgün niteliklerini yitirmiştir. Bu durumun aynı zamanda kolektif kent kültürünün oluşmasına da engel teşkil eden bir durum (Birol, 2008) olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Şekil 4.53 Alandaki düğün salonları (Kişisel arşiv, 2021)

Kullanıcıların karşılıklı iletişimini ve çevre ile olan etkileşimlerini zedeleyen bu yapısal oluşumlar; önemli bir kamusal açık mekân olan fuarın kamusal gücünün azaltarak, alanın kısmen sınırlı bir kamusallığa büründüğünü göstermektedir. Yapılan bu uygulamalar ile kullanıcıların fuar zamanı anlamlı buldukları oluşumlar, yapılar ve bunlara dair anıların kaybolması olumsuz bir durumdur. Nitekim Urry (2018) “insanların bir yere ilişkin anlamlı buldukları şey (endüstri, tarih, binalar, yazın, çevre), zaman içinde kullanılarak azaltılmakta bitirilmekte veya tüketilmektedir” (Urry, J., çev., 2018, s. 12) der. Samsun Fuarı bugünkü geldiği hali ile Urry’nin bu cümlelerini kuşkusuz ki kanıtlar niteliktedir.

Bunlara ek olarak, kullanıcıların eğlence ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak kullanılan Akyol Kokart Lunaparkı konumunu ve işlevini koruyan bir açık mekândır. Günümüzde halen genç yaş kesimi tarafından tercih edilen bir mekândır. Fakat lunapark, fuar zamanı kent-kentli için yarattığı etkiyi sağlayamamaktadır. Alandaki Arzum Çay Bahçesi, Onur Aile Çay Bahçesi ve Yakamoz Restoran kullanıcıların yeme-içme veya dinlenme gereksinimlerini karşılamalarına olanak sağlayan mekânlardır. Fuar zamanı olduğu gibi bugünde bütün yaş kesimi ve bütün kullanıcı profillerine hitap etmektedir.

Şekil 4.54 Alandaki çay bahçeleri (Kişisel arşiv, 2021)

Çağımıza gelindiğindeyse tüm bu bilgilerin yanı sıra fuar kimliğini geri getirme çalışmaları olduğu görülmektedir. Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin internet sitesinden edinilen bilgilere göre fuar alanının tekrar yaşatılması için “Yeni Samsun Fuar, Kültür, Turizm, Ticaret, Eğlence ve Yaşam Merkezi” adı altında bir proje çalışması yapılmaktadır (Samsun Büyükşehir Belediyesi, bt). Samsun Büyükşehir Belediyesinin internet sitesinden ulaşılan bu projenin Şekil 4.55'deki görselleri incelendiğinde 1. görselde morfolojik anlamda kullanıcının deniz ile ilişkisini güçlendirmeye yönelik tasarımların olduğu görülmektedir. Bu bağlamda işlevsel açıdan ise fuar dönemi kıyı-kentli ilişkisinin sürdürülmeye çalışıldığı söylenebilir. Bununla birlikte 2. görselde görülen, kıyı hattı boyunca kayıkta oturma-dinlenmeye olanak sağlayan ve Kaptan-ı Derya (Samsun Büyükşehir Belediyesi, bt) olarak adlandırılan, isimsel olarak Osmanlı referansı veren tasarımın morfolojik açıdan alanın modern kimliği ile bağlantı kurmadığı; fakat fuar zamanı kullanılan kayık işlevi ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Günümüzde birbirinden kopuk ve tanımsız diyebileceğimiz bir imaj oluşturan alanın, oluşturulan mekânlar ile daha tanımlı bir hale getirme girişimi 3. görselden anlaşılmaktadır. Bu görselde Millet Kiraathanesi adında bir mekân oluşturulacağı görülmektedir. Bu mekânın kullanıcıları bir araya getirme, sosyal ve kültürel anlamda bir paylaşım ortamı yaratma potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Bu anlamda işlevsel olarak fuar döneminin rekreatif kimliğinin ve fuarın geçmiş izlerinin sürdürülmeye çalışılmasının olumlu olduğu söylenebilir.

4. görselde alanda “Sanat Evi” adında bir mekân oluşturulacağı görülmektedir. Bu mekânın; fuarın sergileme işlevini ve aynı zamanda fuarın sanatsal kimliğini sürdürmesine olanak tanıyabileceği söylenebilir. Aynı zamanda bu mekânın; sanat aktivitelerine ortam hazırlayabilme potansiyeli ile de kullanıcıları bir araya getirerek fuar döneminde olduğu gibi sosyal, kültürel, kamusal ve sanatsal anlamda kentin rekreatif kimliğine olumlu yansıyabileceğini söylemek mümkündür.

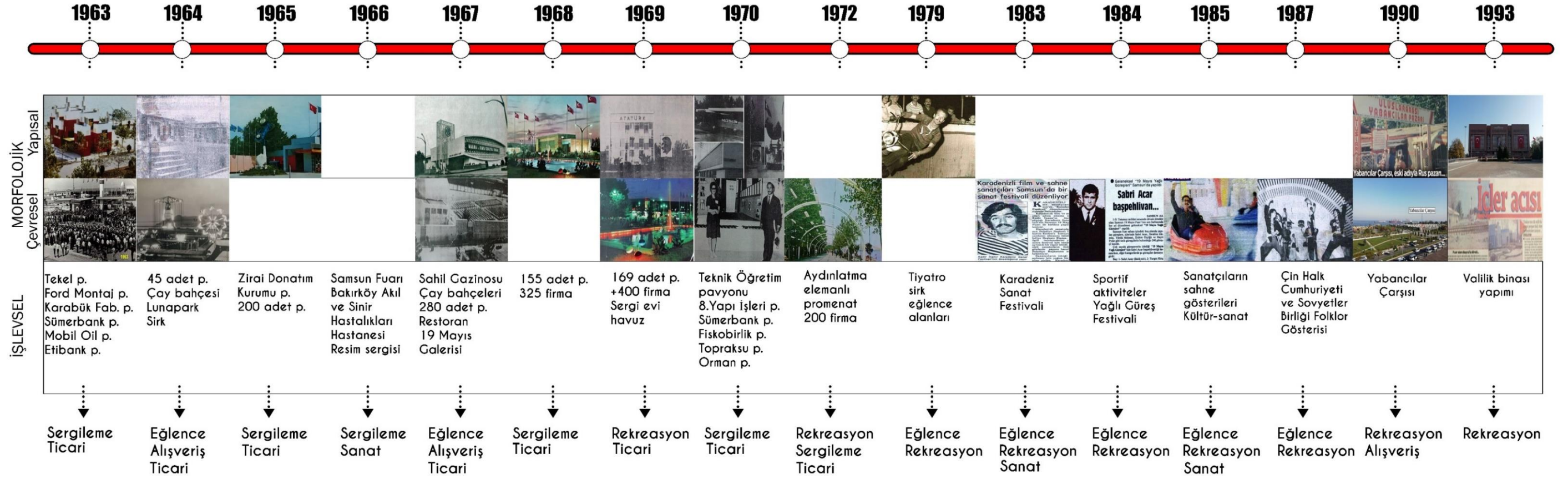

Şekil 4.55 Yeni Samsun Fuar, Kültür, Turizm, Ticaret, Eğlence ve Yaşam Merkezi proje görselleri (Samsun Büyükşehir Belediyesi, b.t)

Tüm bunların yanında geçmişte sahip olunan mekânsal izlerin ve fuar kimliğinin kent belleği bağlamında, yeni yapılacak olan düzenlemede sürdürülmesi ve düzenlemenin günümüz ihtiyaçlarını, çağın mimari dilini de göz önünde bulundurarak güncellenmesi önemli bir konudur. Şöyle ki Samsun Milli Fuarı çeşitli kimlikleri ile kullanıcılara farklı deneyimler yaşama olanağı sunmuş değerli bir kamusal açık mekândır. Fuar alanı geçmişte 1963 yılından başlayarak 1993 yılına kadar gerek rekreatif ve ticari gerek sanat, turizm, spor açısından kentin kalkınmasına olumlu yönde katkı sağlamış bir mekândır. Aynı zamanda kent kimliğini ve anlamını geliştiren, insan-çevre ilişkisini kuvvetlendiren bir kamusal açık mekândır. Bu bağlamda fuarın bu olumlu işlevlerinin günümüzde de sürdürülmesi önemlidir.

Bununla birlikte yapılacak olan düzenlemede kullanıcıların alana dahil edilmeleri kullanıcı-mekân ilişkisini güçlendirmek adına kullanıcının da deneyimleyecek olduğu mekanda söz sahibi olabilmesine olanak tanınmalıdır. Çünkü geçmişin izlerinin silinmesiyle kaybolan kimlik, anlamın, yere duyulan aidiyetin en doğru biçimde geri kazanılmasında toplumsal belleğin rolü büyüktür. Bu nedenle kentin kaybettiği sosyal, kültürel, ticari, sanatsal değerlerin geri getirilebilmesi için kullanıcının tasarıma etkin bir biçimde dahil edilmesi gibi durumlar göz önünde bulundurulabilir.

Tablo 4.1 Fuar alanında meydana gelen morfolojik ve işlevsel dönüşümler (Yazar tarafından şemalaştırılmıştır)

4.3.3 Samsun Milli Fuarı'nın Kimlik ve Anlam Dönüşümü

Samsun Milli Fuarı'nın kıyı hattında konumlanmış olmasının avantajlarını en iyi biçimde kullandığını söylememiz mümkündür. Liman dolgu sahasının değerlendirilmesi ile yapılan Samsun Fuarı kentin cazibesini arttıran bir kamusal açık mekân olmuştur. Özellikle kıyı hattında bulunması ile il içinden veya il dışından hatta farklı ülkelerden çok sayıda ziyaretçinin ilgisini çeken, insan çevre ilişkisini güçlendiren Samsun Milli Fuarı bulunduğu kentin değerini arttıran onun salt kent olmaktan çıkıp değerli bir kimlik kenti haline gelmesini sağlayan önemli bir kamusal açık mekândır. Bu bağlamda fuar alanı, Birol'un (2008) da belirttiği gibi "kentin, sadece fiziksel bir mekân olmadığını, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerini de kapsadığını, bu değerlerin fiziksel mekândaki anlatım aracı olduğunu açıklamaktadır" (Birol, 2008, s. 28).

Kentin liman kesimindeki dönüşümün adeta bir fragmanı niteliğinde olan dolgu çalışmaları fuar alanının yapımı ile anlam ve önem kazanmıştır. Her ne kadar kıyıdaki dolgu çalışmaları kentin silüetini ve kıyının doğallığını etkilese de Samsun Fuarı bu durumun kurtarıcısı olmuştur. Kıyıda fuar alanı ile oluşturulan kamusal mekânlar, kamusal yaşam pratiğini güçlendirerek, kente ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda hareketlilik, dinamiklik kazandırmıştır. Aynı zamanda kıyı alanında fuar ile birlikte yapılan düzenlemeler kentli-kıyı ilişkisine olumlu yönde yansımış, bu düzenlemeler kentin kıyı kimliğine katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra fuar alanının ulaşım merkezinde olması, kullanıcılar tarafından kolaylıkla algılanabilen bir mekân olması fuarın insan-çevre ilişkisini güçlendiren bir etmen olmuştur. Fuarın ulaşım arterlerinin kalbinde yer alması kentin turizm anlamında gelişmesine de fayda sağlamıştır. Buna benzer şekilde tarihi, kültürel yapılar ve mekânlar ile çevrili olan dolayısıyla tarihsel ve kültürel değeri yüksek olan aynı zamanda bir hafıza, kimlik mekânı olarak nitelendirebileceğimiz bu özel mekân var olduğu süre zarfında çeşitli özellikleri ile ön plana çıkmış, sosyal, kültürel, kamusal yaşama ev sahipliği yapmıştır.

1963 yılında açılarak, açıldığı andan itibaren güçlü bir ses getiren Samsun Milli Fuarı her yıl gelişerek ilerlemiştir. Bunu dönemin gazete haberlerinden net bir şekilde anlamak mümkündür. Fuar, açıldığı yıl barındırdığı işlevler ile **ticari kimliğini** ön

plana çıkarmıştır. Alanda bulunan pavyonlar ve özellikle morfolojik anlamda analogik bir yaklaşımla tasarlanmış olan aynı zamanda kullanıcı tarafından ilgi ile karşılanan Tekel Pavyonu fuarın ticari kimliğinin gelişmesine, alanın rekreasyonel bir platform olmasına imkân sağlamıştır. Ayrıca Tekel pavyonunun kıyı hattına yakın konumlandırılmış olması rekreasyon işlevlerinin kıyı-kentli ilişkisini kuvvetlendirecek şekilde ele alındığını da göstermektedir. Fuar, açılışından bir yıl sonra, 1964 yılında, “millilik” unvanını kazanarak **milli kimliğini** ortaya koymuştur. Bununla birlikte çay bahçesi ve eğlence alanları ile kullanıcıların iyi vakit geçirmelerine olanak tanıyan fuar alanı mekân ile olumlu bağların kurulmasına katkı sağlamıştır. Bu dönemde fuarın eğlence kimliğini ön plana çıkaran, tüm yaş grubuna ve kullanıcı profiline hitap eden lunapark kullanıcıların alanda farklı deneyimler yaşamalarına olanak sağlamış, alanın çeşitliliğini, devingenliğini arttırmıştır. Günümüzde de korunan lunapark mekânı özellikle genç yaştan kullanıcıların tercih ettiği bir mekân olarak kullanılmaktadır.

1965 yılında ticari kimliğini devam ettiren fuar, çeşitli ihtiyaçlara cevap verebilmesiyle kullanıcıların ilgi odağı haline gelmiştir. Bu yılda özellikle ön plana çıkan Zirai Donatım Kurumu pavyonu fuar kimliğini güçlendiren bir etmen olmuştur. Alandaki bu pavyon, aynı zamanda fuarın milli kimliğinin etkisini devam ettirirken; işlevsel anlamda alanın kamusal paylaşımlara ortam hazırlama gücünü arttırmış, bu durum kullanıcılar arası iletişimi olumlu yönde etkilemiştir. 1966 yılında fuarda yer alan resim sergisi fuarın **sanatsal ve kamusal** kimliğinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıklarında tedavi gören vatandaşların hazırlamış oldukları bu sergi fuarın demokratik ve kapsayıcı bir mekân olduğunun bir göstergesidir.

1967 yılında ise fuar millilik unvanını yükselterek uluslararası nitelikte olduğunu kanıtlamıştır. Böylece uluslararası arenada da kendine yer bulan fuar, ticari etkinliklerin artması, kentin turizm ve kültürel açıdan tanıtılması adına bir fırsat yakalamıştır. Bunun yanı sıra aynı yılda Atatürk Müzesi ve 19 Mayıs Galerisi ile **kültür ve sanat kimliğini** ortaya koymuştur. 1967 yılında morfolojik anlamda kullanıcıların istekleri gözetilerek alana yapılan açık hava tiyatrosu bir kamusal açık mekân olarak fuarın ve kentin sanatsal kimliğini besleyen bir girişim olmuştur. Bu tiyatronun kullanıcıların isteği doğrultusunda alana dahil edilmesi, fuarın kullanıcı

odaklı olarak düzenlendiğinin ve alanda rekreasyonel faaliyetlere önem verildiğinin bir kanıtıdır. Ayrıca açık hava tiyatrosunun günümüzde yitirildiği görülmektedir.

1968 yılında “**Enternasyonal Fuar**” vasfını tam anlamıyla kazanan Samsun Fuarı artan pavyon sayıları ile dikkat çekmiştir. Fuardaki pavyon sayılarının giderek artması farklı illerden kullanıcıların fuara gelip alanı deneyimlemelerine olanak sağlamış, fuarın kamusal ve ticari kimliği güçlenmiştir. Bu yılda uluslararası kimliğini ön plana çıkaran fuar alanında Müze ilgi çeken bir yapı olmuştur. Morfolojik açıdan yatay ve düşey çizgilerden oluşan, aynı zamanda kullanıcıları karşılayan ve günümüze kadar korunarak mimari bir kimlik ögesi halini almış olan müzenin alanın tarihi kimliğini vurguladığı görülmektedir.

1969 yılında fuara eklenen havuz ve sergi evi işlevleri ile fuar **rekreatif** ve **kamusal kimliğini** devam ettirmiştir. Mekânsal açıdan farklılıklar barındıran fuar alanı canlı ve dinamik bir mekân olarak kullanıcı belleğinde anlam kazanmıştır. Çevresel düzenleme bağlamında alana eklemlenen havuzun kullanıcıların buluşmalarına, manzarayı seyretmelerine ya da dinlenmelerine olanak sağlayan bir etki yarattığı dikkat çekmektedir. Günümüzde ise biçimsel ve oransal anlamda değiştirilerek alana yapılan havuzlar fuar dönemindeki etkiyi sağlayamamaktadır. 1970 yılında önemli firma ve pavyonlara ev sahipliği yapmasıyla bölge çapında da etkisini arttıran fuar, aynı zamanda ekonomisini güçlendirerek ticari kimliğini vurgulamıştır. Bu yılda fuar morfolojik anlamda süsten ve gösteriştan uzak aynı zamanda modernist stile sahip olan pavyon yapıları ile dikkatleri üzerine toplamıştır.

1971 yılında 1969 yılına oranla fuara katılan katılımcı sayısının arttığı görülmektedir. Bu açıdan **ticari kimliğini** sürdürmeye devam eden fuarda morfolojik açıdan da çevresel düzenlemelerin (fuara alanının demir parmaklıklar ile çevrilmesi) olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte fuardaki stant ve dükkânların ilgi ile karşılandığı öne çıkmaktadır. Bu açıdan fuarın **rekreatif kimliğini** de ön plana çıkardığı görülmektedir. 1972 yılında ise aydınlatma elemanlı promenat işlevinin alana kazandırılmasıyla mekânsal açıdan farklılaştırılan fuar rekreatif kimliğini öne çıkarmıştır. Aydınlatma elemanlı promenatin fuarda kıyı hattına konumlanmış olması mekânın kamusallık gücünü arttırarak, alana estetik açıdan olumlu yansımıştır.

Morfolojik açıdan alanda 3 boyut etkisi yaratan bu promenat işlevsel anlamda rekreasyonu arttırmış, alanın devingenliğine katkı sağlamıştır.

1979 yılında sirk ve eğlence mekânları ile kullanıcıların dikkatini çeken Samsun Fuarı alanın **eğlence kimliğinin** gelişmesini sağlamıştır. Özellikle bu yılda motosiklet gösterilerinin tüm yaş grubu ve kullanıcı profili tarafından ilgi gördüğü dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu mekânlar ile fuar işlevsel anlamda bütün yaş kesiminin ve kullanıcı profilinin bir arada bulunup vakit geçirebildiği önemli bir mekân olarak önemini vurgulamıştır. Eğlence-rekreatif kimliği ile öne çıkan fuar alanında günümüzde motosiklet gösterileri ve kullanıcıları bir araya getiren eğlence aktivitelerinin yitirildiği görülmektedir.

1983 yılında fuar ön plana çıkan festivaller ile ünlü sanatçıların da sahne aldığı bir yer haline gelmiş, kullanıcılar arası iletişim ve paylaşım fuarın **sanat ve eğlence kimliğine** katkı sağlamıştır. Yapılan festivaller ile il içinden ve il dışından kullanıcıları alana davet eden Samsun Milli Fuarı aynı zamanda kültürel paylaşımların yaşandığı mekân olması yönüyle de önemini vurgulamıştır; fakat alanda günümüzde festival gibi aktivitelerin yitirildiği görülmektedir. 1984 yılında alanda yapılan ve özellikle ünlü sporcuların yer aldığı yağlı güreş müsabakaları, spor aktiviteleri ve bununla birlikte fuarda var olan lunapark ile alanın **rekreatif kimliği** vurgulanmıştır. Günümüzde spor aktivitelerinin alandaki halı sahalarda yapılan futbol oyunları ile sınırlı kaldığı görülmektedir. 1985 yılında da ünlü sanatçıların gösterilerini sergilediği fuar özellikle il dışından gelenler için sağladığı konaklama imkânları ile **turizm ve ticari kimliğinin** önemini ortaya koymuştur. 1987 yılında ise Çin Halk Cumhuriyeti folklor ekibinin sunduğu folklor gösterisi fuarda dikkat çeken ve ilgi gören bir aktivite olmuştur. Yurt içinden ve yurt dışından kullanıcı ağırlayan fuar alanı kültürel etkinliklere platform olma özelliği ile uluslararası anlamda da önemini ortaya koymuştur. Aynı zamanda bu anlamda fuarın turizm ve ticari etkinliklerini devam ettirdiğini söylemek mümkündür; ancak günümüzde alanda yurt içinden ve yurt dışından sanatçıların gösteri sergileme olanağının bulunmadığı görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında Samsun Fuarı'nın kenti her anlamda geliştiren önemli bir organizasyon olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Yılın her 1-31 Temmuz tarihleri arasında yapılan fuar kentin turizmini, ekonomisini ve sosyal yapısını destekleyen bir faaliyetti; fakat 1980'li yılların sonlarında şehirlerdeki fuarların yerini ihtisas fuarlarının almaya başlamasıyla fuar zamana yenik düşerek kapanmıştır (Taşçı, 2018). Özellikle dolgu alanı içerisine inşa edilen valilik binası, fuarın dağılmasına sebep olmuş, alanın yaşayan bir mekân olmasını sağlayan kültür, sanat, spor, turizm, ticaret etkinliklerinin azalarak yok olmasına ve alanın resmi ve idari bir kimliğe bürünmesine neden olmuştur. Yakın geçmişte yapılan bir çalışmada da dolgu alanına eklenen valilik binası, Yabancılar Pazarı ve açılan yeni karayolu ile birlikte fuar alanındaki yapılardan bazılarının kaldırıldığı ve alanın kimliğini kaybettiği belirtilmiştir. Bununla birlikte günümüzde çalışma, dinlenme, eğlenme, spor ve ticari amaçlar ile kullanılan alan Atatürk Müzesi, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Muzaffer Önder Parkı, Lunapark, Yabancılar Pazarı, nikâh salonları, çay bahçeleri gibi mekânları barındırması sebebiyle çok yönlü bir kamusal mekân olma özelliğini sürdürmektedir (Keskin ve Midilli Sarı, 2018).

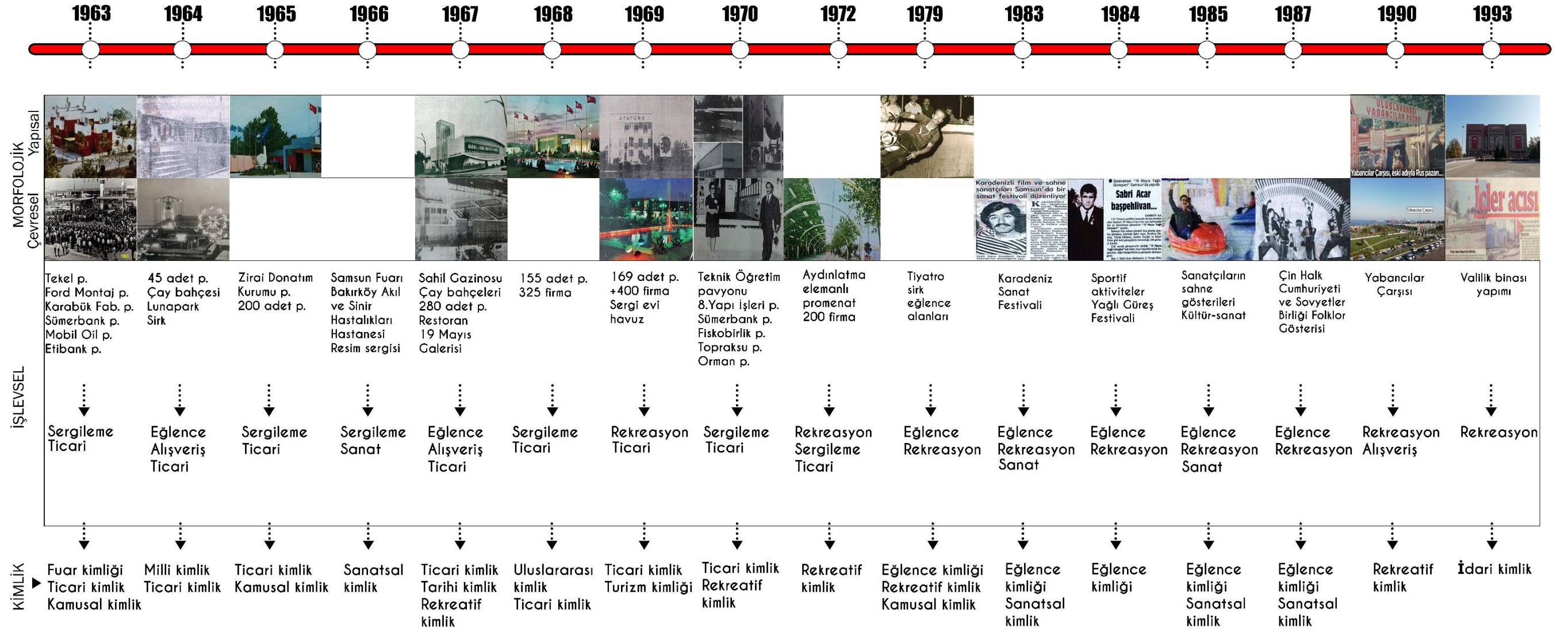
Sarisakal da (2007), yaptığı çalışmada fuarın kente sağladığı ekonomik ve sosyal katkıların varlığını belirtmiş, fuarın kentin gelişimine olan etkilerini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra fuarın etkisini kaybetmesindeki sebepleri ise benzer şekilde yeni vilayet binasının fuarın içine inşası, bulvar yolunun fuar alanının bir bölümünü kapsamaması, diğer bölümlerin ise belediye tarafından parka dönüştürülmesi olarak açıklamıştır. Bunlara ek olarak sahil diğer bir deyişle kıyı kesiminin düğün salonları ile eğlence mekânları haline getirilmesi fuarın ve önemli bir kamusal açık mekânın kimliğini yitirmesine sebep olmuştur (Sarisakal, 2007).

Tüm bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere “kent kimliği sabit değildir; durağan olmayan, sürekli gelişip değişen, yenilenebilen veya bozulabilen nitelikte dinamik bir oluşumdur. Bir kentin var olan kimliği, kendi tarafından değil, ancak insan eliyle dışsal etkenler ile bozulur. Dolayısı ile kent kimliğinin, kentsel mekânla ve kentsel kültürle yakın ilişkisi vardır” (Kaypak, 2010, s. 377). Samsun Fuarı'nda bu cümleleri destekleyen ve kimliği büyük oranda değişmiş önemli bir kamusal açık mekândır.

Bu minvalde ele alındığında 1963 yılından 1993 yılına kadarki tarihsel dizilimde kentin en önemli öznesi konumunda olan Samsun Milli Fuarı'nın kimliğini, anlamını ve özgün niteliklerini sürdüremediği açık bir şekilde görülmektedir. Günümüzde alanda zamana karşı direnen nadir kimlik öğeleri ile bir zamanlar var olduğunu hatırlatmaya çalışan Samsun Milli Fuarı önemli bir hafıza ve kimlik mekânıdır; fakat fuar alanı kimliğini ve anlamını tamamen yitirme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla Tanyeli'nin (2013) “tarih özneye kronolojik derinlik kazandırır, ama bütün çağları bitimsiz bir şimdiki zamana da hapsedebilir” (Tanyeli, 2013, s. 83) cümleleri fuar alanının günümüzde geldiği durumu özetler niteliktedir.

Neticede alanda Samsun Fuarını hatırlatacak öğelerin varlığı yok denecek azdır. Düzenlenen alan, fuarın yarattığı etkiyi sağlayamamaktadır. Fuar orijinal kimliği ve anlamını kaybetmiş yerini tanımsız mekânların bulunduğu ifadesiz bir alana bırakmış durumdadır. Çalışma alanında devam ettirilen işlevler (yeme-içme mekânları, eğlence mekânları, alışveriş imkânı) ile mekânsal kimlik korunmaya çalışılsa da fuarın yarattığı etki sağlanamamaktadır. Bu bağlamda fuarın sağladığı imkânları ve kente sağladığı katkıları geri getirme girişimlerinin en doğru biçimde yapılmasında fayda vardır. Bu sebeple alanın bir dönüşüm daha geçirerek kaybolmaya yüz tutmuş olan kimliğinin tamamen buharlaşmaması adına doğru planlama ve tasarım hamleleri yapılabilmesi, hatta alana dair anıları, izlenimleri olan kullanıcılar ile birebir görüşmeler gerçekleştirilebilmelidir.

Tablo 4.2 Fuar alanında meydana gelen kimlik ve anlam dönüşümü (Yazar tarafından şemalaştırılmıştır)

4.4 Bölüm Sonucu

Sonuç olarak bu bölümde “Samsun Fuar Alanında Kimlik ve Anlam Dönüşümü” ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle fuar kavramı açıklanmış, fuar organizasyonlarının taşıdığı nitelikler ve onların kent kimliğine olan etkileri irdelenmiştir. Buna paralel olarak fuar organizasyonlarının kentlerin gerek ticari gerek rekreatif kimliklerine olumlu yönde katkı sağladığı görülmüştür. Aynı zamanda sosyal, kültürel, kamusal yaşam pratiğini güçlendiren fuarların kentler için ticari, seküler, demokratik, rasyonel ve rekreasyonel bir platform olma özelliği taşıdıklarını söylemek mümkündür. Bu özellikleri sayesinde kentlerin dinamik ve yaşayan bir hale gelmesini sağlayan fuarlar önemli kamusal organizasyonlardır. Bununla birlikte kentsel mekânlarda meydana gelen morfolojik ve işlevsel dönüşümler ise fuar alanlarının sağladığı bu niteliklerin kaybına ve dolayısıyla kimliğin ve anlamın yitirilmesine yol açabilmektedir.

Samsun Milli Fuarı’nın da bahsi geçen özellikleri taşıdığını söylemek mümkündür. Şöyle ki kentte kıyı şeridinde yapılan dönüşüm uygulamaları ve dolgu çalışmaları kentin kıyı kimliğinin, makroformunun zedelenmesine yol açmış; fakat 1963 yılında kurulan Samsun Fuarı kent kimliğinin geri kazanılmasında önemli bir adım olmuştur. 1963 yılından itibaren gelişerek ilerleyen Samsun Fuarı’nın her yıl mimari açıdan barındırdığı yapılar, pavyonlar ve işlevsel açıdan sunduğu hizmetler sayesinde kentin ticari, rekreatif, kültürel, sosyal kimliğini güçlendirdiği görülmüştür. Bununla birlikte 1993 yılına kadar sürdürdüğü işlevleri ve kimlikleri ile canlı ve devingen bir kamusal açık mekân olan Samsun Fuarı, 1993 yılından itibaren alanda yapılan yeni düzenlemeler ile morfolojik ve işlevsel açıdan dönüşümlere maruz kalmıştır. Bu dönüşümler; kültürel miras olarak nitelendirebileceğimiz fuarın özgün niteliklerinin, çevresel değerlerinin ve kimlik öğelerinin kaybına yol açmış kent kimliğinin ve mekâna yüklenen anlamın yitirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda alanda fuar kimliğini geri getirmeye yönelik yapılan çalışmaların ise fuarın özgün işlevlerinin sürdürülebilmesi adına olumlu bir adım olduğunu söylemek mümkündür.

BÖLÜM 5

SONUÇLAR

“Kamusal açık mekânlarda özgün değerleri dikkate almadan gerçekleştirilen morfolojik ve işlevsel dönüşümler kimlik ve anlam kaybına neden olmaktadır” hipotezinden yola çıkılarak irdelenen bu tez çalışmasında; kentsel ve mimari ölçekte yapılan morfolojik ve işlevsel dönüşümlerin uzun vadede sosyokültürel sürdürülebilirlik bağlamında kamusal açık mekânların kimliğini ve ona yüklenen anlamı etkilediği görülmektedir. Günümüzde modern hayatın kaçınılmaz bir sonucu olan dönüşüm ve değişim olgusu, içinde yaşadığımız, deneyimlediğimiz, zaman geçirdiğimiz mekânları etkisi altına almış durumdadır. Birbirinden farklı sebepler (neoliberal politikalar, rant baskısı, siyasi-çevresel etmenler, işlevsel değişiklikler, yenileme, düzenleme, iyileştirme, teknoloji vb.) ile yapılan dönüşüm uygulamalarının hafıza ve kimlik mekânı olarak ele aldığımız, aynı zamanda kentlerin kalbi olarak adlandırabileceğimiz kamusal açık mekânlar üzerinde katastrofik etkiler yarattığı şüphesiz ki açıktır. Gerek kamusal açık mekânın dokusu, morfolojik özellikleri gerekse bu mekânların barındırdığı işlevler dönüşümden ve değişimden etkilenen birincil unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özel mekânlarda yapılan dönüşüm uygulamaları geniş perspektiften ele alındığında çevresel, sosyal ve kültürel değişimleri de beraberinde getirerek kamusal açık mekânların çok anlamlı, katmanlı bir hale bürünmesine neden olmaktadır.

Başta fiziksel çevre olmak üzere bu çevrenin aktörleri olan kullanıcıların da bu dönüşüm uygulamalarından etkilendiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Şöyle ki, insan-çevre ilişkisinin en üst seviyede olduğu bu mekânlarda yapılan dönüşüm uygulamaları kullanıcılara, onların duygu ve düşüncelerine hatta davranışlarına doğrudan yansımaktadır. Çünkü duygu ve düşüncelerimiz, bulunduğumuz ya da deneyimlediğimiz mekâna dair hislerimiz insan olmamızın bir getirisidir. Nitekim “duygular yaşamlarımızın birer parçasıdır ve bizi insan yapan şeylerdir” (Bauman, Z. ve May, T., çev, 2019, s. 101). Bu durum da seçtiğimiz, deneyimlediğimiz, vakit geçirdiğimiz mekânlar ile olan bağımızın oluşumunda önemli rol oynamaktadır.

Yapılan araştırmalar ve literatür taramalarından da anlaşılmaktadır ki; anlam yüklediğimiz, aidiyet hissettiğimiz, sahiplendiğimiz mekânlar ile kurduğumuz bağların yapılan yanlış planlamalar ya da dönüşüm uygulamaları ile tahrip edilmesi mekânsal davranışlarımızı, alışkanlıklarımızı, günlük rutinlerimizi, tutum ve hareketlerimizi de etkilemektedir. Bu durum, dönüşen kamusal açık mekânların çevresel algımızda yarattığı değişimin bir ürünüdür. Çünkü algımız çevresel uyaranlara bağlı olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla çeşitli planlama ve uygulamalara bağlı olarak bu mekânlar hakkındaki çevresel algımız da değişebilir, dönüşebilir. Çevresel uyaranların değişimi ile tercihlerimiz, seçimlerimiz de farklılaşabilmektedir. Birbirine görünmez bağlarla bağlı olan bu durum örüntüleri birbirinden bağımsız düşünölemeyecek ve önemleri yadsınamayacak olgulardır.

Kamusal açık mekânların sahip olduğı özgün niteliklerin kaybına yol açan mekânların ruhunu bunalım ile karşı karşıya getiren dönüşüm olgusu kentlerin sahip olduğı değerlerin yitirilmesine bu manada mekânsal gerilimlerin, parçalanmaların, sosyal ayrışmaların, toplumsal, kültürel değişimlerin ve bellek kaybının meydana gelmesine de neden olmaktadır. Özellikle tarihsel ve sosyokültürel değeri yüksek kamusal ve rekreatif ortam sunma potansiyeli kuvvetli olan kamusal açık mekânlarda meydana gelen dönüşümler; bu mekânların özgün, simge yapılarının, geleneksel dokularının zarar görmesine sebep olmaktadır. Madanipour'un (1999) da ifade ettiğı gibi özellikle belirli bir zaman aralığında kullanıcılar için anlamı ve önemi büyük olan, sosyal, kültürel, kamusal yaşamı olumlu yönde etkileyen, tüm kullanıcılara hitap eden seçkin mekânlar bahsi geçen nitelikleri sağlayan koşullar yaratılmadığında zamanla bu özelliklerini yitirebilmektedirler (Madanipour, 1999). Bu durum uzun vadede kamusal, sosyal yaşam pratiğinin dolayısıyla da kimliğin değişmesine neden olmaktadır. Çünkü kullanıcılar için mekânı anlamlı hale getiren, mekânı tanımlayan, bu mekânların ifadesini, imajını güçlendiren simge yapılar ve çevresel unsurlar (peyzaj, çevresel tasarım vb.) azaldığında ya da kaybolduğunda mekân biricikliğini yitirmekte, kimlik ve anlam da değişime uğramakta veya kaybolmaktadır.

Vardığımız noktada tez çalışması kapsamında ele alınan, tarihi-kültürel miras niteliği taşıyan, kamusal açık mekânda bir kimlik ve anlam dönüşüm örneği olarak belgelik teşkil eden Samsun Milli Fuarı'nın tüm bu sözü edilen durumlara örneklem oluşturduğunu ve bu çalışmanın hipotezini doğruladığını söylememiz mümkündür. Bu tez çalışmasında kullanılan dergiler, temel kaynak niteliğindeki kitaplar ve internet üzerinden arşivine ulaşılabilen Cumhuriyet (1963, 1968, 1977, 1979 yılları), Hürriyet (1993 yılı), Milliyet (1964, 1965, 1966, 1967, 1971, 1972, 1979, 1981, 1983, 1984, 1985, 1987 yılları) ve Vatandaş gazetelerinden elde edilen veriler de bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bunun yanı sıra kartpostallar, Salt Araştırma, Fotoğraf ve Kartpostal Arşivinden ve Samsun Kent Müzesi Arşivinden edinilen fotoğraflar, 2019 yılının Kasım ayında biri alan dışından olmak üzere rastgele örnekleme yoluyla seçilen toplamda 12 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yapılan görüşmelerden edinilen veriler de bu durumu doğrulamaktadır.

Tez çalışmasında kentsel ve mimari perspektifler ile ele aldığımız Samsun Milli Fuarı'nın sahip olduğu değeri, özgün nitelikleri, kimliği ve anlamını, sosyal ve kültürel özelliklerini kaybettiği net bir şekilde görülmektedir. Birol'un (2008) da ifade ettiği gibi "erozyon" (Birol, 2008) olarak da adlandırılabilen bu kimlik kaybını çalışmamız özelinde; kentsel ölçekte ele alınan morfolojik (kıyı hattı dönüşümü, ulaşım ağı analizi, şekil-zemin analizi), işlevsel dönüşüm (işlev ve eylem örüntüleri analizi) analizleri ve mimari ölçekte yapılan irdelemeler desteklemektedir.

Morfolojik dönüşüm başlığı altında ele alınan kıyı hattı dönüşümü analizlerinden de anlaşılmaktadır ki; Samsun Fuarı varoluş serüvenine liman alanındaki dolgu alanı çalışmaları ile başlamıştır. Kıyı hattında bulunması, deniz ile kurduğu ilişki, kamusal mekân yaratma gücünü içinde barındırması fuara olumlu yansıyan etmenler olmuştur. Bu avantajları yıllar içinde daha da arttırarak kent belleğinde önemli bir yer edinen Samsun Fuarı gerek bulunduğu konum gerekse kullanıcılara sunduğu olanaklar ile bir hafıza mekânı halini almıştır. Fuarın kıyıda ve erişim açısından kolay ulaşılabilir bir alanda yer alması onun kimliğini güçlendiren etmenlerden biri olmuştur. Kullanıcıları alana çeken, kıyı ile kentli ilişkisini güçlendiren Samsun Fuarı; tarihsel öneme sahip yapı ve çevrede bulunması ile de kentin gözde mekânlarından biri haline gelmiştir.

Kıyı mekânında bulunması ve aynı zamanda ulaşım arterlerinin de merkezinde yer alması fuarı ziyaret eden kullanıcıların artmasına olanak tanımış böylece kent, hem ekonomi hem de turizm anlamında gelişme göstermiştir. Fuar alanı ortasından geçen demiryoluna rağmen kullanıcıların her yıl tercih ettikleri bir mekân olmuştur. Fuar döneminde kullanıcılar alana erişebilmek için sadece karayolu ve demiryolunu kullanırlarken günümüzde alandaki artan ulaşım aksları alanın parçalı bir hale bürünmesine ve kimliğini yitirmesine neden olmuştur. Çünkü alana eklenilen ulaşım aksları kullanıcıların alışkanlık, yönelim, hareket ve tercihlerinin değişmesine neden olmuştur. Bauman ve May'in (2019) de belirttiği üzere "rutinlerin beklenmedik kesintilerle sekteye uğradığı durumlarda karar almak zorunda kalırız çünkü alışkanlıklar birdenbire kötü bir kılavuza dönüşür" (Bauman, Z. ve May, T., çev, 2019, s. 100) cümleleri bu durumu özetlemektedir. Alanda korunan demiryolu belirli zaman aralıklarında liman işletmelerine hizmet amacıyla kullanılmaktadır. Fuar zamanını anımsatan öğelerden biri olan demiryolu izleri zamana karşı direnerek kimliğini sürdürmeye çalışmaktadır.

Samsun Fuarı, kentsel dolulukların henüz alanı ele geçirmemiş olduğu dönemde kullanıcıları nitelikli ve tanımlı bir kamusal açık mekân olarak karşılamaktaydı. Mekânsal algıyı kuvvetlendiren ve mekâna yönelik duygu ve düşüncelerin olumlu anlamda gelişmesini sağlayan bu durum günümüzde özelliğini yitirmiş durumdadır. Bunun sebebini, alana eklenilen yeni yapılar ve alanda yapılan yeni düzenlemeler olarak açıklamamız mümkündür. Fuar döneminde kentsel dokunun doluluk ve boşluk ve yeşil alan oranları ile belirli bir hiyerarşiye sahip olduğu görülmektedir. Fakat günümüzde alanı parçalayan yollar, alana eklenilen ve birbiri ile mekânsal anlamda ilişki kuramayan yapısal oluşumlar fuar alanının etkisini kaybetmesine neden olmuş, kullanıcının mekânla kurduğu bağ zayıflamış, yapısal oluşumların artması ve tekdüzeleşmesi fuar alanının kimliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

Çalışma alanındaki morfolojik (biçimsel) dönüşümlerin işlevsel anlamda da değişimlere yol açtığı ve bu değişimlerin eylem örüntülerini de dönüştürdüğü görülmektedir. Özellikle fuar alanını çevreleyen değerli kamusal açık mekânlardan biri olan yazlık sinemanın Samsun Milli Fuarı'nın anlamına anlam katan bir mekân olduğu, aynı zamanda kamusal yaşam pratiğini, kullanıcılar arası iletişimi, etkileşimi,

sosyal ve kültürel paylaşımları arttırdığı bir gerçektir. Fakat günümüzde yazlık sinemanın yerini park mekânına bırakması bu olanakların önüne geçmiştir. Bununla birlikte kentin eğlence ve rekreatif kimliğini olumlu yönde geliştiren ve etkileyen çeşitlilik, dinamiklik ve devingenlik alana yapılan düğün salonları, valilik binası ve Yabancılar Çarşısı ile yitirilmiş alan idari bir kimliğe bürünmüştür. Bunların yanı sıra alandaki alışveriş imkânı, yeme-içme mekânları ile işlevsel devamlılık sağlanmaya çalışılsa da bu mekânların kamusal anlamında yeterli olmadıklarını söylemek mümkündür.

Tez kapsamında fuar alanının mimari ölçekte geçirdiği dönüşümler irdelendiğinde Samsun Fuarı'nın sahip olduğu sosyal ve kültürel kimliğinin idari bir kimliğe büründüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bunu kronolojik olarak ele aldığımız zaman dilimlerinde meydana gelen değişimlerden net bir şekilde anlamak mümkündür. Şöyle ki, 1963 yılında açılan “*Samsun 19 Mayıs Karadeniz Fuarı*” Samsun'un bölge çapında tanınmasını, diğer kentler arasında ön plana çıkmasını sağlamıştır. Açılışı büyük bir ilgi gören Samsun Fuarı'nda 1963 yılında yer alan pavyon ve sergileme alanları fuarın ticari ve kamusal kimliğini vurgulamıştır. Aynı zamanda açıldığı yıldan itibaren kentin ekonomik açıdan kalkınmasını da sağlayan fuar bu özelliğini uzun bir süre korumuştur. Özellikle alanda yer alan pavyonlardan mimari biçim dili olarak analogik bir yaklaşımla tasarlanmış ve dönemin en dikkat çekici pavyonu olan Tekel Pavyonu, kamusal, sosyal paylaşımlara ortam hazırlamıştır. Dikkat çekiciliği ile mekânsal algıyı olumlu yönde etkileyen bu pavyon fuarın önemli yapılarından biri olmuştur.

1964 yılında “millilik unvanı” olarak ülke çapında önemli bir yere sahip olan “*Samsun Milli Fuarı*” Türkiye'nin ikinci önemli fuarı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu yılda kamusal ve ticari kimliğini sürdüren fuar eğlence kimliği ile de ön plana çıkmıştır. Özellikle fuardaki lunapark alanın hareketli bir mekân olmasına ve kullanıcıların farklı deneyimler yaşamasına olanak sağlamıştır. 1965 yılında da ticari kimliğini devam ettiren fuar Zirai Donatım Kurumu pavyonu ile kullanıcıların dikkatini ve ilgisini üzerine çekmeyi başarmıştır. Bu pavyon ile aynı zamanda milli kimliğini devam ettiren fuar, biraradalığa sağladığı olanaklar ile modern yaşamın temsil mekânı haline gelmiştir. 1966 yılında Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıklarında

tedavi gören vatandaşların yaptığı resim sergisinin yer aldığı fuar sanatsal kimliğini vurgulamış, bütün kullanıcılara hitap ettiğini kanıtlamıştır. Bu anlamda demokratik bir zemine sahip olan fuarın herkese hitap eden, eşitlikçi bir kamusal mekân olduğu anlaşılmaktadır. 1967 yılında da fuar ticari kimliğini devam ettirerek aynı zamanda Atatürk ve 19 Mayıs Galerisi ile kültür, sanat ve tarihi kimliğinin önemini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra uluslararası nitelikte fuar olma niteliğini kazanan Samsun Fuarı yurt dışında da kendisini kanıtlayabilme imkanı bulmuştur. Dolayısıyla bu durum turizm faaliyetlerinin de gelişmesine olanak tanımıştır. Aynı zamanda mimari anlamda kullanıcıların istekleri ile alana inşa edilen açık hava tiyatrosu ile fuar salt mekan olmaktan ziyade kullanıcılar için anlamlı ve bir “yer” olduğunu kanıtlamıştır. 1968 yılında “Enternasyonal Fuar” vasfına erişen Samsun Fuarı uluslararası platformlarda kendini kanıtlayabilecek güce tam anlamıyla sahip olmuştur. Bu yılda fuar alanında artış gösteren pavyon ve firma sayıları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla fuarın ticari kimliğini, 1967 yılında olduğu gibi 1968 yılında da sürdürdüğünü ve kente sosyo-ekonomik anlamda olumlu yönde katkı koyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fuarda aynı zamanda mimari açıdan sade ve net çizgiler ile tasarlanmış olan modernist estetik tanımını yansıtan bir kimlik ögesi olan müze de 1967 yılında olduğu gibi kent halkı tarafından ilgi ile karşılanan bir mekân olmuştur. Bu açıdan fuarın milli kimliğini de sürdürdüğü görülmüştür.

1969 yılında fuar, artan pavyon sayıları ile ticari kimliğini devam ettirmiş bununla birlikte turizmdeki önemini ortaya koymuştur. Alanda yapılan çevresel düzenlemeler ile fuar içinde varlık bulan havuz bu dönemin ilgi ile karşılanan yeniliği olmuştur. Bu açıdan rekreatif ve kamusal kimliğini vurgulayan fuarın sosyalleşme imkanı ve gezinme alanı bazında kullanıcılara yeni bir farklılık sunduğu ve rekreatif potansiyelinin yüksek olduğu görülmüştür. 1970 yılında ekonomik anlamda daha da gelişen fuar ticari kimliğini sürdürmüştür. Alanda yer alan pavyonların yapıları itibariyle minimalist ve modernist estetik tanımını yansıttıklarını söylemek mümkündür. Sade bir tasarıma sahip olan pavyonların insan-mekan ilişkisini güçlendirdiği, işlevsel anlamda tüketim ve alışverişe hizmet eden bu yapıların rekreasyonu arttırdığı ve fuar kimliğini öne çıkardığı kuşkusuz ki gerçektir.

1971 yılında da fuar artan katılımcı sayısı ile öne çıkmaktadır. Katılımcı sayısının artması fuarın bu yılda da ilgi ile karşılandığını göstermiştir. Sosyal yaşantıyı ve kamusalılığı olumlu yönde etkileyen bu durum fuarın rekreatif kimliğini sürdürdüğünü göstermektedir. 1972 yılında fuar alanının, mekansal donatılar ile ifadesinin güçlendirildiği görülmektedir. Şöyle ki kıyı hattına konumlandırılan aydınlatma elemanlı promenat, bu yılın yeniliği olarak kentli tarafından ilgi ile karşılanmıştır. Estetik açıdan alana değer katan bu yenilik mekansal anlamda alana üç boyut etkisi kazandırmıştır. Dolayısıyla fuarın sahip olduğu yenilikler ile rekreatif kimliğini devam ettirdiği görülmektedir. Bununla birlikte gerek il içinden gerekse il dışından ziyaretçiye ev sahipliği yapan fuar turizm anlamında da kente katkı sağlamıştır. 1977 yılında Samsun Fuarı katılımcı sayısı ile ön plana çıkmış, 1979 yılında ise eğlence anlamında yenilikleri ile dikkatleri üzerine toplamıştır. Şöyle ki hareket eksenli mekânların alanda yer alması ve bu mekânların tüm kullanıcılara hitap etmesi alanın kapsayıcı bir kamusal açık mekan olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda bu yılda alanda motor cambazlarının sergilediği motosiklet gösterileri fuarın rekreatif ve eğlence kimliğinin geliştiğinin aynı zamanda popüler bir mekan olduğunun göstergesidir.

1983 yılında ünlü sanatçıları ağırlayan Samsun Fuarı tanınırlığını arttırmış, sanat ve eğlence kimliğini vurgulamıştır. Modern yaşamın adeta bir sahnesi olan Samsun Fuarı yapılan bu festival ile bir kültür mekânı olduğunu da kanıtlamıştır. 1984 yılında sportif faaliyetlerle adını duyuran fuar ünlü güreşçileri ağırlamıştır. Dolayısıyla rekreatif kimliğini sürdüren fuar aynı zamanda alandaki lunaparkın bu yılda ilgi görmesiyle eğlence kimliğini de vurgulamıştır. 1985 yılında da ünlü sanatçıları ağırlamaya devam eden fuar rekreatif ve eğlence kimliğini devam ettirmiştir. Bununla birlikte il dışından ağırladığı kullanıcılar ile ticari kimliğini de sürdüren Samsun Fuarı turizm anlamındaki başarısını da kanıtlamıştır. 1987 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nden dansçıları ağırlayan fuar hem uluslararası anlamda kültürel etkileşimlere olanak sağlamış hem de sanatsal kimliğini vurgulamıştır. Bu durum aynı zamanda sosyokültürel anlamda fuarın kente olumlu yönde katkı sağladığını da göstermiştir.

1993 yılında alana inşa edilmeye başlanan Valilik binası ile alanda yapılan yol çalışmaları nedeniyle cazibesini kaybeden fuar alanı sözü edilen kimliklerin zaman içinde yitirilmesine neden olmuştur. Yapılan dönüşümler alanın yaşayan bir mekân olmasını sağlayan kültür, sanat, spor, turizm, ticaret etkinliklerinin azalarak yok olmasına neden olmuştur. Bu minvalde ele alındığında; paylaşım, iletişim, etkileşim, kamusalılık, insan-çevre ilişkisi, sosyal, kültürel sürdürülebilirlik gibi kavramlara anlam kazandıran önemli bir kamusal açık mekân olan Samsun Milli Fuarı 1993 yılından sonra kimlik bunalımı yaşamış, giydirilmiş kimlikle dolu bir mekan halini almıştır. Samsun Fuarı'nın geçirdiği bu dönüşümü “belirli anlarda, kültürel kimliğin yerleşik ve normatif tabanı bunalıma düşer. Bütünlük ve süreklilik, parçalanma ve kesintiye uğrama tehdidi altına girer. Kimlik duygusuna anlam kazandıran duygusal yatırımlar kesintiye uğrar” (Morley, D. ve Robins, K. çev., 2011, s. 107) cümleleri ile özetlemek mümkündür.

Günümüzde kültürel miras olan fuarın hafıza katmanlarının geri kazanımı adına alanda Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılacak olan fuar projesinin insan-mekân ilişkisini güçlendirmesi bakımından olumlu bir adım olduğu görülmektedir. Bu minvalde ele aldığımızda Samsun Fuarı'na özgün işlevlerin ve kimliklerin çağın ruhuna uygun olacak biçimde korunması ve sürdürülmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda kamusalılık, rekreasyon, sosyokültürel yaşam, eğlence kültürü kavramlarını anlamlı kılmış olan Samsun Fuarı'nın bu değerlerini sürdürmesi kent kimliği, belleği ve anlamı açısından önem arz etmektedir. Fuarın kent belleğinde oluşturduğu anlamların korunması, yapılacak uygulamaların kentin belleğinde ne tür değişimler yaratacağı dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Özellikle kentsel perspektiften ele alacak olursak kıyı hattında fuarı geri getirmeye yönelik olarak yapılacak olan girişimlerin kıyı-kentli ilişkisini güçlendiren, sirkülasyonu sağlayan tasarım hamlelerinin alana olumlu yansıyacağı söylenebilir. Günümüzde ulaşım aksları ile dokusu tahrip edilen ve parçalı bir hale bürünen alanda yaya akışını ön plana çıkaran, mekânın algılanmasını kolaylaştıran tasarımlar özellikle fuarın rekreatif kimliğini geri kazanmak açısından olumlu olacaktır. Aynı zamanda alanın kütleli olarak büyük bir bölümünü kaplayan ve mekân hiyerarşisini olumsuz yönde etkileyen

Yabancılar Pazarı'nın insan-çevre ilişkisini güçlendirecek şekilde ele alınması önem arz etmektedir.

Bunların yanı sıra, günümüzde Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılacak olan, Samsun Fuar Alanı'nı tekrar dönüşüm serüvenine dahil edecek ve fuarı getirmeye yönelik olan proje çalışmalarının öncelikle kullanıcının düşüncelerini önemseyen, geçmişle gelecek arasındaki bağın koparılmadığı yaklaşımlar ile ele alınması gerektiğini söyleyebiliriz. Çünkü kullanıcıların mekâna dair olan izlenimlerinin günden güne azalması, anı ve deneyimlerin unutulması, toplumsal bellekteki kamusal açık mekân kavramını da etkilemektedir. Dolayısıyla dönüşümün çeşidine bakılmaksızın dönüşüm süresince mekânların var olan kimlik ve anlamlarını yitirmemeleri gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda yere eklenen ya da yapılan her müdahalenin hali hazırda mevcut olan izleri yok etmeden bütünsel ve sürdürülebilir bir izlek ortaya koyması gerekmektedir.

Vardığımız bu noktada, bu tez çalışması ile elde edilen bulguların, Samsun Milli Fuarı hakkında yapılacak olan çalışmalara, projelere bir nüve oluşturacağı umulmaktadır. Samsun Fuarı'nın izlerinin korunması, bu önemli tarihi ve kültürel mirası geleceğe taşımak amacıyla kentli bilinci ile hareket edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ileride yapılacak araştırmalarda alanın eski kullanımını bilen daha fazla sayıda kişi ile görüşme odaklı sözlü tarih çalışmalarının gerçekleştirilmesi özellikle insan-mekân, aidiyet ilişkisi açısından fuar alanının kimliğinin en doğru biçimde yorumlanmasına ve sürdürülmesine fayda sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Acartürk, K. (2012). Türkiye’de fuarcılık ve fuarların coğrafi dağılımı. *Coğrafya Dergisi*, (25) 55-66.
- Adhya, A. (2015). Exploring the public realm: Understanding multiple ways of publicness in urban America. *AIA Report on University Research*, 3, 3-26.
- Adıgüzel, H. (2009). *Çağdaş Pazarlamanın Modern Sunumu Modern Fuarlar*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Akbulut, F. (2016). Kentsel ulaşım hizmetlerinin planlanması ve yönetiminde sürdürülebilir politika önerileri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (11), 336-355.
- Akçura, G. (2009). *Türkiye sergicilik ve fuarcılık tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akduman Vural, B. (2016). *Kültür bağlamında sürdürülebilir planlama yaklaşımı: Bolu Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Akıl hastalarının sergisi ilgi gördü*, (1966), 24 Mart 2021, [http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=samsun fuari akıl&isAdv=false](http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=samsun%20fuari%20akil&isAdv=false).
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma: uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*. (24) 133-164.
- Akkar Ercan, M. (2016). Endüstri-sonrası kentlerin değişen ve dönüşen kamusal mekânları. *Planlama Dergisi*, 26 (3). 193-203.
- Aksoy, Z, E. (2012). Eğlenceli değilse sürdürülebilir değildir. *Dosya*, (30) 31-34.

- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir kalkınma ve çevre*. 14 Mayıs 2020, http://cevre.mf.duzce.edu.tr/Dokumanlar/cevre_mf/Dosyalar/S%C3%9CRD%C3%9CR%C3%9CLEB%C4%B0L%C4%B0R%20Kalk%C4%B1nma%20ve%20C3%87evre.pdf.
- Akyol Altun, T. D. (2003). *Dünya fuarlarının/expoların mimari değerlendirilmesi: Türk pavyonları*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Akyol, C. (2011). Samsun genelinde müze ve ören yerlerinin il turizmine katkısı. *Samsun Sempozyumu*, 1-14.
- Akyol, D., Çiğdem, A., ve Düzenli, T. (2017). Toplumsal değişim sürecinde ‘Kamusal mekân’ın dönüşümü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5) 56, 545-554.
- Alpman, P. S. (2019). Mekân, kimlik, sınıf: Farklar neden bir arada barınamazlar? *İdealkent*, 10, (26) 373-401.
- Apaydın Başa, B. (2007). *Yapıların otel olarak yeniden kullanım bağlamında mekânsal dönüşümlerinin kavramsal ve kuramsal analizi*. Sanatta yeterlik tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Arabulan, S. (2008). *Yer/mekân kimliğinin değişimi: Meziyet Hamamı ve yakın çevresi alan çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Araz, S. (2015). *Cadde ve sokak adlandırmalarının (kentsel toponimi) kentsel kimlik ve toplumsal bellek üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi; Ayvalık ve Cunda Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ardıçoğlu, R. (2019). *Kıyı dolgusunun kent morfolojisine etkisinin mekân dizimi yöntemiyle incelenmesi: İstanbul Tophane Bölgesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Arendt, H. (2018). *İnsanlık Durumu* (9.Baskı). (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1958).

- Arıtan, Ö. (2008). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Modernleşme ve Cumhuriyetin kamusal mekân modelleri. *Mimarlık*, (342).
- Arıtan, Ö. (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'deki demiryolu ulaşım mekânlarının modernleşme, sanayileşme, hareket ve kamusalılık ilişkisi üzerinden okunması: İzmir-Aydın Demiryolu hattı ve Alsancak Garı üzerinden bir irdeleme. *İzmir'de kent mimarlık ve kamusalılık içinde* (13-44). İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Ataol Akpınar, Ö. ve Erdönmez, M. E. (2014). Şehirleri geleceğe taşımak: Kentsel yenileme projelerinde kamusal alan üzerinden sosyal sürdürülebilirlik. *Geleceğin Şehri Sempozyumu*, 145-165.
- Atasoy, S. (1997). *Amisos Karadeniz kıyısında antik bir kent*. Samsun: Samsun Tofaş Anabayii, Somoto Otomobil Tic. A.Ş
- Atik, S. (2020). Samsun'un Liman ve Demiryolu Sorunları (2). *Samsun Haber Gazetesi*, 23 Haziran 2020, <http://www.samsunhabertv.com/yazarlar/887/samsunun-liman-ve-demiryolu-sorunlari-2>.
- Ay, R. B. (2013). *Özgün işlevini yitirmiş endüstri mirası yapıların yeniden kullanımında uygun işlev seçimi: İstanbul-Çengelköy İspirto/ Suma Fabrikası örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Ayan, B. (2010). *Kent morfolojisini etkileyen nedenler ve Eminönü tarihi yarımada bölgesinin İstanbul ulaşımına etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Aydan, M. (2016). *Integrating the Rum Churces in Samsun into daily life (Samsun'daki Rum Kiliselerinin günlük hayata kazandırılması)*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Aydın Türk, Y. (2017). "Kamusal bellek" Trabzon Kemer altı örneği. *Sosyal ve beşeri bilimler araştırmaları* (432-446). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası.

- Aydoğan, Z. A. (1970) 1970 Samsun Fuarı. *Karadeniz aylık ekonomi, turizm, kültür ve sanat dergisi*, 3, (23-24).
- Ayık, C. (2019). *Sürdürülebilir kentleşme endeks modeli önerisi: İstanbul Örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Aytaç, Ö. (2013). Kent mekânları ve kimlik/farklılık sorunu. *İdealkent Dergisi*, (9) 138-169.
- Badak, S. (2018). *Türkiye’de milli fuarcılığın durum tespiti ve gelişimine yönelik bir model önerisi*. Doktora Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Badak, S. ve Özdaşlı, K. (2019). Sistem yaklaşımı açısından Türkiye’de uluslararası fuarcılığın gelişimine yönelik bir model önerisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24, (4) 847-869.
- Badakol, S. (2003). *Tarihi Samsun evlerinin yapısal özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bahtiyar Karatosun, M. ve Olğun, T. B. (2017). İzmir kıyı kamusalılığındaki dönüşümün 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıl başlarına uzanan süreçte irdelenmesi. *İzmir’de kent, mimarlık ve kamusalılık* (1. Baskı) içinde (45-66). İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Bakkal, S. (2019). *Eğitim binalarında çift kabuk cephe sistemleri kullanımlarına bağlı enerji etkin iyileştirme önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Barbak, A. (2018). Sürdürülebilir güvenlik yaklaşımı ve kamu yönetimi ilişkisi üzerine kavramsal bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, (2) 37-50.
- Barke, M. (2018). *The importance of urban form as an object of study*. 26 Şubat 2021. https://www.researchgate.net/publication/324749369_The_Importance_of_Urban_Form_as_an_Object_of_Study.

- Barthes, R. (2018). *Göstergebilimsel serüven* (9. Baskı). (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal Çalışma Basım Tarihi: 1993).
- Basa, İ. (2015). Kentsel Hafızanın Sürdürülebilirliği: Bir Mimarlık Stüdyosu Deneyimi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1, (15) 27-42.
- Baudrillard, J. (2020). *Tüketim toplumu* (13. Baskı). (N. Tural ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi:1970)
- Bauman, Z. ve May, T. (2019). *Sosyolojik Düşünmek* (20. Baskı). (A. E. Pilgir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi: 1996)
- Bayram, B. (2007). *Kamusal mekân kalitesinin yükseltilmesinde yöntemler ve kamusal sanatın rolü*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Baysan, O. (2003). *Sürdürülebilirlik kavramı ve mimaride tasarıma yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Baweja, V. (2014). Sustainability and the architectural history survey. *Enquiry The ARCC Journal*, 11, (1). 40-51.
- Bektaş, A. (1998). *İmar planlaması sürecinin sürdürülebilir planlama yaklaşımı çerçevesinde irdelenmesi. Samsun örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Berber, F. (2012). *Ekolojik malzemenin tasarımıdaki yeri ve ekolojik malzemeyle mimari konut tasarımı*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Biler, D. (2019). *Kentsel dönüşüm projelerinin sosyal sürdürülebilirlik ölçütleri çerçevesinde değerlendirilmesi; Şanlıurfa eski sanayi bölgesi kentsel dönüşüm projesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Bilgin, N. (2011). Sosyal düşüncede kent kimliği, *İdeal Kent Dergisi*, (3). 20-47.

- Birik, M. (2012). Mekânsal kimliğin, değişim sürecindeki yeri ve İstanbul Levent Bölgesi'nde mekânsal tasarım kriterlerinin belirlenmesine yönelik değişim dönüşüm süreçlerinin tanımlanması. *8 Kasım Dünya şehircilik günü 36. Kolokyumu "mekânsal değişim dönüşüm" bildiriler kitabı* (468-499). Ankara: Aydan Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Birol, G. (1996). *19.Yüzyıl endüstri devrimi sonrası mimari akımlar*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Birol, G. (2007). Bir kentin kimliği ve Kervansaray Oteli üzerine bir değerlendirme. *Arkitekt*, (514) 46-54.
- Birol, G. (2008). Kentlilik bilinci ve Balıkesir'den yarım asırlık bir örnek: Yeni çarşı deneyimi. *Ege Mimarlık Dergisi*, 2 (65), 28-31.
- Boström, M. (2012). A missing pillar? Challenges in theorizing and practicing social sustainability: introduction to the special issue. *Sustainability: science, practice and policy*. 8 (1) 3-14.
- Bozdoğan, S. (2012). *Modernizm ve ulusun inşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür*, 21 Aralık 2020, <https://docplayer.biz.tr/48201012-Modernizm-ulusun-insasi.html>.
- Bozdoğan, S. (2020). *Modernizm ve ulusun inşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür* (5. Baskı). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bulut, F. (2010). *I. Dünya Savaşı yıllarında İzmir'de eğlence kültürü ve toplumsal yaşama etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Bülüş, E. ve Yılmaz Çakmak, B. (2018). Kentsel mekânlarda yaşanan morfolojik değişimde denetim mekanizmalarının rolü. *Türkiye kentsel morfoloji araştırma ağı, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu*, 837-850.
- Can, N. (1999). *Kent Kimliği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Canter, D. (2017). *Creating Places Without Designers*. 8 Mayıs 2020, https://www.researchgate.net/publication/320196877_Creating_Places_without_Designers
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., ve Tiesdell, S. (2003). *Public places-urban spaces*. 02 Mart 2021, http://164.125.174.23:8080/lee/Matthew%20Carmona_Public%20Places.pdf.
- Carmona, M. (2010). Contemporary Public Space, Part Two: Classification. *Journal of Urban Design*, 15, (2) 157-173.
- Carlos, G. D., Correia, M., Dipasquale, L., Guillaud, H., Mecca, S., Mileto, C., Vegas, F., Achenza, M., Viana, D. ve Cannas, L. (2014). *Research method and operative approach*. 21 Haziran 2020, <https://iris.unica.it/retrieve/handle/11584/100849/14605/Research%20method%20and%20operative%20approach.pdf>.
- Ceylan, F. (2004). *Eğlence kavramının İstanbul'da geçirdiği değişim süreci ve mekân etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Chambers, I. (2019). *Göç, kültür, kimlik*. (İ. Türkmen ve M. Beşikçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1994).
- Ciğirim, C. (2005, 19 Ekim-1 Kasım). Samsun, bir ulusun makûs kaderini değiştiren kent. *Dört mevsim gezi dergisi*, 14, (4-8).
- Cihan, E. Z. (2018). Modernleşme ve kadın. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, (1) 269-280.
- Colantonio, A. (2007). *Measuring sustainability: best practise from urban renewal in the EU*. 12 Mart 2020, <https://pdfs.semanticscholar.org/c76e/0aa3545daf6c2331637df57a652a73e7fc67.pdf>.

Colantonio, A. (2009). *Social sustainability: a review and critique of traditional versus emerging themes and assessment methods*. 17 Şubat 2021, http://eprints.lse.ac.uk/35867/1/Colantonio_Social_sustainability_review_2009.pdf.

Colantonio, A. ve Dixon, T. (2009). *Measuring social Sustainable urban regeneration in Europe*. 17 Şubat 2021, http://oisd.brookes.ac.uk/sustainable_communities/resources/Social_Sustainability_and_Urban_Regeneration_report.pdf.

Conseils d'architecture, d'urbanisme et de l'environnement, [CAUE]. (2015). *Pourquoi une loi sur l'architecture*. 27 Şubat 2021, <https://www.fncaue.com/pourquoi-une-loi-sur-larchitecture/#:~:text=La%20loi%20du%203%20janvier,patrimoine%20sont%20d'int%C3%A9r%C3%AAt%20public>.

Cultural Heritage, IFLA's work on preserving cultural heritage (2021). 19 Şubat 2021, <https://www.ifla.org/cultural-heritage>

Çahantimur, A. (2007). *Sürdürülebilir kentsel gelişmeye sosyo-kültürel bir yaklaşım: Bursa örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Çahantimur, A. ve Turgut Yıldız, H. (2008). Sürdürülebilir kentsel gelişmeye sosyokültürel bir yaklaşım: Bursa Örneği. *itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım*, 7, (2) 3-13.

Çakır, Ş. (1993). İçler acısı. *Hürriyet*. 28 Temmuz 2020, <https://www.gokcekoleksiyon.com/urun/hurriyet-gazetesi-karadeniz-eki-28-mart-1993-samsun-3-puan-pesinde-gz21968>.

Çalışkan, E. (2015). *Fiziksel çevrenin kamusal alan kullanımına olan etkisinin davranış örüntüleri kavramı üzerinden sosyal medya aracılığıyla incelenmesi: Caddebostan Sahili alan çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

- Çam, S. (2017). *The impacts of land use change on place identity: the case of İstiklal Street*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Çekiç, M. (2009). *Pazarlama Faaliyetleri İçinde Fuarlar-Endüstri Kuruluşlarının Fuarlara Yönelik Tutumları ve Madencilik Sektöründe Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çıldır, N. (1991). Fuar çalışmalarının turizm açısından değerlendirilmesi. *Anatolia*, 2, (1) 16-18.
- Çiftcibaşı Durna, K. (2019). *Kullanım dönüşümlerinin sosyal sürdürülebilirlik boyutu: Bomonti Bira Fabrikası örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Dacheux, É. (2012). *Kamusal alan*. (Hüseyin Köse, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi: 2008).
- Demirarslan, D. ve Algan, Ö. (2018). Mekân tasarımı bağlamında yaşanılmış mekânların işlevsel dönüşümü: Hereke Sümerbank Lojmanlarının eğitim binasına dönüşümü örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (19) 35-49.
- Demirci, Ş. (2019). Bir zamanlar Samsun Fuarı vardı. *Haber*. 31 Aralık 2020, <https://www.habergazetesi.com.tr/yazarlar/19253/bir-zamanlar-samsun-fuari-vardi>.
- Demirel, N. (1967). 5. Samsun Fuarı yeniliklerle dolu, *Milliyet*, 24 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/HpJwaiWicxKHLhD1Lbf98A_x3D__x3D_
- Demirkan, H. (2015). Mekânlarda erişilebilirlik, kullanılabilirlik ve yaşanabilirlik. *Dosya*, (3) 1-5.
- Demirseren Çöl, Ş. (1998). *Kentlerimizde kimlik sorunu ve günümüz kentlerinin kimlik derecesini ölçmek için bir yöntem denemesi*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

- Demir Kahraman, M. (2014). İnsan ihtiyaçları ve mekânsal elverişlilik kavramları perspektifinde yaşanılabilirlik olgusu ve mekânsal kalite. *Planlama Dergisi*, 24, (2) 74-84.
- Doğan, G. ve Tokman, L. Y. (2019). *Sürdürülebilir kalkınma rolüyle mimarlık*. 13 Mayıs 2020, http://kdm.eskisehir.edu.tr/universite_yayinlari/978-605-69034-2-7.pdf.
- Dökmen, Ü. ve Dökmen, S. (2016). *İnsanın Korunakları-2* (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi (Orijinal çalışma basım tarihi: 2011).
- Duran, B. (2018). *Sürdürülebilirlik kavramının önemi, karşılaşılan sorunlar ve şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Duymaz, A., Ş. (2006.). *XIX. Yüzyılda Samsun'un Kentsel Gelişimine Dair Birkaç Mimari Örnek*. 03 Kasım 2019, <http://kultur.samsun.bel.tr/samsem2006/doc/026.pdf>.
- Düzovalı, M. (1993). *Konutlarda mekân standartlarına yönelik bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Ekim, D. (2004). *Sürdürülebilirlik kavramı ve mimari form üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi: İstanbul.
- Er, M. ve Şener, S. (1972). Samsun ve Kocaeli fuarları ilgi görüyor. *Milliyet*. 24 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Q_x2F_i_x2F_Xpj6_x2B__x2B_NK2Pakgm_x2F_EQQ_x3D__x3D_.
- Erdoğan, B. (2014). *Kentin kıyısında tarihsel/mekânsal değişimin yönü ve yere özgü nitelikleri: İzmir-Karşıyaka*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Erdönmez, M. E. ve Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekânlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron*, 1, (1) 67-87.
- Erdönmez, E. (2014). *Kamusal alan ve toplum*. 20 Temmuz 2020, <http://www.sehirdusunce.com/pdf/KamusalAlanVeToplum.pdf>.
- Erip, C. (1998). *Ülkemizde 1950'li yıllar sonrası yaşanan iç göçlerin kent kimliğine mekânsal etkileri üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Erkalkan, Z. (2019). *Samsun ili Bafra ilçesi sivil mimarlık örneklerinin incelenmesi, koruma sorunlarının belirlenmesi ve koruma önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Erkul, F. K. (2002). *A comparative analysis on two squares in the city center of Samsun: Urban place, architectural quality and city life/Samsun kent merkezinde iki meydan üzerine karşılaştırmalı bir çalışma: Kentsel yer, mimari nitelik ve kent yaşamı*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Exhibitions and Fairs. (1969). *Encyclopedia Britannica*. USA: William Benton Publisher University of Chicago.
- Fakıbbaba Dedeoğlu, E. (2018). *Yaşam kalitesi bağlamında yavaş şehirlerde kamusal mekân üzerine bir analiz*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Fidan, A. (2016). Kentsel sürdürülebilirlik kavramının arka planı ve bağlamlılık. M. E. Erdönmez Dinçer ve A. Can, (Ed.), *Kentsel yaşamda sürdürülebilirliğin etkileri* (2. Baskı) içinde (51-77). İstanbul: aynmedya
- Firidin, E. (2000). *İnsan davranışları-kentsel mekân etkileşimi Kadıköy Çarşı İçi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Flickr, (2019). Bt. 23 Şubat 2020, <httpswww.samsun2019.com.tricerik77gecmisten-gunumuze-samsun>
- French, P. W. (1997). *Coastal and estuarine management*. London: Routledge

- Furtuna, Ç. (2018). *Samsun-Çarşamba'da çantı tekniğinde inşa edilmiş ahşap camilerin belgelenmesi ve vernaküler mimari miras bağlamında incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Gamón, M. R. (2020, Eylül). *Parameters of sociocultural sustainability in vernacular architecture*. Heritage 2020 (3DPast | Risk-Terra) international conference, İspanya.
- Gehl, J. (2016). *A city for people Wollongong public spaces public life*. 09 Mayıs 2020, https://wollongong.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0029/9938/A-City-for-People,-Wollongong-Public-Spaces-Public-Life.pdf.
- Gill, T. G. (2013). Culture, complexity and informing: how shared beliefs can enhance our search for fitness. *Informing science: the international journal of an emerging transdiscipline* 16, 71-98.
- Goodland, R. (2002). *Sustainability; human, social, economic and environmental*. 17 Şubat 2021, <http://www2.econ.iastate.edu/classes/tsc220/hallam/TypesOfSustainability.pdf>
- Google Earth, (2020). *Samsun Fuar Alanı*. 16 Temmuz 2020, <https://www.google.com/intl/tr/earth/>.
- Google Earth, (2020). *Samsun Cumhuriyet Caddesi*. 17 Aralık 2020, <https://www.google.com/intl/tr/earth/>.
- Google Earth, (2020). *Samsun Fuar Alanı*. 25 Aralık 2020, <https://www.google.com/intl/tr/earth/>.
- Google Earth, (2020). *Samsun Fuar Alanı*. 25 Aralık 2020, <https://www.google.com/intl/tr/earth/>.
- Google Earth, (2020). *Samsun Fuar Alanı*. 25 Aralık 2020, <https://www.google.com/intl/tr/earth/>.

- Google Earth, (2021). *Samsun Fuar Alanı*. 01 Şubat 2021, <https://www.google.com/intl/tr/earth/>.
- Google Earth, (2021). *Samsun Fuar Alanı*. 03 Şubat 2021, <https://www.google.com/intl/tr/earth/>.
- Google Earth, (2021). *Samsun Fuar Alanı*. 4 Temmuz 2021, <https://www.google.com/intl/tr/earth/>.
- Göğüş, B. (2014). *Küreselleşen kentlerde kamusal mekânın dönüşümünün sosyo-mekânsal ayrışma bağlamında incelenmesi: Taksim Gezi Parkı örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Gökçe Pehlivan, M. (2019). *Sosyokültürel sürdürülebilirlik kavramı ve kendini koruyan kent olgusu: Ankara Saraçoğlu Mahallesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gökgür, P. (2008). *Kentsel mekânda kamusal alanın yeri*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Gökgür, P. (2017). Kamusal alanın değişimini ve dönüşümünü etkileyen faktörler. H. S. Çelikyay, (Ed.), *Kamusal alanların mekânsal organizasyonu*, (1-18). s.1. Ankara: Karınca Ajans Matbaacılık Yayıncılık.
- Göregenli, M. (2018). *Çevre Psikolojisi* (4. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Griessler, E. ve Litting, B. (2005). *Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory*. 17 Şubat 2021, <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/549>.
- Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim* (3. Baskı). (M. Yalçın, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1990)
- Gülaçmaz, E. (2019). *Samsun Kavak- Sıralıköyü'nün kırsal mimarlık mirası bağlamında değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

- Güleç Solak. (2017). Mekân-kimlik etkileşimi kavramsal ve kuramsal bir bakış. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, (1) 13-37.
- Gülen, M. (2006). *Stratejik planlama yaklaşımı çerçevesinde kentsel projeler-kamusal alan ilişkisi: Büyükdere aksı Levent Plazalar alanı örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Günaçan, S. (2019). *Hafıza mekânları ve peyzaj mimarlığı: İstanbul tarihi yarımada örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Günay, B. (1998). Kentsel tasarım kültürü ve yaratıcılığın sınırları, *Planlama*, 97, (2) 54-61.
- Günbeyaz, N. ve Turan, N. G. (2009). *Samsun ilinde kentsel büyüme deseninin incelenmesi*. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara
- Güngördü, Z. (2016). *Kent kimliği değişim sürecinin işlevler üzerinden irdelenmesi: Antakya-Uzun Çarşı örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Gürallar, N. (2009). *Kamu-kamusal alan-kamu yapıları-kamusal mekân: Modernite öncesi ve sonrası için bir terminoloji tartışması*. 28 Haziran 2020, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=364&RecID=2230>.
- Gürbüz, M. A. (2009). Sürdürülebilir tasarımlar. *Bilim ve Teknik*, (644) 54-57.
- Gürbüz Yoldaş, N. (2007). *Anadolu geleneksel konut dokusundaki çıkmaz sokak işlevinin günümüzdeki durumunun irdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Gürel Ağır, Ç. (2019). *Tarihsel çevrenin sunduğu imgeyi okuyarak kentsel kimlik arayışına bir yaklaşım: Aksaray örneği*. Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi, Konya.

- Gürer, T. K. (2016). Tipomorfoloji: Kentsel mekânın yapısını anlamak. *İdealkent*, 7, (18) 8-21.
- Güven, R. F. (2011). *Samsun'da bir TCDD Lojmanı restorasyon önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Güvenli, S. (1968). Samsun Fuarı, altı yılda dört misli büyüdü. *Cumhuriyet*. 26 Haziran 2020, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/>.
- Habermas, J. (2018). *Kamusal yaşamın yapısal dönüşümü* (15. Baskı). (T. Bora ve M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1962)
- Haji Rasouli, A. ve Kumarasuriyar, A. (2016). The social dimension of Sustainability. *Journal of Social Science for Policy Implications*, 4 (2) 23-34.
- Hall, S. (2014). *Cultural identity and diaspora*. 06 Haziran 2020, <https://www.semanticscholar.org/paper/Cultural-identity-and-diaspora/Hall/116f121334118df793b78d628f51de28187def02>.
- Hamalı, A. (2015). Büyük Samsun Otelini tarihe gömmek için acele etmediler mi? *Haber Gazetesi*. 06 Mayıs 2021, <https://www.habergazetesi.com.tr/yazarlar/8474/buyuk-samsun-otelini-tarihe-gommek-icin-acele-etmediler-mi>.
- Harris, J. M. (2000). Basic principle of sustainable development. 17 Şubat 2021, https://notendur.hi.is/bdavids/UAU101/Readings/Harris_2000_Sustainable_development.pdf
- Harvey, D. (2019). *Sosyal adalet ve şehir* (6. Baskı). (M. Morali, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1973)
- Harvey, D. (2001). Rant Sanatı: Küreselleşme ve Kültürün Metalaştırılması. D. Harvey (Der.), *Sermayenin mekânları eleştirel bir coğrafyaya doğru* içinde (479-480). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hasol, D. (2019). *Mimarlık denince*. İstanbul: Ofset Yapımevi.

Hasol, D. (2020). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü* (17. Baskı). İstanbul: Yapımevi Yayıncılık.

Hawkes, J. (2001). *The fourth pillar of sustainability-Culture's essential role in public planning*. 24 Şubat 2021, https://www.researchgate.net/publication/200029531_The_Fourth_Pillar_of_Sustainability_Culture's_essential_role_in_public_planning.

Jacobs, J. (2017). *Büyük Amerikan şehirlerinin ölümü ve yaşamı* (3. Baskı). (B. Doğan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi: 1961).

Kandemir, R. V. (2010). *Kamusal alan içerisinde mahalle parkları ve bir mahalle parkı tasarım rehberi düşüncesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Kaplan, A. (2017). İzmir'de kamusal ortam odaklı kentsel transformasyon olgusu. *İzmir'de kent, mimarlık ve kamusalılık* (1. Baskı) içinde (69-88). İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Karadeniz, Z. (2019). *Peyzaj tasarım kriterleri açısından Samsun kent parklarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.

Karaçuha Yılmaz, E. (2007). *Samsun Kenti Kıyı Dolgu Alanının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi ve Öneriler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Karadenizli film ve sahne sanatçıları Samsun'da bir sanat festivali düzenliyor. (1983). 24 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/dJqbY9tOWoOky_x2F_1CrU2xlw_x3D__x3D_.

Karakuş, P. ve Göregenli, M. (2008). The place attachment and the mental representations of a public space in a Turkish big city. 29. ICP Kongresi.

- Karpat, G. (2009). *İzmir Kültürpark ve fuar alanının tarihsel gelişim sürecinin araştırılması ve geleceğe yönelik tasarım programının oluşturulması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın kent kimliği açısından irdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 373-392.
- Keskin, M. Ç. (2021). Mimarlık, Endüstri Ürünleri ve Grafik Tasarım Ara Kesitinde Bir Yapı: Samsun Fuarı TEKEL Pavyonu. *Mimarlık Dergisi*, (418) 51-55.
- Keskin, K. ve Midilli Sarı, R. (2018). *İkinci uluslararası mimarlık ve tasarım kongresi tam ve özet metin kitabı*. 30 Mart 2020, <http://www.guvenplus.com.tr/imagesbuyuk/2MIMARLIK-VE-TASARIM-KONGRESI.pdf>.
- Keskinalemdar, H. (2011). *Ekspresyonizm kavramı ve mimarlıkta Ekspresyonizm'in Frank Gehry bağlamında incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kılıç, S. (2012). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının ekonomik boyutuna ekolojik bir yaklaşım. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi*, (47) 201-226.
- Konuk, S. (2009). *Bir planlama yaklaşımı olarak kültürel sürdürülebilirlik Kumkapı örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Korkmaz, E. (2007). *Kentsel kamusal mekânda değer yaratma yaklaşımında katılımcı bir önerisi*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Kökten, K. Özgüç, N. ve Özgün, T. (1945). 1940 ve 1941 yılında Türk Tarih Kurumu adına yapılan Samsun bölgesi kazıları hakkında ilk kısa rapor. *Belleten*, IX, (35) 361-400.
- Köktürk, M. (2016). Kimliğin edebiyatı ve edebiyatın kimliği. *Bizim Külliye Dergisi*, (67) 19-22.
- Köktürk, M. (2017). *Toplum ve kültür*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Kristjánsdóttir, S. (2019). Roots of urban morphology. *International journal of architecture & planning, ICONARP*, 15-36.
- Kropf, K.ve Malfroy, S. (2013). *What is urban morphology supposed to be about Specialization and the growth of discipline*. 27 Mayıs 2020, https://www.researchgate.net/publication/292921667_What_is_urban_morphology_supposed_to_be_about_Specialization_and_the_growth_of_a_discipline.
- Kuban, D. (2014). *Mimarlık kavramları* (10. Baskı). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kuhlman, T. ve Farrington, J. (2010). What is sustainability? *Sustainability*, 2, 3436-3448.
- Kuloğlu, N. (2013). Boşluğun devinimi: Mimari mekândan kentsel mekâna. *International Journal of architecture and planning (ICONARP)*, 1, (2) 201-214.
- Kuloğlu, N. (2015). Mimari form ile kentsel boşluğun diyalogu: Örnekler/Tartışmalar 27. *Uluslararası yapı ve yaşam kongresi*, 261-288.
- Kürkçüoğlu, E. ve Ocakçı, M. (2015). *Kentsel dokuda mekânsal yönelme üzerine bir algı-davranış çalışması: Kadıköy Çarşı Bölgesi*. 2 Kasım 2019, https://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_10_3_365_388.pdf.
- Lang, J. (2005). *Urban design*. 10 Mart 2021, chrome-extension://oemmnndcblboiebfnladdacbfmadadm/https://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Urban%20Studies/URBAN%20DESIGN.pdf.
- Lefebvre, H. (2020). *Şehir Hakkı* (4. Baskı). (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal Basım Tarihi: 1967).
- Lefebvre, H. (2019). *Mekânın Üretimi* (5. Baskı). (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1974).
- Lynch, K. (2018). *Kent İmgesi* (10. Baskı). (İ. Başaran, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

- Madanipour, A. (1999). Why are the design and development of public space significant for cities? *Environment and planning B: Planning and design* 26, 879-891.
- Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city* (1. Baskı). Londra: Routledge.
- Makrakis, V., Larios, N. ve Kaliantzi, G. (2012). ICT-Enabled climate change education for sustainable development across the school curriculum. *Journal of Teacher Education for sustainability*, 14, (2) 54-72.
- Manning, C. (2009). *The Psychology of sustainable behaviour, tips for empowering people to take environmentally positive action*. 09 Mart 2021. <https://www.pca.state.mn.us/sites/default/files/p-ee1-01.pdf>.
- Marghescu, T. (2005). *Greening the Lisbon Agenda?=Greenwashing?*. Greening of The Lisbon Agenda Conference, EPSD, 23, European Parliament, Strasbourg
- Markulev, A. ve Long, A. (2013). *On sustainability an economic approach*. 16 Şubat 2021, <https://www.pc.gov.au/research/supporting/sustainability/sustainability.pdf>.
- McKenzie, S. (2004). *Social Sustainability Towards Some Definitions*. 17 Şubat 2021, <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2004-12/apo-nid565.pdf>.
- Menteşe, S. (2017). *Çevresel sürdürülebilirlik açısından toprak, su ve hava kirliliği: Teorik bir inceleme*. 04 Ağustos 2020, https://www.researchgate.net/publication/321982298_CEVRESEL_SURDURULEBILIRLIK_ACISINDAN_TOPRAK_SU_VE_HAVA_KIRLILIGI_TEORIK_BIR_INCELEME.
- Micek, M. ve Staszewska, S. (2019). Urban and rural public spaces: Development issues and qualitative assesment. *Sciend*, 45, (45). 75-93.

Milli Eğitim Bakanlığı, [MEB], (2011). *Halkla ilişkiler ve organizasyon hizmetleri alanları*. 25 Nisan 2021.

http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Halkla%20İli%C5%9Fkilerin%20İli%C5%9Fkili%20Oldu%C4%9Fu%20Alanlar.pdf.

Modern anlayışa göre geliştirilen Samsun Fuarını ticaret bakanı açtı, (1969). *Vatandaş*, 28 Temmuz 2020, <https://www.vezirkopruvatandas.com.tr/modern-anlayisa-gore-gelistirilen-samsun-fuarini-ticaret-bakani-acti-6-temmuz-1969-pazar.html>.

Morley, D. ve Robins, K. (2011). *Kimlik mekânları, küresel medya, elektronik ortamlar ve kültürel sınırlar* (2. Baskı). (E. Zeybekoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1995)

Moudon, A. V. (1997, Mart). *Urban morphology as an emerging interdisciplinary field*. Urban Morphology, USA.

Munasinghe, M. (1993). *Environmental economics and sustainable development* (3). 20 Mayıs 2021, www.researchgate.net.

Oğurlu, İ. (2014). Çevre-kent imajı-kent kimliği-kent kültürü etkileşimlerine bir bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 13, (26) 275-293.

O'Hara, B. S. (1993). Evaluating the Effectiveness of Trade Shows: A Personal Selling Perspective. *Journal of Personal Selling & Sales Management*. 13, (3) 67-77.

Oktaç, D. (2002). The quest for urban identity in the changing context of the city: Northern Cyprus. *Cities*, 19, (4) 261-271.

Oktaç, D. (2011). Kent kimliğine bütüncül bir bakış, *İdealkent Dergisi*, 2, (3) 8-19.

Oktaç, D. (2017). Reevaluating urban identity under changing circumstances: the case of Samsun, Turkey. *Urban Design and Planning*, 170, (5), 189-204.

- Orhan, A. (1985). Taner Şener, Samsun'daki Lunapark'ı çok sevdi. *Milliyet*. 28 Temmuz 2020, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=samsunfuari&isAdv=false>
- Orhan, A. (1987). Şeytanlar ve Melekler. *Milliyet*. 29 Temmuz 2020, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=samsunfuari&isAdv=false>.
- Ortaylı, İ. (2002). Türkiye'de tarihi kent dokularının korunmasında kamu otoritelerinin rolü. *Türkiye'de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu*, 107-120.
- Ortaylı, İ. (2012). *Osmanlı toplumunda aile* (12. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ömüriş, E. (2007). *Bir kamusal alan örneği olarak Konak Meydanı'nın mekân kullanımı açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Önder, S. ve Polat, A. T. (2012, Mayıs). *Kentsel açık-yeşil alanların kent yaşamındaki yeri ve önemi*. Kentsel Peyzaj Alanlarının Oluşumu ve Bakım Esasları Semineri, Konya.
- Özbek Sönmez, İ. (2013). *Camillo Sitte'nin bakış açısıyla kenti okumak*. 22 Aralık 2020, https://www.academia.edu/13323039/CAMILLO_SITTENIN_BAKI%C5%9E_A%C3%87ISIYLA_KENT%C4%B0_OKUMAK
- Özerol, G. (2018). *Geleneksel Samsun evi örneğinde gerçeğin katmanlaşmasının kolektif belleğe etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, N. ve Türkseven Doğrusoy, İ. (2016). Kapalı konut sitelerinin kamusal açık alanlar açısından oluşturduğu problemlerin insan-çevre ilişkileri bağlamında irdelenmesi. *Megaron*, 11, (3) 359-371.
- Özgen, N. (2019). *Sürdürülebilirlik kavramı ve kullanım alanları*. 16 Mayıs 2020, https://www.researchgate.net/publication/336209124_Surdurulebilir_Cevre.

- Özkan, T. (2015). *Artakalanın yeniden değerlendirilmesi; Samsun tekel sigara fabrikası'nın görünmeyen değerleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özkaraca, N. ve Arslan, H. (2020). Kentsel boşlukların mekânsal niteliğinin sosyo-mekânsal analizi: Düzce Spor Sokak örneği. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5 (8), 17-34.
- Özkoçak, V. (1964). 19 Mayıs Samsun Karadeniz Fuarı açılıyor. *Milliyet*. 24 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/O9vocsk9IYoNtEkhhLjP8Q_x3D__x3D_.
- Özkul, K. ve Sönmez, D. (2019). Anadolu Selçuklu Dönemi taş işlemeciliğinde aslan figürü. 3. *Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu*, 551-560.
- Özmehmet, E. (2005). *Sürdürülebilir mimarlık bağlamında Akdeniz iklim tipi için bir bina modeli önerisi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özmen Yılmaz, D. (2009). *Sermaye birikimi sürecinde "arayış mekânları" Samsun örneği*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özmertyurt, G. ve Oral, M. (2018). Kentlerdeki kamusal boşlukları yeniden değerlendirme sorunsalı; Konya örneği. *Artium Dergisi*, 6, (1) 44-48.
- Özparlak, F. ve Meşhur, M. Ç. (2012). Sokaktan siteye dönüşen yarı kamusal mekânlar: Komşuluk ilişkileri üzerine. *Mimarlık Dergisi*, (365). 13 Mayıs 2020, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=379&RecID=2956#>.
- Öztürk Kösençig, K. (2018). *Birey ve kimlik süreçleri bağlamında geçiş mekânlarının değerlendirilmesi, Galata Köprüsü Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

- Palacky, J., Wittmann, M. ve Frantisak, L. (2015, Temmuz). *Evaluation of Urban Open Spaces Sustainability*, Czech Republic.
- Pallasmaa, J. (2020). *Tenin Gözleri* (7. Baskı). (A. U. Kılıç, Çev.). İstanbul, Yem Yayın. (Orijinal Basım Tarihi: 2005).
- Palumbo, F. ve Herbig, P. A. (2002). Trade Shows and Fairs: An Important Part of the International Promotion Mix. *Journal of Promotion Management*. 8, (1) 93-108.
- Parsa, R. M. ve Torabi, Z. (2015). Explaining the concept of identity and sense of place in residential environment and lifestyle. *Kuwait Chapter of Arabian Journal of business and management review*, 4, (5) 27-43.
- Patil, D, R. ve Raj, M. P. (Şubat, 2012). Urban public space: Exploring the semantics: Brief over-view on various models, theories, interpretations and experiential exponents. 1 Aralık 2019, <https://www.researchgate.net/publication/285582458>.
- Pillen, S., Scheerlinck, K. ve Van Daele, E. (2017). Waterscapes in transformation: The case of the Belgian coastal area. *The Plan Journal*, 2 (2), 743-766.
- Pluta, A. (2017). Urban void as a potential of the contemporary city development. *Biblioteka Regionalisty*, (17), 95-104.
- Polat, S, ve Dostoğlu, N. (2017). Semantic Transformation of Public Open Spaces: Republic Square of Bursa. *GBER Special Edition*, 52-66.
- Pöğün Zander, Y. (2015). İzmir Enternasyonal Fuarı pavyonları (1936-1940). *İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma)dıkları temsiller, mekânlar, aktörler* (1. Baskı) içinde (189-212). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rapoport, A. (1982). *The meaning of built environment*. The University of Arizona: Tuscon.
- Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, (1987). 15 Şubat 2021, <https://digitallibrary.un.org/record/133790?ln=>.

Rovira, L. C. (2008). The relationship between language and identity. The use of the home language as a human right of the immigrant. *Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana*. 16, (31) 63-81.

Sabri Acar Başpehlivan. (1984). 24 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/LdWUDm6L7O9adwFmzKZGzQ_x3D__x3D_

Samancıoğlu, E. (2020). *Fuar-marka ilişkisi: İzmir Enternasyonal fuarı üzerine tarihsel bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Samsun Büyük Şehir Belediyesi, 2015-2019 Stratejik Planı, (2014), <https://www.samsun.bel.tr/uploads/dokumanlar/36632221b49f6735a627ccb0573552a35c2.pdf>

Samsun Büyükşehir Belediyesi, (b.t). *Yeni Samsun Fuar, Kültür, Turizm, Ticaret, Eğlence ve Yaşam Merkezi*. 15 Nisan 2021, <https://samsun.bel.tr/proje/yeni-samsun-fuar-kultur-turizm-ticaret-eglence-ve-yasam-merkezi>.

Samsunhaber.com. (2018). *Geçmişe meydan okuyan çarşı: Yabancılar Pazarı*. 10 Mayıs 2021, <https://www.samsunhaber.com/ozel-haber/gecmise-meydan-okuyan-carsi-yabancilar-pazari-h41662.html>.

Samsun Fuarı, (1963). 26 Haziran 2020, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/>.

Samsun Fuarı'nın genel görünümü-A general view from Samsun Fair (1967). 29 Haziran 2020, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196970?mode=full>

Samsun Fuarı'nın gece görünümü-Night view of Samsun Fair, (Bt). 24 Mart 2021, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/113041?mode=full>.

Samsun Atatürk Parkı, Hükümet Konağı ve Samsun'un genel görünümü, Samsun Atatürk Park, old government building and general view of Samsun (b.t), 29 Haziran 2020, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/109085>.

Samsun'da Karadeniz Fuarı bugün açılıyor. (1969). 24 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/iLOeN0tWuEFi99_x2F_My2oQsg_x3D__x3D_

Samsun Fuarını 908 bin kişi gezdi. (1977). 26 Haziran 2020, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/>.

Samsun Fuarı 20 Hazirandan 20 Temmuz'a kadar açık kalacak. (1979). 26 Haziran 2020, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/>.

Samsun 19 Mayıs fuarı bugün törenle açılıyor. (1979). 24 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/XwKj3AcMuiS4_x2B_p_x2F_UM2FyhA_x3D__x3D_.

Samsun Fuarına 190 firma katıldı. (1971). 24 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/XQ5LdXsfWKWWVKpBXGDtYQ_x3D__x3D_.

Samsun Fuarı 1-31 Ağustos arası açılacak. (1981). 25 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/iLOeN0tWuEFi99_x2F_My2oQsg_x3D__x3D_.

Samsun Fuarı'nın kuyu içinde dönen efsane motorcularının yaptığı şovun görüntüleri. (2020). 24 Haziran 2020, <http://m.samsunkenthaber.com.tr/haber/samsun-haber/samsun-fuarinin-kuyu-icinde-donen-efsane-motorcularinin-yaptigi-sovun-goruntuleri/10955.html>.

Samsun Kent Müzesi Arşivi, bt. Erişim tarihi: 7 Temmuz 2020.

Sancak, E. (b.t). *Samsun Arazisindeki Yerleşmelerin Kentsel Morfolojisi*. Samsun.

Sanoff, H. (2000). *Community participation methods in design and planning*. 12 Haziran 2021, https://www.researchgate.net/publication/235700897_Community_Participation_Methods_in_Design_and_Planning.

- Sarıgül, A. İ. (2019). *Samsun'da başlayan kurtuluş mücadelesi Panorama 1919 Müzesi ile anlatılıyor*. 30 Ocak 2021, https://siluetmimarlik.com/post/samsun-da-baslayan-kurtulus-mucadelesi-panorama-1919-muzesi-ile-anlatiliyor_2.
- Sarısakal, B. (2007). *Samsun Eğlence Tarihi*. İstanbul: Seçil Ofset.
- Sarısakal, B. (2007a). *Samsun Belediye Tarihi* (1. Baskı). Samsun: Cem Ofset.
- Sarısakal, B. (2008). *Samsun'da unutulmayan olaylar* (1. Baskı). Samsun: Erol Ofset.
- Sarısakal, B. (2003). *Bir Kentin Tarihi Samsun* (1. Baskı). Samsun: Cem Ofset.
- Sayar Avcıoğlu ve Akın. (2017). Kolektif bellek ve kentsel mekân algısı bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Koruma Bölgesi'nin mekânsal değişiminin irdelenmesi. *İdealkent Dergisi*, 8, (22), 423-450.
- Sayın, Ö. (1987). Toplumun işleyişini ve değişimini belirleyen tarihsel ve toplumsal eylemin özü. *Sosyoloji Dergisi*, 1, 11-24.
- Schulz, C. N. (1971). *Existence: Space and architecture*. 20 Temmuz 2020, <https://www.worldcat.org/title/existence-space-architecture/oclc/223370>
- Schulz, C. N. (1976). *Towards a phenomology of architecture*. Newyork: Rizzoli.
- Selvi Ünlü, T. (2017). Kent kimliğinin oluşumunda kentsel bellek ve kentsel mekân ilişkisi: Mersin örneği. *Planlama Dergisi*, 27, (1) 75-93.
- Sennett, R. (2019a). *Kamusal insanın çöküşü* (6. Baskı). (S. Durak ve A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal basım tarihi: 1996).
- Sennett, R. (2019b). *Gözün vicdanı* (3. Baskı). (S. Sertabiboğlu ve C. Kurultay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1992).
- Sert, A. (2004). *Endüstri binalarının yeniden işlevlendirilmesi; Karadeniz bölgesi Tekel binaları'nın analizi ve yeni işlev önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

- Sezik, M. (2018). Kentlerin Tarihi ve Kültürel Dokusunun Korunması Bağlamında Kentsel Dönüşüm Uygulamaları. *Kent Akademisi*, 11, (36). 600-608.
- Sınmaz, S. ve Özdemir, H. A. (2016). Türkiye şehir planlama pratiğinin kentsel morfoloji ve tipoloji üzerindeki etkileri, Siverek kenti için bir değerlendirme, *İdealkent*, 7, (18) 80-115.
- Sima, Y. ve Zhang, D. (2009). *Comparative Precedents on the Study of Urban Morphology*. 29 Mayıs 2020, https://www.sss7.org/Proceedings/03%20Spatial%20Analysis%20and%20Architectural%20Theory/S103_Sima_Zhang.pdf.
- Stren, R. E. ve Polése, M. (2000). *The social sustainability of cities:Diversity and management of change* 17 Şubat 2021, https://www.researchgate.net/publication/269846009_The_Social_Sustainability_of_Cities_Diversity_and_the_Management_of_Change.
- Sutton, P. (2004). *A Perspective on environmental sustainability?* 06 Temmuz 2020, <http://www.green-innovations.asn.au/A-Perspective-on-Environmental-Sustainability.pdf>.
- Şahinkaya, S. (1965). Karadeniz Fuarı bugün açılıyor. *Milliyet*. 24 Haziran 2020, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/AZVktfg4XTawNUIg1a8NA_x3D__x3D_.
- Şen, H., Kaya, A. ve Alpaslan, B. (2018). *Sürdürülebilirlik üzerine tarihsel ve güncel bir perspektif*. 16 Mayıs 2020, https://www.researchgate.net/publication/328254578_Surdurulebilirlik_Uzerine_Tarihsel_ve_Guncel_Bir_Perspektif.
- Şimşek İlhan, B. (2016). Sürdürülebilir kıyı canlandırmaya ilişkin kavramsal bir ajanda: İstanbul Örneği. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6, (13) 175-188.

Tan, A. (2013). *Samsun Kenti Yakın Çevresinin Doğal ve Kültürel Peyzaj Özelliklerinin Turizm Potansiyeli Açısından İrdelenmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tanıtım ve tarihçe, (b.t). 07 Şubat 2021,
<http://www.samsunport.com.tr/tr/kurumsal/tanitim-ve-tarihce>.

Tanyeli, U. (2013). *Rüya, inşa, itiraz* (2. Baskı). İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Tanyeri, Y. (2019). Samsun Fuarı. *Haber*. 31 Aralık 2020,
<http://m.samsunhabertv.com/yazarlar/161/>.

Tarım, G. (2006). *Samsun Alaçam ilçesi Kitaplı Konağı restorasyon önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Taşçı, Müberra. (2018). *Fuarlar Şehri Samsun*. 05 Aralık 2019,
<https://www.samsunhaber.com/ozel-haber/samsunun-fuar-tarihine-bir-bakis-h39510.html>.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023) Kentsel Yaşam Kalitesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. 17 Mayıs 2020,
<http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KentselYasamKalitesiOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>

Tekeli, İ. (2001). Sürdürülebilirlik kavramı üzerinde irdelemeler. *Cevat Geray'a Armağan* (729-746). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Tekeli, İ. (2014). *Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminden Öğrenebileceklerimiz*. Melih Celasun'u Anma Dersi, Ankara.

Tekkanat, S. S. ve Türkmen, S. N. (2018). Tarih boyunca kent formlarının biçimlenişi üzerine bir inceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10, (4) 107-124.

Tellan, D. (2016). Mekân, eğlence ve popüler kültür ilişkisini değerlendirmek. *TRTakademi Dergisi*, 1 (1), 138-153.

Tellioğlu, İ. (2013). Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Canik. C. Yılmaz, (Ed.), *İlkçağdan Cumhuriyete Canik* (5. Baskı) içinde (23-76). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

The international economic development council's: Economic development reference guide, (b.t). 16 Şubat 2021, http://www.iedconline.org/clientuploads/Downloads/IEDC_ED_Reference_Guide.pdf.

Thorns, D. C. (2010). Kentlerin Dönüşümü: *Kent teorisi ve kentsel yaşam* (2. Baskı). (E. Nal ve H. Nal, Çev.). İstanbul: Euromat Entegre Matbaacılık A. Ş. (Orijinal çalışma basım tarihi: 2004).

Toker, B. (2007). İzmir İlinin İhtisas Fuarları Bakımından Arz Potansiyeli ve Mevcut Durumun Değerlendirilmesi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7, (2) 421-443.

Tokur, Ö. (2019). *Samsun-Bafra'da bulunan 18.-20. yüzyıl çeşmeleri ve bu çeşmelerin koruma problemleri*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Topal, A. K. (2004). Kavramsal olarak kent nedir ve Türkiye'de kent neresidir? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1) 276-294.

Topçubaşı, M. (2009). *19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde kamu yapıları ve yeniden kullanım sorunları*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Torlak, S. (2016). *Mekân Meselesi* (2. Baskı). (S. Torlak ve Ö. Kulak, Çev.). İstanbul: Tekin Yayınevi.

Trancik, R. (1986) *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Tuerxun, Y. (2017). *Uluslararası fuarların dış ticaretteki önemi-Çin ve Türkiye'de düzenlenen fuarlara katılımın değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Tuğlacı, P. (1985). *Osmanlı Şehirleri* (b.t). İstanbul: Milliyet Yayınları.

Turna, Ö. (2012). *Küresel yeniden yapılanma sürecinde kentsel müdahaleler ve kentsel kimlik etkileşimi: Rize kenti örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, (2019). 29 Eylül 2020, <https://sozluk.gov.tr/>.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, (2021). 28 Nisan 2021, <https://kelimeler.gen.tr/fuar-nedir-ne-demek-122238>

Türkel, A. E. (1992). *Kentlerde gece-gündüz nüfus farkının planlamaya etkisi ve gündüz nüfusunu kestirmede gravity modelinin kullanılabilirliği*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Uçkaç, L. (2006). *Kentsel tasarımın kent kimliği üzerine etkileri: Keçiören örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Ulu, A., ve Karakoç, İ. (2004). Kentsel değişimin kent kimliğine etkisi. *Planlama Dergisi*, 3, 59-66.

United Cities and Local Governments, [UCLG], *Culture 21: Agenda 21 for culture* (2015), 19 Şubat 2021, http://www.agenda21culture.net/sites/default/files/files/documents/en/c21_015_en.pdf

United Cities and Local Governments, [UCLG]. (2016). *Culture 21 Agenda 21 for culture, Why must culture be at the heart of sustainable urban development?* 28 Şubat 2021, http://www.agenda21culture.net/sites/default/files/files/documents/en/culture_sd_cities_web.pdf.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2016). *Global report on cultures for sustainable urban development*. 22 Şubat 2021, <http://openarchive.icomos.org/id/eprint/1816/1/245999e.pdf>.

- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2019). *Culture for Sustainable development*. 22 Şubat 2021, <https://en.unesco.org/themes/culture-sustainable-development>
- United Nations Conference on Environment and Development, (1992). 16 Şubat 2021, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/171232/EB91_Inf.Doc-5_eng.pdf?sequence=1
- Ural, A. (2003). *Fuarcılık faaliyetlerinin gazete haberlerinde yer alması: Cumhuriyet, Le Monde, International Herald Tribune örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Urry, J. (2018). *Mekânları tüketmek* (3. Baskı). (R. G. Ögdül, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1995).
- Uyanıker Kırbaş, F. (2017). *Neoliberalizmin kent üzerindeki sosyo-mekânsal etkisi: Ankara örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Uysal, Y. (2002). Uluslararası platformlarda çevre. *Mimarist*, (6) 44-56.
- Uzgören, G. ve Erdönmez, M. E. (2017). Kamusal açık mekânlarda mekân kalitesi ve kentsel mekân aktiviteleri ilişkisi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Megaron*, 12 (1) 41-56.
- Uzun, A. (2000). Samsun'da Kıyı Yönetimi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (35) 51-68.
- Uzun, İ. (2008). *Kamusal mekân-tüketim olgusu etkileşiminin İzmir'deki alışveriş merkezleri bağlamında değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Uzun, Z. (2016). *Samsun, Kavak'taki ahşap camilerin mimari özellikleri ve koruma sorunları-Dere Camisi restorasyon projesi önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ünal, S. G. (2013). *Kentsel kamusal mekânların dönüşümü; Ankara Atatürk Bulvarı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Üner Püşman, D. (2019). *Kamusal açık alan olarak meydanlarda kentsel yaşam değerlendirilmesi: Sivas tarihi kent meydanı örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ünlü, M. (2015) *Samsun Kurşunlu Cami restorasyon projesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Ünlü, T. (2018). *Mekânın biçimlendirilmesi ve kentsel morfoloji*. 04 Haziran 2020, https://www.researchgate.net/publication/329894930_Kentsel_morfoloji_ve_mek_anin_bicimlendirilmesi.
- Ünlü, T. S. (2017). Kent kimliğinin oluşumunda kentsel bellek ve kentsel mekân ilişkisi: Mersin örneği. *Planlama Dergisi*, 27 (1), 75-93.
- Varna G. M. (2011). *Assessing the publicness of public places: towards a new model*. Doktora Tezi, University of Glasgow, Scotland.
- Vivien, F. D. (2008). Sustainable development: An overview of economic proposals. *Survey and perspectives integrating environment society*, 1, (2) 1-8.
- Whitehand, J. W. R. (2007). *Conzenian urban morphology and urban landscape*. 27 Mayıs 2020, http://www.spacesyntaxistanbul.itu.edu.tr/papers/invitedpapers/jeremy_whitehand.pdf.
- Wikipedia, (2020). *Samsun*, 16 Temmuz 2020, https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Samsun_in_Turkey.svg.
- Wowturkey.com, (B.t). 2021. *MKE Pavyonu*. 5 Temmuz 2021, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=33515&start=135>.
- Yabancılar Çarşısı*. (2019). 10 Mayıs 2021, <https://samsun.bel.tr/turizm/yabancılar-carsisi>.
- Yalçın, H. (2019). *Cumhuriyet Dönemi kadın imajı inşası (1928-1938)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Yardımcı, M. C. (2017). *Kentsel kıyı alanlarında kıyıya kamu erişimini sağlama ölçütleri, “Bakırköy, Yeşilköy-Yeşilyurt kentsel kıyı bölgesi örneğinde”*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yazıcı, M. (2013). *Resolving the historic urban tissueby tracing the changes as a basis for its conservation; Samsun from 20th century untill today*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Yazıcı, B. (2019). *Kentsel mekânlarda yayalaştırma ve cephelerin yenilenmesi: Samsun Çiftlik Caddesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma: Bir yazın taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16, (3) 181-208.
- Yıldırım, G. (2009). *Mekânların dönüşüm potansiyeli ve mimarlıkta “palimpsest” kavramı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz Atabek, S. (2009). *İstanbul kıyılarında mekânsal dönüşüm: Güncel projelerden örnekler*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz, A. (2004). Samsun kentinin yeni gelişim alanları: Atakum, Atakent ve Kurupelit. *Türk Coğrafya Dergisi*, (42) 59-72.
- Yılmaz, A. (2016). Kentsel sürdürülebilirlik kavramının arka planı ve bağlamlılık. M. E. Erdönmez Dinçer ve A. Can, (Ed.), *Kentsel yaşam ve sürdürülebilirlik* (2. Baskı) içinde (81-90). İstanbul: aynmedya.
- Yılmaz, C. (2011). *Samsun Şehri; Kuruluş Yeri, Nüfus ve Kentsel Gelişim Özellikleri*. Samsun.
- Yılmaz, T., ve Katipoğlu Özmen, C. (2018, Kasım-Aralık). *Erken Cumhuriyet Dönemi Sembollerinden Samsun Gazi Parkı’nın Değerlendirilmesi*, 2 International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies, Samsun.

Yılmaz, A. ve Gül, S. (2018). *Samsun şehrinde tarihi yapı mirası ve şehrsel koruma*.

17

Kasım

2020,

https://www.researchgate.net/publication/329390742_SAMSUN_SEHRINDE_TARIHI_YAPI_MIRASI_VE_SEHIRSEL_KORUMA_Historical_Heritage_and_Urban_Conservation_in_Samsun_City

Yiğitpaşa, N. T. ve Uz, F. (2016). XIX. Yüzyıl Samsun'da bir grup konut mimarisi. *Uluslararası Amisos Dergisi*, 1, 22-43.

Yurtoğlu, N. (2018). Cumhuriyet Dönemi ziraatte makineleşme sürecinde Türkiye Zirai Donatım Kurumunun (TZDK) yeri ve önemi (1943-1960). *Tarih Okulu Dergisi*, 10, (29) 277-312.

Yontar, İ. G. ve Çağlıcan, S. (2019). Kentsel sürdürülebilirlikte toplumsal dayanışma ve bütünleşme kültürü: İzmir üzerine bir araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, (2), 290-322.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi, [YÖK] (2021). *Samsun-mimarlık*. 26 Nisan 2021, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

EKLER

EK 1: Fuar Haberleri-Milliyet Gazetesi

Fuar Haberleri-Milliyet Gazetesi

27 Haziran 1964

19 MAYIS

Samsun Karadeniz fuarı açılıyor

Birinci dönemden sonra yine yenilen ve farklı bir üslupla büyük yerler videoda olan...

İlâle parçası sabahki fuarın açılış töreni büyük ilgiyle karşılandı. Açılışta konuşan...

1 Temmuz 1965

Karadeniz Fuarı bugün açılıyor

Fuarın, turistik ve ticari faaliyetleri bekleniyor

SAMSUN, Samsun'da Karadeniz Fuarı bugün açılıyor. Fuarın açılış töreni...

13 Temmuz 1966

AKIL HASTALARININ SERGİSİ İLGİ GÖRDÜ

Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi mensuplarının Samsun'da açtıkları resim sergisi 13 Temmuz günü...

19 Temmuz 1967

5. Samsun Fuarı yeniliklerle dolu

Yeniyıl bir önceki yıldan 120 bin metrekarelik fuar alanı, zirk ve tiyatrosal binaların 100 yereye kadar...

7 Temmuz 1971

Samsun Fuarına 190 firma katıldı

31 Temmuz'a kadar açık kalacak olan Fuar'ın 190 firmadan oluştuğu...

Firma	Adres	İletişim
1. Akademi	...	...
2. Akademi	...	...
3. Akademi	...	...
4. Akademi	...	...
5. Akademi	...	...
6. Akademi	...	...
7. Akademi	...	...
8. Akademi	...	...
9. Akademi	...	...
10. Akademi	...	...
11. Akademi	...	...
12. Akademi	...	...
13. Akademi	...	...
14. Akademi	...	...
15. Akademi	...	...
16. Akademi	...	...
17. Akademi	...	...
18. Akademi	...	...
19. Akademi	...	...
20. Akademi	...	...
21. Akademi	...	...
22. Akademi	...	...
23. Akademi	...	...
24. Akademi	...	...
25. Akademi	...	...
26. Akademi	...	...
27. Akademi	...	...
28. Akademi	...	...
29. Akademi	...	...
30. Akademi	...	...
31. Akademi	...	...
32. Akademi	...	...
33. Akademi	...	...
34. Akademi	...	...
35. Akademi	...	...
36. Akademi	...	...
37. Akademi	...	...
38. Akademi	...	...
39. Akademi	...	...
40. Akademi	...	...
41. Akademi	...	...
42. Akademi	...	...
43. Akademi	...	...
44. Akademi	...	...
45. Akademi	...	...
46. Akademi	...	...
47. Akademi	...	...
48. Akademi	...	...
49. Akademi	...	...
50. Akademi	...	...
51. Akademi	...	...
52. Akademi	...	...
53. Akademi	...	...
54. Akademi	...	...
55. Akademi	...	...
56. Akademi	...	...
57. Akademi	...	...
58. Akademi	...	...
59. Akademi	...	...
60. Akademi	...	...
61. Akademi	...	...
62. Akademi	...	...
63. Akademi	...	...
64. Akademi	...	...
65. Akademi	...	...
66. Akademi	...	...
67. Akademi	...	...
68. Akademi	...	...
69. Akademi	...	...
70. Akademi	...	...
71. Akademi	...	...
72. Akademi	...	...
73. Akademi	...	...
74. Akademi	...	...
75. Akademi	...	...
76. Akademi	...	...
77. Akademi	...	...
78. Akademi	...	...
79. Akademi	...	...
80. Akademi	...	...
81. Akademi	...	...
82. Akademi	...	...
83. Akademi	...	...
84. Akademi	...	...
85. Akademi	...	...
86. Akademi	...	...
87. Akademi	...	...
88. Akademi	...	...
89. Akademi	...	...
90. Akademi	...	...
91. Akademi	...	...
92. Akademi	...	...
93. Akademi	...	...
94. Akademi	...	...
95. Akademi	...	...
96. Akademi	...	...
97. Akademi	...	...
98. Akademi	...	...
99. Akademi	...	...
100. Akademi	...	...

6 Temmuz 1972

Samsun ve Kocaeli fuarları ilgi görüyor

11 Haziran'da başlayan Samsun Fuarı, 6 Temmuz'da Kocaeli Fuarı...

20 Haziran 1979

Samsun 19 Mayıs Fuarı bugün farenle açılıyor

SAMSUN, OZEL Samsun 19 Mayıs Fuarı bugün farenle açılıyor. Fuarın açılış töreni...

20 Temmuz 1981

HAZIRLIKLAR TAMAM

Samsun Fuarı 1-31 ağustos arası açılacak

SAMSUN, THA 19 'uncu Ulusal Samsun Fuarı'nın açılış hazırlıkları tamamlanmak üzere olduğu bildirilmiştir. Fuar Birlik Başkanı Turgut Oral...

30 Mart 1983

Karadenizli film ve sahne sanatçıları Samsun'da bir sanat festivali düzenliyor

KARADENİZLİ film ve sahne sanatçıları Samsun'da bir sanat festivali düzenliyor. Festivalin düzenlenmesi için...

31 Temmuz 1984

Geleneksel "19 Mayıs Yağlı Güreşleri" Samsun'da yapıldı

Sabri Acar başpehlivan...

SAMSUN AA 1-31 Temmuz tarihleri arasında devam etmekte olan Samsun 19 Mayıs Fuarı'nın son haftasında her yıl düzenlenen geleneksel "19 Mayıs Yağlı Güreşleri" yapıldı. Samsun fuarı sahnesi içindeki boy alında yapılan güreşlere, jüriinde Sabri Acar, İbrahim Gülmüş, Yörük Mehmet, Erdem Özyiğit ve Hayri Polat gibi ünlü güreşçilerin bulunduğu 240 güreşçi katıldı. Çok sayıda güreşçinin izlediği "19 Mayıs Yağlı Güreşleri"nde Sabri Acar başpehlivanlığı kazanarak, diğer kategorilerde de güreşçiler derecesi girdi: Baş: 1- Sabri Acar (Balıkesir), 2- Turgut Kılıç (Samsun), 3- Bekir Şahin (Samsun). Başaltı: 1- Şahit Şen (Samsun), 2- Mustafa Batır (Bursa), 3- Başol Yağcı (Balıkesir). Büyük orta: 1- Ramazan Ordu (Ordu), 2- Cemal Soykan (Samsun), 3- Cevdet Kazan (Samsun).

24 Eylül 1985

Çocuk gibi...

Taner Şener, Samsun'daki Lunapark'ı çok sevdi. Samsun'da Lunapark'ın açılış töreni...

28 Temmuz 1987

"Şeytanlar" ve "Melekler"

Samsun'da "Şeytanlar" ve "Melekler" oyunları oynandı. Oyunların oynanması için...

EK 2: Fuar Haberleri Cumhuriyet, Vatandaş ve Hürriyet Gazetesi

Fuar Haberleri-Cumhuriyet Gazetesi

24 Haziran 1963

16 Temmuz 1968

Samsun Fuarı, altı yılda dört misli büyüdü

İlk üç ayın dış ticaret açığı 250 milyon lira

2 Agosto 1977

SAMSUN (İMEM) — 1.31 tonnuş tarhiyet arasturda ecek bululan 15. Samsun 10 Mayıs Karadere Fuarına 508 bin 305 kilogram bakiye olarak geyrek etindi. Buylarca bilimsel olarak fuar degen yıl 849 bin 765 kişı geyrek etindi.

Samsun Fuarı Madde Geyrek Ort. •Biletleri 1 milyon 362 bin 437 liras 55 kurus geyrek etindi. Samsunlular yazarında 15 tonnuşda buluplan bilet baki-

8 Haziran 1979

**Samsun Fuarı
20 hazirandan
20 temmuza
kadar
açık kalacak**

SAMSUN (CUMHURİYET) — Samsun Fuarı bu yıl 20 haziran - 20 temmuz tarihleri arasında açılacaktır. Kuruluşu ilgilendiren bir çok açıklama yapan Fuar Birlik Başkanı Özyer Yılmaz, "Bugüne değin 1-31 temmuz tarihleri arasında açılacak fuarın bu yıl 20 haziran - 20 temmuz tarihleri arasında hizmet sunulacağı bildirilmiştir.

1963 yılında 40 bin metrekarelik alana kurulan fuarın bu yıl bir 170 bin metrekarelik bir alana "ferişteliğini" söyleyen Birlik Başkanı, 1175 firmadan 1979 fuarında Grönlendi'nin teşhir edeceği açıklanmıştır. 1978 yılında Samsun Fuarını ziyaret edenler arasında 100 bin kişi olarak kaydedilmiştir. Bu yıl 100 bin kişi sürürlü otomobilleri için atölinler yapılacaktır.

Vatandaş Gazetesi

6 Temmuz 1969

Hürriyet Gazetesi

28 Mart 1993

EK 3: Kartpostallar-1

EK 4: Kartpostallar-2

